SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

Josip Kajinić

NADBISKUP FRANJO ŠEPER I CRKVENO-DRŽAVNI ODNOSI 1960.-1969.

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2013. godina

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

Josip Kajinić

NADBISKUP FRANJO ŠEPER I CRKVENO-DRŽAVNI ODNOSI 1960.-1969.

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2013. godina

UNIVERSITY OF ZAGREB

HRVATSKI STUDIJI

Josip Kajinić

ARCHBISHOP FRANJO ŠEPER AND CHURCH-STATE RELATIONS FROM 1960 TO 1969

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2013

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

JOSIP KAJINIĆ

NADBISKUP FRANJO ŠEPER I CRKVENO-DRŽAVNI ODNOSI 1960.-1969.

DOKTORSKI RAD

Mentor:

Dr. sc. Jure Krišto

Zagreb, 2013. godina

SADRŽAJ

1.	**Uvod**	**10**
1.1.	**Ciljevi i hipoteze disertacije**	**14**
1.2.	**Metodologija istraživanja i izvori**	**17**
1.3.	**Historiografija**	**21**
2.	**Katolička Crkva i crkveno – državni odnosi od 1945. do 1960. godine**	**26**
2.1.	**Društveno-političke prilike u Hrvatskoj od 1945. do 1960. godine**	**26**
2.2.	**Crkveno-državni odnosi u Hrvatskoj od 1945. do 1960.**	**30**
2.3.	**Jugoslavenski prekid diplomatskih odnosa sa Svetom Stolicom**	**35**
2.4.	**Uzroci sukoba komunističkih vlasti s Katoličkom Crkvom u Jugoslaviji**	**40**
2.5.	**Oblici obračuna državnih vlasti s Katoličkom Crkvom**	**45**
2.6.	**Kardinal Alojzije Stepinac, Šeperov prethodnik na mjestu nadbiskupa**	**50**
3.	**Život Franje Šepera do trenutka biskupskog ređenja**	**55**
3.1.	**Mladost, školovanje i studij u Rimu**	**55**
3.2.	**Šeper kao rektor Bogoslovnog sjemeništa i župnik u zagrebačkom Trnju**	**58**
4.	**Franjo Šeper u službi zagrebačkog nadbiskupa**	**61**
4.1.	**Nadbiskupsko imenovanje**	**61**
4.2.	**Franjo Šeper i odnos s državnim vlastima**	**71**
4.2.1.	Odnos državnih vlasti prema Šeperovu imenovanju za nadbiskupa	71
4.2.2.	Razgovori između Katoličke Crkve i državnih vlasti te uloga Franje Šepera	83
4.2.3.	Glavne točke prijepora državnih vlasti u odnosima s Franjom Šeperom i Crkvom	93
4.3.	**Djelovanje Franje Šepera na čelu Zagrebačke nadbiskupije**	**105**
4.3.1.	Drugi vatikanski koncil i Franjo Šeper	106
4.3.2	Franjo Šeper i promicanje koncilskog duha u Hrvatskoj - primjer tiskovne i izdavačke djelatnosti	117
4.3.2.1.	**Pojava i uloga Glasa Koncila**	**117**
4.3.2.2.	**Ostali katolički tisak**	**122**
4.3.2.3.	**Oživljavanje izdavačke djelatnosti Katoličke Crkve kroz pokretanje Centra za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije – Kršćanska sadašnjost**	**126**
4.3.3.	Odnos državnih vlasti prema Drugom vatikanskom koncilu te	130

koncilskom djelovanju Franje Šepera i drugih biskupa
4.3.4. Doprinos Franje Šepera u razvoju Zagrebačke nadbiskupije 140
4.4. Franjo Šeper na čelu Biskupske konferencije Jugoslavije 152
4.4.1. Rad Biskupske konferencije Jugoslavije 152
4.4.2. Promjene u crkvenoj upravi i prostornoj organizaciji Katoličke Crkve 164

4.5. Imenovanje nadbiskupa Franje Šepera kardinalom 176
4.6. Pregovori i potpisivanje *Protokola* između predstavnika Jugoslavije i Svete Stolice 186
4.7. Epilog potpisivanja *Protokola* 197
4.8. Imenovanje Franje Šepera na dužnost prefekta Kongregacije za nauk vjere 208
5. Franjo Šeper na mjestu prefekta Kongregacije za nauk vjere 218
5.1. Šeperov odlazak s mjesta zagrebačkog nadbiskupa na novu dužnost u Rim 218
5.2. Djelovanje Franje Šepera na mjestu prefekta Kongregacije za nauk vjere 222
6. Zaključak 233
Popis službenih glasila, arhivskih izvora i tiskovina 237
Popis literature 239
Popis Internet izvora 248
Popis tablica 256
Popis grafikona 256
Popis slika 257
Popis karata 257
Popis dokumenata 257
Sažetak 258
Summary 262
Životopis 265
Bibliografija 266

Predgovor

1. Uvod

Djelovanje Katoličke Crkve u Hrvatskoj jedna je od neiscrpnih tema za historiografiju. Od najranije povijesti i doseljavanja Hrvata na prostore koje danas obitavaju Katolička Crkva uvelike je utjecala na politički, društveni, gospodarski i kulturni razvoj te život i djelovanje ljudi. Zbog toga su istraživanja rada Crkve kao institucije te znamenitih crkvenih osoba od velikog značenja za hrvatsku historiografiju.

Jedna od najistaknutijih osoba Katoličke Crkve u Hrvatskoj nedvojbeno je bio dr. Franjo Šeper,[1] zagrebački nadbiskup, a zatim i rimski stožernik – kardinal.[2] Imenovanjem na dužnost prefekta Kongregacije za nauk vjere[3] 1968. godine,[4] Šeper je zauzeo najvažnije mjesto u Katoličkoj Crkvi poslije Pape. Imenovanjem na ovu dužnost postao je *de facto* Papina desna ruka, a samim time jedna od najvažnijih osoba suvremene Crkve. Njegovo značenje je bilo iznimno za Crkvu u svijetu, ali još više za njezin ogranak u Hrvatskoj. Šeper je bio najviše rangiran Hrvat u okrilju Katoličke Crkve uopće.

Šeperovo djelovanje na mjestu zagrebačkog nadbiskupa odvijalo se u vrijeme vrlo značajnih događaja i promjena, kako su svijetu, tako i u Katoličkoj Crkvi. Bilo je to vrijeme kada se Crkva, nakon Drugoga vatikanskog sabora,[5] otvorila prema suvremenom svijetu. Na

[1] Franjo Šeper bio je zagrebački nadbiskup i kardinal te prefekt Kongregacije za nauk vjere Katoličke crkve. Rodio se 2. listopada 1905. godine u Osijeku. Završio je studij teologije u Zagrebu i Rimu gdje je i zaređen 26. listopada 1930. godine. Službovao je na mjestu nadbiskupskoga tajnika nadbiskupa Alojzija Stepinca od 1934. godine, rektora Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa od 1941. godine te upravitelja župe Krista Kralja u zagrebačkom naselju Trnje. Papa Pio XII imenovao ga je . nadbiskupom koadjutorom Zagrebačke nadbiskupije 22. srpnja 1954. godine te mu je udijelio počasni naslov titularnog biskupa Philippopolisa u Trakiji u Bugarskoj. Rezidencijalnim nadbiskupom zagrebačkim imenovao ga je papa Ivan XXIII. 5. ožujka 1960. godine. Papa Pavao VI. uvrstio ga je u Zbor kardinala Katoličke Crkve na konzistoriju održanome 22. veljače 1965. godine te mu je povjerio u posjed crkvu svetih Petra i Pavla u rimskoj četvrti EUR a Via Ostiense. Zbog mnogobrojnih zasluga imenovan je na dužnost prefekta Kongregacije za nauk vjere Katoličke Crkve 8. siječnja 1968. godine te je razriješen službe zagrebačkoga nadbiskupa 20. kolovoza 1969. godine. Dužnost prefekta Kongregacije za nauk vjere vršio je do umirovljenja 25. studenoga 1981. godine. Za uprave u Zagrebačkoj nadbiskupiji oživio je djelovanje Caritasa, pokrenuo Katehetski institut, Institut za crkvenu glazbu, Teološko-pastoralni institute, pokrenuo katolički list *Glas (s) koncila* te *Centar za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije – Kršćanska sadašnjost*. Sudjelovao je u pripremi te radu Drugoga vatikanskog koncila. Umro je 30. prosinca 1981. godine u Rimu.

[2] Član Kardinalskog zbora, koji bira i savjetuje papu. Kurijalni kardinali stoluju u Rimu i sudjeluju u različitim konzistorijima, dok rezidencijalni upravljaju svojim (nad)biskupijama. Kao članovi Kardinalskog zbora sudjeluju na konklavama gdje izabiru novoga papu. (Kan. 349. – 358. U: *Zakonik kanonskoga prava*, Glas koncila, Zagreb, 1996., str. 172-179).

[3] Rimska kongregacija za zaštitu i promicanje katoličkog nauka. Proučava kontroverzna pitanja i vrednuje teološka mišljenja. Nakon reforme Rimske kurije (1967. godine) zamijenila je Sveti oficij. (Vidi: http://www.doctrinafidei.va/).

[4] *Acta Apostolicae Sedis* (AAS), službeno glasilo Apostolske Stolice, 60 [1968] 95.

[5] Drugi vatikanski koncil, odnosno dvadeset i prvi ekumenski koncil, održan u bazilici sv. Petra u Rimu od 1962. do 1965. godine. Papa Ivan XXIII. najavio ga je 25. siječnja 1959. godine te formalno sazvao apostolskom

svjetskoj razini, veliku ulogu za Katoličku Crkvu imao je Papa Ivan XXIII.[6] koji je započeo s *aggiornamentom*[7] u Katoličkoj Crkvi. Njegovo nastojanje je nastavio i okončao njegov nasljednik, Pavao VI.[8] Značajnu ulogu u ovim promjenama unutar Katoličke Crkve imao je upravo Franjo Šeper. On je bio jedna od zapaženijih osoba na koncilskim zasjedanjima te glavni poticatelj prihvaćanja koncilskih odluka u Crkvi na hrvatskome prostoru. Osobito se zalagao za aktivno sudjelovanje vjernika laika u životu Katoličke Crkve, poticanje međureligijskoga dijaloga i jačanje javne uloge Crkve putem karitativne i medijske djelatnosti.

---

odlukom od 25. prosinca 1961. godine. Nakon smrti pape Ivana XXIII., Koncil je nastavio i zaključio papa Pavao VI. Svrha je koncila bila obnova Katoličke Crkve u susretu s modernim svijetom (*aggiornamento*). Koncil se odvio u četiri zasjedanja. Bilo mu je nazočno oko 2.500 crkvenih dostojanstvenika iz cijeloga svijeta, a pozvane su i druge kršćanske zajednice kao promatrači. Mjesto osuda i izopćivanja zauzet je stav razumijevanja, svjedočenja, ekumenizma i dijaloga. Ukinut je *Indeks* zabranjenih knjiga, povučeno obostrano izopćenje između Istočne i Zapadne Crkve te uvedeni živi jezici u liturgiju. Koncilski stavovi izraženi su u 16 koncilskih dokumenata (četiri konstitucije, devet dekreta i tri deklaracije) na latinskom jeziku. (Vidi: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/).

[6] Ivan XXIII., pravim imenom Angelo Giuseppe Roncalli bio je papa od 1958. do 1963. Rođen je 25. studenoga 1881. godine u malenome mjestu Sotte il Monte nedaleko Bergama u talijanskoj regiji Lombardiji. Za svećenika je zaređen 10. kolovoza 1904. godine. Dana 3. ožujka 1925. godine od pape Pija XI. imenovan je u diplomatsku službu u Bugarskoj te mu je udijeljen počasni naslov titularnog biskupa Areopolisa na Peloponezu u Grčkoj, za koji je primio biskupski red 19. ožujka 1925. godine. Već 16. listopada 1931. godine preuzima službu apostolskoga delegata u Bugarskoj. Dana 30. studenoga 1934. godine prima i počasnu titulu biskupa Mesembrije, mjesta na crnomorskoj obali Bugarske. Od 12. siječnja 1935. godine vršio je službu apostolskoga delegata u Turskoj i Bugarskoj, a zatim je od pape Pija XII. Imenovan apostolskim nuncijem u Francuskoj. Isti papa uvrstio ga je u kardinalski zbor 12. siječnja 1953. godine te mu je dao u posjed rimsku baziliku S. Prisca. Već tri dana kasnije, papa ga je imenovao patrijarhom Venecije, čiju službu vrši sve do izbora za papu 28 listopada 1958. godine. Za svojega kratkog pontifikata zastupao je reformske i ekumenske ideje te je bio začetnik posuvremenja (*aggiornamento*) Crkve. Potaknuo je i sazvao Drugi vatikanski koncil te svoje reformske ideje izložio u osam enciklika. Umro je 3. lipnja 1963. godine. (Vidi: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/broncalli.html , http://www.vatican.va/holy_fat-her/john_xxiii/biography/documents/hf_j-xxiii_bio_16071997_biography_en.html, http://www.gcatholic.org/hi-erarchy/pope/J23.htm, http://www2.fiu.-edu/~mirandas/bios-r.htm#Roncalli).

[7] U prijevodu sa talijanskoga jezika znači posuvremenjenje. Posuvremenjenje i prilagođavanje Katoličke crkve i njezina djelovanja zahtjevima novoga vremena. Upotreba ovog izraza vezana je uz reformska nastojanja pape Ivana XXIII., koja su razvidna iz odluka Drugoga vatikanskog koncila (1962. – 1965.) (Izvor: *Opći religijski leksikon*, ur. Adalbert Rebić, Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., str. 13.).

[8] Papa Pavao VI., pravim imenom Giovanni Battista Montini, rođen je 26. rujna 1897. godine u malome mjestu Concesio, u blizini Brescije u talijanskoj regiji Lombardiji. Za svećenika je zaređen 29. svibnja 1920. godine. Papa Pio XII. Imenovao ga je milanskim nadbiskupom 1. studenoga 1954. godine te je ustoličen 12. prosinca iste godine. Isti papa uvrstio ga je u kardinalski zbor te mu je dao u posjed rimsku baziliku S Silvestro e Martino ai Monti. Milanski nadbiskup bio je do konklava 21. lipnja 1963. godine na kojima je izabran za novoga papa. Pontifikat je vršio od 30 . lipnja iste godine do svoje smrti 6 . kolovoza 1978. godine. Postavši papom slijedi reformatorske ideje Ivana XXIII. i nastavlja Drugi vatikanski koncil. Poticao je ekumenizam i dijalog s nekršćanskim religijskim zajednicama. Zalagao se za trajan i pravedan mir u svijetu, proširio je kardinalski zbor kardinalima iz svih krajeva svijeta. Ustanovio je Biskupsku sinodu (1965. godine) i ukinuo *Index* zabranjenih knjiga (1966. godine). Reorganizirao je Papinsku kuriju (1967. godine), uveo žive nacionalne jezike u liturgiju (1969. godine) te reformirao slavljenje crkvenih blagdana (1969. godine). (Vidi: http://www.vatican.va/holy_-father/paul_vi/biography/documents/hf_p-vi_bio_16071997_biography_en.html, http://www.gcatholic.org/hiera-rchy/pope/PL6.htm, http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmontini.html, http://www2.fiu.-edu/~mirandas/-bios-m.htm#Montini).

Franjo Šeper došao je na čelo najveće nadbiskupije u državi[9] i na čelo Biskupske konferencije Jugoslavije[10] u vremenu velikih promjena kako u Katoličkoj Crkvi i svijetu, tako i u FNR/SFR Jugoslaviji. Smrću zagrebačkoga nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca[11] činilo se da je završilo jedno razdoblje u životu Crkve pod komunizmom i s određenom strepnjom se očekivalo njegova nasljednika. Komunističke vlasti nisu bile nezadovoljne izborom Franje Šepera na čelo nadbiskupije, iako nisu bile sigurne hoće li novi nadbiskup nastaviti beskompromisan pristup svoga prethodnika ili će početi neku vrstu suradnje s režimom. U Crkvi se na širem planu osjećala potreba za iznalaženjem odgovora na probleme suvemenog čovjeka i društva. Istovremeno, komunistička vlast u Jugoslaviji željela je poboljšanjem odnosa s Katoličkom Crkvom pridonijeti svojem vanjskopolitičkom ugledu u svijetu. Ovakve, nove, društveno-gospodarske i političke prilike predstavljaju okvir unutar kojeg se kretalo djelovanje nadbiskupa Franje Šepera te će se u tim okvirima istražiti novi modusi odnosa Crkve s komunističkim vlastima.

Analizom i usporedbom pojedinih vidova crkvenog djelovanja te djelovanja Franje Šepera, u disertaciji će biti iznesene neke nove te proširene postojeće spoznaje o crkveno-državnim odnosima. Prikazat će se novi pogled na položaj Katoličke Crkve te na pitanje vjerskih sloboda u Jugoslaviji, uspješnosti u ostvarivanju pastoralne djelatnosti Crkve, kako u Hrvatskoj, tako i među hrvatskim emigrantima. Pozornost će biti posvećena unutarnjem (pre)ustroju Crkve, odnosu državnih vlasti prema ovoj problematici, vjerskom tisku te ustanovama za odgoj i obrazovanje svećenstva. Nadalje, pozornost će biti posvećena vrlo bitnom pitanju izbora novih (nad)biskupa i odnosa državnih vlasti prema novoizabranima. Jednaka pozornost bit će posvećena odlukama Drugoga vatikanskog koncila, njihovu prihvaćanju na području Crkve u Hrvatskoj te odnosa državnih vlasti prema njima. Na kraju, bit će prikazan odnos Katoličke Crkve s drugim konfesijama u Jugoslaviji te će se usporediti

[9] *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, Biskupska Konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975., str. 1066-1067. Od nje će 5. srpnja 1997. godine odvajanjem nastati Požeška i Varaždinska biskupije te 5. prosinca 2009. godine Bjelovarsko-Križevačka i Sisačka biskupija. (Izvor: http://www.gcatholic.org/dioceses/events/HR.htm).

[10] Biskupska konferencija je trajna ustanova katoličkoga episkopata jednog naroda, države ili određenog područja, čije članove okupljaju zajedničke pastoralne zadaće. Po ovome načelu je djelovala i Biskupska konferencija Jugoslavije, iz koje će se kasnije razviti i Hrvatska biskupska konferencija. (Vidi: Kan. 447-459. U: *Zakonik kanonskoga prava*, str. 226-231.).

[11] Alojzije Stepinac rođen je 8. svibnja 1898. godine u Brezariću pokraj Krašića. Za svećenika je zaređen 26. listopada 1930. godine u Rimu, zajedno s Franjom Šeperom. Dana 28. svibnja 1934. godine, papa Pio XII. imenovao ga je na mjesto nadbiskupa koadjutora Zagrebačke nadbiskupije te mu je dodijelio počasni naslov titularnog biskupa Nicopsisa u današnjoj gruzijskoj oblasti Abhaziji. Dana 7. prosinca preuzeo je službu zagrebačkoga nadbiskupa, a 12. siječnja 1953. godine imenovao ga je kardinalom. Progonjen je i optužen te osuđen od komunističkih vlasti u Jugoslaviji. Umro je u Krašiću u zatočeništvu 10. veljače 1960. godine. Papa Ivan Pavao II. uzdigao ga je na čast oltara, uvrstivši ga u red blaženika Katoličke crkve 3. listopada 1998. godine. (Izvor: Juraj Batelja – Franjo Šanjek, *Alojzije Stepinac 1937-1960.* U: *Zagrebački Biskupi i Nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 494.–501.).

odnos vladajućeg režima prema Katoličkoj Crkvi s odnosom Katoličke Crkve prema drugim konfesijama.

Disertacija nastoji dati što cjelovitiji pregled političkih i vjerskih vidova djelovanja Franje Šepera i Katoličke Crkve imajući pri tome u vidu posebnosti djelovanja Katoličke crkve. Kako u javnosti, tako i u historiografiji često je dijelom nepoznata, nerazumljiva i teško dokučiva činjenica o podređenosti svjetovne dimenzije djelovanja Katoličke Crkve duhovnom poslanju Crkve. Široko je rasprostranjeno mišljenje kako je svjetovna aktivnost jedina moguća te se negira mogućnost i smisao postojanja duhovnog poslanja. Katolička Crkva predvođena Svetom Stolicom posjeduje duhovni karakter kao niti jedna druga državna zajednica. Temelji Svete Stolice, odnosno Katoličke Crkve nalaze se u teologiji koja izvire iz Svetog Pisma..[12] Činjenica da je vjersko poslanje Crkve temelj njenog društvenog djelovanja razlikuje Crkvu od ostalih društvenih organizacija. Kako bi se izbjegle ranije spomenute uobičajene nejasnoće, središnji dio disertacije čini prikaz crkvenog djelovanja Franje Šepera te analiza problematike crkveno-državnih odnosa uvjetovana vjerskim djelovanjem Katoličke Crkve.

Sljedeći bitan aspekt djelovanja Katoličke Crkve jest njezina univerzalnost. Usprkos sveprisutnom trendu globalizacije i povezivanja, današnji svijet još uvijek je strogo određen nacionalnim okvirom na čijim zasadama egzistiraju nacionalne države. Zbog toga je komunističkim vlastima bila teško prihvatljiva činjenica postojanja jedne organizacije koja nije zadana nacionalnim okvirima. Jedna od bitnih odrednica Crkve jest univerzalnost koja je sadržana i u njezinu imenu - καθολικός (katolikos) = univerzalan. Polazeći od stajališta da klasne podjele nadilaze one nacionalne te da je svijet isključivo zasnovan na nacionalnim odrednicama bio za njih neprihvatljiv, komunisti nisu mogli prihvatiti niti postojanje jedne organizacije kao što je Katolička Crkva smatrajući kako je i ona njihov sastavnio dio. Epilog toga bit će intenzivan komunistički progon Crkve.

[12] Danijel Miščin, *Temelji diplomacije Svete Stolice*, Zagreb, 2006., str. 35.

1.1. Ciljevi i hipoteze disertacije

Proces spoznaje se sastoji u stalnom prilagođavanju našega unutarnjeg svijeta pojmova na sve bolje istražen vanjski pojavni svijet. (Platon, 427. – 347. pr. Kr.[13])

Temeljni cilj disertacije je istražiti djelovanje Franje Šepera u kontekstu crkveno-državnih odnosa i općeg društveno-političkog ozračja u razdoblju 1960-ih i 1970-ih godina. Imajući u vidu tadašnju društveno-političku situaciju, polazna pretpostavka disertacije je da su Katolička Crkva i nadbiskup Šeper trasirali nov način odnosa s komunističkim vlastima i njezinim ideološkim postavkama, vodeći dijalog s komunističkom vlašću no ne odstupajući pritom od svojih primarnih ciljeva. Imajući to u vidu jedan od temeljnih ciljeva je, na temelju arhivskih dokumenata, tiska i literature testirati tezu o dijalogu.

Nakon iznesenih pokazatelja crkvenog djelovanja dr. Franje Šepera, u disertaciji će se prikazati glavna obilježja crkveno-državnih odnosa u kontekstu općeg društveno-političkog ozračja u Jugoslaviji. Na temelju arhivske građe i objavljene literature, istražit će se postupci komunističke vlasti prema Crkvi općenito te prema nekim zasebnim vidovima njezina djelovanja i ustroja. Nadalje, rasvijetlit će se modaliteti reagiranja crkvenoga vodstva, osobito zagrebačkog nadbiskupa, na specifične situacije, što u širem kontekstu predstavlja istraživanje modaliteta reagiranja crkvenih struktura u totalitarističkom sustavu. Prilikom analiza vodit će se računa o međunarodnim prilikama, kao i o bitnim promjenama u Crkvi (Drugi vatikanski sabor, primjerice) te će se istražiti njihov utjecaj na crkveno-državne odnose u toj komunističkoj državi. Na kraju, razmotrit će se odnosi Katoličke Crkve s drugim vjerskim zajednicama u toj multinacionalnoj i multikonfesionalnoj zajednici.

[13] Izvor: http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=31232

Ciljevi koji proizlaze iz objekta istraživanja ove doktorske disertacije su modaliteti djelovanja Katoličke Crkve i državnih vlasti u Jugoslaviji.

Ciljevi istraživanja o djelovanju Franje Šepera i Katoličke Crkve su:

1. Odgovoriti na pitanje je li Crkva pod utjecajem koncilskih odluka promijenila svoje djelovanje te politiku i odnos prema komunističkom režimu u Jugoslaviji ili je posrijedi bio drugačiji pristup s istim ciljevima i taktikom postizanja boljeg položaja Crkve u Jugoslaviji.

2. Istražiti je li se Franjo Šeper razlikovao u svom crkvenom djelovanju te stajalištima i odnosima prema komunističkom režimu u Jugoslaviji od svog prethodnika, kardinala Alojzija Stepinca.

Ciljevi istraživanja o djelovanju komunističkih vlasti prema Katoličkoj Crkvi u Jugoslaviji su:

1. Analizirati način na koji je komunistički režim razumijevao koncilske odluke te kako ih je tumačio u jugoslavenskoj javnosti.

2. Ispitati koliko su državne vlasti imale iskrenu namjeru poboljšanja odnosa s Katoličkom Crkvom u Hrvatskoj i Jugoslaviji te kako je Crkva percipirala te namjere.

Iz specifičnih ciljeva disertacije proizlaze i osnovne hipoteze koje se također mogu podijeliti u dvije skupine. Prvu skupinu čine hipoteze vezane uz djelovanje Katoličke Crkve u kontekstu odnosa sa komunističkim režimom u Jugoslaviji. Drugu skupinu čine hipoteze vezane uz djelovanje komunističkih vlasti u Jugoslaviji prema Katoličkoj Crkvi.

Hipoteze prve skupine su:

1. Crkva se otvorila prema svijetu, a time i prema Jugoslaviji. Međutim, ovim otvaranjem nije promijenila svoja stajališta već samo pristup. U slučaju Jugoslavije, posrijedi je promjena taktike, ali ne i politike. Svojim pristupom, Sveta Stolica je sugerirala jugoslavenskim biskupima da i ubuduće budu energični i nepopustljivi prema državnim vlastima, dok je ona preuzela ulogu medijatora u crkveno-državnim odnosima.

2. Nadbiskup Franjo Šeper svojim se stajalištima ni najmanje nije razlikovao od svog prethodnika, kardinala Alojzija Stepinca. Razlikovali su ih samo drukčiji pristup i taktika, s istim ciljem poboljšanja položaja Katoličke Crkve u društvu. Zbog svog diplomatskog pristupa, Franjo Šeper je izabran za zagrebačkog nadbiskupa, kardinala te na kraju prefekta Kongregacije za nauk vjere. Njegov izbor nije bio slučajan, jer Sveta Stolica prilikom svakog izbora za pojedinu crkvenu dužnost traži osobu koja će najkvalitetnije odraditi svoju službu u datom trenutku, a na opću dobrobit Katoličke Crkve. Crkva, u pravilu, pozorno prati rad svakog svog službenika te je tako i od samog početka pratila rad Franje Šepera. Zbog toga je on i imenovan na tako visoke i odgovorne dužnosti u Katoličkoj Crkvi te u njegovim promaknućima ništa nije bilo slučajno.

Hipoteze druge skupine su:

1. Državne vlasti nisu imale iskrenu namjeru poboljšanja položaja Katoličke Crkve u Jugoslaviji. Njihov cilj bio je na sve moguće načine neutralizirati utjecaj i značaj Katoličke Crkve u javnosti te iskoristiti prigodu dijaloga u vanjskopolitičke svrhe. Državne vlasti su promijenile taktiku, ali ne i politiku, odnose i stajališta prema Katoličkoj Crkvi i vjerskoj problematici u Jugoslaviji. Smatrajući Katoličku Crkvu svojim ponajvećim suparnikom pokušavale su na sve načine njezino djelovanje staviti pod kontrolu. Ova činjenica je razvidna uvidom i usporedbom dokumenata i izvještaja koji su kružili u komunističkom vrhu jugoslavenskih vlasti s dokumentima koji su bili za široko partijsko članstvo te dokumentima koji su bili putem tiska namijenjeni za javnost.

2. Razlog sukoba komunističkog režima s Crkvom velikim je djelom uvjetovan nerazumijevanjem smisla i poslanja Crkve pri čemu su je komunisti promatrali kao isključivo političkog suparnika. Zbog toga komunističke vlasti nisu razumjele ni smisao i ideje Drugog vatikanskog koncila te promjene unutar Crkve koje su bile njegova izravna posljedica.

1.2. Metodologija istraživanja i izvori

Temeljni izvor istraživanja je arhivska građa. Uz korištenje arhivske građe, u izradi disertacije koristit će se podaci iz do sada objavljenih izvora i literature te navodi iz službenih glasila i tiska. Za potrebe disertacije provest će se komparativna analiza sadržaja dokumenata, te će se dobiveni rezultati usporediti s dosadašnjim zaključcima iznesenim u objavljenim izvorima, knjigama, zbornicima radova i člancima. Nove spoznaje također će se usporedit s pisanjem tadašnjega crkvenog i javnog tiska, kako bi se stekla što jasnija predodžba o događajima koji su obilježili djelovanje Franje Šepera, Katoličke Crkve te crkveno-državne odnose tijekom šezdesetih godina 20. stoljeća u Hrvatskoj.

Od arhivske građe potrebne za razumijevanje problematike crkveno-državnih odnosa, posebno je značajan fond Komisije za odnose s vjerskim zajednicama Izvršnog vijeća sabora SR Hrvatske,[14] koji se nalazi u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. U njemu se nalaze dokumenti koji sadržavaju mnogobrojne podatke i činjenice važne kao pokazatelj odnosa državnih vlasti prema Katoličkoj Crkvi i nadbiskupu Šeperu. Iz njih se mogu steći podrobna saznanja o razlikama u stajalištima te prijeporima između državnih i crkvenih vlasti. Ovi dokumenti daju sveobuhvatnu sliku o odnosu tadašnjih vlasti u Hrvatskoj i Jugoslaviji prema djelatnosti Katoličke Crkve, njezinih redovnika i redovnica, svećenika i (nad)biskupa.

Međutim, za razumijevanje odnosa komunističkih vlasti prema Katoličkoj crkvi značajni su i drugi vrijedni fondovi. Ovdje osobito vrijedi izdvojiti fond Centralnoga Komiteta Saveza Komunista Hrvatske, koji se također nalazi u Hrvatskom državnom arhivu u Zagreb.[15] Ovaj fond sadržava dokumente koji prikazuju stajališta vodećih osoba Partije. Njihova stajališta su bila uzor na koji su se ugledali svi drugi članovi Partije te državni dužnosnici pa tako i vodstvo Komisije za odnose s vjerskim zajednicama. Važnost ovog fonda proizlazi iz činjenice da je Centralni komitet kreirao odnos svih društvenih i političkih organizacija prema vjerskoj problematici i samoj Crkvi. On je bio svojevrsni vrh vertikale upravljanja cijelom državom, kroz sve strukture vlasti. Njegova okosnica je bila u Komisiji za ideološko-politička pitanja, koja je davala glavne smjernice za djelovanje, kako

[14] Hrvatski državni arhiv (HDA), *Fond 0310*. Komisija za odnose s vjerskim zajednicama Izvršnoga vijeća Sabora Narodne/Socijalističke Republike Hrvatske (KOVZ).
[15] HDA, *Fond 1220*. Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske (CK SKH).

mnogobrojnim drugima pitanjima, tako nadasve i u tematici odnosa državnih vlasti prema vjerskim zajednicama, u ovom slučaju prema Katoličkoj Crkvi.

Uz fond Centralnog komiteta, vrlo je vrijedan fond Službe državne sigurnosti Republičkog Sekretarijata za unutrašnje poslove SR Hrvatske, koji se također nalazi u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.[16] Njegova vrijednost proizlazi iz činjenice da je Sekretarijat za unutrašnje poslove, u teoriji i praksi, bio u potpunosti izvršni organ Partije, koji je djelovao sustavno i po nalozima koji su dolazili sa samoga vrha, iz Centralnog Komiteta. Ovaj fond sadržava zabilješke o osobama koje je vladajući komunistički režim pomoću represivnoga aparata pratio te bilježio sva ili gotovo sva saznanja o mnogobrojnim osobama koje su bile nepoćudne za režim te su tretirane kao konkretni ili potencijalni neprijatelji. Među njima dakako velik je broj crkvenih službenika. Među mnogobrojnim praćenim osobama bio je i Franjo Šeper.

U Hrvatskom državnom arhivu nalaze se i drugi, za ovu tematiku, korisni fondovi. Takvi su primjerice fondovi pojedinih saveza i društava, čiji je sadržaj neophodan za stjecanje što je moguće cjelovitije slike o mnogobrojnim društvenim kretanjima. Među ostalim i onima vezanim uz problematiku crkveno-državnih odnosa. Jedan od takvih je fond Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatsk.[17] Ovaj fond sadržava vrijedne dokumente s podatcima i činjenicama koje zorno ukazuju na to kako se komunistička ideologija sustavno primjenjivala u praksi. Ova je društvena organizacija okupljala izuzetno velik broj članova i kreirala društvena kretanja među širim slojevima stanovništva te tako u velikoj mjeri utjecala na stajališta velikoga broja ljudi prema Katoličkoj Crkvi. Iz ovoga se fonda tako može na svojevrstan način sagledati ozračje koje je obilježavalo tadašnje društveno uređenje. Između ostalog i ozračje odnosa prema religiji, vjerskim zajednicama pa tako i Katoličkoj Crkvi.

Nadalje, treba istaknuti fond Društva katoličkih svećenika SR Hrvatske.[18] Uvidom u taj fond saznaje se o pristupu i taktici komunističkoga režima prema Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj. U ovom su fondu zapisnici sa sjednica Društva katoličkih svećenika, podatci o svim aspektima njezina djelovanja te podrobna izvješća iz svih dijelova Hrvatske.

[16] HDA, *Fond 1561*. Republički sekretarijat unutrašnjih poslova Službe državne sigurnosti Socijalističke Republika Hrvatske (RSUP SDS SRH).
[17] HDA, *Fond 1228*. Republička konferencija Socijalističkoga saveza radnoga naroda Hrvatske (RK SSRNH).
[18] HDA, *Fond 1342*. Društvo katoličkih svećenika Socijalističke Republike Hrvatske (DKS SRH).

Značajan fond koji prikazuje pokazatelje odnosa državnih vlasti prema Katoličkoj Crkvi je fond Savjeta Izvršnoga vijeća Sabora SR Hrvatske za odnose s inozemstvom.[19] Ovaj fond sadržava podatke o odnosu državnih vlasti prema djelatnicima Crkve koji su svoju pastoralnu službu obavljali u inozemstvu. Sadržaji dokumenata ovoga fonda zorno oslikava odnos vladajućih struktura u Jugoslaviji prema hrvatskim emigrantima, kako političkim, tako i onim ekonomskim.

Za razumijevanje problematike crkveno-državnih odnosa neophodan je uvid u djelovanje Katoličke Crkve i nadbiskupa Franje Šepera. Među građom crkvenih arhiva ističe se građa Nadbiskupskog arhiva u Zagrebu. U ovome arhivu nalazi se fond Nadbiskupskog duhovnog stola koji sadržava mnogobrojne dokumente koji prikazuju djelovanje Zagrebačke nadbiskupije, a time i Katoličke Crkve općenito.[20] U fondu se nalaze dopisi, pisma, zapisnici te mnogobrojne druge isprave koje iznose činjenice i pokazatelje o crkvenom djelovanju za vrijeme nadbiskupstva dr. Franje Šepera.

Sljedeći značajan fond je onaj Tajničkog ureda nadbiskupa Franje Šepera.[21] U fondu se nalaze mnogobrojni dokumenti vezani uz Šeperovu službu u Zagrebačkoj nadbiskupiji poput korespondencije Franje Šepera i službenika Svete Stolice te korespondencije s predstavnicima državnih vlasti. U fondu se nalaze i zapisnici sa sjednica Biskupske Konferencije Jugoslaviji, kojom je Šeper predsjedao. Iz ovih je dokumenata tako razvidno djelovanje Crkve, kako u Zagrebačkoj nadbiskupiji, tako i na cjelokupnom prostoru Jugoslavije.

U Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu nalazi se i fond Osobne ostavštine dr. Franje Šepera.[22] Ovaj fond sadrži dokumente i osobne isprave te mnogobrojna pisma, dopise i zabilješke koji omogućuju stjecanje dublje spoznaje o životnom putu, obrazovanju, svećeništvu i biskupstvu dr. Franje Šepera. Tu se nalaze službene isprave o njegovim imenovanjima za biskupa, nadbiskupa, predsjednika Biskupske Konferencije, kardinala, prefekta Kongregacije za nauk vjere te mnogobrojne druge vrijedne isprave.

[19] HDA, *Fond 1409*. Savjet Izvršnog vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske za odnose s inozemstvom (S-SIV-SRH-INO).
[20] Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (NAZ), Fond Nadbiskupskoga duhovnog stola (NDS).
[21] NAZ, Fond Tajničkoga ureda nadbiskupa Franje Šepera (TUNFŠ).
[22] NAZ, Fond Osobne ostavštine Franje Šepera (OOFŠ).

U istraživanju rada i života Franje Šepera nezaobilazan je osobni fond Franje Šepera smješten u Arhivu Papinskog hrvatskog zavoda svetog Jeronima u Rimu.[23] Fond sadrži mnogobrojne isprave, pisma i bilješke kojih nema u arhivskim zbirkama u Hrvatskoj budući da je nadbiskup Franje Šeper oporučno svoju osobnu ostavštinu predao Arhivu Papinskog hrvatskog zavoda svetog Jeronima, ostavivši pritom i svoju knjižnu zbirku.

Izvori kojim se upotpunjuje slika o djelovanju Katoličke Crkve, Franje Šepera te o crkveno-državnih odnosa tijekom šezdesetih godina 20. stoljeća, jesu službena glasila, tiskovine te internet. Oni svojim sadržajem i podatcima upotpunjuju spoznaje do kojih se dolazi iz arhivskih izvora. Među korištenim glasilima i tiskom nalaze se: *Acta Apostolicae* Sedis (Rim); *AKSA* (Zagreb), *Borba* (zagrebačko izdanje), *Crkvene obavijesti* (Poreč), *Glas koncila* (Zagreb), *Informativni bilten Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama IVS NR/SR* Hrvatske (Zagreb); *L'Osservatore Romano* (Rim), *New York Times* (New York), *Narodne* novine (Zagreb), *Politika (Beograd), Službeni list FNRJ/SFRJ* (Beograd), *Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke* (Zagreb), *Službeni vjesnik (Nad)biskupije splitske i makarske* (Split), *Službeni vjesnik Riječko-senjske nadbiskupije* (Rijeka), *Svesci Kršćanske sadašnjosti* (Zagreb), *Večernji list* (Zagreb), *Vjesnik – Glasnik Staleškog društva katoličkih svećenika NR/SR Hrvatske* (Zagreb), *Vjesnik – politički dnevnik* (Zagreb), *Vjesnik Zadarske nadbiskupije* (Zadar) i *VUS – Vjesnik u srijedu* (Zagreb). Uvidom u državne tiskovine i službena glasila stiče se uvid u stvarno ozračje te kontekst u kojem su se odvijali odnosi između Crkve i države. Također, uvidom u tisak i službena glasila (nad)biskupija i Svete Stolice stiče se uvid u neke aspekte djelovanja Crkve, a također i nadbiskupa Franje Šepera. Iz tiskovina i glasila razvidna su stajališta i stremljenja kako Crkve, tako i državnih vlasti u ostvarivanju svojih ciljeva. Disertacija sadrži i mnogobrojne Internetske izvore iz kojih su se crpili podatci za mnogobrojne biografske, faktografske, pojmovne i statističke pokazatelje i činjenice pomoću kojih je obogaćen sadržaj ove radnje.

[23] Arhiv Papinskog hrvatskog zavoda svetog Jeronima (APHZSJ), Fond br. 32 i 33, Franjo Šeper (FŠ).

1.3. Historiografija

Uz arhivsku građu, u izradi disertacije korišteni su mnogobrojni objavljeni izvori, knjige, članci, rasprave i radovi u zbornicima znanstvenih skupova. Od objavljenih izvora ovdje vrijedi istaknuti dio građe iz fonda Komisije za vjerska pitanja koju je u tri sveska prikupio i objavio Miroslav Akmadža.[24] U njima su kronološki, a zatim i tematski reproducirani dokumenti po izboru autora, koji daju uvid u mnogobrojne, široj javnosti manje poznate činjenice i podatke o djelovanju Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama te njezinu odnosu prema Katoličkoj Crkvi.

Uz ova tri sveska izvora, prilikom izrade disertacije korišteni su i drugi radovi istog autora. Knjiga *Crkva i država*[25] temelji se na građi Komisije za vjerska pitanja te je u njoj prikazan rad i djelovanje Franje Šepera na osnovu dostupnih dokumenata navedenog fonda te nadovezujući se na literaturu u pitanjima koja nisu moguća za obradu samo na osnovi građe istoga fonda. Ovo je vrijedna knjiga zbog toga što je jedan od prvih radova koji donose cjelovitiji prikaz Šeperova rada i djelovanja. Međutim, zbog oslanjanja najvećim dijelom na jedan arhivski fond ostavlja prostora za mnogobrojna daljnja istraživanja, spoznaje i interpretacije o ovoj iznimno značajnoj osobi Katoličke Crkve u svijetu, a osobito u Hrvatskoj. Na temelju građe fonda Komisije za vjerske zajednice objavljena je i knjiga o oduzimanju crkvene imovine od komunističkih vlasti, neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata,[26] koja sadrži mnogobrojne statističke pokazatelje. Treba još istaknuti kako je isti autor objavio i knjigu sa općim pregledom crkveno-državnih odnosa u periodu od 1945. do 1966. godine.[27] Isti autor je objavio i mnogobrojne članke o pojedinim aspektima crkveno-državnih odnosa temeljeći ih također na izvorima iz Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama. No isto tako je s druge strane potrebno konzultirati izvore koji su bazirani na građi ostalih fondova državnih vlasti te dakako onih crkvenih kako bi se došlo do što

[24] Miroslav Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji,* svezak I., 1945.-1952., Hrvatski institut za povijest – podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Tkalčić – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, Slavonski Brod – Zagreb, 2008.; ISTI, *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji,* svezak II., 1953.-1960., (...), 2010.; ISTI, *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji,* svezak III., 1961.-1964., (...) , 2012.

[25] ISTI, *Franjo Šeper – mudrošću protiv jednoumlja*, Tkalčić – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, Otokar Keršovani, Rijeka – Zagreb, 2009.

[26] ISTI, *Oduzimanje imovine katoličke crkve i crkveno-državni odnosi od 1945. do 1966. Primjer Zagrebačke nadbiskupije*, Tkalčić – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 2003.

[27] ISTI, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.*, Otokar Keršovani, Rijeka, 2004.

cjelovitije slike o problematici odnosa Crkve i države, pritom imajući u vidu vjersko poslanje Crkve. Kako bi se dobila što cjelovitija slika o problematici Crkve i države, a imajući pritom u vidu vjersko poslanje Crkve, pri izradi disertacije korišteni su i radovi drugih autora. Među njima je značajan udio inozemnih autora koji se bave ili su se bavili istraživanjima problematike crkveno-državnih odnosa. Ovdje osobito treba istaknuti knjigu Agostina Casarolija,[28] koja vrlo detaljno iznosi vatikanski pogled na problematiku crkveno-državnih odnosa iznoseći iz prve ruke[29] težnje i stremljenja Svete Stolice k poboljšanju položaja Katoličke Crkve u komunističkim zemljama. Casaroli iznosi svoje viđenje mnogobrojnih napora koje je Sveta Stolica uložila u nastojanja da se popravi položaj Katoličke crkve kao institucije te položaj njezinih vjernika u zemljama pod vlašću ateističkog komunističkog društvenog uređenja. Također iznosi i svoje iskustvo odnosa državnih vlasti prema Crkvi u pojedinim zemljama te njihovo stajalište o Crkvi i njezinom djelovanju. Knjiga pruža mogućnost komparativne analize sličnosti, razlika i posebnosti u položaja Crkve u pojedinim zemljama. Nadalje, knjiga pruža uvid u promišljanja ključne osobe vatikanske diplomacije o pojedinim ljudima pa tako i o nadbiskupu Franji Šeperu te njegovoj ulozi u kreiranju crkveno-državnih odnosa i poboljšanju položaja Katoličke Crkve i njezinih vjernika. Zbog toga je ova knjiga neizostavna za razumijevanje ove problematike. Na ovu knjigu nadovezuje se zbirka izvornih dokumenata Giovannija Barberinija koja svojim sadržajem u velikoj mjeri potkrjepljuje i proširuje poglede na problematiku crkveno-državnih odnosa nadopunjujući Casarolijeve memoare mnogobrojnim dokumentima iz djelokruga odnosa Svete Stolice sa

[28] Agostino Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti. Sveta Stolica i komunističke zemlje 1963-1989*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.

[29] Kardinal Agostino Casaroli bio je dugi niz godina u službi diplomacije Svete Stolice za odnose sa državama te je odigrao ključnu ulogu u pregovorima sa vladama komunističkih zemalja. Rođen je 24. studenog 1914. godine u Castel San Giovanniju u provinciju Piacenzi talijanske regije Emilije Romagne. Zaređen je za svećenika biskupije Piacenze. Dana 24. veljače 1961. imenovan je na službu u Kongregaciji za izvanredne crkvene poslove, koja svoje postojanje datira od 1793. godine kada je osnovana kao Kongregacija za crkvene poslove u Francuskoj tijekom revolucije. Od 1814. godine nosi naziv Kongregacije za crkvene poslove katoličkog svijeta da bi od 1827. do 1967. godine nosila naziv Kongregacija za izvanredne crkvene poslove. Od te godine sve do svoga spajanja u okrilje Državnoga tajništva Svete Stolice, na dan 1. ožujka 1989. godine, nosila je naziv Konzilij za javne poslove Crkve. Casaroli je službovao u ovoj Kongregaciji do 8. travnja 1984. godine, kada je odlukom pape Ivana Pavla II. razriješen sa ove dužnosti. Odlukom pape Ivana Pavla II. dana uvršten je u Zbor kardinala 30. lipnja 1979. godine, a već sutradan 1. srpnja imenovan je na mjesto predsjednika Pontifikalne komisije Države Vatikan, koju je vršio do 8. travnja 1984. godine. Istovremeno ga je Papa imenovao i na dužnost generalnog tajnika Svete Stolice. Ovu u političkom smislu drugu najvažniju službu u okrilju Svete Stolice Casaroli je vršio sve do svoga umirovljenja 1. prosinca 1990. godine. Što je svojevrsna simbolika. Obzirom da mu je jedna od ključnih misija bila ona vezana uz problematiku djelovanja i opstojnosti Crkve i crkveno-državnih odnosa u europskim zemalja pod vlašću komunističkih režima. Okončanje njegove službe se podudara s padom istih režima u istim zemljama. Kardinal Casaroli preminuo je 9. lipnja 1998. godine. (Izvori: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcasaroli.html, http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios-c.htm#Casaroli).

zemljama pod komunističkom vlašću te položaju Katoličke Crkve na njihovim prostorima.[30] Knjiga daje pregled mnogobrojnih memoranduma, nota, pisama, promemorija te zabilješki vezanih uz kontakte Svete Stolice sa crkvenim vodstvom u komunističkim zemljama te s njihovim državnim vodstvima. U knjizi se mogu pronaći detalji koji u velikoj mjeri mijenjaju, proširuju ili upotpunjuju spoznaje o djelovanju Crkve i njezinih dostojanstvenika. Između ostaloga iz sadržaja objavljenih dokumenata razvidna je uloga i značaj nadbiskupa, kasnije i kardinala Franje Šepera u borbi za što bolji položaj Crkve i njezinih vjernika u komunistički uređenom društvu tadašnje SFR Jugoslavije. Naravno i ovdje je omogućena komparacija sličnosti, razlika i posebnosti u položaju Crkve po pojedinim državama koje su bile pod komunističkom vlašću. U knjizi su izneseni dokumenti koji omogućuju uvid u položaj Katoličke Crkve u tadašnjoj Bugarskoj, Čehoslovačkoj, Istočnoj Njemačkoj, Mađarskoj, Poljskoj i Sovjetskom Savezu, te dakako Jugoslaviji. Vrijednosti knjige pridonosi činjenica da sadrži neke po prvi put objavljene dokumente koji značajno mijenjaju sliku i dosadašnje spoznaje i teze autora koji se bave problematikom crkveno-državnih odnosa u Jugoslaviji tijekom komunističke vlasti. Problematiku crkveno-državnih odnosa u svojim radovima analiziraju i drugi autori. Jure Krišto objavio je niz rasprava i analiza crkvenoga položaja te odnosa Crkve s državnim vlastima podrobnije analizirajući njihove ideološke razlike i ukazujući na uzroke tih razlika te sve to potkrijepivši mnogobrojnim konkretnim situacijama.[31] O problematici crkveno-državnih odnosa pisalo je više inozemnih i domaćih autora. Od inozemnih autora ovdje svakako treba istaknuti Stellu Alexander[32], Klausa Buchenaua[33], Sabrinu (Pedro) Ramet[34] i Hansjacoba Stehle[35]. Pristup Stelle Alexnader i Hansjacoba Stehlea o ovoj problematici temeljen je na stajalištima o položaju Katoličke Crkve u tadašnjoj Jugoslaviji, koji su se ogledali i u pisanju inozemnog tiska. Njihovi radovi

[30] Giovanni Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008.; Katrin Boeckh, Stepinac i Tito – o religijskoj represiji u Jugoslaviji. U: *Kardinal Stepinac – Svjedok istin. Zbornik radova s međunarodnoga simpozija povodom 10. obljetnice beatifikacije bl. Alojzija kardinala Stepinca.*, Zagreb, 2009., str. 295.-308.

[31] Primjerice, Jure Krišto, Marxist Critique of Religion and Croatian Catholic Culture; *Journal of Ecumenical Studies*, 22/1985., 3, str. 474.-486.; ISTI, Catholicism Among Croats and its Critique by Marxists. U: *Religion and Nationalism in Eastern Europe and Soviet Union*; Boulder – London, 1987., str. 77.-95.; ISTI, Neki povijesni izvori totalitarizma XX. stoljeća, *Obnovljeni život*, 51/1996., 1.2, str. 5.-13.; ISTI, *Katolička crkva u totalitarizmu: 1945-1990*., Zagreb, 1997.; ISTI, The Catholic Church in Croatia and Bosnia-Herzegovina in the Face of Totalitarian Ideologies and Regimes. U: *Religion under Siege*, Vol I., *The Roman Catholic Church in Occupied Europe (1939-1950)*, Leuven – Paris – Dudley, 2007., str. 39.-92.

[32] Stella Alexander, *Church and State in Yugoslavia since 1945*, London – Melbourne, 1979.

[33] Klaus Buchenau, *Orthodoxie und Katholizismus in Yugoslawien 1945-1991*., Wiesbaden, 2004.; ISTI, *Orthodoxie und Katholizismus in Yugoslawien 1945-1991*., Wiesbaden, 2004.

[34] Petra Sabrina Ramet, *Cross and commissar: the politics of religion in Eastern Europe and USSR*, Bloomington, 1987.; ISTI, Religion and Nationalism in Yugoslavia. U: *Religion and nationalism in Soviet and Eastern politics*, Bloomington, 1989., str. 149.-169.; ISTI, *Three Yugoslavias: State building and legitimation, 1918-2005*, Bloomington, 2006.

[35] Hansjakob Stehle, *Eastern Politics of the Vatican 1917-1979*., Athens, 1981.

su značajni zbog toga što iznose analize koje su bile neovisne o zbivanjima u Jugoslaviji te pružaju izdvojena stajališta. Klaus Buchenau je u svojim radovima koristio i gradivo arhivskih fondova Komisije za vjerska pitanja te je iznio stajališta koja su ipak dobrim dijelom bila pod utjecajem sadržaja samih dokumenata pi čemu u njima nedostaje jedna neovisnija ocjena crkveno-državnih odnosa. To je ujedno i jedna od boljki koje se pojavljuju kod inozemnih autora, koji zbog svoje neupućenosti nerijetko izostavljaju potpunije vrednovanje korištenih izvora. Sabrina Ramet u svojim radovima donosi politološke teze i stajališta, koje pružaju aspekt ocjene crkveno-državnih odnosa izvan historiografskih okvira, dakako iz inozemne perspektive. Od domaćih autora, koji su svojim radovima obrađivali problematiku crkveno-državnih odnosa u Jugoslaviji, treba dakako navesti i one koji su se time bavili sa pozicija i stajališta tadašnjih državnih vlasti. Ovdje se mogu istaknuti radovi Vjekoslava Cvrlje,[36] Zlatka Frida[37] i Zdenka Rotera[38]. Vjekoslav Cvrlje je u svojoj prvoj knjizi o vatikanskoj diplomaciji iznio analizu djelovanja Crkve i Svete Stolice gotovo isključivo kroz politički vid njezina djelovanja ispustivši iz vida njezino vjersko poslanje. To je dakako bilo posljedica jednim djelom nerazumijevanja crkvenog djelovanja, ali jednako tako i opravdavanje vanjskopolitičkog djelovanja tadašnjih jugoslavenskih vlasti, u čijoj službi je i sam radio. Međutim, bez obzira na ovakav pristup, njegovi radovi se korisni jer je iz njih razvidno političkog stajalište državnih vlasti. Na tom tragu je i knjiga Zdenka Roter koji s istih polazišta prikazuje analizu djelovanja i položaja Katoličke Crkve u društvu. Zdenko Frid je pak u svojoj studiji kao djelatna osoba Komisije za vjerska pitanja u skladu sa stajalištima režima o djelovanju Crkve i ostalih vjerskih zajednica iznio analizu položaja religije u društvu. Ova studija je nadasve korisna za dobivanje uvida u opće stajalište i odnos režima prema vjeri i religiji u Jugoslaviji.

Za razumijevanje djelovanja Franje Šepera od izuzetne su važnosti i dokumenti o njegovu djelovanju na mjestu zagrebačkoga nadbiskupa, na zasjedanjima Drugoga vatikanskoga koncila te na mjestu prefekta Kongregacije za nauk vjere, a koji su objavljeni u dva sveska nedugo nakon njegove smrti.[39] Na ova dva sveska nadovezao se zbornik znanstvenih radova sa skupa održanog povodom obilježavanja 20. godišnjice smrti kardinala

[36] Vjekoslav Cvrlje, *Vatikan u suvremenom svijetu*, Zagreb, 1980.; ISTI, *Vatikan u suvremenom svijetu*, Zagreb, 1980.; ISTI, *Znameniti Hrvati pri Svetoj Stolici*, Zagreb, 2004.
[37] Zlatko Frid, *Religija u samoupravnom socijalizmu*, Zagreb, 1971.
[38] Zdenko Roter, *Katoliška cerkev in Država v Jugoslaviji*, Ljubljana, 1976.
[39] *Šeper. Građa za životopis, s*vezak I., Zagreb, 1982.; *Šeper. Građa za životopis, s*vezak II., Zagreb, 1983.

Franje Šepera.[40] U njemu se nalaze rasprave koje su priložili mnogobrojni Šeperovi suvremenici, suradnici te poznavatelji pojedinih aspekata njegova crkvenog djelovanja. Između ostaloga izneseni su sažeti prikazi pojedinih dijelova njegova života. Tu se nalaze podnesci o njegovoj mladosti, školovanju, studijskom obrazovanju, svećeništvu, vođenju sjemeništa, župništvu u zagrebačkom naselju Trnje, vršenju službe Zagrebačkog pomoćnog biskupa, zatim nadbiskupa te na koncu prefekta Kongregacije za nauk vjere. Izneseni su također podnesci o njegovoj ulozi na Drugom vatikanskom koncilu, radu Teološke i Biblijske Komisije Svete Stolice, oživljavanju tiskovne i izdavačke djelatnosti Katoličke Crkve u Hrvatskoj. Kao nadopuna istraženoj crkvenoj arhivskoj građi poslužili su i radovi Stjepana Razuma[41], čiji trud i zalaganje su omogućili objavu vrlo vrijednih dokumenata koji prate životni put Franje Šepera od najranije mladosti, kroz mnogobrojne službe i dužnosti tijekom njegova služenja Katoličkoj Crkvi. Uz njega svakako vrijedi istaknuti i radove Ive Lučića, koji daju prikaz činjenica i spoznaja o položaju Katoličke Crkve u Bosni i Hercegovini pružajući mogućnost kvalitetnije usporedbe sa situacijom u Hrvatskoj.[42] Od inozemnih autora vrijedi istaknuti radove Radmile Radić i Peđe Radosavljevića.[43] Dok Radić prikazuje analizu crkveno-državnih odnosa na temelju građe Savezne komisije za odnose sa vjerskim zajednicama u Beogradu, Peđa Radosavljević analizira crkveno-državne odnose na temelju građe Ministarstva vanjskih poslova nekadašnje SFR Jugoslavije.

Na kraju, treba naročito istaknuti kako su prilikom izrade ove disertacije po prvi put korišteni radovi nadbiskupa Franje Šepera.[44] Njihov sadržaj je iznimno značajan zbog razvidnosti Šeperovih promišljanja o poslanju i ulozi Katoličke Crkve te aktualnim zbivanjima, kako u društvu, tako i u Crkvi samoj.

---

[40] *Veritatem facientes in caritate*: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti, Ur. Željko Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

[41] Stjepan Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 317-463.

[42] Božo Goluža – Ivica Lučić, Katholische Kirche in Bosnien-Herzegowina und Kroatien in der Zeit der kommunistischen Diktatur (1945-1990). U: *Die Katolische Kirche in Mitteleuropa nach 1945 bis zur Gegenwart*, Wien, 2006., str. 29.-64.; I. Lučić, Progon Katoličke Crkve u Bosni i Hercegovini u vrijeme komunističke vlasti (1945.-1990.), *Croatia christiana periodica*, 2, 69/2012., str. 105.-144.

[43] Primjerice, Radmila Radić, *Država i verske zajednice 1945-1970, svezak I i II..*, Beograd, 2002., te Peđa Radosavljević, *Odnosi između Jugoslavije i Svete Stolice 1963 – 1978.*, Beograd, 2012.

[44] Franjo Šeper, Teološka izobrazba svećenika prema II. Vatikanskom koncilu, *Bogoslovska smotra*, 36/1966., 2, str. 157.-169.; ISTI, Skolastika u svijetlu II. Vatikanskog koncila, *Bogoslovska smotra*, 36/1966., 3-4, str. 529.-534.; ISTI, Dokumenti Sinode biskupa u današnjoj situaciji na području teologije, *Bogoslovska smotra*, 38/1968., 1, str. 6.-12.; ISTI, Crkva je „communio“ – zajedništvo svih vjernika, *Bogoslovska smotra*, 58/1989., 4, str. 149.-157.

2. Katolička Crkva i crkveno – državni odnosi od 1945. do 1960. godine

2.1. Društveno-političke prilike u Hrvatskoj od 1945. do 1960. godine

Drugu ili tzv. komunističku Jugoslaviju završetkom Drugoga svjetskog rata priznale su tada najveće političke i vojne sile saveznice Sjedinjene Američke Države (SAD), Ujedinjeno Kraljevstvo[45] Velike Britanije i Sjeverne Irske (skraćeno Velika Britanija) i Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR). Državnici ovih triju svjetskih sila Winston Churchill[46], Franklin Delano Roosevelt[47] i Josif Visarionovič Staljin[48] sastali su se na konferenciji u Jalti, na poluotoku Krimu u današnjoj Ukrajini. Na njoj su zaključili kako se dvije jugoslavenske vlade, kraljevska u emigraciji i partizansko-komunistička u zemlji moraju dogovoriti o osnivanju zajedničke vlade.[49] Nova je vlada osnovana 7. ožujka 1945. godine te su je potom priznale već spomenute savezničke sile.[50] Nova je vlast kroz najviše predstavničko tijelo ZAVNOH[51], imenovala Narodnu vladu Hrvatske koja je nakon ulaska jedinica Jugoslavenske partizanske vojske preseljena u Zagreb. Ova je vojska, kasnije

[45] Iako je puni naziv države Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske s vremenom se uobičajio skraćeni naziv Velika Britanija te ćemo ga i mi tako koristiti u disertaciji.

[46] Winston Leonard Spencer–Churchill je rođen 30. studenog 1874. godine u Oxfordshireu u Engleskoj. Bio je vrlo istaknuti i značajan konzervativni britanski političar od početka 20. stoljeća pa sve do svoje smrti 24. siječnja 1964. godine. Vršio je mnogobrojne visoke državne dužnosti među kojima svakako treba izdvojiti mjesto premijera Ujedinjenog Kraljevsta u dva mandata, od 1940. do 1945. te od 1951. do 1955. godine. Pri čemu je svakako osobito značajan prvi mandat kojeg je vršio u jeku Drugoga svjetskog rata. (Izvor: http://www.chu.cam.ac.uk/archives/collec-tions/churchill_papers/biography/churchill_chronology.php).

[47] Franklin Delano Roosevelt je rođen 30. siječnja 1882. u Springwoodu u američkoj saveznoj državi New York. Bio je istaknuti političar iz redova američke stranke Demokrata. Vršio je službu guvernera američke savezne države New York od 1929. do 1932 godine. Od 1933. pa sve do svoje smrti 12. travnja 1945. godine bio u je službi na mjestu američkog predsjednika u vremenu pred početak te tijekom Drugoga svjetskog rata (Izvor: http://www.fdrlibrary.marist.edu/education/resources/bio_fdr.html).

[48] Josif Visarionović Staljin rođen je 21. prosinca 1878. godine u gruzijskom gradu Goriju. Sudjelovao je revolucionarnim zbivanjima na početku postojanja Sovjetskog Saveza, a zatim je službovao na mjestu Generalnog sekretara Centralnog komiteta Komunističke partije Sovjetskog Saveza od 1922. do svoje smrti 5. ožujka 1953. godine. Samim time bio je politički vođa Sovjetskog Saveza, vladajući pomoću apsolutne diktature pomoću represivnih organa Komunističke partije. Odgovoran je za smrti mnogobrojnih nedužnih ljuti kako za vrijeme Drugoga svjetskog rata, jednako tako i na prostoru SSSR te kasnije komunističkih zemalja Srednje i Istočne Europe koji su došli pod njegovu kontrolu. (Izvor: http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/RUSstalin.htm).

[49] Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945-1991.: od zajedništva do razlaza,* Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 36.

[50] *Isto,* str. 36 i 37.

[51] ZAVNOH je skraćenica od naziva Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske. To je bio najviši politički organ vlasti u Hrvatskoj, a kojeg su osnovali predstavnici Narodno oslobodilačkog pokreta. Imalo je svoje prvo zasjedanje u Otočcu i Plitvičkim jezerima 13. i 14. lipnja. 1943., drugo u Plaškom od 12. do 15. listopada 1943., treće u Topuskom 8. i 9. svibnja 1944. te na koncu četvrto i posljednje u Zagrebu 24. i 25. srpnja 1945. godine. ZAVNOH je proglašen vrhovnim zakonodavnim tijelom 14. travnja 1945. godine pri čemu je izvršna funkcija ZAVNOH-a prenesena na prvu vladu Hrvatske, koju je sastavio Vladimir Bakarić. Na posljednjem, četvrtom zasjedanju ZAVNOH je promijenio svoj naziv u Narodni sabor Hrvatske. (Izvor: http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=43764).

nazvana Armijom, pod vodstvom Josipa Broza Tita[52] od ljeta 1944. godine postupno zauzimala sve veći teritorij Hrvatske. Njezinim cjelokupnim zauzimanjem osigurala je osnivanje Federalne Države Hrvatske u okvirima tadašnje Federalne Države Jugoslavije.

Na posljednjem, četvrtom po redu, zasjedanju ZAVNOH-a 25. srpnja 1945. godine je odlučeno o njegovu preimenovanju u Narodni sabor Hrvatske.[53] Nakon toga, na svojem trećem zasjedanju, Antifašističko vijeće narodnoga oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) proglasio se Privremenom narodnom skupštinom Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ). Na tom je zasjedanju donesena i odluka o sazivanju izbora za Ustavotvornu skupštinu. Izbori su održani 11. studenog 1945. godine.[54] Njihovu je održavanju prethodilo sustavno agitiranje za komunističku opciju pod okriljem liste Narodne fronte. U agitiranju za ovu listu nisu birana sredstva kako bi se onemogućilo oporbu u eventualnom sudjelovanju prilikom sastavljanje nove vlasti u Jugoslaviji. Na izborima je zbog toga premoćno odnijela pobjedu lista Narodne fronte sa 90,48% glasova za Saveznu skupštinu te 88,69% za Skupštinu naroda.[55] Izabrani zastupnici sastali su se na svom prvom zasjedanju 29. studenog 1945. u Beogradu.[56] Na tom zasjedanju donesen je prvi ustavni akt, kojim je Demokratska Federativna Jugoslavija proglašena republikom pod nazivom Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ). Datum ovog akta je prihvaćen kao Dan Republike. Donesen je Ustav FNRJ kojim je država uređena kao federalna država republikanskog tipa, ali u praksi je takvo uređenje postojalo samo na uskom području izvršnih organa središnje vlasti.[57] Na temelju ustava Predsjedništvo Narodnog sabora Hrvatske je odlučilo da se Demokratska Federalna Hrvatska nazove Narodna Republika Hrvatska. Tijekom rata te osobito po njegovu završetku, komunisti su se postupno rješavali oporbenih snaga u partizanskom pokretu. Ovo se prije svega odnosi na

[52] Josip Broz Tito rođen je 7. svibnja 1892. Godine u Kumrovcu. Član Komunističke partije Jugoslavije postaje 1920. godine. Od 1928. godine vrši funkciju sekretara Mjesnog komiteta Komunističke partije Jugoslavija u Zagrebu. Zbog komunističke djelatnosti uhićen je te je u tzv. bombaškom procesu osuđen na pet godina zatvora. Tijekom 1935. i 1936. godine boravi u Moskvi nakon čega postaje generalni sekretar KPJ. Bio je jedan od pokretača i organizatora ustanka na području Hrvatske, ali i cijele nekadašnje Jugoslavije i vrhovni zapovjednik Narodnooslobodilačke vojske od 1941. do 1945. godine. Poslije rata preuzeo je potpunu kontrolu vlasti postavši maršal i vrhovni zapovjednik Jugoslavenske narodne armije te doživotni jugoslavenski predsjednik. Vladao je autokratski, dokidajući mnogobrojne ljudske slobode pritom zavevši vlastiti kult ličnosti. Tijekom njegove vladavine česte su bile političke čistke i progoni neistomišljenika. Svoju vlast je nastojao učvršćivati zavođenjem ravnoteže snaga među narodima i jugoslavenskim republikama. Umro je 4. svibnja 1980. godine u Ljubljani (Izvor: http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4774).

[53] Mira Kolar, Antifašistička borba u Hrvatskoj i nastanak Federalne Države Hrvatske. U: *Povijest Hrvata, svezak III. Od 1918. do danas*, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 247.

[54] Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945-1991.: od zajedništva...*, str. 73 i 74.

[55] Ivo Perić, Od neposrednog hrvatskog poraća do donošenja Ustava Narodne Republike Hrvatske. U: *Povijest Hrvata, svezak III. Od 1918. do* danas, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 275.

[56] Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije: 1918-1990-2003. Drugo, dopunjeno izdanje*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2003., str. 280.

[57] Z. Radelić, Hrvatska i Jugoslavija 1945-1991., *Historijski zbornik*, 56-57/2003-2004, str. 166.

pripadnike Hrvatske Seljačke Stranke (HSS) čiji su članovi i pristaše u političkom smislu predstavljali jedinu alternativu.[58] Među stradalim i likvidiranim osobama, uz pripadnike poraženih vojnih postrojbi nalazio se i vrlo velik broj civila koji su bili potpuno nedužni. Izvršena su mnogobrojna uhićenja i pogubljenja ljudi koji su smatrani narodnim neprijateljima. Ova represija je svoju kulminaciju dostigla za vrijeme „Križnoga puta" koji se odvijao nakon predaje vojske i civila na Bleiburškom polju 15. svibnja 1945. godine, nakon čega je po procjenama stradalo oko 70.000 ljudi.[59]

Zbog teške gospodarske situacije te kako bi prehranile mnogobrojne izbjeglice državne su vlasti odlučile pokrenuti agrarnu reformu i kolonizaciju stanovništva na opustjelim predjelima zemlje donijevši o tome zakon 23. kolovoza 1945. godine.[60] Njime je ograničeno posjedovanje zemlje na svega 30 ha, dok je kod crkvenih i drugih vjerskih institucija ta površina ograničena na svega 10 ha.[61] Tim zakonom omogućeno je preseljenje velikog broja stanovništva iz opustošenih i prirodno-geografski nepovoljnih područja na agrarno plodnija područja koja su nacionalizacijom oduzeta. Ovaj proces je značajno utjecao i na promjene u etničkom i vjerskom sastavu stanovništva na ovim prostorima. Koloniziranih obitelji u Hrvatskoj bilo je ukupno 108.072 i njima je dodijeljeno 141.111 ha zemlje.[62] Zakonom o nacionalizaciji donesen je 5. prosinca 1946., a zatim i dopunjen 28. travnja 1948. godine.[63] Njime je oduzeta imovina privatnih poduzeća, bogatijih građana i Katoličke Crkve, a njegovom dopunom su nacionalizirani cjelokupni sektori industrije, bankarstva, trgovine, rudarstva, osiguranja te veći dio prometa i ugostiteljstva. Trećom, posljednjom dopunom zakona u prosincu 1958. godine oduzete su najamne zgrade i građevinska zemljišta.[64]

Državne su vlasti od početka sustavno slijedile i primjenjivale sovjetski model upravljanja. Istovremeno Sovjetski Savez je značajno potpomagao jugoslavenski režim osnivajući zajednička poduzeća te osiguravajući veliku vojnu i gospodarsku pomoć. Dakako ona nije bila bezuvjetna. Zbog toga je u svrhu političkog i ideološkog usmjeravanja osnovan zajednički informacijski biro, Informbiro. Prema Staljinovoj zamisli trebale su se oformiti tri

[58] ISTI, Croatia 1945-1991, *Review of Croatian History*, 1/2006, 1, str. 16.
[59] Martina Grahek Ravančić, *Bleiburg i Križni put 1945. Historiografija, publicistika i memoarska literatura*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2009., str. 376.
[60] I Perić, Konfiskacije, sudski procesi i nacionalizacija. U: *Povijest Hrvata, svezak III. Od 1918. do* danas, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 298.
[61] Marijan Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija (1945.-1948.) i njihov odraz na nacionalni sastav pučanstva u koloniziranim krajevima Hrvatske. U: *Povijest Hrvata, svezak III. Od 1918. do* danas, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 305.
[62] Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945-1991.: od zajedništva...*, str. 191.
[63] I. Perić, Konfiskacije, sudski procesi i nacionalizacija,..., str. 304.
[64] *Isto*, str. 304.

federacije socijalističkih zemalja. Prvu bi činile Jugoslavija i Bugarska, drugu Mađarska i Rumunjska, a treću Čehoslovačka i Poljska, koje bi zatim bile priključene SSSR-u. Budući da jugoslavenske vlasti nisu htjele na to pristati SSSR je povukao svoje stručnjake iz Jugoslavije. Ovaj sukob je kulminirao 28. lipnja 1948. godine rezolucijom Informbiroa koji je osudio jugoslavensko vodstvo, nakon čega je uslijedila ekonomska i politička blokada Jugoslavije od svih ostalih komunističkih zemalja.[65] Jugoslavenske su se vlasti brutalno obračunale sa Staljinovim pristalicama koristeći izrazito jake represivne mjere. Tom prilikom su stradali i mnogobrojni pojedinci koji nisu bili ni u kakvoj vezi sa SSSR-om. Tako je nakon prvotnog gospodarskog oporavka došlo do stagnacije uzrokovane ekonomskom blokadom Istočnog bloka. Njegov nastavak je uslijedio tijekom 1950-ih, postupnom decentralizacijom upravljanja i planiranja. Ovaj proces je nazvan radničkim samoupravljanjem koje je regulirano zakonom donesenim 27. lipnja 1950. godine pomoću kojeg se sustavno i planski počelo otvarati radna mjesta u industriji, što je pokrenulo veliku migraciju iz sela u gradove i rezultiralo snažnim porastom gradskog stanovništva.[66] Na šestom kongresu Komunistička partija Jugoslavije (KPJ), održanom u Zagrebu od 2. do 7. studenoga 1952. iznesen je novi pravac u ekonomskim pitanjima što je izraženo i promjenom naziva KPJ u Savez Komunista Jugoslavije (SKJ).[67] Kao posljedica tih promjena u siječnju 1953. donesen je ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ.

Na međunarodnom planu, Jugoslavija je došla do sporazuma o rješenju tršćanskog pitanja, 5. listopada 1954. godine u Londonu.[68] Nastojeći izbjeći utjecaju blokovskih konfrontacija predvođenih Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) s jedene te Sovjetski Savezom (SSSR) s druge strane, Jugoslavija je kroz ideju koegzistencije u suradnji sa Indijom i Egiptom pokrenula pokret nesvrstanosti što je usvajanjem deklaracije u srpnju 1956. godine na Brijunima postala središnja vanjskopolitička odrednica Jugoslavenske diplomacije.[69] Tijekom ovog razdoblja bio je prisutan sustavan upliv komunističkih vlasti u sve pore društva. Time su državne vlasti gotovo u potpunosti dokinule društvene slobode svojih građana.

[65] I. Perić, Pod teretom staljinizma i nakon sukoba sa Staljinom. U: *Povijest Hrvata, svezak III. Od 1918. do* danas, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 315.
[66] Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945-1991.: od zajedništva...*, str. 286.
[67] *Isto...*, str. 287.-288.
[68] *Isto*, str. 138.
[69] *Isto*, str. 282.

2.2. Crkveno-državni odnosi u Hrvatskoj od 1945. do 1960.

Neposredno nakon uspostave nove komunističke vlasti započeli su mnogobrojni oblici represije nad Katoličkom Crkvom. Tako je već 17. svibnja 1945. godine prvi puta uhićen nadbiskup Alojzije Stepinac.[70] Nedugo nakon toga događaja došlo je do sastanka između Josipa Broza Tita i nadbiskupa Alojzija Stepinca 4. lipnja 1945. godine.[71] Razgovor između nadbiskupa Stepinca i Josipa Broza protekao je u izrazito napetoj atmosferi u kojoj nije postignut nikakav dogovor. Naime Tito je u tom razgovoru tražio Stepinčevu političku podršku što dakako s njegove strane nije bilo ni na koji način prihvatljivo. Tito je među ostalim spočitnuo Stepincu tobožnju nesklonost Crkve prema Slavenima, nezalaganje za pripojenje Istre Hrvatskoj i Jugoslaviji te mnoge druge tvrdnje koje tom prilikom ničim nisu valjano argumentirane. Odnosi državnih vlasti i Crkve nakon toga su se sve više pogoršavali. Nadbiskupski duhovni stol poslao je niz predstavki Predsjedništvu vlade Federalne Hrvatske u kojima su navedeni mnogobrojni primjeri uhićenja biskupa i svećenika, pljenidbe crkvene imovine i nemilosrdne kampanje protiv Katoličke Crkve u javnosti. Kako je dolazilo do sve većeg pogoršanja odnosa na što je osim pismenim putem, Stepinac ukazao i u osobnim susretima s predsjednikom Federalne vlade Hrvatske Vladimirom Bakarićem.[72] Stepinac je upozorio na provođenje agrarne reforme prije donošenja bilo kakvog zakona, dokidanje katoličkog tiska i vjeronauka u školama te ukazao na problem mnogobrojnih svećenika koji su bili osuđeni bez konkretnih dokaza bilo kakve krivnje.

Nakon svih događaja koji su obilježili vrijeme neposredno nakon osvajanja vlasti od komunista, Biskupska konferencija Jugoslavije je na svom zasjedanju od 17. do 22. rujna 1945. godine uputila Pastirsko pismo svojim vjernicima koje je pročitano 20. rujna te je putem predstavke poslano Josipu Brozu Titu 22. rujna.[73] U ovom Pastirskim pismom je iznesen podatak o ubijenih 243 svećenika, 19 bogoslova, tri redovnika i 4 redovnice te o 169

[70] J. Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata. Knjiga 1. Životopis*, Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010., str. 331-334.; M. Akmadža, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.,.....*, str. 11.; Aleksa Benigar, *Alojzije Stepinac – hrvatski* kardinal, Zagreb, 1993., str. 460.

[71] *Isto*, str. 13.

[72] Vladimir Bakarić rođen je u Velikoj Gorici 8. ožujka 1912. godine. Bio je istaknuti član Komunističke partije Jugoslavije. Svoju karijeru započeo je funkcijom političkog komesara Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske. U Splitu je formirao prvu vladu Federalne Hrvatske čijim je predsjednikom bio od 1945. do 1953. godine. Od 1953. do 1963. godine vršio je dužnost predsjednika Sabora SR Hrvatske. Od 1971. godine član je Predsjedništva SFR Jugoslavije. Umro je u Zagrebu 16. siječnja 1983. godine. (Izvor: http://enciklopedija.lzmk.hr/cla-nak.aspx?id=3207).

[73] J. Batelja, *Isto*, str. 335.; M. Akmadža, *Isto*, str. 19-21.

zatvorenih i 89 nestalih klerika.[74] Uz to su biskupi još istaknuli kako neće odustati od pune slobode djelovanja katoličkog tiska, katoličkih škola i slobode vjeronauka. Ovo Pastirsko pismo je pročitano 30. rujna 1945. godine u svim crkvama te je imalo vrlo snažan odjek u zemlji i inozemstvu.[75] Nakon objave pastirskog pisma pokrenuta je javna propaganda komunističkih vlasti kojoj je bio glavni cilj prikazati nadbiskupa Stepinca kao zločinca i Katoličku Crkvu kao instituciju koja je surađivala s okupatorima te kao neprijatelja naroda i države. Uslijedilo je novo uhićenje nadbiskupa Stepinca 18. rujna 1946. godine te pokretanje sudskog postupka protiv njega s optužnicom da je bio suradnik okupatora tijekom Drugoga svjetskog rata.[76] Glavna rasprava u ovom montiranom sudskom procesu otvorena je 30. rujna iste godine.[77] Javni tužitelj koji je vodio cjelokupni proces bio je Jakov Blažević.[78] On je optužnicu iznio u osam točaka u kojima je Stepinac optužen za suradnju s ustaškom vlašću NDH. Presudom iznesenom 11. listopada 1946. godine nadbiskup Stepinac osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 16 godina te gubitak svih građanskih prava u trajanju od pet godina.[79] Ova presuda odjeknula je diljem svijeta. Mnogobrojni svjetski mediji iznosili su osudu ovog procesa, dok je jugoslavenska vlada pokušavala uvjeriti svjetsku javnost u njegovu opravdanost. Ipak pod inozemnim pritiskom na jugoslavenske vlasti, nadbiskup Stepinac je 5. prosinca 1951. godine pušten iz zatvora u Lepoglavi te je prebačen u kućni

[74] J. Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata. Knjiga 1. Životopis*, Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010., str. 373-375.; J. Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata. Knjiga 3. Dokument*, Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010., str. 281-285.; M. Akmadža , *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji,* svezak I., 1945.-1952.,....., str. 76.-78.

[75] J. Krišto, The Catholic Church in Croatia and Bosnia-Herzegovina in the Face of Totalitarian Ideologies and Regimes. U: *Religion under Siege*, Vol I., *The Roman Catholic Church in Occupied Europe (1939-1950),* Leuven – Paris – Dudley, 2007., str. 86.

[76] J. Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata. Knjiga 1. Životopis*, Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010., str. 407-434.; Ivan Damiš, *Ulomci za povijest Crkve u Hrvata*, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1995., str. 251.

[77] J. Krišto, *Katolička crkva u totalitarizmu: 1945-1990., razmatranja o Crkvi u Hrvatskoj pod komunizmom*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997., str. 47.

[78] Jakov Blažević rodio se 24. ožujka 1912. oodine u Bužimu kraj Gospića. Član je KPJ od 1928. godine. Jedan je od organizatora partizanskoga pokreta u Hrvatskoj, član je Izvršnoga odbora ZAVNOH-a. Nakon rata vrši službu javnoga tužitelja NR Hrvatske te vodi postupak protiv zagrebačkoga nadbiskupa Alojzija Stepinca. Od prosinca 1953. godine do srpnja 1962.godine predsjednik je Sabora NRH, odnosno predsjednik Vlade, od 1967. do 1974.godine predsjednik je Sabora SRH i član je Predsjedništva SKJ od 1969. do 1972. godine te Predsjedništva SFRJ od 1971. do 1974. godine. Umro je 10. prosinca 1996. Godine u Zagrebu. (Izvor: http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=44668).

[79] J. Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata. Knjiga 1. Životopis*, Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010., str. 331-334.; M. Akmadža, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.,.....*, str. 56. i 57.

pritvor u rodnom mjestu Krašiću, gdje je živio pod strogim nadzorom sve do svoje smrti 10. veljače 1960. godine.[80]

U međuvremenu, za vrijeme Stepinčeva zatočeništva položaj Katoličke Crkve nije se bitno mijenjao sve do njegove smrti, kada je započet dugotrajni dijalog s ciljem normalizacije crkveno-državnih odnosa. Događaji tijekom 1950-ih u velikoj su mjeri obilježili crkveno-državne odnose. Prvi takav događaj bio je imenovanje nadbiskupa Alojzija Stepinca u kardinalski zbor,[81] 29. studenog 1952., te je na konzistoriju objelodanjeno javnosti 13. siječnja 1953. godine.[82] Na ovaj su događaj komunističke vlasti iznimno žestoko reagirale smatrajući to provokacijom i neprijateljskim aktom Svete Stolice.[83]

Istovremeno su komunističke vlasti nastojale destabilizirati Katoličku Crkve iznutra potičući razvoj Staleških udruženja katoličkog svećenstva. Prvo takvo društvo osnovano je u Istri 16. rujna 1948. godine u Pazinu pod nazivom *Društvo svećenika Sv. Ćirila i Metoda*.[84] Uslijedilo je osnivanje društva katoličkih svećenika Bosne i Hercegovine u Sarajevu 25. i 26. siječnja 1950. godine pod nazivom *Dobri pastir*,[85] za čiji osnutak je sebi pripisala zasluge upravo jugoslavenska obavještajna služba,[86] poznata pod nazivom UDBa.[87] Za razliku od spomenuta dva, za područje Hrvatske udruženje je osnovano tek 19. studenog 1952. godine, ali u Sarajevu pod nazivom *Staleško udruženje katoličkih svećenika Hrvatske (SUKS)*.[88] Osnivanje ovih društava izazvalo je i reakciju crkvene hijerarhije te je na zasjedanju Biskupske konferencije Jugoslavije 26. travnja 1950. godine izdan dokument pod nazivom

[80] J. Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata. Knjiga 1. Životopis*, Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010., str. 384., prilog broj XXX.; J. Batelja – F. Šanjek, Alojzija Stepinac 1937-1960.; U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 496.

[81] AAS, 45 [1953] 69.

[82] J. Batelja – F. Šanjek, Alojzija Stepinac 1937-1960.; U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi,* Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 496.

[83] J. Krišto, *Katolička crkva u totalitarizmu: 1945-1990., razmatranja o Crkvi u Hrvatskoj pod komunizmom*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997., str. 48.

[84] Stjepan Trogrlić, Istarska svećenička udruženja – Zbor svećenika sv. Pavla za Istru i Društvo svećenika sv. Ćirila i Metoda u Pazinu (1945. – 1952.), *Croatia christiana periodica*, 61/2008., 1., str. 134.

[85] I. Lučić, Progon Katoličke Crkve u Bosni i Hercegovini u vrijeme komunističke vlasti (1945.-1990.), *Croatia christiana periodica*, 2, 69/2012., str. 121.

[86] J. Krišto, *Riječ je o Bosni*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2008., str. 315–347.

[87] UDB je skraćenica od naziva *Uprava državne bezbednosti*, što je bilo službeno ime jugoslavenske tajne policije koja je po nalozima državnih vlasti pratila i prisluškivala unutarnje i vanjske neprijatelje režima, ili pak one koji su tako bili tretirani. Između ostalih radilo se o političkim ili ekonomskim emigrantima, Katoličkoj Crkvi, njezinom episkopatu i svećenstvu te članovim organizacija s nacionalnim predznakom, primjerice hrvatskim. Služba je nastala u ožujku 1946. godine promjenom imena tadašnje OZN-e (Odjeljenje za zaštitu naroda) da bi 1966. godine opet promijenila svoj naziv u SDB (Službu državne bezbednosti) pod čijim imenom je djelovala do raspada jugoslavenske države. (Izvor: http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=47352).

[88] M. Akmadža, Staleško udruženje katoličkih svećenika u Hrvatskoj u službi komunističkog režima, *Dijalog povjesničara – istoričara*, *Osijek, 22.-25.rujna 2005.*, prir. Hans Georg Fleck, Igor, Friedrich Naumann Stiftung, Zagreb, 2008, str. 30-31.

Non expedit, što bi doslovno značilo „nije dobro“, kojim se osnivanje i rad takvih društava ne odobravaju jer nisu pod kontrolom biskupa.[89] Nakon osnutak svećeničkog društva i za prostor Hrvatske, Biskupska konferencija Jugoslavije izdala je na svom zasjedanju 26. rujna 1952. godine deklaraciju pod nazivom *Non licet*, što u prijevodu znači „nedopušta se“,[90] s njom strogo zabranivši djelovanje bilo kojeg društva izvan kontrole matičnog biskupa. Dakako ovu su odluku prihvatili i potpisali svi prisutni članovi na Biskupskoj konferenciji. Nakon svih ovih zbivanja, Jugoslavenske su vlasti jednostrano i u potpunosti prekinule diplomatske odnose sa Svetom Stolicom.[91]

Jugoslavenske su vlasti pitanja djelovanja vjerskih zajednica nastojale riješiti osnutkom vjerskih komisija[92] kojima je zadaća bila reguliranje crkveno-državnih odnosa. Godine 1945. osnovana je Savezna komisija koja je bila sastavljena od zasebnih republičkih komisija. Uredbom u šest točaka, Josip Broz Tito je naložio njezino osnivanje, tijesnu suradnju s vjerskim zajednicama koje su joj bile dužne dostavljati detaljne izvještaje te je odlučeno da se komisija sastoji od predsjednika i šest članova. Zemaljske vlade su bile dužne formirati svoje komisije koje će raditi po uputama središnjih državnih vlasti te je određeno kako će detaljnije odredbe biti propisane pravilnikom. Iste godine, dana 21. kolovoza, osnovana je Republička komisija za odnose sa vjerskim zajednicama.[93]

Prvim predsjednikom zemaljske komisije u Hrvatskoj imenovan je mons. Svetozar Ritig.[94] On je bio jedan od rijetkih svećenika koji su sudjelovali u partizanskom pokretu te je

[89] ISTI, The position of Catholic Church in Croatia 1945-70., *Review of Croatian History*, 1/2006, 1, str. 104.
[90] ISTI, Staleško društvo katoličkih svećenika Hrvatske u službi komunističkog režima, *Tkalčić*, 7/2003, 7, str. 57.; O ovoj problematici može se puno više i detaljnije pronaći u radovima: J. Krišto, »Korisne budale, svjesni suradnici ili mudri manipulatori«, *Fra Ferdo Vlašić vizionar i patnik, spomenica u povodu desete obljetnice smrti (1995.–2005.)*, Naša ognjišta, Tomislavgrad, 2005., str. 81–101.; J. Krišto, *Riječ je o Bosni*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2008., str. 315–347.; Ratko Perić, »Biskupski delegat Majić i ilegalno svećeničko 'Udruženje'«, *Sluga dobri i vjerni*, Biskupski ordinarijat Mostar, Mostar, 1998., str. 134.
[91] M. Akmadža, Uzroci prekida diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije 1952. godine, *Croatia christiana periodica*, 1, 52/2003, str. 197.
[92] ISTI, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.,* Rijeka, 2004., str. 26.; Komisija je tijekom vremena nosila naziv: *Državna komisija za vjerske poslove* (1944.–53.), *Komisija za vjerske poslove* (1953.–56.), *Komisija za vjerska pitanja* (1956.–59. i 1963.–76.), *Republička komisija za vjerska pitanja* (1959.–63.) i *Komisija za odnose s vjerskim zajednicama* (1976.–90.). Arhivski naziv je KOVZ.
[93] *Narodne* novine, broj 16/45,12. rujan 1945.
[94] M. Akmadža, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.*, Otokar Keršovani, Rijeka, 2004., str. 26. i 27.; Svetozar Ritig se rodio 6. travnja 1873. godine u Slavonskom Brodu. Po struci je bio crkveni povjesničar, a što je poučavao u Đakovu od 1902. do 1911. godine. Njegovo područje interesa iz crkvene povijest bilo je vezano uz glagoljicu i liturgiju o čemu je objavio više radova. Kasnije je bio i župnik crkve sv. Marka u Zagrebu. Svoje političko djelovanje započeo je s članstvom u Narodnom Vijeću u Zagrebu 1918., a zatim i u Privremenom narodnom predstavništvu u Beogradu. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, aktivno se priključuje partizanskome pokretu te postaje članom ZAVNOH-a. Završetkom rata postaje poslanikom u Ustavotvornoj i Saveznoj narodnoj skupštini te je 1945. godine bio imenovan na dužnost prvog predsjednika

zbog toga sa stajališta državnih vlasti bio podoban za vršenje ove dužnost.[95] U prijelaznom razdoblju komisija je rješavala sva pitanja vezana uz djelovanje vjerskih zajednica, a među njima i Katoličke Crkve. Ovakvo stanje je potrajalo sve do donošennja Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica koji je donesen 27. svibnja 1953. godine.[96] Zakon je nakon usvajanja u Saveznom vijeću i Vijeću naroda Narodne skupštine FNR Jugoslavije potpisao Josip Broz Tito. Zakon u 24 točke iznosi pravo na slobodu vjere i vjerskih zajednica, slobodu vjerskog tiska, vjerskog odgoja, primanja milodara od vjernika i slično. Međutim, u praksi je situacija bila drugačija te se zakon ostao samo „prazno slovo na papiru".

Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama. Zaslužan je za osnivanje Staroslavenskog instituta 1952. godine u Zagrebu. Umro je 21. srpnja 1961. godine u Zagrebu. (Izvor: http://proleksis.lzmk.hr/44049/).

[95] J. Krišto, *Katolička crkva u totalitarizmu: 1945-1990., razmatranja o Crkvi u Hrvatskoj pod komunizmom*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997., str. 38.

[96] *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, broj 22., godina IX., 1953., str. 209. i 210.

2.3. Jugoslavenski prekid diplomatskih odnosa sa Svetom Stolicom

Odlukama pod nazivom *Non expedit* te *Non licet* Biskupske konferencije katoličkih biskupa Jugoslavije izraženo je stajalište kako je članstvo u udruženjima suvišno te kako se sve potrebe svećenstva mogu ostvariti kroz djelatne strukture Katoličke Crkve kroz župe, dekanate, arhiđakonate, biskupije i nadbiskupije. Iako je članstvo ovih društava bilo vrlo šaroliko, Franjo Šeper je njihove članove podijelio na one koji su došli u sukob sa državnim zakonima ili crkvenom hijerarhijom i one koji su se htjeli egzistencijalno osigurati kako bi im bilo lakše u starosti.[97] Nadbiskup Alojzije Stepinac bio je nepomirljivi protivnik Staleških udruženja katoličkih svećenika. Iako je znao da su mnogobrojni njihovi članovi pod ucjenama i prijetnjama pristupili udruženju, od svojih je zamjenika tražio čvrst i nepopustljiv odnos prema njima znajući kako iza svega stoje državne vlasti predvođene Komunističkom partijom. Ovom odlukom došlo je do još jačeg zaoštravanja odnosa između Crkve i državnih vlasti. Dodatni uteg njihovu zaoštravanju bila je i tršćanska kriza. Prema mišljenju komunističkih vlasti Crkva se u tom sporu oko rješavanja granica između Jugoslavije i Italije[98] svrstala na stranu Italije. Svoj zaključak vlasti su temeljile na tezi da je Crkva poslušnik Pape koji je etnički Talijan te zastupa interese Italije.

Državne vlasti su reakciju Biskupske Konferencije okarakterizirale kao provokaciju te su, smatrajući kako se putem Konferencije Sveta Stolica upliće u unutrašnju politiku Jugoslavije, uputile 1. studenog 1952. godine prosvjedno pismo u Rim.[99] Ovo pismo jugoslavenskog Ministarstva vanjskih poslova Svetoj Stolici je poslano preko njezina otpravnika poslova Apostolske nuncijature u Beogradu, mons. Silvija Oddija.[100] U sadržaju

[97] HDA, KOVZ, Kutija 45., Zabilješka o razgovoru Stjepana Ivekovića s nadbiskupom Franjom Šeperom, 6. veljače 1962.

[98] J. Krišto, *Katolička crkva u totalitarizmu: 1945-1990., razmatranja o Crkvi u Hrvatskoj pod komunizmom*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997., str. 41.

[99] A. Casaroli *Mučeništvo strpljivosti. Sveta Stolica i komunističke zemlje 1963-1989*., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., str. 307.

[100] Silvio Angelo Pio Oddi rođen je 14. studenog 1910. godine u Morfassu nedaleko Piacenze u talijanskoj regiji Emiliji Romagni. Za svećenika biskupije Piacenza zaređen je 21. svibnja 1933. godine te je nedugo zatim karijeru nastavio u vatikanskoj diplomaciji. Službovao je u Iranu od 1936. do 1939., Libanonu od 1939. 1945., Egiptu 1945. do 1948., Francuskoj 1948. do 1951. te Jugoslaviji od 1951. do 1953. godine. Papa Pio XII. imenovao ga je 30. srpnja 1953. godine titularnim nadbiskupom Mesembrije u današnjoj Bugarskoj. Zatim je bio Apostolski delegat u Jeruzalemu do 1957. kada je postao internuncij u Egiptu gdje je ostao na dužnosti sve do 1962. godine kada je imenovan nuncijem u Belgiji te internuncijem u Luksemburgu. U međuvremenu ga je papa Pavao VI. dana 28. travnja 1969. godine uvrstio u Kardinalski zbor te ga vratio u Rimsku kuriju. Do svog umirovljenja vršio je dužnost prefekta Kongregacija za kler od 1979. do 1986. godine. Umro je 29. lipnja 2001. godine. (Izvor: http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios-o.htm#Oddi).

pisma se osudilo uplitanje Svete Stolice u unutarnja politička pitanja Jugoslavije, te je Svetu Stolicu optužilo za zloupotrebu autoriteta i poticanje svećenstva za protudržavno djelovanje i ugrožavanje napora pojedinih svećenika na normalizaciji odnosa.[101] Protest je okončan stajalištem da je nužna odvojenost Crkve i države, navođenjem primjera ostalih vjerskih zajednica u Jugoslaviji.

Istog dana mons. Silvio Oddi uputio je pismo Državnom tajništvu Svete Stolice,[102] kojim je ravnao mons. Domenico Tardini.[103] U ovom važnom dokumentu Svete Stolice razvidna je razmjena stajališta između njezinih službenika. Iz njega sa ocrtava viđenje vatikanskog predstavnika o političko-društvenim okolnostima u Jugoslaviji i stanju odnosa Crkve i države te samim tim i njezinom položaju i slobodi vršenja svog poslanja. U tom pismu mons. Oddi je naznačio kako je vršen pritisak od državni vlasti s ciljem udaljavanja Katoličke Crkve i njezinih vjernika od utjecaja Svete Stolice. Iznio je kako je od državnih vlasti usmenim putem primio optužbe za unutrašnje podrivanje jugoslavenskog društva te za neprijateljsku djelatnost Vatikana. Kao primjer burne reakcije naveo je reakcije jugoslavenske vlade na napise o političkim, ekonomskim i društvenim prilikama u Jugoslaviji objavljene u *L'Osservatore Romano.* Nadalje je napisao kako je jugoslavenskim vlastima izričito izrazio svoje, kao i ono Svete Stolice, neslaganje s optužbom, osudom i zatvaranjem nadbiskupa Alojzija Stepinca. U nastavku je iznio svoje intervente kod predstavnika državnih vlasti o problemima vezanim uz slobodu vjeroispovijesti, vjeronauka, dušobrižništva vjernika u vojnoj službi, slobode vjerskog tiska, pretjeranog oporezivanja Crkve i njezine imovine i mnogobrojnim drugim pitanjima. Ukazao je na sustavnu propagandu, naročito u odgojno-obrazovnim institucijama gdje se izrazito negativno karakterizira djelovanje Crkve među djecom i mladima. Na koncu je naveo kako su stajališta jugoslavenskih vlasti često obilježena optuživanjem Svete Stolice za iredentističko djelovanje u korist talijanskih interesa uz česte optužbe kako Vatikan u Jugoslaviji imenuje biskupe koji su bili suradnici fašista za vrijeme Drugog svjetskog rata. Ovaj podatak zapravo aludira na to da je komunistički režim bio

[101] Protestno pismo (AC b. 1 f.. 1,1) (n. 414385/52), u izvornom obliku je objavljeno u: Giovanni Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 407. i 408.
[102] Pismo (AC b. 1. f. 2) (n. 2782/52), u izvornom obliku je objavljeno u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 409. – 415.
[103] Domenico Tardini rodio se 29. veljače 1888. godine u Rimu. Za svećenika Rimske biskupije zaređen je 1912. godine. Bio je profesor i predavač liturgije i teologije na Kolegiju Urbano. Papa Pio XI. imenovao ga je glavnim 1923. godine asistentom za djelovanje Katoličke Akcije. Od 1921. godine bio je u službi Kongregacije za crkvene poslove. Tajnikom Kongregacije za izvanredne crkvene poslove imenovan je od pape Pija XI. 16. prosinca 1937. godine te istovremeno i na mjesto predsjednika Pontifikalne komisije za Rusiju . Papa Ivan XXIII. imenovao ga je Državnim tajnikom Svete Stolice te 15. prosinca 1958. godine uvrstio u Kardinalski zbor. Kardinal Tardini preminuo je 30. srpnja 1961. godine (Izvor: http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios-t.htm#Tardini).

nezadovoljan što nema mogućnost utjecaja na izbor novih biskupa te zbog toga sve imenovane drži nepodobnima i neprihvatljivima i nastoji ih diskreditirati na najlakši mogući način, optužujući ih za suradnju s neprijateljem.

Nakon ovih događaja uslijedilo je 29. studenog 1952. imenovanje nadbiskupa Alojzija Stepinca kardinalom,[104] što je Sveta Stolica kroz medije nagovijestila već 10. prosinca 1952. godine[105] te je i službeno provedeno u njegovoj odsutnosti na Konzistoriju koji je u Rimu održana 13. siječnja 1953. godine.[106] Papa Pio XII. ovim je izrazio javno priznanje jednom crkvenom dostojanstveniku za njegov patnju, progon i mučeništvo koje je proživio od komunističkog režima u Jugoslaviji.[107] No isto tako bez sumnje se iz ovog imenovanja dala iščitati poruka ohrabrenja za katoličke vjernike u Jugoslaviji, kako bi ustrajali u svojoj vjeri i odanosti papi. S druge strane, razumljivo je da su jugoslavenske vlasti ovaj događaj tretirale kao neprijateljski. Naime, nakon što je sve bilo uloženo u sustavnu propagandu protiv Katoličke Crkve s nadbiskupom Stepincem na čelu te nakon isplaniranog i odrađenog sudskog postupka, presude i zatvaranja, ovaj čin Svete Stolice režim je doživio kao svojevrsnu pljusku i poraz zbog kojeg su vrlo burno reagirali. Imajući u vidu internacionalni karakter Katoličke Crkve, Stepinčevo imenovanje kardinalom ima veliku težinu u svjetskim razmjerima. S druge pak strane, jugoslavenske vlasti zasigurno to nisu očekivale i zbog toga što Stepinčev prethodnik nadbiskup Antun Bauer[108] nije izabran u Kardinalski zbor čime mjesto Zagrebačkog nadbiskupa nije imalo kardinala u kontinuitetu. Tim više je ovaj događaj dobio na svom značenju.

Na pismeni prosvjed jugoslavenskih vlasti zbog odluka Biskupske konferencije o zabrani djelovanja Staleških udruženja katoličkih svećenika,[109] Sveta Stolica je poslala *Notu*

[104] AAS, 45 [1953] 69.
[105] A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti. Sveta Stolica i komunističke zemlje 1963-1989*., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., str. 306.
[106] Juraj Batelj – F. Šanjek, Alojzija Stepinac 1937-1960. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi,* Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 496.
[107] A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti. Sveta Stolica i komunističke zemlje 1963-1989*., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., str. 306.
[108] Antun Bauer rodio se u Breznici kraj Bisaga 11. veljače 1856. godine. Od 1885.. do 1911. godine aktivno sudjeluje u politici kao saborski zastupnik Stranke prava, a zatim Hrvatsko-srpske koalicije. Predavao je filozofiju i apologetiku na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na kojem je kratko vrijeme bio i rektorom. Za svećenika je zaređen u srpnju 1879. godine, a nadbiskupom koadjutorom Zagrebačke nadbiskupije imenovan je 20. siječnja 1911. godine dobivši u naslov titulu metropolita i nadbiskupa Pessinusa u turskoj regiji Galaciji. Rezidencijalnim nadbiskupom i metropolitom Zagrebačke nadbiskupije imenovan je 26. travnja 1914. godine. U toj službi je ostao sve do svoje smrti 9. prosinca 1937. godine. (Izvori: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbaua.html, http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3692).
[109] N. 414385/52

državnim vlastima u Beogradu,[110] sa konkretnim pritužbama na stanje i položaj Katoličke Crkve u Jugoslaviji. Između ostalog Državno tajništvo Svete Stolice je naglasilo kako ne smatra svoj rad miješanjem u unutarnja jugoslavenska pitanja. To obrazlaže time što su vjernici katolici jednako tako državljani Jugoslavije kao što su i članovi Crkve te prema tome Sveta Stolice smatra svojim poslanjem za njih se skrbiti. S druge strane u *Noti* se navodi kako se političkim i društvenim aktivnostima i pisanjem medija u Jugoslaviji dosljedno i konstantno vrši propaganda protiv Crkve. O tome su izneseni mnogobrojni primjeri članaka istaknutih novinara i intervjua visokih državnih dužnosnika u dnevnom tisku.[111] U njima se nalaze mnogobrojni uradci koji vrve propagandnim tonovima s jasnom intencijom diskreditacije, omalovažavanja i sramoćenja svega što ima vjerski i katolički karakter. U nastavku *Note* izneseni su mnogobrojni podatci o vrlo otežanom djelovanju Crkve po biskupijama i župama. Navedeni su konkretni problemi onemogućavanja vjeronauka, podijele sakramenata, oduzimanja crkvene imovine, praćenja, uhićenja i ispitivanja svećenika te mnogobrojni drugi pokazatelji gušenja vjerskih sloboda.

Uslijedila je oštra *Nota* 17. prosinca 1952. godine u kojoj je jugoslavenska vlada zatražila od Svete Stolice da u najkraćem mogućem vremenskom roku povuče svog beogradskog poslanika mons. Silvija Oddija.[112] U ovoj *Noti* jugoslavenskih vlasti između ostaloga je izneseno kako „održavanje normalnih diplomatskih odnosa između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Svete Stolice nema više nikakva razloga za postojanje".[113]Monsinjor Oddi otišao je iz Beograda 27. prosinca 1952. godine prepustivši tom prilikom zaštitu zgrade nuncijature te druge objekte Veleposlanstvu Francuske Republike.[114] Može se istaknuti kako je prekid diplomatskih odnosa između Jugoslavije i Svete Stolice *de facto* bio vrlo izvjestan. Sukob jugoslavenskih vlasti s Katoličkom Crkvom i nastojanje stavljanja Crkve pod kontrolu države bili su jasan smjerokaz kako će sve biti završeno jednostranim raskidom, jer Crkva nije željela popustiti. Imenovanje nadbiskupa Alojzija Stepinca kardinalom bilo je s gledišta vladajućeg režima idealan povod za domaću,

[110] Pismo (AC b. 1. f. 1,2) (n. 9414/52), u izvornom obliku je objavljeno u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 415. – 425.
[111] Primejerice članci Marka Kostrenčića u *Vjesniku* 22. veljače 1952. i 9. studenog 1952. te intervjui Miloša Žanka u *Vjesniku* 20. travnja 1952., Vicka Krstulovića 1. lipnja 1952. u listu *Naprijed*, Aleksandra Rankovića 7. studenog 1952. u *Borbi*, kao i još mnogobrojni drugi.
[112] M. Akmadža, Uzroci prekida diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije 1952. godine, *Croatia christiana periodica*, 1, 52/2003, str. 197.
[113] A. Cassaroli, *Mučeništvo strpljivosti. Sveta Stolica i komunističke zemlje 1963-1989.*, ..., str. 307.
[114] *Isto*, str. 307.

ali prije svega svjetsku javnost, za prekid odnosa, uz obrazloženje kako se radi o osuđenom zločincu.

2.4. Uzroci sukoba komunističkih vlasti s Katoličkom Crkvom u Jugoslaviji

Sukob komunista s Katoličkom Crkvom ima svoje korijene u samim temeljima ove ideologije. Naime korijeni komunizma nalaze se u dijalektičkom historijskom materijalizmu, koji precjenjuje materiju pripisujući joj vrline kojih ona ne posjeduje.[115] Temeljeći se na materijalizmu kao osnovi i ishodištu svega, komunistička ideologija negira bilo što vezano uz religiju ili vjerske osjećaje. Jedan od utemeljitelja koncepcije komunizma Karl Marx,[116] između ostalog je iznio kako je „religija opijum za narod".[117] Jednako tako komunistička ideologija je samom težnjom za revolucionarnom promjenom bila u suprotnosti s bilo čim postojanim i trajnim. Ako bi se kroz prethodna vremena tražilo nešto trajno ili postojano, to su upravo bile religije ili vjerske zajednice. Zbog toga je Crkva bila prepreka za komunističku ideologiju koja je svoj opstanak vidjela u njezinoj propasti.

Oktobarskom revolucijom u Rusiji 7. studenog (25. listopada po julijanskom kalendaru) 1917. godine te komunističkim preuzimanjem vlasti započeo je i progon političkih neistomišljenika.[118] Žrtvama mnogobrojnih progona bile su i vjerske zajednice. Katolička Crkva je zbog svoje univerzalnosti te sjedišta izvan Rusije bila osobito teško pogođena represijom komunističke diktature u Rusiji.[119] Vrlo sličan progon proživljavali su vjernici Katoličke Crkve, ali i drugih vjerskih zajednica na prostorima Estonije, Latvije, Litve i Ukrajine te nakon 1945. godine i Bugarske, Čehoslovačke, Mađarske, Poljske i Rumunjske.[120] Jednako tako progoni su bili i u Španjolskoj tijekom građanskog rata od 1936. do 1939. godine.[121] Na prostorima ovih zemalja sovjetski diktator Staljin brutalno se obračunao sa biskupima i svećenstvom od koji su mnogobrojni bili uhićeni i zatvoreni te poslani u koncentracijske logore u Sibiru. Ove progone mnogi od njih nisu preživjeli.

---

[115] Franjo Šanc, Na izvorima dijalektičkog materijalizma, *Život*, 18/1937., 9-10, str. 420.
[116] Karl Marx rodio se 5. svibnja 1818. godine u njemačkom Trieru. Bio je njemački filozof i ekonomist, koji je zajedno sa F. Engelsom razvio kritiku tadašnjega društva, posebno se baveći proučavanjem političke ekonomije te djelom *Kapital* dajući kritiku kapitalističkog društvenog uređenja. Umro je u Londonu 14. ožujka 1883. godine. (Izvor: http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=24517).
[117] http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1905/dec/03.htm
[118] http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=28578
[119] Josp Kajinić, Analiza prikaza komunističkog društvenog sustava u časopisu Život za vrijeme uredništva Stjepana Tomislava Poglajena (1937.-1941.), Časopis za suvremenu povijest, 41/2009., 3., str. 691.-693.
[120] H. Stehle, *Eastern Politics of the Vatican 1917 – 1979*, Athens, Ohio, 1981., str. 244. – 259.
[121] J. Krišto, Odjek građanskoga rata u Španjoslkoj (1936.-1939.) u Hrvatskoj, *Časopis za suvremenu povijest*, 40/2008., 3, str. 1033-1044.

Ovi događaji naveli su papu Pija XI.[122] na objavu posebnog dokumenta čiji je cilj bio jasno u javnosti iskazati crkveno neslaganje sa ovim totalitarističkim društvenim poretkom koji niječe kršćanski moral i svjetonazor.[123] To se dogodilo 19. ožujka 1937. godine objavom enciklike *Divini Redemptoris,*[124] čiji je sadržaj javnosti dostupan na više svjetskih jezika.[125] Papa je naglasio kako komunizam oduzima čovjekove slobode, dostojanstvo i svaku moralnu suzdržljivost protiv navale slijepih pobuda. Ova enciklika nije bila jedini takav dokument. Papa se nije ustručavao osuditi neljudsko ponašanje nacionalsocijalističkoga režima i nacističke ideologije, objavivši samo pet dana ranije 14. ožujka 1937. godine encikliku *Mit brennender Sorge*[126] smatrajući kako nacistički režim i njegova ideologija[127] nisu ništa manje protukršćanski nastrojeni. Bilo je to vrijeme koje je već nagoviještalo Drugi svjetski rat. U uvjetima ograničene slobode tiska i slobode kruženja novih ideja biskupi i svećenici su se samo u propovijedima mogli pozvati na encikliku te koliko je to bilo moguće doprijeti do šire javnosti. Značaj ove enciklike ostao je u konačnici svevremenski s jasnom osudom težnje politike da postane sve u ljudskom životu te da neopravdano i neutemeljeno prisvoji i religijsku dimenziju. Katolička Crkva u Hrvatskoj sa nadbiskupom Alojzijem Stepincem na čelu i prije 1945. godine imala je prema ateističkom komunizmu izrazito negativno stajalište. S druge pak strane hrvatski komunisti su jednako kao i oni sovjetski smatrali kako je religija bila glavno ideološko oruđe eksploatatora u borbi protiv potlačenih masa i protiv oslobađanja čovjeka. Smatrali su kako će društvo pod njihovim vodstvom to prevladati te su se stoga zalagali za isključivo znanstveni pogled na svijet u kojem bi religija bila privatna stvar svakoga pojedinca, dok bi vjerske zajednice bile isključene iz javne djelatnosti. Umjesto individualizma i nacionalizma trebali su nastupiti internacionalizam i socijalistički patriotizam. Religija i vjerske organizacije bile su u njihovim očima dio srušenog sustava koji je nastojao onemogućiti širenje njihovih komunističkih ideja. Vjerske razlike i nacionalne

[122] Papa Pio XI. rodio se 31. svibnja 1857. godine u Desiju, u talijanskoj regiji Lombardiji pod osobnim imenom Ambrosio Damiano Achille Ratti. Za svećenika Milanske nadbiskupije je zaređen 20. prosinca 1879. godine. Biskupsko ređenje primio je 3. srpnja 1919. kada biva poslan na dužnost nuncija u Poljskoj te postaje titularnim biskupom Naupuctusa u Grčkoj. Dana 13. lipnja imenovan je nadbiskupom Milana i titularnim nadbiskupom Adana u Turskoj. Iste godine 16. lipnja uvršten je u Kardinalski zbor. Na konklavama 6. veljače 1922. godine bio je izabrana za novoga papu, preuzevši ovu službu šest dana kasnije s imenom Pio XI. Umro je 10. veljače 1939. godine. Među mnogobrojnim izdanim dokumentima svakako se ističu enciklike o osudi komunističke i nacističke ideologije koje je javno objavio u ožujku 1937. godine. (Izvor: http://www.vatican.va/holy_father/-pius_xi/biography/documents/hf_p-xi_bio_20070330_biography_it.html).

[123] Jacques Mercier, *Povijest Vatikana*, Barbat, Zagreb, 2001. str. 347.; B. Goluža, *Povijest Crkve*, Mostar, 1998., str. 496.

[124] AAS, 29 [1937] 65-106.

[125] http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19031937_divini-redemptor-is_en.html

[126] AAS, 29 [1937] 145-167.

[127] J. Kajinić, Stjepan Tomislav Poglajen o nacionalsocijalizmu u časopisu Život (1937.-1941.), *Časopis za suvremenu povijest*, 42/2010., 2., str. 440.-441.

razlike prema njihovom mišljenju proizvodile su suprotnosti koje su kulminirale krvavim nacionalnim i vjerskim sukobima. Zbog toga su smatrali kako je ateizam uvjetno rečeno „jedina religija“ koja bi mogla djelovati integrativno. Cilj Komunističke partije bio je preuzimanje uloge jedinog ideološkog i političkog autoriteta. Zbog toga nisu mogli prihvatiti bilo kakav oblik oporbe. Međutim, kako je Katolička Crkva svoju središnjicu imala izvan dosega novih komunističkih vlasti, ova problematika je bila tim složenija. Snažne strukture, materijalne samoopstojnosti i sa snagom da svaki napad i pritisak na sebe prenese na vidjelo svjetskoj javnosti Katolička Crkva je predstavljala puno „tvrđi orah“ od ostalih vjerskih zajednica u Jugoslaviji, koje su bile mnogo manje ili autokefalne[128] kao što je to primjerice slučaj sa Srpskom pravoslavnom Crkvom koja zbog svoje autokefalnosti nije bila u mogućnosti imati zaštitu ili pomoć izvan Jugoslavije, a njezine sestrinske Crkve istodobno su također proživljavale slične okolnosti u istočnoeuropskim zemljama.

Svugdje u svijetu je odnos komunizma prema Katoličkoj Crkvi bio isti, a glavna namjera je pritom bila da se oduzimanjem materijalnih sredstava Crkvu u što većoj mjeri oslabi položaj Crkve, kako bi joj se oduzeo javni karakter. Taj cilj su komunističke vlasti između ostalog pokušale postići razbijanjem Crkvene hijerarhije i prekidanjem veza s matičnim središtem, odnosno Svetom Stolicom.[129] Što se više bližio kraj Drugog svjetskog rata i što je bila izvjesnija pobjeda komunizma taj pritisak na Crkvu je sve više jačao. Naime, tijekom rata Partija je nastojala privući što više ljudi u svoje redove, dajući lažna obećanja kako će poštivati demokratska načela te kako će poštovati pravo na punu slobodu vjerskog opredjeljenja. Međutim, nakon dolaska Komunističke partija na vlast, njezina konfrontacija s Katoličkom crkvom postala je očigledna i neupitna. U skladu sa svojom ateističkom ideologijom otpočeo je otvoren i brutalan obračun s Crkvom.[130] Komunisti su se odrekli taktičke i demagoške retorike Narodne fronte[131] koja je bila zastupljena za vrijeme rata. U

[128] Dolazi od grčke riječi αὐτοκεφαλία, koja znači samostalnost i samoupravljanje. Označava crkvenopravni položaj neke Crkve koja ima potpunu jurisdikciju te ne posjeduje autoriteta u upravnom smislu, a koji se nalazi iznad nje same. Redovito je vezana uz teritoriji neke države. Uvjet da bi neka Crkva postala autokefalna jest da ona bude priznate od crkvene matice od koje se odvaja. Zbog toga su nerijetke razmirice unutar Pravoslavnih crkava zbog nepriznavanja autokefalnosti. Primjerice, nepriznavanje autokefalnosti Ukrajinske od strane Ruske pravoslavne Crkve ili nepriznavanje autokefalnost Crnogorske i Makedonske Crkve od strane Srpske pravoslavne Crkve. (Izvor: *Opći Religijski leksikon*, prir. A. Rebić, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., str. 68.).

[129] J. Krišto, *Katolička crkva u totalitarizmu: 1945-1990.*,..., str. 39.-42.

[130] *Isto*, str. 36-48.

[131] Narodna fronta bila je antifašistički savez raznovrsnih političkih grupacija prije i za vrijeme Drugog svjetskog rata. Kao pojam je nastala 1930.-ih godina kao odgovor na diktature fašističke Italije i nacističke Njemačke. Do sporazum Ribentrop – Molotov najutjecajnija politička skupina Narodne fronte bili su komunisti predvođeni Kominternom. Isto takva Narodna fonta djelovala je i na prostorima Hrvatske i Jugoslavije. S obzirom da su

uvjerenju kako su religija i vjerske zajednice, a prije svih Katolička crkva, temeljni uzročnici sukoba i mržnje među narodima, započeli su sa otvorenim protuvjerskim terorom.[132]

Za prvog posjeta Zagrebu nakon završetkom rata, Josip Broz Tito se 2. lipnja 1945. godine sastao sa predstavnicima zagrebačkoga svećenstva.[133] Već prilikom ovog susreta Tito je iskazao mnogobrojne predrasude prema Katoličkoj crkvi. Istaknuo je mišljenje kako se Crkva odrekla stajališta Josipa Jurja Strossmayera[134] o jugoslavenskoj ideji.[135] Iznio je zatim stajalište kako bi Crkva trebala biti više nacionalna zato što je po njemu „uvijek naginjala više Italiji nego našem narodu".[136] Zbog ovakvih predodžbi zasnovanih na subjektivnim dojmovima Tita, iz koji se jasno naziru predrasude, bilo je očigledno kako je sukob neizbježan. Tito je zatražio odvajanje Crkve od Rima te stvaranje „narodne" Katoličke Crkve neovisne od Svete Stolice.[137] Budući biskupi nisu, ni kom slučaju, htjeli pristati na odvajanje Katoličke Crkve u Hrvatskoj i Jugoslaviji od jurisdikcije Svete Stolice, Tito je svoj plan pokušao ostvariti na silu. Sustavnom propagandom nastojao je smanjiti utjecaj Crkve u narodu te ju je oduzimanjem materijalnih sredstava nastojao što više oslabiti kako bi ju onemogućio u normalnom vršenju svog poslanja. Osnutkom svećeničkih udruženja želio ju je destabilizirati iznutra te njezino svećenstvo izuzeti iz jurisdikcije matičnih biskupa i nadbiskupa. Konačni cilj bio je stavljanje Crkve i njezinih vjernika pod potpunu kontrolu države i Komunističke partije. Naznake neuspjeha komunističkih namjera razvidne su već iz odluka sa VII. kongresa SKJ 1958. godine kada je zauzeto stajalište kako se religija ne može

komunisti bili najbrojniji i najutjecajniji, postupno su preuzeli nad njom potpunu kontrolu i prevlast. (Izvor: http://proleksis.lzmk.hr/38447/).

[132] B. Goluža – I. Lučić, Katholische Kirche in Bosnien-Herzegowina und Kroatien in der Zeit der kommunistischen Diktatur (1945-90); U: *Die Katolische Kirche in Mitteleuropa nach 1945 bis zur Gegenwart,* Wien, 2006., str. 29. – 64.

[133] J. Krišto, *Katolička crkva u totalitarizmu: 1945-1990.,...,* str. 39.-42.

[134] Josip Juraj Strossmayer rodio se 4. veljače 1815. godine u Osijeku. Školovao se u katoličkom sjemeništu u Đakovu te u Budimpešti gdje 1834. godine stekao doktorat iz filozofije. Godine 1838. zaređen je za svećenika. U Augustineumu u Beču 1842. godine stječe doktorat iz teologije te postaje profesor kanonskoga prava na bečkome sveučilištu. Imenovan je 10. svibnja 1850. godine biskupom Đakovačko-bosanske i Srijemske biskupije na čijem čelu ostaje sve do svoje smrti, 8. svibnja 1905. godine u Đakovu. Bio je istaknuti kulturni i politički djelatnik te darovatelj, osnivač i pokrovitelj Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (JAZU) 1866. godine. Odigrao je također i veliku ulogu o osnivanju zagrebačkoga Sveučilišta. U crkvenom pogledu osobito se istaknuo na zasjedanjima Prvoga vatikanskog koncila, tijekom 1869. i 1870. Godine, zalažući se za ekumenizam i protiveći se proglašenju dogme o papinoj nezabludivosti. (Izvor: http://proleksis.lzmk.hr/47013/).

[135] A. Benigar, isto, str. 501-503.; J. Krišto, *Katolička crkva u totalitarizmu: 1945-1990.*, ..., str. 40.

[136] *Isto*, str. 41.

[137] *Isto*, str. 42.

otkloniti administrativnim putem te se mora dopustiti građanima da pripadaju vjerskim zajednicama.[138]

[138] R. Radić, Politička ideologija kao sekularna religija i njena integrativna funkcija, *Dijalog povjesničara-istoričara*, *Pečuh, listopad 2000.*, prir. Hans Georg Fleck i , Igor Graovac, Friedrich Naumann Stiftung, Zagreb, 2001., str. 481.

2.5. Oblici obračuna državnih vlasti s Katoličkom Crkvom

Aktivnosti državnih vlasti na ostvarivanju ciljeva i destabiliziranja Katoličke Crkve odvijale su se u nekoliko pravaca. Kako bi dobile potporu javnosti za svoj pothvat prvo su započele sa sustavnom propagandom usmjerenom protiv Katoličke Crkve prozivajući ju za navodnu suradnju i pomoć neprijateljskim snagama tijekom Drugoga svjetskog rata.[139] Propaganda je vođena kroz mnogobrojne napade u dnevnom tisku, odgojno-obrazovnim i školskim ustanovama te javnim poduzećima diskreditirajući pritom vodeće crkvene dostojanstvenike kako bi se na taj način smanjio ugled Crkve u javnosti.[140]

Svakako najdrastičniji oblik obračuna s Katoličkom Crkvom bio je izveden kroz oblik fizičkog nasilja, ali i mnogobrojnim likvidacijama. Sveprisutna su bila uhićenja, ispitivanja te inscenirani sudski postupci s politički diktiranim presudama. Sve je to vršeno s ciljem zastrašivanja katoličkog svećenstva te posebice zastrašivanja i obeshrabrivanja vjernika. Ovim terorom te optužbama o navodnoj potpori režimu NDH od strane Katoličke Crkve, njezinih biskupa i svećenika, nastojalo se Crkvu destabilizirati i rastjerati njezine vjernike. Ova stigmatizacija je naročito bila vršena na štetu hrvatskog naroda i Katoličke Crkve u Hrvata.[141]

Primjerice Z. Radelić navodi da je broj smrtno stradalih ili ubijenih katoličkih svećenika na prostoru Jugoslaviji od 1935. do zaključno 1951. godine iznosi ukupno 385.[142] Od tog broja 355 svećenika je stradalo od partizanskih postrojbi i komunističkih vlasti, 24 od četničkih postrojbi, trojica od nacističkih, jedan od ustaških te dvojica od ostalih vojnih postrojbi.[143] Prema J. Krišti, tijekom rata stradalo je ukupno 412 katoličkih svećenika, od čega njih 299 od strane partizanskih postrojbi i komunista.[144]

---

[139] B. Goluža – I. Lučić, Katholische Kirche in Bosnien-Herzegowina und Kroatien in der Zeit der kommunistischen Diktatur (1945-1990). U: *Die Katolische Kirche in Mitteleuropa nach 1945 bis zur Gegenwart*, Wien, 2006., str. 43.-47.

[140] J. Krišto, *Katolička crkva u totalitarizmu: 1945-1990., razmatranja o Crkvi u Hrvatskoj pod komunizmom,* Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997.; str. 29.

[141] Stjepan Kožul, *Martirologij Crkve zagrebačke*, Tkalčić – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 1998., str. 756.

[142] Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945-1991.: od zajedništva do razlaza,* Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 100.

[143] *Isto*, str. 101.

[144] J. Krišto, The Catholic Church in Croatia and Bosnia-Herzegovina in the Face of Totalitarian Ideologies and Regimes. U: *Religion under Siege*, Vol I., *The Roman Catholic Church in Occupied Europe (1939-1950),* Leuven – Paris – Dudley, 2007., str. 76.

Međutim do 1990. godine, odnosno do kraja komunističke vladavine stradala su ukupno 434 katolička svećenika.[145] Razvidno je kako se uglavnom radi o komunističkim počiniteljima, nešto manje o četničkim te drugima. Ovdje je također potrebno napomenuti kako se ovi podatci odnose samo na dijecezanske, odnosno biskupijske svećenike. Ovom broju je potrebno pridodati žrtve među redovnicima, redovnicama i bogoslovima. Kad se i njih pridoda, sveukupne žrtve Katoličke Crkve u Hrvata za razdoblje od 1935. do 1990. godine dosežu broj od ukupno 583 ubijenih crkvenih osoba.[146]

Zoran primjer odnosa komunističkih vlasi prema Katoličkoj Crkvi ogleda se svakako u broju stradalih svećenika, redovnika, redovnica i bogoslova nakon završetka rata. Dakle u „mirnodopsko" vrijeme što ukazuje na apsolutnu odgovornost državnih vlasti budući svršetkom ratnih zbivanja nisu postojale nikakve okolnosti s kojima bi se mogao umanjiti značaj ovih žrtava. U to vrijeme su evidentirane čak 252 žrtve.[147] Od toga broja njih čak 177 je u egzekucijama smaknuto, 34 je umrlo od posljedica fizičke torture u zatvorima, 27 je umrlo u zatvorima tijekom odsluženja kazne, a 12 je stradalo tijekom odsluženja vojnog roka[148]. Ukupan broj stradalih katoličkih svećenika, uključujući i one koji su preminuli i do nekoliko godina nakon proživljenih tortura doseže brojku od čak 663.[149] Samo na području Zagrebačke nadbiskupije, u kojoj je djelovao i Franjo Šeper, ubijeno je ukupno 70 katoličkih svećenika[150]. Kao posljedica ovih zbivanja u Hrvatskoj je nakon rata od 1.100 župa samo u njih 227 bilo popunjeno mjesto župnika.[151] Što ukazuje koliki su bili razmjeri progona Crkve. Međutim bilo je područja poput Bosne i Hercegovine gdje je situacija bila još teža i drastičnija. Primjerice, u Banjalučkoj biskupiji je ubijeno čak 73,08% svećenstva, u Mostarsko – Duvanjskoj biskupiji 69,57 % te u Vrhbosanskoj nadbiskupiji 56,45 %

[145] S. Kožul, *Martirologij Crkve zagrebačke*, Tkalčić – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 1998., str. 221.-264.
[146] S. Kožul, *Martirologij Crkve zagrebačke,* Tkalčić – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 1998., str. 222.-229.
[147] J. Krišto, The Catholic Church in Croatia and Bosnia-Herzegovina in the Face of Totalitarian Ideologies and Regimes, U: *Religion under Siege,* Vol I., *The Roman Catholic Church in Occupied Europe (1939-1950),* Leuven – Paris – Dudley, 2007., str. 81.
[148] *Isto*, str. 81.
[149] Anto Baković, *Hrvatski martirologij 20. stoljeća*, Zagreb, 2007., str. 964.
[150] S. Kožul, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*, Tkalčić – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 2008., str. 304.
[151] J. Krišto, *Katolička crkva u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941. – 1945., svezak I.,* Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, Zagreb, 1998., str. 39.; B. Goluža – I. Lučić, Katholische Kirche in Bosnien-Herzegowina und Kroatien in der Zeit der kommunistischen Diktatur (1945-1990). U: *Die Katolische Kirche in Mitteleuropa nach 1945 bis zur Gegenwart,* Wien, 2006., str. 29.-64.; S. Kožul, *Spomenica žrtvama ljubavi Zagrebačke nadbiskupije*, Zagrebačka nadbiskupija – Prometej, Zagreb, 1992., str. 199-204.

svećenstva.[152] Jednako tako u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji smrtno je stradalo 43,30 % njezinih redovnika, dok je u Franjevačkoj provinciji Bosne Srebrne stradalo njih 36,67 %.[153]

Osim ubijenih biskupa, svećenika, redovnika i redovnica, iznimno veliki broj njih osuđen je na zatvorske kazne bez valjanih razloga. Primjerice na prostoru Zagrebačke nadbiskupije do sredine 1950-ih na kazne zatvora osuđeno je 152 svećenika i bogoslova, dok je nad njih 31 izvršeno fizičko nasilje.[154] U razdoblju od 1945. do 1953. godine osuđeno je 319 službenika vjerskih zajednica.[155] Od toga broja njih čak 154 bilo iz redova Katoličke Crkve, iz redova Islamske vjerske zajednice 110, Srpske pravoslavne Crkve 48 te njih 7 iz ostalih manjih vjerskih zajednica.[156]

Drugi oblik obračuna komunističkih vlasti s Katoličkom Crkvom bio je usmjeren prema materijalnom osiromašenju s očitim ciljem onemogućavanja njezine djelatnosti i u konačnici opstojnosti. Taj cilj nastojao se ostvariti kroz sustavno oduzimanje crkvene imovine. Oduzimanje je provođeno uz pomoć mnogobrojnih zakonskih propisa koji su se zatim vrlo radikalno i sustavno provodili. Prvi takav bio je Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji donesenim 23. kolovoza 1945. na saveznoj razini te 24. studenog 1945. godine na prostoru Federalne Države Hrvatske.[157] Ovim zakonom su, uz vrlo rijetke izuzetke, oduzeti svi crkveni posijedi koji su bili veći od 10 ha uz odbijanje mogućnosti isplate bilo kojeg oblika odštetu.[158] Tako je primjerice Zagrebačkoj nadbiskupiji ovim zakonom oduzeto oko 23.000 jutara ili 82% njezina zemljišta.[159] Osim ovim zakonom, Katoličkoj Crkvi je imovina oduzeta i putem Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća 1946., izmjenama i dopunama tog zakona iz 1948. godine i Zakonom o eksproprijaciji iz 1947. godine.[160] Protiv

---

[152] J. Krišto, The Catholic Church in Croatia and Bosnia-Herzegovina in the Face of Totalitarian Ideologies and Regimes. U: *Religion under Siege,* Vol I., *The Roman Catholic Church in Occupied Europe (1939-1950),* Leuven – Paris – Dudley, 2007., str. 84.
[153] *Isto*, str. 84.
[154] Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945-1991.: od zajedništva do razlaza,* Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 103.
[155] R. Radić, *Država i verske zajednice 1945 – 1970., svezak br. 2*, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2002., str. 29.
[156] *Isto*, str. 29.
[157] M. Akmadža, *Oduzimanje imovine katoličke crkve i crkveno-državni odnosi od 1945. do 1966. Primjer Zagrebačke nadbiskupije,* Tkalčić – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 2003., str. 81.
[158] M. Maticka, Agrarna reforma i kolonizacija (1945.-1948.) i njihov odraz na nacionalni sastav pučanstva u koloniziranim krajevima Hrvatske. U: *Povijest Hrvata, svezak III. Od 1918. do* danas, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 305.
[159] M. Akmadža, *Oduzimanje imovine katoličke crkve i crkveno-državni odnosi od 1945. do 1966. Primjer Zagrebačke nadbiskupije, Tkalčić – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije* Zagreb, 2003., str. 121.
[160] ISTI, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.,* Otokar Keršovani, Rijeka, 2004., str. 39.-40.

Crkve bili usmjereni i još neki zakoni poput Zakon o braku te Zakon o matičnim knjigama 1.travnja 1946. godine kojima su države vlasti oduzele sve crkvene matične knjige.[161]

Treći način obračuna režima s Crkvom bio je usmjeren na onemogućavanje vjerskog tiska, odgoja i obrazovanja budućih svećenika te držanja vjeronauka. Ove ciljeve pokušalo se ostvariti izbacivanjem katoličkog vjeronauka iz državnih škola, ukidanjem većeg broja sjemeništa, vjerskih škola i bogoslovno-teoloških fakulteta te uskraćivanjem bilo kakvog oblika vjerske izobrazbe te onemogućavanje tiskovne i izdavačke djelatnosti Crkve.[162] Katolički tisak bio je zabranjen te su crkvene tiskare bile oduzete. Od predratnih 137 listova s područja cijele Jugoslavije krajem srpnja 1947. godine preostalo ih je samo četiri, od čega su bila dva tjednika, jedan polumjesečnik i jedan mjesečnik.[163] Poseban pritisak vršen je na području odgoja i obrazovanja budući su komunističke vlasti bile svjesne kako je to područje jedno od najosjetljivijih jer je njime uvjetovana budućnost Crkve. U prvo vrijeme nastava vjeronauka je ometana da bi 31. siječnja 1952. godine nastava vjeronauka bila u potpunosti izbačena iz školskog kurikuluma.[164] Samo dva dana ranije 29. siječnja Katolički Bogoslovni fakultet u Zagrebu izbačen je iz sastava Sveučilišta u Zagrebu.[165]

Četvrti način obračuna komunističkih vlasti s Katoličkom Crkvom bila je aktivnost države oko osnivanja staleških društava katoličkih svećenika s namjerom unutarnjeg razdiranja Crkve.[166] Članovima ovih društava bili su većinom svećenici koji su na članstvo pristali ili zbog obećanih materijalnih pogodnosti ili su na članstvo bili prisiljeni zbog sukoba s državnih ili crkvenih zakona i propisa. Ova su udruženja na cjelokupnom prostoru Jugoslavije 1957. godine okupljala oko 27 % svećenstva.[167] Državne vlasti, međutim nisu bile u potpunosti zadovoljne budući je u Hrvatskoj samo 10% svećenstva bilo član udruženja dok je u Sloveniji taj udio iznosio 60%, a u Bosni i Hercegovini čak 80%.[168] Ovaj podatak je komunističke vlasti osobito zabrinjavao iz razloga što je Katoličke Crkva sa svojim brojem svećenika i biskupa te isto tako brojem vjernika bila najjača upravo na prostorima Hrvatske te

[161] *Isto*, str. 38.
[162] M. Akmadža, Politika državnih vlasti prema vjerskim školama u Zagrebačkoj nadbiskupiji 1945.-1966.,*Tkalčić,* 7/2003, 7, str. 157-196.
[163] ISTI, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.,* Rijeka, 2004., str. 79.-80.
[164] ISTI, Ometanje i zabrane vjeronauka od strane komunističkog režima u Zagrebačkoj nadbiskupiji od 1945. do 1966., *Tkalčić,* 8/2004, 8, str. 347-443.
[165] ISTI, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.,* Rijeka, 2004., str. 102. i 103.
[166] J. Krišto, Katolička crkva u hrvatskoj politici u 20. stoljeću. U: *Hrvatska politika u XX. stoljeću: zbornik radova*, Zagreb, 2004., str. 111.
[167] R. Radić, *Država i verske zajednice 1945-1970*, svezak II., Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2002., str. 415.
[168] *Isto*, str. 415.

je bilo jasno kako je na prostoru koje je bilo od najvećeg interesa vladajućih ovaj projekt doživio svoj potpuni poraz.

2.6. Kardinal Alojzije Stepinac, Šeperov prethodnik na mjestu nadbiskupa

Zagrebački nadbiskup i kardinal Alojzije Stepinac rodio se 8. svibnja 1898. godine u Brezariću pokraj Krašića.[169] Nakon pučke škole u Krašiću, pohađao je gimnaziju u Zagrebu i stupio u sjemenište. Unovačen je tijekom Prvog svjetskog rata te je sudjelovao na bojištima oko Gorizije, da bi nakon zarobljavanja bio poslan na bojište oko Soluna. Nakon završetka rata kratko je studirao ekonomiju nakon čega se vratio u rodni Krašić. Živio je i radio na gospodarstvu svoje obitelji sve do 1924. godine kada se odlučuje za svećenički poziv te je poslan u Rim gdje kao član Germanicuma upisuje studij filozofije i teologije na Sveučilištu Gregoriana.[170] U vrlo kratkom roku, već 1927. stječe doktorat iz filozofije, a zatim i 1931. godine i doktorat iz teologije.[171] U međuvremenu je, 26. listopada 1931. godine, zaređen za svećenika[172]. Mladu misu je služio zajedno sa svojim kasnijim nasljednikom Franjom Šeperom,[173] u rimskoj bazilici Santa Maria Maggiore.[174]

Povratkom u Zagreb Stepinac je na ispomoći nadbiskupu Antunu Baueru. Posvetio se karitativnom djelovanju te je uz Bauerovu podršku 23. studenog 1931. godine ustanovio nadbiskupijsku karitativnu organizaciju,[175] poznatu pod nazivom Caritas.[176] Nakon svesrdnog truda i rada za dobrobit Crkve i skrbi za vjernike, naročito siromašne u Zagrebačkoj nadbiskupiji i šire, Alojzije Stepinac nije mogao ostati nezamijećen. Kao svojevrsno priznanje

[169] Juraj Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata. Knjiga 1. Životopis*, Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010., str. 39.
[170] *Isto*, str. 42.
[171] J. Batelja – F. Šanjek, *Alojzije Stepinac 1937-1960*. U: *Zagrebački Biskupi i Nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 495.
[172] A. Benigar, *Alojzije Stepinac – hrvatski kardinal*, Glas koncila i Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1993., str. 95.
[173] http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=118&Itemid=121
[174] Santa Maria Maggiore ili na hrvatskom jeziku Sveta Marija Velika, jedna je od pet rimskih Pontifikalnih crkava te jedna od četiri Velike bazilike u gradu Rimu. Ima ekstrateritorijalni status te je pod vatikanskom upravom. Jedno je od glavnih rimskih svetišta i hodočastilišta. (Izvor: http://www.vicariatusurbis.org//-?page_id=188&ID=676 i http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/rome0.htm).
[175] A. Benigar, *Alojzije Stepinac – hrvatski kardinal*, Glas koncila i Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1993., str. 98.
[176] Caritas ili karitas u latinskom jeziku znači ljubav. To je naziv institucije Katoličke crkve osnovane u Njemačkoj koncem XIX. stoljeća, a čija je svrha bila i jest skrb i pomoć siromasima. Nakon širenja po drugim zemljama u Luzernu je osnovana njihova središnjica pod nazivom Caritas Internationalis. Nakon Drugog svjetskog rata ova institucija je preselila svoje sjedište u Rim gdje se i danas nalazi. (Izvor: *Opći religijski leksikon*, ur. A. Rebić, Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., str. 426.).

za njegovo djelovanje stigla je 28. svibnja 1934. godine odluka pape Pija XI. o Stepinčevu imenovanju nadbiskupom koadjutorom Zagrebačke nadbiskupije.[177]

Postavši o tom trenutku sa svega 36 godina ujedno najmlađim biskupom Katoličke Crkve u svijetu[178], uzeo je biskupsko geslo *In Te, Domine speravi.*[179] Iako to geslo nije rijetko,[180] ono nam ipak jasno ukazuje na srž Stepinčevih misli o svom poslanju na ovoj zahtjevnoj i odgovornoj crkvenoj dužnosti. Istodobno s imenovanjem Stepinac je dobio počasni naslov i titulu ugasle biskupije Nicopsisa,[181] koja se nalazi u današnjoj gruzijskoj autonomnoj oblasti Abhaziji na obalama Crnoga mora. Stepinac se uključio u vrlo intenzivan rad na pastoralu prostrane Zagrebačke nadbiskupije, u vremenu koje Katoličkoj Crkvi nije bilo ni najmanje naklonjeno. Bilo je to vrijeme monarhističke diktature u Kraljevini Jugoslaviji. Vrijeme neuspješnog pokušaja uređenja položaja Crkve donošenjem konkordata.[182] Iako je sadržaj konkordata napisan još 1935., pred Skupštinom je iznesen tek u srpnju 1937. godine, ali nakon što je izglasan od strane vlade nepovratno je povučen zbog izrazitog pritiska i prosvjeda Srpske pravoslavne Crkve.[183] 7. prosinca 1937. godine preminuo je nadbiskup Antun Bauer[184] te je došao trenutak da Stepinac preuzme odgovornost za vođenje Zagrebačke nadbiskupije što je bilo nagoviješteno već samim činom ređenja za nadbiskupa koadjutora.[185]

Uslijedilo je vrlo teško vrijeme Drugog svjetskog rata. Osim ratnih zbivanja nove ustaške vlasti u NDH započele su po nalogu nacističke Njemačke sustavne progone Židova i ostalih nearijevaca, ali i Srba, Rome te Hrvata koji se nisu slagali s vladajućim režimom. Uslijedili su rasni zakoni, deložacije i deportacije u logore te na kraju i ubijanje mnogobrojnih

[177] AAS, 26 [1934] 301.
[178] http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=118&Itemid=121
[179] J. Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata. Knjiga 1. Životopis*, Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010., str. 64. U prijevodu sa latinskog jezika ovo geslo znači „U Tebe se, Gospodine, uzdam!".
[180] http://www.gcatholic.org/hierarchy/mottos.htm
[181] AAS, 26 [1934] 301.
[182] Konkordat je sporazum Katoličke crkve, predstavljene od strane Svete Stolice s jedne strane te pojedine države s druge strane, kojim se uređuje položaj Crkve na njezinu teritoriju. Njime se rješavaju primjerice pitanja o crkvenoj nadležnosti u školstvu, braku, karitativnoj i drugoj djelatnosti. Osim konkordatom, Sveta Stolica sklapa i parcijalne ugovore, protokole i druge manje sporazume, ali ne samo sa državama već i drugim svjetskim političkim i ostalim organizacijama. (Izvor: *Opći religijski leksikon*, ur. A. Rebić, Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., str. 465.-466.).
[183] F. Šanjek, Crkva u Hrvata 1918.-1941. U: *Povijest Hrvata, svezak III, od 1918. do danas*, Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 120.
[184] http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3692
[185] Koadjutor je (nad)biskupov pomoćnik te mu je podložan i odgovorana. Nakonupražnjenja (nad)biskupske stolice, Koadjutor ima obavezu istodobno preuzeti upravu nad njezinim područjem (Detaljnije vidjeti: Kan. 403. – 411. U: *Zakonik kanonskoga prava*, Glas koncila, Zagreb, 1996., str. 203.—207.).

nedužnih građana. Sva ta zbivanja ponukala su nadbiskupa Stepinca od samog početka na oštro protivljenje ovim postupcima. Uz svesrdnu pomoć izbjeglicama i progonjenima, Stepinac je pisao mnogobrojna pisma i pritužbe ustaškim vlastima na nečovječno postupanje sa zarobljenicima. Jednako tako je imao mnogobrojna istupanja putem *Okružnica* koje je slao svom svećenstvu i vjerničkom puku pozivajući ih na savjesno i ljudsko postupanje prema bližnjima. Jedna od najglasovitijih i najupečatljivijih svakako je bila propovijed koju je Stepinac izrekao 25. listopada 1942. godine na svetkovinu Krista Kralja u zagrebačkoj katedrali.[186] Pritom je između ostaloga izrekao kako „*svaki narod i svaka rasa, kako se danas odrazuju na zemlji, imade pravo na život dostojan čovjeka i na postupak dostojan čovjeka. Svi oni bez razlike, bili pripadnici ciganske rase ili koje druge, bili Crnci ili uglađeni Europejci, bili omraženi Židovi ili ponosni Arijci, imadu jednako pravo da govore: Oče naš koji jesi na nebesima!* (Mt 6,9)“.[187]

Završetkom rata nisu prestale i nedaće za Katoličku Crkvu. Međutim, problemi su za Crkvu i nadbiskupa Stepinca bili ipak jednostavniji i jasniji. Naime dok su fašizam i nacizam bili tek usputno u ratu s Crkvom, za ateistički komunizam Crkva je bila *de facto* prva meta.[188] To je dao do znanja i sam Josip Broz Tito kada je 25. listopada 1945. zatražio da Svete Stolica povuče Alojzija Stepinca sa mjesta zagrebačkog nadbiskupa,[189] rekavši to na susretu s nadbiskupom Josephom Patrickom Hurleyem.[190] Dakako sve je to Stepincu bilo u potpunosti jasno, što se zorno može iščitati iz njegovih okružnica, pisama i propovijedi. Njegovo je stajalište bilo da je komunizam izopačen, nemoguć za suživot te da s njim ne postoji mogućnost suradnje nego samo borba.[191]

---

[186] J. Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata. Knjiga 1. Dokumenti I., br. 1.-399. (1933.-1943.)*, Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010., str. 388.-393.

[187] J. Batelja *nakon Drugoga svjetskog rata. Knjiga 1. Dokumenti I., br. 1.-399. (1933.-1943.)*, Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010., str. 391.

[188] Robin Harris, Blaženi Alojzije Stepinac i totalitaristi; U: *Kardinal Stepinac – Svjedok istin. Zbornik radova s međunarodnoga simpozija povodom 10. obljetnice beatifikacije bl. Alojzija kardinala Stepinca.,* Glas koncila, Zagreb, 2009., str. 328.

[189] Emilia Hrabovec, Sveta Stolica, istočna Europa i početci hladnoga rata; U: *Kardinal Stepinac – Svjedok Istine. Zbornik radova s međunarodnoga simpozija povodom 10. obljetnice beatifikacije bl. Alojzija kardinala Stepinca.*, Glas koncila, Zagreb, 2009., str. 278.

[190] Joseph Patrick Hurley rodio se 21. siječnja 1894. godine u Clevelandu, u Sjedinjenim Američkim Državama. Zaredio se za svećenika Clevelandske biskupije 29. svibnja 1919. godine. Imenovan je biskupom biskupije Sainte Augustine na Floridi 6. listopada 1940., da bi 18. kolovoza 1949. godine bio imenovan nadbiskupom *ad persona.* Kratko vrijeme bio je u službi vatikanske diplomacije na mjestu nuncija u Jugoslaviji, neposredno nakon rata. Njegoov angažman bio je s ciljem da Svetu Stolicu u Beogradu predstavlja osoba iz neke neutralne zemlje. Umro je 30. listopada 1967. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bhurleyj.html).

[191] Roberto de Maattei, Kardinal Stepinac i komunizam; U: *Kardinal Stepinac – Svjedok istin. Zbornik radova s međunarodnoga simpozija povodom 10. obljetnice beatifikacije bl. Alojzija kardinala Stepinca.,* Glas koncila, Zagreb, 2009., str. 287.

Uslijedili su žestoki progoni Crkve te njezinih biskupa, svećenstva i vjernika. Mnogobrojni među njima su zatvoreni te ubijeni. Osim ljudskih žrtava, Crkva je pretrpjela i druge oblike terora poput oduzimanja zemlje, zgrada i ostale imovine Na ove događaje biskupi nisu ostali po strani. Vrlo su energični reagirali u cilju zaštite svog svećenstva i vjernika. Sve je kulminiralo 20. rujna 1945. godine s Pastirskim pismom katoličkih biskupa i nadbiskupa Jugoslavije u kojem su iznesena stajališta i jasno upozorenje na progone Crkve i njezinih vjernika od strane komunističkih vlasti.[192] Uslijedili su još žešći progoni i sustavna propaganda putem dnevnoga tiska. Svakako glavna meta propagande bio je nadbiskup Alojzije Stepinac.[193]

Uskoro nakon tih događaja uslijedilo je Stepinčevo uhićenje 18. rujna 1946., podizanje sudske optužnice s optužbom da je bio suradnik okupatora tijekom rata.[194] Sudski proces je otpočeo glavnom raspravom 30. rujna 1946. te je završen 11. listopada 1946. godine iznošenjem osuđujuće presude protiv nadbiskupa Stepinca zbog navodne neprijateljske djelatnosti i suradnje s okupatorima tijekom rata.[195] Određena mu je kazna strogog zatvora u trajanju od 16 godina te gubitak svih građanskih prava u trajanju od pet godina.[196] Međutim pod međunarodnim pritiskom na jugoslavenski režim nadbiskup Alojzije Stepinac je ipak 5. prosinca 1951. godine pušten iz lepoglavskog zatvora i prebačen u kućni pritvor u župnom dvoru rodnog Krašića.[197] Kao svojevrstan čin priznanja Stepinčeve velike žrtve podnesene u obrani Katoličke Crkve, uslijedila je 29. studenog 1952. odluka pape Pija XII. o uvrštenju Stepinca u red kardinala,[198] što se dogodilo na konzistoriju 13. siječnja 1953. godine.[199] Stepinac je i dalje ostao u pritvoru, proveo je ostatak svog života u Krašiću gdje je od teške bolesti i preminuo 10. veljače 1960. godine.[200] Zbog svog uzornog djelovanja na glasu

---

[192] J. Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata. Knjiga 1. Dokumenti I., br. 400.-691. (1943.-1998.),* Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010., str. 253.-279.
[193] I. Damiš, *Ulomci za povijest Crkve u Hrvata*, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1995., str. 350.-354.
[194] *Isto*, str. 251.
[195] J. Krišto, *Katolička crkva u totalitarizmu: 1945-1990., razmatranja o Crkvi u Hrvatskoj pod komunizmom*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997., str. 47.
[196] *Isto*, str. 47.
[197] J. Batelja – F. Šanjek, *Alojzije Stepinac 1937-1960.*, U: *Zagrebački Biskupi i Nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 496.
[198] AAS, 45 [1953] 69.
[199] J. Batelja – F. Šanjek, Alojzija Stepinac 1937-1960. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi,* Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 496.
[200] J. Batelja – F. Šanjek, Alojzija Stepinac 1937-1960. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi,* Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 496.

svetosti sve na korist Katoličke Crkve, njezinih svećenika i vjernika, beatificiran je 3. listopada 1998. godine u Mariji Bistrici te proglašen blaženikom Katoličke Crkve.[201]

[201] http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/travels/documents/hf_jp-ii_hom_03101998_croazia-beatification_en.html

3. Život Franje Šepera do trenutka biskupskog ređenja

3.1. Mladost, školovanje i studij u Rimu

Franjo Šeper rodio se u Osijeku 2. listopada 1905. godine,[202] u radničkoj obitelji Vjekoslava i Marije, rođene Kelemen,[203] koji su svoje porijeklom imali iz austrijske pokrajine Gradišće.[204] Franjo Šeper je imao sestre Ivku i Šteficu (koja je kao dijete umrla u Zagrebu) te brata Mirka koji je rođen u Zagrebu.[205] Do pete godine života živio je u Osijeku u Ulici Sv. Ane 33.[206] Njegova majka vodila je kućanstvo i bavila se šivanjem, dok je otac bio krojački pomoćnik u jednom osječkom privatnom obrtu. Zbog preseljenja ovog obrta u Zagreb 1910. godine, preselila se i cijela Šeperova obitelj.[207]

Dolaskom u Zagreb, Šeperova obitelj se nastanila u Gregorijančevoj ulici, odnosno današnjoj Ulici Nikole Grškovića.[208] Franjo je ovdje započeo i svoje školovanje u pučkoj školi na zagrebačkom Kaptolu, ujedno i najstarijoj zagrebačkoj osnovnoj školi.[209] Nakon toga je krenuo u Donjogradsku gimnaziju u Zagrebu na kojoj je i maturirao 1924. godine.[210]

Šeper je bio vrlo aktivan u katoličkim udrugama, primjerice Katoličke akcije i Marijinoj kongregaciji kod otaca isusovaca u Palmotićevoj ulici u Zagrebu.[211] Zbog toga su

---

[202] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave, omotnica br.* 5, ove biografske podatke sastavio je sam Franjo Šeper. Cjelokupni sadržaj autobiografskog priloga vidi u: S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5/2001, 5, str. 319.

[203] Hrvatski državni arhiv (HDA), *Fond 1561*. Republički sekretarijat unutrašnjih poslova Službe državne sigurnosti Socijalističke Republike Hrvatske (RSUP SDS SRH), *Dosje Franjo Šeper, br. 302513*, osobni podatci koje je Franjo Šeper iznio u iskazu istražiteljima tijekom sudskog postupka koji je protiv njega vođen zbog skupljanja milodara u Božićno vrijeme 1951. godine na prostorima župe Krista Kralja u zagrebačkom Trnju, gdje je u to vrijeme bio na službi.

[204] Vladimir Stanković, Kardinal Franjo Šeper – biografski profil. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*, Zagreb: Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, 2003., str. 340.

[205] HDA, RSUP SDS SRH, *Dosje Franjo Šeper, br. 302513*. *Isto.*

[206] http://www.osijek.hr/index.php/cro/Novosti/SPOMEN-PLOCA-NA-RODNOJ-KUCI-KARDINALA-FRANJE-SEPERA

[207] HDA, RSUP SDS SRH, *Dosje Franjo Šeper, br. 302513*. *Isto.*

[208] V. Stanković, *Zapisi o kardinalu Šeperu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., str. 6.

[209] http://os-mkrleze-zg.skole.hr/?news_id=80. Ovu školu su pohađale mnogobrojne poznate osobe iz društvenog, gospodarskog, kulturnog i političkog života Zagreba i Hrvatske, među kojima je i Miroslav Krleža po kojem ona i danas nosi ime.

[210] Juaj Kolrić, Franjo Šeper 1960-69, U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, str. 504.

[211] ISTI, Franjo Šeper 1960-69, U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, str. 504.; Božidar Nagy, Kardinal Franjo Šeper i sluga božji Ivan Merz. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 302-

isusovci imali izuzetno jak utjecaj na Šepera koji će s njima do kraja svog života ostati vrlo jako povezan. Presudnu ulogu u daljnjem Šeperovom životu i odluci o svećeničkom pozivu odigrao je Ivan Merz.[212] Merz[213] je često dolazio držati predavanja o liturgiji đačkim polaznicima Marijine Kongregacije te je u velikoj mjeri utjecao na Šeperov odlazak u Bogoslovno sjemenište u Zagrebu. Nadbiskup Antun Bauer ga je zatim u studenom 1924. godine poslao na studij u Rim[214] gdje je na I. godini studija filozofije na Papinskom zavodu Germanicum et Hungaricum[215] zatekao i starijeg kolegu Alojzija Stepinca s kojim će kasnije biti zaređen za svećenika.[216] Na Papinskom sveučilištu Gregoriana[217] Franjo Šeper je stekao doktorat iz filozofije 1927. godine[218] i teologije 1931. godine.[219] Franjo Šeper tečno je govorio nekoliko stranih jezika. Tako je još kao srednjoškolac stekao znanje francuskog i njemačkog, dok je zatim u Germanicum naučio engleski, španjolski, grčki i hebrejski te naravno latinski i talijanski jezik.[220] Znanje stranih jezika bila je značajna činjenica, koja je u velikoj mjeri utjecala na njegovo zapaženo istupanje tijekom zasjedanja Drugog vatikanskog koncila. Tijekom studija Šeper je boravio u Rimu kao pitomac Zavoda sv. Jeronima.[221]

304.;S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5/2001, 5, str. 321.

[212] J. Kolarić, Franjo Šeper 1960-69, U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, str. 504. Osim Kolarića, na Šepera su jo veliki utjecaj imali mons. Lončarić, pater Antun Alfirević D.I., pater Bruno Foretić te franjevac Aleksa Benigar.

[213] Ivan Merz rodio se 16. prosinca 1896. godine u Banja Luci u Bosni i Hercegovini. Nakon studija u Beču i Parizu, doktorirao je u Zagrebu 1923. godine. Bio je jedan od osnivača Katoličke akcije, Hrvatskog orlovskog saveza i Hrvatskog katoličkog pokreta. Umro je vrlo mlad na glasu svetosti u Zagrebu 10. svibnja 1928. godine. Papa Ivan Pavao II. proglasio ga je blaženikom 2003. godine. (Izvor: http://proleksis.lzmk.hr/36/).

[214] J. Kolarić, *Isto*, str. 504.

[215] Germanicum et Hungaricum je na latinskom jeziku službeno ime Njemačko-ugarskog kolegija. To je zavod za školovanje svećenika sa njemačkog govornog područja kojeg je utemeljio papa Julije III. 1552. godine. S vremenom kako su u njega počeli pristizati i svećenici iz prostora pod ugarskom upravom, papa Grgur XIII. utemeljuje 1579. i Ugarski zavod, koji je zatim godinu dana kasnije pripojen Germanicumu. Na ovom Zavodu su boravili i školovali se mnogobrojni hrvatski svećenici i redovnici. Među njima svakako vrijedi istaknuti Josipa Stadlera, Alojzija Stepinca, Franju Šepera te mnoge druge. (Izvor: http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id-=6165).

[216] Stjepan Sirovec, *Hrvati i Germanicum. U povodu 450. obljetnice Papinskog zavoda Germanicum et Hungaricum u Rimu*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove – Hrvatski povjesni institut, Zagreb, 2004., str. 53.

[217] Gregoriana je papinsko sveučilište u Rimu koje na latinskom jeziku nosi naziv Pontificia Universitas Gregoriana. Osnovao ga je 1566. godine utemeljitelj isusovačkog reda Ignacije Loyola, davši mu ime Collegium Romanum. S obzirom da mu se sjedište nalazi u zgradi koju je sagradio Grgur XIII. 1584. godine, sveučilšte njemu čast nosi svoj naziv. Ovo sveučilište pod upravom otaca isusovaca održava studije filozofije, teologije, crkvenog prava te povijesti i misija. (Izvor: http://proleksis.lzmk.hr/24446/).

[218] J. Kolarić, Franjo Šeper 1960-69. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1994., str 504.

[219] S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 341.-345.

[220] Velimir Čapek, „Kardinal Franjo Šeper kao student, nadbiskupski tajnik i rektor Bogoslovnog sjemeništa“, U: *Veritatem facientes in caritate zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti* , Glas koncila – Kršćanska sadašnjost,Zagreb, 2003., str 220.

[221] Jure Bogdan, Pokrovitelji, poglavari i pitomci Zavoda Svetog Jeronima; U: Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima (1901.-2001.). *Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskoga hrvatskog zavoda svetog Jeronima*, Rim, 2001., str. 914 i 973-974.

Istodobno sa stjecanjem akademskog obrazovanja Šeper je napredovao i u crkvenoj hijerarhiji. Tako je prvo dana 18. svibnja 1930. godine zaređen za đakona.[222] Nedugo nakon toga, na blagdan Krista Kralja 26. listopada iste godine bio zaređen je za svećenika,[223] zajedno sa svojim kolegom Alojzijem Stepincem.[224] Obred ređenja održan je u rimskoj bazilici sv. Petra Kanizija.[225] Mladu misu Šeper je održao na blagdan Svih svetih 1. studenog iste godine, jednako kao i njegov kolega Alojzije Stepinac.[226] No za razliku od Stepinca koji je svoj obred imao u Pontifikalnoj papinskoj bazilici Santa Maria Maggiore, Franjo Šeper je svoju Mladu misu imao u Pontifikalnoj papinskoj bazilici sv. Pavla izvan zidina u Rimu.[227]

[222] Stjepan Razum, „Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima“, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 340.
[223] *Isto*, str. 341.
[224] J. Kolarić, *Isto*, str. 504.
[225] Rimska crkva sv. Petra Kanizija, na talijanskom San Pietro Canisio agli Orti Sallustiani (O crkvi vidi više na: http://www.vicariatusurbis.org//?page_id=188&ID=715).
[226] S. Sirovec, *Hrvati i Germanicum. U povodu 450. obljetnice Papinskog zavoda Germanicum et Hungaricum u Rimu*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove – Hrvatski povjesni institut, Zagreb, 2004., str. 53.
[227] V. Stanković, Kardinal Franjo Šeper – biografski profil. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti* (Zagreb: Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, 2003., str. 340.; Sveti Pavao izvan zidina ili izvorno na talijanskom jeziku Basilica Papale di San Paolo fuori le mura, jedna je od pet rimskih Pontifikalnih crkava te jedna od četiri Velike bazilike u gradu Rimu, zajedno s Bazilikom sv. Petra, Bazilikom sv. Marije Velike i Laternaskom bazilikom sv. Ivana evanđeliste koja je ujedno i rimska stolnica. Imala je status teritorijalne opatije od 1425. godine do 7. ožujka 2005. godine. Danas ima ekstrateritorijalni status te je pod vatikanskom upravom. Jedo je od glavnih rimskih svetišta i hodočastilišta. (Izvori: http://www.vatican.va/various/basiliche/san_paolo/index_it.-html , http://www.gcatholic.org/dioceses/former/zpao0.htm , http://www.gcatholic.org/churches/rome/017.htm).

3.2. Šeper kao rektor Bogoslovnog sjemeništa i župnik u zagrebačkom Trnju

Franjo Šeper se vratio u Zagreb u srpnju 1931. godine te u rujnu iste godine preuzeo službu vjeroučitelja u Prvoj ženskoj realnoj gimnaziji, a ujedno i u šegrtskoj školi na Kaptolu gdje je ostao do kraja školske godine 1934/1935.[228] Jednako tako bio je i duhovnik u domu umirovljenika u Martićevoj ulici u Zagrebu.

Nakon što se pokazao kao vrlo kvalitetan i savjestan kateheta, imenovan je na dužnost nadbiskupskog tajnika 1935. godine.[229] Šeper je ovu vrlo odgovornu dužnost vršio za vrijeme dok je Zagrebačkom nadbiskupijom upravljao nadbiskup Antun Bauer, a zatim i njegov kolega sa studija u Rimu nadbiskup Alojzije Stepinac. Na ovoj se službi iznimno istaknuo, osobito prihvaćanjem i spašavanjem mnogobrojnih Židova i drugih progonjenih koji su bježali pred nadolazećim nacizmom u Hrvatsku. Nedugo zatim jednoglasno je izabran i za tajnika i arhivara Biskupske konferencije Jugoslavije.[230]

Nadbiskup Alojzije Stepinac mu je u rujnu 1941. godine povjerio službu rektora Nadbiskupskoga bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu.[231] Ovu službu Šeper je vršio u vrlo teškim ratnim i poratnim vremenima. Koliko god su bile teške ratne godine, ništa manje, dapače mnogo teže i zahtjevnije, bile su one koncem rata kada su na vlast došle komunističke vlasti. Tako je koncem ratnih zbivanja na izričit zahtjev i inzistiranje tadašnjih komunističkih vlasti morao odstupiti s ove službe. Razlog su bile optužbe kako je sjemenište bilo rasadnik simpatizera ustaškog režima te je jednako kao i Stepinac i Šeper tretiran kao osoba koja je surađivala s neprijateljem tijekom rata. Istodobno su mnogobrojni sjemeništarci i bogoslovi uhićeni, ispitani te zatočeni nakon provedenih montiranih sudskih procesa.

Pomoćni biskup i privremeni upravitelj Zagrebačke nadbiskupije, Franjo Salis-Seewis[232] poslao je Franju Šepera u zagrebačku župu Krista Kralja u Trnju,[233] imenujući ga

[228] J. Kolarić, Franjo Šeper 1960-69. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1994., str 504.
[229] V. Čapek, Kardinal Franjo Šeper kao student, nadbiskupski tajnik i rektor Bogoslovnog sjemeništa. U: *Veritatem facientes in caritate zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti* , Glas koncila – Kršćanska sadašnjost,Zagreb, 2003., str 223.-227.
[230] V. Čapek, Kardinal Franjo Šeper kao student, nadbiskupski tajnik i rektor Bogoslovnog sjemeništa. U: *Veritatem facientes in caritate zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti* , Glas koncila – Kršćanska sadašnjost,Zagreb, 2003., str 227.
[231] ISTI, str. 227.-231.
[232] Franjo Salis-Seewis rodio se u Karlovcu 15. siječnja 1872. godine. Za svećenika je zaređen 1. kolovoza 1897. godine. Doktorirao je filozofiju na Gregoriani u Rimu te teologiju u Innsbrucku. Papa Pio XI. Imenovao ga je na

župnim upraviteljem.[234] Upravu ove župe preuzeo je 2. listopada 1951. godine.[235] Postoje indicije kako su u njegovu premještanju s Kaptola ulogu imali pritisci komunističkih vlasti te pojedinaca iz Crkve kojima on nije odgovarao kao osoba, iako to nije detaljnije potkrijepljeno.[236] Iako se nije nadao župničkoj službi brzo se prilagodio novim izazovima. Bio je vrlo skrban prema vjernicima svoje župe, naročito onima siromašnima. U svećeničkoj službi na ovoj župi veliku je pozornost posvećivao liturgiji, revno držeći vjeronauk, ispovijedajući vjernike te se iznimno pedantno pripremao za svaku propovijed. Kasnije je znao govoriti da nije „bio župnik ne bih nikada znao propovijedati!".[237] Također svesrdno je pomagao oko djelovanja župnog zbor jer je iznimno puno držao do liturgijskog pjevanja držeći ga vrlo bitnim kod misnih obreda. Treba navesti kako je Šeper na mjestu župnika u Trnju imao i vrlo teških trenutaka. Komunističke su ga vlasti nastojale poniziti. Zbog toga je optužen zbog neprijavljivanja poreza na dobit od milodara koje je dobio tijekom blagoslova kuća u svojoj župi na Trnju, od 26. prosinca 1951. do 12. siječnja 1952. godine.[238] Kako je navedeno u optužnici „kriv je što je (op.a. u navedenom razdoblju) pri vršenju vjerskog obreda blagoslova kuća prikupljao dobrovoljne priloge građana bez odobrenja nadležnih organa vlasti, čime je počinjen prekršaj iz čl. 7 zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, radi čega se temeljem citiranog propisa kažnjava kaznom zatvora u trajanju od 8 dana. Ujedno se donaša mjera oduzimanja priloga u iznosu od Din. 7.326, koji je u spomenutom razdoblju po okrivljenom prikupljen, a koji se ima položiti u korist fonda iz čl. 9 osnovnoga zakona o prekršajima".[239] Šeper je pritom priznao svoju krivnju, jer nije imao razloga to skrivati. Bila je to samo još jedna u nizu farsi komunističkih vlasti. Naime vrlo je znakovito kako su uspjeli doći do točnog iznosa koji se stavljao Šeperu na teret. To svakako ukazuje kako je bio praćen te se čekao pogodan trenutak kako bi ga se moglo za nešto okriviti. Osim toga gotovo je smiješno zbog kolikog je iznosa bio izveden pred suca za prekršaje. Naime

---

mjesto zagrebačkog pomoćnog biskupa, 23. travnja 1926. godine te mu udijelio naslov titularnoga biskupa Corycusa u turskoj Anatoliji. Biskupski red primio je 4. srpnja 1926. godine. Kada je u rujnu 1946. godine Nadbiskup Stepinac lišen slobode, biskup Salis-Seewis je preuzeo privremenu upravu Zagrebačkom nadbiskupijom u svojstvu generalnog vikara. Umro je u Zagrebu 27. listopada 1967. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bsali.html).

[233]Alojzije Žlebečić , Kardinal Franjo Šeper kao župnik Krista Kralja u Zagrebu. U: *Veritatem facientes in caritate… Veritatem facientes in caritate zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti* , Glas koncila – Kršćanska sadašnjost,Zagreb, 2003., str. 240-245.

[234] S. Razum, „Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima", *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 356.

[235] A. Žlebečić, *Isto*, str. 240.

[236] S. Kožul, *Spomenica žrtvama ljubavi Zagrebačke nadbiskupije*, Zagrebačka nadbiskupija – Prometej, Zagreb, 1992.. str. 540. Autor ove knjige navodi svoja saznanja, ali koja nisu podrobnije potkrjepljena.

[237] *Isto*, str. 240.

[238]HDA, *Fond 1561*. RSUP SDS SRH, *Dosje Franjo Šeper, br. 302513*, Sud za prekršaje Narodnog odbora rajona Trnje u Zagrebu, Broj 449 – 1952, Predmet: „Šeper dr. Franjo – prekršaj".

[239] HDA, RSUP SDS SRH, *Isto.*

prema tečaju Narodne banke Jugoslavije u siječnju 1952. godine,[240] Šeper je za navedenih 7.326 jugoslavenskih dinara njihovom konverzijom mogao uprihoditi točno 24,42 američka dolara, 106,78 švicarskih franaka, 8,9 britanskih funti, ili 102,56 tadašnjih njemačkih maraka. Iz ovih podataka je razvidno kako se nije radilo o nekom velikom iznosu. Pogotovo ako se uzme u obzir da se od njega tek manji dio trebao uplati državi. Zbog toga ova presuda od 8 dana zatvora postaje time više neopravdana. Ona po svemu ukazuje kako je državnim vlastima bio jedini cilj zastrašiti i ocrniti Franju Šepera pred javnošću te ga prikazati kao nekog lopova. Međutim on je to stoički podnio te odslužio određenu mu kaznu. Mjesto župnika u župi Krista Kralja vršio je do jeseni 1954. godine, kada je po odluci pape Pija XII. 21. rujna imenovan zagrebačkim nadbiskupom koadjutorom.[241]

[240] http://www.kunalipa.com/katalog/tecaj/yu-dinar-1945-1965.php
[241] AAS, 46 [1954] 687.

4. Franjo Šeper u službi zagrebačkog nadbiskupa

4.1. Nadbiskupsko imenovanje

Na osnovu osobito zapaženog djelovanja na dobrobit Katoličke Crkve, u iznimno teškim vremenima, Franjo Šeper je od pape Pija XII. imenovan *sedi datus*[242] nadbiskupom koadjutorom Zagrebačke nadbiskupije. Ovo imenovanje izneseno je poveljom dana 22. srpnja 1954. godine.[243] Istodobno je Šeper imenovan i naslovnim nadbiskupom Philippopolisa u bugarskoj regiji Trakiji,[244] naslijedivši titulu naslovnog nadbiskupa od netom preminulog beogradskog nadbiskupa Ivana Rafaela Rodića.[245] Uz imenovanje, papa mu je udijelio ovlasti rezidencijalnoga biskupa,[246] za vrijeme dok se kardinal Alojzije Stepinac nalazio u zatočeništvu u rodnome Krašiću.[247] Ovime je papa stavio Franju Šepera na predispoziciju Alojziju Stepincu, u svojstvu njegova osobnog opunomoćenika, sa svim ovlastima, pravima i obavezama koji iz ove službe proizlaze. O papinoj odluci da Šepera imenuje nadbiskupom koadjutorom, državni tajnik Svete Stolice mons. Domenico Tardini 5. kolovoza 1954. godine

[242]Preuzimanje uprave (nad)biskupijom prije službenog imenovanja na ovu dužnost. Ovom odlukom se unaprijed daje na znanje tko će preuzeti dužnost rezidencijalnog ordinarija nad određenom (nad)biskupijom. Takva odluka se donosi ukoliko specifične okolnosti na nekom prostoru sugeriraju da je potrebno ovako postupiti, jer bi u slučaju ispražnjenja mjesta (nad)biskupa moglo doći do nesigirnosti vršenja pastoralne službe. To se donosi ukoliko se pojave društveno-političke neprilike s kakvima je bila u to vrijeme suočena i Zagrebačka nadbiskupija. (Vidi: http://www.vatican.va/latin/latin_codex.html/).

[243] AAS 46 (1954) 687; Povelja se također nalazi u: Nadbiskupski arhiv Zagreb (NAZ), fond Ostavštine stožernika Franje Šepera (OFŠ), *Povelja*, fascikl br. 9; Arhiv Papinskog hrvatskog zavoda svetog Jeronima (APHZSJ). Fond br. 33: Franjo Šeper (FŠ); Ovaj dokument također se iznosi J. Kolarić, *Franjo Šeper 1960-69*. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str 505.; S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 359-361.; *Šeper. Građa za životopis, s*vezak I., Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982., str. 131-132.

[244] *Isto;* Philippopolis je drevna metropolitanska nadbiskupija koja se nalazi u na prostorima današnjeg bugarskog grada Plovdiva. Godine 1926. je obnovljena kao naslovna metropolitanska nadbiskupija Philippopolis, a zatim od 1933. godine pod imenom Philippopolis in Thracia (Izvor: http://www.gcatholic.org/dioceses/former-/t0790.htm).; NAZ, OFŠ, *Povelja*, fascikl br. 9; J. Kolarić, *Franjo Šeper 1960-69*, U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, str. 505.; S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 359-360.; *Šeper. Građa za životopis, s*vezak I., Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982., str. 131-132.

[245] Ivan Rafael Rodić, O.F.M. rodio se 15. lipnja 1870. godine u Nurkovcu nedaleko Brestovca, u današnjoj Požeškoj biskupiji i Požeško-slavonskoj županiji. Studiorao je u Beču i Baji u Mađarskoj. Zaređen je za franjevačkog svećenika 10. veljače 1923. godine postao je apostolski administrator tek osnovane Biskupije Banata sa sjedištem u Velikom Bečkerku, a današnjem Zrenjaninu u Srbiji. Već 29. listopada sljedeće godine imenovan je nadbiskupom Beograda. Na ovoj dužnosti ostaje sve do 28. studenog 1936. godine, kada ga na ovoj dužnosti zamjenjuje Josip Ujčić. Istog datuma preuzima službu naslovnog nadbiskupa Philippopolisa te je vrši sve do svoje smrti 10. svibnja 1954. godine. (Izvori: http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/beog0.htm-#9012, http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/brodic.ht-ml).

[246] AAS, 46 [1954] 687.

[247] J. Kolrić, *Franjo Šeper 1960-69*. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str 505.

pismeno je izvijestio zagrebačkog pomoćnog biskupa i generalnog vikara Prvostolnoga kaptola zagrebačkog mons. Franju Salisa-Seewisa.[248] Salis-Seewis je u to vrijeme vršio, u svojstvu *Sede impedita,*[249] privremenu upravu Zagrebačkom nadbiskupijom kao njezin apostolski administrator. O Šeperovu imenovanju, sličnu obavijest državni tajnik Domenico Tardini uputio je istoga dana i beogradskome nadbiskupu mons. Josipu Ujčiću.[250] Ovaj dopis Ujčić je proslijedio Franji Šeperu dana 10. kolovoza 1954. godine.[251] Pisma su zatim službeno predstavljena i iznesena na sjednici Prvostolnoga kaptola zagrebačkog dana 20. rujna 1954. godine.[252] Tako je Franjo Šeper nakon svećeništva postao i biskupom čime je u potpunosti otpala mogućnost za studijem medicine i liječničkim pozivom za koji je pokazivao interes u školskim danima te na koji su ga nagovarali roditelji.[253] Biskupsko posvećenje Šeper je primio u zagrebačkoj prvostolnici na blagdan sv. Mateja 21. rujna 1954. godine.[254] Obred su predvodili beogradski nadbiskup i predsjednik Biskupske konferencije Jugoslavije[255] mons. Josip Ujčić[256] te zagrebački pomoći biskupi mons. Franjo Salis-Seewis i mons. Josip Lach.[257]

---

[248] S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str. 361-362.

[249]Ovaj termin označava trenutačnu ispražnjenost (nad)biskupske stolice ukoliko je rezidencijalni (nad)biskup spriječen u vršenju svoje dužnosti, kao što je to bio slučaj s Alojzijem Stepincem koji dužnost nije mogao obnašati zbog zatočeništva. Isto tako ovaj termin označava i ispražnjenost stolice u slućajevima progonstva, izbjeglištva ili nesposobnosti u obavljanju pastoralne službe. (Vidi: Kan. 412. – 415. U: *Zakonik kanonskoga prava*, Glas koncila, Zagreb, 1996., str. 206-209.; http://www.vatican.va/latin/-latin_codex.html/).

[250] N. 5137/54, NAZ, OFŠ, *Osobne isprave*, fascikl br. 5; Vidi također: J. Kolarić*, Franjo Šeper 1960-69*. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 505.; S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 362-363.

[251] J. Kolarić, *Franjo Šeper 1960-69*. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 505.

[252] S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 364-365. Ovoj sjednici Prvostolnog kaptola pod predsjedanjem kanonika Lovre Radičevića prisustvovali su: Stjepan Bakšić, Nikola Borić, Kamilo Dočkal, Franjo Grundler, Dragutin Hren, Juraj Kocijanić, Nikola Kolarek, Josip Lach, Pavao Lončar, Josip Mokrović, Janko Obreški, Krešimir Pečnjak, Janko Penić i Salis-Seewis.

[253] Fond 1561: RSUP SDS SRH, HDA, *Dosje Franjo Šeper, br. 302513*, Sud za prekršaje Narodnog odbora rajona Trnje u Zagrebu, Broj 4865 – 1951, Predmet: „Šeper dr. Franjo – prekršaj", Zapisnik o ispitivanju Franje Šepera. Ovdje Šeper izričito navodi kako su roditelji bili poprilično ljuti i nezadovoljni što se odlučio za svećenički poziv.

[254] J. Kolarić, Kardinal Franjo Šeper kao nadbiskup koadjutor i nadbiskup zagrebački. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*, Zagreb, 2003., str. 116.-117.

[255] Biskupska konferencija je trajna ustanova katoličkoga episkopata jednog naroda, države ili određenog područja, čije članove okupljaju zajedničke pastoralne zadaće. Po ovome načelu je djelovala i Biskupska konferencija Jugoslavije, od koje će se kasniji razviti i Hrvatska biskupska konferencija. (Više u: Kan. 447– 459. U: *Zakonik kanonskoga prava*, Glas koncila, Zagreb, 1996., str. 226-231.)

[256] Mons. Josip Ujčić rođen je u Starom Pazinu 10. veljače 1880. godine. Zaređen je za svećenika 27. srpnja 1902. godine. Dana 28. studenoga 1936. godine imenovan je nadbiskupom Beogradske nadbiskupije, dok je biskupski red primio 7. ožujka 1937. godine. Nakon uhićenja kardinala Alojzija Stepinca preuzeo je dužnost predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije. Umro je 25. ožujka 1964. godine u Beogradu. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bujcic.html).

[257] Mons. Josip Lach rodio se 16. ožujka 1899. godine u Varaždinu. Zaređen je za svećenika 18. rujna 1921. godine. Zagrebačkim pomoćnim biskupom, papa Pio XII. imenovao ga je 11. prosinca 1939. godine, a službu je započeo 7. travnja 1940. godine. Na ovoj dužnosti se zadržao do svoje smrti 12. rujna 1983. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/blach.html).

Za biskupsko geslo Šeper je odabrao riječi iz poslanice sv. Pavla Efežanima (Ef 4, 15): *Veritatem in facientes caritate*, odnosno „Ostvariti (realizirati) istinu u ljubavi“.[258]

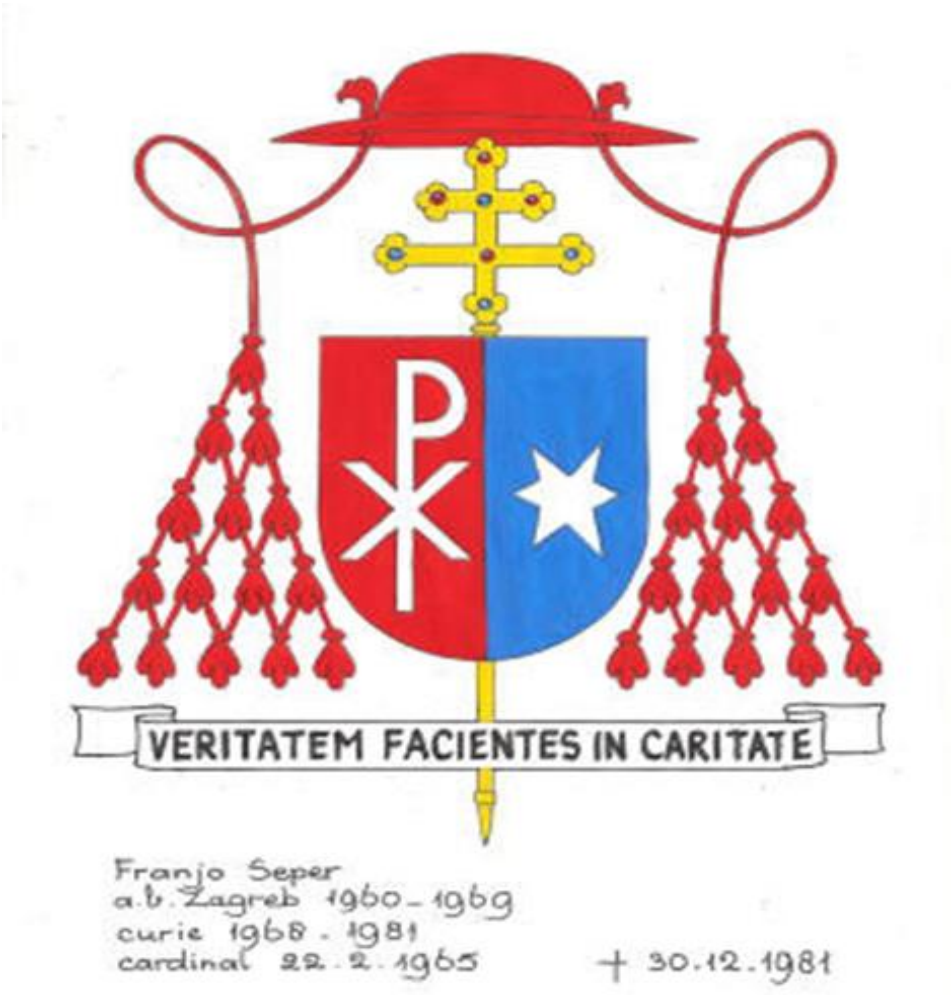

Slika br. 1: Biskupski grb Franje Šepera[259]

Sam Šeper je naveo kako je u ovom geslu razvidna najdublja i najkraća formula duhovnog života te savršena misao vodilja u svećeničkom pozivu. Ovdje treba istaknuti kako je ovo geslo vrlo često među katoličkim biskupima širom svijeta te je zasigurno veći broj njih

[258] *Šeper. Građa za životopis, s*vezak I., Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982., str. 17-18.

[259] (Izvor: http://www.araldicavaticana-.com/apseper_francesco.htm). Prema objašnjenu samog Šepera, grb prikazuje simbole Isusa i Marije. Njegov središnji dio sadržava štit okomito podijeljen na dva jednaka dijela. Lijevi dio sadrži na crvenoj podlozi bijelom bojom ispisan starokršćanski monogram Kristova imena s isprepletenim slovima X i P. Desni dio grba na modroj podlozi sadržava bijelom bojom označenu šesterokraku zvijezdu *Stella maris,* koja simbolizira Djevicu Mariju. Grb tako sadržava simbole Marije u čijoj je godini Šeper bio zaređen te Isusa u čijoj je službi vršio viskou službu. (Izvor: *Šeper. Građa za životopis, s*vezak I., Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982., str. 17-18.).

ga uzeo po uzoru na Franju Šepera. Tako je istoznačno biskupsko geslo uz Franju Šepera uzelo još 11 katoličkih biskupa i nadbiskupa.[260]

Ovdje treba istaknuti kako Šeperov izbor za Stepinčeva nasljednika nije bio slučajan. Dotadašnja Šeperova biografija bila je besprijekorna te nije sadržavala niti jedan detalj koji bi mogao osporiti njegov izbor.[261] Ovo se osobito odnosi na tadašnje jugoslavenske vlasti koje bi sasvim sigurno iskoristile bilo koji kompromitirajući detalj za diskreditaciju Katoličke Crkve. Dakako osim Šepera bilo je i drugih potencijalnih kandidata za stolicu zagrebačkog biskupa. Međutim, niti jedna osoba nije bila ni po čemu kvalitetnija za vršenje ovako odgovorne dužnosti. Jednako tako, pojedine crkvene osobe imale su i kompromitirajućih sadržaja zbog kojih, s razlogom, nisu dolazile u obzir za ovako visoku dužnost, iako je jedna takva osoba bila u to vrijeme spominjana u tom kontekstu.[262] Na sreću Crkve nije došlo do pogreške prilikom izbora. Komunističke vlasti bi svakako žustro reagirale jer su posjedovale mnogobrojne podatke o svim crkvenim službenicima.[263]

Da je odluka o biskupskom ređenju iznimno iznenadila Franju Šepera razvidno je iz njegove korespondencije s rektorima Papinskog hrvatskog zavoda svetog Jeronima u Rimu.[264] Tako u svom pismu zahvale za čestitke povodom imenovanja, Franjo Šeper jasno izražava svoja promišljanja, osjećaje i doživljaje povodom preuzimanja ove odgovorne crkvene dužnosti, u vrlo delikatnim okolnostima u kojima se Zagrebačka nadbiskupija tada nalazila. Napisao je: „*Možete si misliti kako mi je sada kao početniku u novoj službi. Došlo je sve tako*

[260] Među njima su: Jean Balland (1934.-1998., biskup Dijona te nadbiskup Reimsa a zatim Lyona u Francuskoj, također i kardinal), Gerald Michael Barbarito (1950.-, pomoćni biskup Brooklyna te biskup Ogdensburga u SAD-u), Anthony Colin Fisher (1960.-, pomoćni biskup Sydneya te biskup Parramatte u Australiji), Wolfgang Grosse (1928.-2001., pomoćni biskup Essena u Njemačkoj), Alois Kothgasser (1937.-, biskup Innsbrucka te zatim nadbiskup Salzburga u Austriji), Jose Ali Lebrun Moratinos (1919.-2001., pomoćni biskup Maracaiba, biskup Maracaya te Valencije i nadbiskup Caracasa u Venezueli, a također i kardinal), Thomas Lohr (1952.-, pomoćni biskup Limburga u Njemačkoj), Joaquin Maria Lopez de Andujar y Canovas del Castillo (1942.-, biskup Getafea u Španjolskoj), Mario Paciello (1937.-, ordinarij u biskupijama Cerreto Sannita – Telese – SantAgata de Goti i Altamura – Gravina – Acquaviva delle Fonti u Italiji), Pietro Parente (1891.-1986., nadbiskup Perugije u Italiji, službenik Svete Stolice te tajnik Kongregacije za nauk vjere i kardinal) i Luis Antonio Secco (1947.-, biskup Willemstada na karipskom otoku Curacau) (Izvor: http://www.-gcatholic.org/hierarchy/mottos.htm).

[261] Fond 1561. RSUP SDS SRH, HDA, *Dosje br. I-A-II. 5681*, Zbirni dosjei katoličkih biskupa.

[262] Fond 1561. RSUP SDS SRH, HDA, *Dosje br. I-A-II. 5681*, Zbirni dosjei katoličkih biskupa. Osoba je poznata autoru ove disertacije koji je odlučio ju ne navoditi smatrajući kako to nije neophodno, s obzirom da je tema ove radnja Franjo Šeper i njegovo djelovanje te nije cilj iznošenje kompromitirajućih sadržaja o drugim osobama. Nadalje, spomenuta osoba kasnije je nastavila svoju crkvenu službu na prostorima Hrvatske. Imajući u vidu kompromitirajuće detalje koje su znale i komunističke vlasti postaje razvidno i jasno zbog čega je ova ličnost imala zavidnu suradnju sa državnim vlastima naročito u usporedbi sa svojim kolegama iz crkvene hijerarhije.

[263] Fond 1561. RSUP SDS SRH, HDA, *Dosje br. I-A-II. 5681*, Zbirni dosjei katoličkih biskupa.

[264] APHZSJ, Fond br. 33: Franjo Šeper (FŠ), Korespondencija s rektorima Jurjem Magjercem i mons. Đurom Kokšom.

neočekivano i nepripravljeno, pa ću trebati dugo vremena dok se uputim i uvedem u posao koji me čeka.“[265] Iz napisanog razvidno je kako je bio svjestan okolnosti i ozračja u kojem se nalazila Crkva, a napose Zagrebačka nadbiskupija. Svoje iznenađenje ovakvom odlukom vrlo je slikovito opisao: *„Bilo mi je kao da sam gromom ošinut kad mi je iz Rima došla vijest o imenovanju. Nitko me prije nije ništa pitao, nego jednostavno dobiješ dekret, i Amen!“*[266] Svoju bojazan od preuzimanja ove odgovorne dužnosti naveo je riječima: „*Dugo sam se kolebao, još četiri dana prije konsekracije bio sam u raspoloženju da odustanem.“*[267] Svoju privolu je napisao riječima: „*Konačno sam mislio da je Božja volja da se pokorim odredbi Sv. Oca.“* Upravo ovaj detalj vrlo zorno predočava Šeperov karakter i osobine iz kojih izvire visoka profesionalnost u prihvaćanju odredbi i odluka nadređenih unutar institucija Katoličke Crkve. Iako se to može činiti banalnim to uistinu nije tako. Svećenički poziv podrazumijeva svijest o potrebi pridržavanja odredbi i odluka koje im isprva nisu po volji ili im se ne dopadaju. Ova Šeperova karakteristika ogledat će se kasnije i u ostalim odlukama iz Rima koje će on u konačnici prihvaćati iz poslušnosti prema Svetom Ocu i odgovornosti u obavljanju svoje profesionalne dužnosti. Međutim, on pritom ni u jednom trenutku neće biti bespogovorni izvršitelj odluka. On je Svetom Ocu i drugim osobama koje su mu bile nadređene uvijek iznosio svoja mišljenja i stajališta, koja su znala biti različita i drugačija. Na taj način Šeper je sazdao vrlo iskren odnos sa osobama u svojoj radnoj sredini te je zahvaljujući, u velikoj mjeri ovoj karakteristici, napredovao u hijerarhiji Katoličke Crkve. S druge strane, ovaj Šeperov pristup znao se krivo tumačiti kao njegovo neslaganje sa Svetim Ocem[268]. Ovo tumačenje je velikim djelom uzrokovano krivom pretpostavkom kako bi unutar jedne zajednice, institucije ili organizacije kao što je Katolička Crkva svi trebali jednako misliti i imati identična stajališta i kut gledanja. Uzrok tomu dobrim dijelom se može naći u utjecaju bivšeg komunističkog sustava, koji se zasnivao na tome kako bi o društvenim prilikama svi članovi društva trebali jednako razmišljati ugledajući se na svoje državno rukovodstvo. Zbog toga ljudi koji su živjeli u tom sustavu, čak i ukoliko su bili njegovi protivnici, smatrali su kako je nemoguće biti članom primjerice i Katoličke Crkve a pritom imati osobna stajališta i viđenje pojedine problematike.

Šeper je jasno ukazao koji mu je dio svećeništva do biskupskog ređenja bio najdraži, navodeći: „*Tri sam zadnje godine proveo u pastorizaciji i te su mi godine, uza sve poteškoće,*

[265] *Isto.*
[266] *Isto.*
[267] APHZSJ, Fond br. 33: Franjo Šeper (FŠ), Korespondencija.
[268] Primjerice glede potpisivanja Protokola između Svete Stolice i jugoslavenskih vlasti 1966. godine.

bile među najljepšim godinama moga svećeničkog života. Tu sam zapravo našao sebe i posao koji mi je odgovarao. Da je o meni ovisilo, ne bih nikad to bio pustio.“[269] Na koncu je jasno potvrdio svoju privrženost Katoličkoj Crkvi i njezinoj dobrobiti riječima: „*Ali čini se da je Božja volja bila drugačija, i ja sam se morao pokoriti.“*[270] Razvidno je dakako kako je dužnost župništva Šeperu bila najdraža i najprihvatljivija za njegovo svećeničko djelovanje. Ova služba bi svakako bila najprihvatljivija većini svećenika Katoličke Crkve. Razlog tomu se svakako može pronaći u činjenici kako je takav rad baziran na manjem prostoru i među manjim brojem ljudi, odnosno župljana. U takvim sredinama se ljudi jako dobro poznaju, najlakše surađuju i djeluju. Dakako, ovakva služba nije bila u toliko velikoj mjeri opterećena društveno-političkim zbivanjima u tadašnjoj komunistički uređenoj Hrvatskoj i Jugoslaviji. Naime, Bogoslovno sjemenište u kojem je Šeper djelovao, prije župništva u zagrebačkom Trnju, bilo je pod puno većom lupom državnih vlasti te je u njemu bilo neusporedivo teže i zahtjevnije vršiti svećeničku službu. Na osnovu iznesenih činjenica, razvidno je kako Franjo Šeper nije bio nezdravo ambiciozna, već vrlo jednostavna osoba koja je željela samo jedan kutak, župu u kojoj će on ostvariti sebe i imati mir za kvalitetan i sadržajan svećenički rad.

Ovim imenovanjem Zagrebački kaptol je pojačan novom mladom snagom. Naime, kako je kardinal Alojzije Stepinac bio u kućnome pritvoru u rodnome Krašiću, (pre)velika Zagrebačka nadbiskupija pala je na pleća biskupa Josipa Lacha[271] koji je za biskupa suradnika imao još samo Franju Salisa-Seewisa koji je tada imao već 82 godine te zbog svoje dobi nije bio više u mogućnosti služiti potrebama Zagrebačke nadbiskupije. Zbog toga je Šeperovo imenovanje bilo prijeko potrebo kako bi Zagrebačka nadbiskupija mogla koliko je to bilo moguće u ono vrijeme normalno djelovati.

Za vrijeme boravka *ad limina apostolorum*[272] u Rimu, u proljeće 1958. godine[273] Franjo Šeper je od pape Ivana XXIII. imenovan *nunc pro tunc*[274] apostolskim administratorom Zagrebačke nadbiskupije. Ova odluka je zatim potvrđena od Konzistorijalne

[269] APHZSJ, Fond br. 33: Franjo Šeper (FŠ), Korespondencija.
[270] *Isto*
[271] u to vrijeme biskup Josip Lach imao je 55 godina.
[272] U doslovnom prijevodu glasilo bi *na apostolske pragove*. Ovaj pohod za biskupe iz cijeloga svijeta jedinstvena je prilika za osobni susret i razgovor s papom o prilikama i problemima svojih biskupija. (Vidi: http://www.vatican.va/latin/latin_codex.html/).
[273] M. Akmadža, *Franjo Šeper – mudrošću protiv jednoumlja*, Društvo za povijesnicu Zagrebačke nadbiskupije – Tkalčić, Otokar Keršovani, Zagreb – Rijeka, 2009., str. 54.
[274] U prijevodu znači *sada za tada*, imenovanje na dužnost s ciljem naknadnim preuzimanjem većih ovlasti. (Vidi: http://www.vatican.va/latin/latin_codex.html/).

kongregacije Svete Stolice, dana 24. ožujka 1958. godine u Rimu.[275] Ovim dekretom Šeper je postao apostolskim administratorom Zagrebačke nadbiskupije sa svim pravima, ovlastima i dužnostima koja iz toga proizlaze.[276] Ovim je činom Sveta Stolica mudro izbjegla mogućnost sedisvakancije[277] koja je mogla nastupiti uslijed smrti kardinala Alojzija Stepinca. U takovom raspletu događaja Prvostolni kaptol zagrebački bio bi prisiljen birati kapitularnoga vikara Zagrebačke nadbiskupije jer je Franjo Šeper do tada bio nadbiskup koadjutor. Sve to, u takvom razvoju događaja, dovelo bi Zagrebačku nadbiskupiju u vrlo nezahvalan i neizvjesnu situaciju, koju bi tadašnje komunističke vlasti vrlo lako iskoristile za onemogućavanje normalnog djelovanja Crkve na tim prostorima.

Nakon smrti kardinala Alojzija Stepinca 10. veljače 1960. godine u Krašiću,[278] Franjo Šeper je istoga trenutka preuzeo ovlasti od pokojnoga Stepinca na temelju prethodnih odluka Svete Stolice. Tako je već 12. veljače 1960. godine na sjednici Kaptola kanonicima predočio odluke Konzistorijalne kongregacije kojom je imao ovlasti preuzeti upravu nad ispražnjenom nadbiskupskom stolicom.[279] Svega 24 dana nakon smrti kardinala Stepinca, dana 5. ožujka 1960. godine, papa Ivan XXIII. imenovao je Franju Šepera rezidencijalnim Zagrebačkim nadbiskupom i metropolitom Zagrebačke crkvene pokrajine.[280] Imenovanje je izneseno u tri Bule koje su zasebno odaslane. Prva Bula je poslana samom Franji Šeperu,[281] druga budućim biskupima sufraganima,[282] dok je treća upućena Prvostolnom kaptolu, kleru i vjernicima Zagrebačke nadbiskupije.[283] Ovim imenovanjem, Šeperu je povjerena uprava nadbiskupijom

[275] AAS, 50 [1958] 394.
[276] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave*, fascikl br. 5; *Službeni vjesnik Nadbiskupije Zagrebačke*, br. 1/1960, str. 3-4.; Navode se također u: M. Akmadža, *Franjo Šeper – mudrošću protiv jednoumlja*, Društvo za povijesnicu Zagrebačke nadbiskupije – Tkalčić, Otokar Keršovani, Zagreb – Rijeka, 2009., str. 85.; S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 369-370.; J. Kolarić, *Franjo Šeper 1960-69*. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str 504.
[277] Termin koji u Katoličkoj Crkvi označava upražnjenost pojedine (nad)biskupske stolice. (Vidi: Kan. 416– 430. U: *Zakonik kanonskoga prava*, Glas koncila, Zagreb, 1996., str. 208-215.; http://www.vatican.va/latin/latin_-codex.html/).
[278] J. Batelja – F. Šanjek, *Alojzije Stepinac 1937-60*.,U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 496.
[279] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave*, fascikl br. 5; Također se navodi u: S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 370-371.
[280] AAS, 52 [1960] 482.
[281] SVNZ, 4/1960, str. 41-42. Izvornik Bule napisane na latinskom jeziku i upućene Franji Šeperu, kojom ga se imenuje rezidencijalnim Zagrebačkim nadbiskupom.
[282] SVNZ, 4/1960, str. 42-43. Izvornik Bule napisane na latinskom jeziku i upućene đakovačkom, senjsko-modruškom i križevačkom biskupu, redom sufraganima Zagrebačke nadbiskupije, koje se njezinim sadržajem obavještava o imenovanju Franje Šepera za rezidencijalnog Zagrebačkog nadbiskupa. U tom trenutku na mjestu đakovačkog biskupa nalazio se Stjepan Bauerlein, senjsko-modruškog Viktor Burić te križevačkog Gabrijel Bukatko.
[283] SVNZ, 4/1960, str. 43-44. Izvornik Bule napisane na latinskom jeziku, a koja je upućena Prvostolnom kaptolu Zagrebačkom te kleru i vjernicima Zagrebačke nadbiskupije, u kojoj je iznesena odluka o imenovanje Franje Šepera na mjesto rezidencijalnog Zagrebačkog nadbiskupa. Prijevod izvornika ove Bule na hrvatskom

u duhovnom i svjetovnom pogledu. Jednako tako, uz ovo imenovanje dodijeljene su i sve dužnosti te prava koja proizlaze iz službe rezidencijalnog nadbiskupa. Od Šepera je zatim zatražena pismena zakletva vjernosti Papi i Katoličkoj Crkvi koju je bio dužan odaslati Konzistorijalnoj kongregaciji.[284] Šeper je ujedno i oslobođen titule naslovnoga biskupa Philippopolisa u bugarskom Plovdivu[285] o čemu ga je izvijestio državni tajnik Svete Stolice mons. Domenico Tardini, dana 7. travnja 1960. godine.[286] Šeper je također obaviješten kako ga je Papa ovlastio da uđe u posjed Zagrebačke stolice te kako ovu odluku može predočiti Prvostolnome kaptolu zagrebačkom. Na sjednici Prvostolnoga kaptola, dana 16. travnja 1960. godine, Šeper je nazočnima predočio ovo pismo državnoga tajništva Svete Stolice kojim je ušao u posjed zagrebačke nadbiskupske stolice. Na ovo pismo Šeper je zatim odaslao pismeni odgovor u Rim četiri dana kasnije.[287] U njemu je Šeper podsjetio mons. Tardinija kako je molio prethodnoga papu Pija XII. da ga mimoiđe ova nova služba, ali kako je ipak odlučio udovoljiti papinoj odluci. S tim u vezi, Šeper je dana 25. travnja 1960. godine poslao svoju pismenu zahvalu papi Ivanu XXIII., kojom je iznio kako je svjestan odgovornosti ove nove dužnosti te vlastitih slabosti, ali kako će povjerenu mu službu prihvatiti u duhu poniznosti pred vrhovnim crkvenim poglavarom. Tom prilikom je i izvijestio papu kako je dana 16. travnja i službeno ušao u posjed zagrebačke nadbiskupske stolice.[288] Zakletvu svoje vjernosti Šeper je također odaslao i Konzistorijalnoj kongregaciji 1. lipnja 1960. godine.[289] Ispunjeni obrazac zakletve Šeper je položio pred Senjsko-modruškim biskupom mons. Viktorom Burićem.[290] Slijedeće godine kardinal Nicola Canali[291] je u svojstvu papina povjerenika

jeziku nalazi se u: SVNZ, 4/1960, str. 44-45. i *Šeper. Građa za životopis, s*vezak I., Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982., str. 132-133.

[284] NAZ, OFŠ, *Povelja*, fascikl br. 9; Navodi se također u: S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str. 371-372.

[285] Dana 10. svibnja 1960. ovaj naslov će od Šepera preuzeti francuski biskup Emile-Arsene Blanchet. (Izvor: http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/archbishops-2.htm#14411).

[286] NAZ, OFŠ, *Povelja*, N. 3327/60, fascikl br. 9; *Službeni vjesnik Nadbiskupije Zagrebačke*, br. 3/1960, str. 1 i br. 4/1960, str. 41-45.; također se navodi u: S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 372-374.

[287] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave*, N. 55/Pr./1960.; S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 374-375.

[288] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave*, N. 61/Pr.; S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 376-377.

[289] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave*, fascikl br. 5; S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 377-378.

[290] Viktor Burić rodio se 6. rujna 1897. godine u Rijeci. Zaređen je za svećenika 27. lipnja 1920. godine. Biskupom Senjsko-modruške biskupije imenovan je 21. svibnja 1935. godine. Točno dva mjeseca kasnije preuzeo je službu rezidencijalnog biskupa. Dana 20. kolovoza 1969. imenovan je od pape Pavla VI. nadbiskupom novouspostavljene Riječko-senjske nadbiskupije. Umirovljen je 18. travnja 1974. godine. Umro je u Rijeci 28. kolovoza 1983. godine. Između ostalog sudjelovao je na zasjedanjima Drugog vatikanskog koncila. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bburic.html).

[291] Nicola Canali rođen je u Rietuju, u Italiji 6. lipnja 1874. godine. Za svećenika je zaređen 31. ožujka 1900. godine. Od 21.ožujka službenike je tajništva Svete Stolice, a od 24. rujna 1914. godine vrši službu tajnika

predao 17. siječnja 1961. godine u Rimu Šeperovu zastupniku mons. Đuri Kokši[292] nadbiskupski palij.[293] Ovom događaju posvjedočio je i apostolski prabilježnik Enrico Dante.[294]

Nakon imenovanja rezidencijalnim Zagrebačkim nadbiskupom, uslijedilo je ubrzo odlukom Svete Stolice i imenovanje Franje Šepera na dužnost predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije dana 28. svibnja 1961. godine.[295] Na ovoj službi, Šeper je zamijenio dotadašnjega predsjednika, beogradskoga nadbiskupa mons. Josipa Ujčića.

Vrijeme će kasnije pokazati kako je dolazak Franje Šepera na mjesto Zagrebačkog nadbiskupa biti vrlo mudra i dobra odluka Svete Stolice, koja će rezultirati mnogobrojnim promjenama kako u samoj Nadbiskupiji, tako i u cjelokupnoj Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj, tadašnjoj Jugoslaviji i svijetu općenito.

Kongregacije za ceremonijar te od 27. lipnja 1926. godine na mjestu službenika Kongregacije Svete Stolice. Papa Pio XI. imenovao ga je 16. prosinca 1935. godine kardinalom te mu dao u posjed rimsku baziliku sv Nikole. Od 20. ožujka 1939. godine vrši službu predsjednika Pontifikalne komisije Vatikana. Papa Pio XII. imenovao ga je 15. listopada 1941. godine glavnim penitencijerom, odnosno uspovjednikom Apostolskog penitencijerata. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcanali.html).

[292] Đuro Kokša rodio se 17. svibnja 1922 . godine u Molvama. Za svećenika je zaređen 26. listopada 1947. godine. Papa Pavao VI. imenovao ga je pomoćnim biskupom zagrebačkim 20. travnja 1978. godine te mu udijelio počasni naslov titularnoga biskupa Grumentuma u južnoj talijanskoj pokrajini Basilicata. Biskupski red primio je 23. srpnja 1978. godine. Umro je u Zagrebu 26. studenoga 1998. godine. Stekao je doktorat iz teologije te magisterij iz filozofije, crkvenoga prava i crkvene povijesti. Kroz vrlo dugi period, od 1959. do 1979. godine bio je rektor Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu. Ima je presudnu ulogu što je Zavod, umjesto dotadašnjega naziva "Ilirski zavod sv. Jeronima" 1971. godine promijenio ime u "Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima". Bio je glavni namjesnik zagrebačkoga nadbiskupa kardinala Franje Kuharića od 1980. godine te od 1985. godine njegov savjetnik. Ustoličen je za kanonika 1984. godine, od 1985. godine je imenovan predsjednikom Vijeća za ekumenizam i dijalog Zagrebačke nadbiskupije, a zatim 1987. godine za velikoga predstojnika Prvostolnoga kaptola zagrebačkog. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkoksa.html).

[293] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave*, fascikl br. 5; S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str 378-379.

[294] Enrico Dante rođen je 5. srpnja 1884. godine u Rimu. Za svećenika je zaređen 3. srpnja 1910. godine. Djeluje u rimskoj biskupiji do 5. siječnja 1960. godine kada je imenovan na službu tajnika Kongregacije za kauze svetaca. Dana, od pape Ivana XXIII., 28. kolovoza 1962. godine imenovan je titularnim biskupom Carpasije na Cipru te je primio biskupski red 21. rujna iste godine. Papa Pavao VI. uvrstio ga je u kardinalski zbor te mu dao u posjed rimsku baziliku sv. Agate. Umro je 24. travnja 1967. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bis-hop/bdante.html).

[295] N 5450/61, Tajnički ured nadbiskupa Franje Šepera (TUFŠ), NAZ; Hrvatski državni arhiv (HDA), Komisija za odnose sa vjerskim zajednicama Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske (KOVZ), kutija br. 44, Pov. 158/1961; *Službeni vjesnik Nadbiskupije Zagrebačke*, br. 3/1961., str. 23.; Također navode: M. Akmadža, *Franjo Šeper – mudrošću protiv jednoumlja*, Društvo za povijesnicu Zagrebačke nadbiskupije – Tkalčić, Otokar Keršovani, Zagreb – Rijeka, 2009., str. 104.; J. Kolarić, *Franjo Šeper 1960-69*, u: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 505.; S. Razum, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5(2001) br. 1, str. 371-377.

Slika br. 2: Franjo Šeper[296]

[296] APHZSJ, Fond br. 33. Franjo Šeper (FŠ).

4.2. Franjo Šeper i odnos s državnim vlastima

4.2.1. Odnos državnih vlasti prema Šeperovu imenovanju za nadbiskupa

Državne vlasti, osobito njezine službe zadužene za praćenje djelovanja Katoličke Crkve, s velikom su pozornošću pratile razvoj događaja u Zagrebačkoj nadbiskupiji. Tako su se pitanjem Crkve te Šeperovim imenovanjem bavile primjerice Služba državne sigurnosti Republičkoga sekretarijata unutrašnjih poslova NR Jugoslavije te njezina podružnica u NR Hrvatskoj, Ideološko-politička komisija i Politbiro Centralnoga komiteta Komunističke partije NR Jugoslavije te njihove podružnice u NR Hrvatskoj te nadasve Savezna komisija za odnose sa vjerskim zajednicama Saveznoga izvršnog vijeća NR Jugoslavije i njezin ogranak u okviru Saveznoga izvršnog vijeća Sabora NR Hrvatske.

O svojim zapažanjima i tumačenjima unutrašnjih crkvenih zbivanja, ove su službe vodile detaljne i vrlo dugačke zapise. Tako je postojao i zapis pod nazivom *Podaci o novom nadbiskupu koadjutoru Šeper dr. Franji*, sastavljen 21. rujna 1954. godine povodom njegova imenovanja na mjesto nadbiskupom koadjutorom zatočenom nadbiskupu i kardinalu Alojziju Stepincu.[297] Šeper je u ovoj zabilješci vrlo tendenciozno prikazan kao proustaški simpatizer[298] prije Drugoga svjetskog rata, koji je tijekom rata odobravao tzv. neprijateljsku djelatnost bogoslova u zagrebačkom Bogoslovnom sjemeništu. Dakako da je ova tvrdnja bila uzrokovana činjenicom da Šeper nije bio pobornik komunističkog režima u Jugoslaviji, koji je sve svoje neistomišljenike smatrao svojim neprijateljima. Nadalje, u ovom dokumentu je navedeno kako je Šeper od samog početka imao neprijateljski odnos prema partizanskom pokretu te da je u tom duhu odgajao i bogoslove na sjemeništu. Jednako tako je navedeno kako je Šeper ovakav vid svog djelovanja nastavio i nakon završetka Drugog svjetskog rata, odnosno i nakon uspostave komunističke vlasti u Jugoslaviji. U dosjeu je izneseno kako je Franjo Šeper slijepi poklonik Svete Stolice te da je on osoba od velikog povjerenja za nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca, koji se u to vrijeme nalazio u kućnom pritvoru u Krašiću. Izneseno je međutim i mišljenje kako je Šeper „omekšao“, odnosno kako je manje „tvrd u stajalištima“ u usporedbi s kardinalom Alojzijem Stepincem. Ova tvrdnja u svakom

[297]Hrvatski državni arhiv (HDA), Republički sekretarijat unutrašnjih poslova (RSUP), Služba državne sigurnosti (SDS), *Dosje Šeper*, br. 302513, 93/1561; M. Akmadža, *Franjo Šeper – mudrošću protiv jednoumlja*,... str. 36-37.

[298] Ovakva karakterizacija, naročito visokog svećenstva i (nad)biskupa bila gotovo redovita. Izuzetak su bili samo pojedinci koji su surađivali sa državnim organima te bili njihovi doušnici.

pogledu nije bila iznenađujuća. Stepinac je naime slijedom zbivanja, tijekom Drugog svjetskog rata i nakon njegova završetka te nakon što se odvio sudski proces na kojem je osuđen, bio državni neprijatelj broj jedan, kada su u pitanju osobe iz redova Katoličke Crkve. Slijedom toga nijedna druga crkvena ličnost u očima režima nije tretirana tako neprijateljskom. Zbog toga je i Šeper, iako su ga smatrali nepodobnim za režim, bio manje neprihvatljiv u odnosu na kardinala Alojzija Stepinca.

Tezama iznesenim u izvješću pridodani su detalji sa prijema Franje Šepera kod tadašnjeg predsjednika vlade NR Hrvatske Vladimira Bakarića. Ovaj sastanak održao se od 12 do 13 sati 7. prosinca 1954. godine.[299] Osim što se podatci sa tog prijema mogu naći u dokumentima Šeperova dosjea Službe državne sigurnosti,[300] oni se mogu vidjeti i iz Šeperovih bilježaka koje je on naknadno sastavio, a iz kojih se zorno može razabrati kakav je bio međuodnos državnih tijela vlasti, počevši od njezinih rukovodilaca, te Franje Šepera kao crkvenog službenika.[301]

Na početku se Šeper obratio Bakariću riječima: „D*a Vam se prijavim i da Vas pozdravim kao svog civilnog šefa"*.[302] Već je iz ove prve rečenice razvidno kako je Šeper imao namjeru ukazati Bakariću kako ga priznaje kao svjetovnog vlastodršca, ali jednako tako dajući do znanja kako on (Šeper) posjeduje i jednu drugu sebi nadređenu vlast, onu duhovnu, vjersku koja se nalazi u Rimu. Dakako da je od Bakarića dobio i odgovor, poprilično ciničan s riječima „*Vi ste sada nova metla",*[303] aludirajući na zatočenog kardinala Stepinca kao osobu koja se žestoko borila protiv komunizma. Šeper je zatim odmjereno i vrlo slikovito na ove Bakarićeve riječi odgovorio kako „*se sada osjeća(m) kao šegrt u trećem mjesecu naukovanja* te da nije mislio *da će doći na ovo mjesto* jer se *jako dobro osjećao kao župnik"*.[304] Nakon

[299] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave*, fascikl br. 5; Ovaj razgovor također navode: M. Akmadža, *Franjo Šeper – mudrošću protiv jednoumlja*, str. 37-38. i J. Kolarić, Kardinal Franjo Šeper kao nadbiskup koadjutor i nadbiskup zagrebački. U: *Veritatem facientes in caritate…*, str. 118-120.
[300] Hrvatski državni arhiv (HDA), Republički sekretarijat unutrašnjih poslova (RSUP), Služba državne sigurnosti (SDS), *Dosje Šeper*, br. 302513, 93/1561.
[301] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave*, fascikl br. 5, Zabilješka Franje Šepera o razgovoru vođenom prilikom prijema kod predsjednika Vlade NR Hrvatske Vladimira Bakarića, koji se odvio 7. prosinca 1954. godine od 12 do sati.
[302] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave, fascikl br. 5, Zabilješka Franje Šepera o razgovoru vođenom prilikom prijema kod predsjednika Vlade NR Hrvatske Vladimira Bakarića, koji se odvio 7. prosinca 1954. godine od 12 do sati.*, str. 1.
[303] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave, fascikl br. 5, Zabilješka Franje Šepera o razgovoru vođenom prilikom prijema kod predsjednika Vlade NR Hrvatske Vladimira Bakarića, koji se odvio 7. prosinca 1954. godine od 12 do sati.*, str. 1.
[304] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave, fascikl br. 5, Zabilješka Franje Šepera o razgovoru vođenom prilikom prijema kod predsjednika Vlade NR Hrvatske Vladimira Bakarića, koji se odvio 7. prosinca 1954. godine od 12 do sati.*, str. 1.

toga je Bakarić Šeperu postavio pitanje: „*Hoćemo li mi u miru živjeti ili ćemo se svađati?*“[305] Time je, čini se, prebacio teret odgovornosti za crkveno-državne odnose na Šeperovu stranu. No Šeper se nije dao isprovocirati već kratko rekao: „*Ja sam zato da živimo u miru.*“[306] Međutim Bakarić je i opet iznova predbacio odgovornost na Šepera kazavši: „*I mi smo zato, ali na drugoj strani ne vidimo pripravnosti*“[307] Tako je Bakarić i još jednom spočitnuo kako je Katolička Crkva jedini krivac za loše crkveno-državne odnose u Hrvatskoj i Jugoslaviji.

Odnos državnih vlasti razvidan je i u mnogobrojnim drugim dokumentima njezinih tijela vlasti, a napose njezinih represivnih sastavnica. Tako su između ostalog Službe državne sigurnosti redovito sastavljale izvještaje o djelovanju Katoličke Crkve te naročito njezinih biskupa i nadbiskupa. Jedan takav elaborat naslovljen *Neprijateljsko djelovanje biskupa i svećenika*[308] vrlo dobro predočava kakvo su stajalište i mišljenje imali o katoličkim biskupima i nadbiskupima u Hrvatskoj, a među njima i Franji Šeperu.[309] Služba državne sigurnosti je tako navela kako se neprijateljsko djelovanje biskupa, a među njima i Franje Šepera, po njihovu mišljenju, manifestiralo kroz širenje nacionalne netrpeljivosti, klevetanja društvenog uređenja, širenja glasina o po njima *tako zvanim* progonima crkve i vjere, pa do vršenja pritisaka na lojalne,[310] vjernike i mladež. Po stajalištu ove službe takvo djelovanje biskupa trebalo je dati podstrek i putokaz svećenstvu, kako bi i oni svojim stajalištima bili što sličniji njima.[311]

Nadalje, u *Elaboratu* je ukazano na to kako su u najstrožoj tajnosti pojedini biskupi, uz pomoć redovnika i svećenstva, posvetili naročitu pažnju oživljavanju i aktiviranju laičkog djelovanja u Katoličkoj Crkvi, koje se počelo ponajviše širiti po gradovima i industrijskim središtima u Hrvatskoj te da im je glavna svrha bila prodrijeti u radničke sredine i okruženja,

[305] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave, fascikl br. 5, Zabilješka Franje Šepera o razgovoru vođenom prilikom prijema kod predsjednika Vlade NR Hrvatske Vladimira Bakarića, koji se odvio 7. prosinca 1954. godine od 12 do sati.*, str. 1.
[306] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave*, fascikl br. 5, Zabilješka Franje Šepera o razgovoru vođenom prilikom prijema kod predsjednika Vlade NR Hrvatske Vladimira Bakarića, koji se odvio 7. prosinca 1954. godine od 12 do sati., str. 1.
[307] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave, fascikl br. 5, Zabilješka Franje Šepera o razgovoru vođenom prilikom prijema kod predsjednika Vlade NR Hrvatske Vladimira Bakarića, koji se odvio 7. prosinca 1954. godine od 12 do sati.*, str. 1.
[308] Hrvatski državni arhiv (HDA), Republički sekretarijat unutrašnjih poslova (RSUP), Služba državne sigurnosti (SDS), br. 001.10. kutija br. 6, *Elaborat: Neprijateljsko djelovanje biskupa.*
[309] Ovdje su iznesena stajališta samo za biskupe sa prostora NR Hrvatske.
[310] Naravno misli se pritom na svećenike koji su bili članovi Staleških društava katoličkih svećenika, koja su bila pod paskom državnih vlasti.
[311] HDA, RSUP – SDS, br. 001.10. kutija br. 6, *Elaborat: Neprijateljsko djelovanje biskupa* , str.1. Usp. M. Akmadža, *Mudrošću protiv jednoumlja*, str. 149.

koje su se sve više počele otuđivati iz okrilja Crkve.[312] Razvidno je kako je komunističkim vlastima osobito zasmetao crkveni utjecaj u gradskim sredinama koje su za njih bile vrlo bitne radi držanja kontrole nad društvenim procesima. Vlasti su to nastojale održavati tako što je stanovništvo egzistencijalno ovisilo o zaposlenju koje se u gradovima moglo dobiti samo i isključivo pod utjecajem državnih vlasti koje su kontrolirale sve gospodorska subjekte. Život u ruralnim područjima i bavljenje poljoprivredom kao djelatnošću davalo je stanovništvu određenu samostalnost i neovisnost o političkoj vlasti. Zanemarivanjem poljoprivrede i poljoprivrednika i poticanjem preseljenja u gradove stanovništvo je postalo izravno ovisno o političkoj vlasti koja im je osiguravala posao, a time i egzistenciju. Kroz procese nacionalizacije i kolektivizacije država je postala vlasnik, a samom time i poslodavac. Radnici postaju ovisni o svom poslodavcu (državi), a time i o njoj zavisni. Da je postojao strah zorno pokazuju i podaci o broju ispitanika koji su redovito pohađali Crkvu te broju onih koji vjeru ne pokazuju javno. Iz grafikona br. 1 vidljivo je da je broj onih koji su redovito pohađali Crkvu najmanji upravo među radnicima i službenicima, a da broj onih koji nisu javno pokazivali vjeru i vjerske aktivnosti najveći upravo tim skupinama.

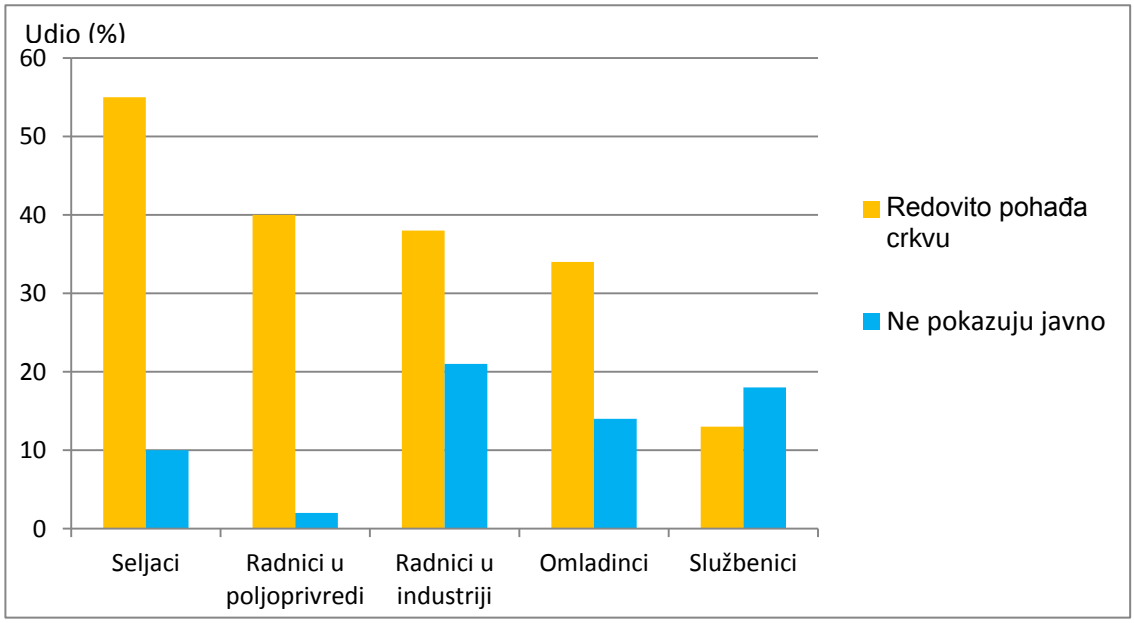

Grafikon br. 1: Udio ispitanika koji redovito pohađaju Crkvu i ne pokazuju javno prakticiranje vjere[313]

[312] HDA, RSUP – SDS, br. 001.10. kutija br. 6, *Elaborat: Neprijateljsko djelovanje biskupa* , str.1.
[313] HDA, S-IVS-SRH-INO, Fond 1409, 128. kutija. karitativno – socijalnoj aktivnosti vjerskih zajednica – posebno Rimokatoličke – i njenom tretmanu u našim pozitivnim propisima, elaborat o prakticiranju vjere među stanovništvom, str. 10.

Uslijed propagande protiv Crkve pri čemu se od radništva zahtijevalo da ne odlaze na vjerske obrede, naravno da je bilo za očekivati kako će vrlo velik broj stanovništva odustati od prakticiranja vjere. Upravo stoga su biskupi nastojali preokrenuti ovaj proces otuđenja ljudi od Crkve u gradskim sredinama te je to izazvalo oštru reakciju komunističkih vlasti. Sigurnosna služba je istaknula kako su o spomenutim aktima neprijateljstva prema jugoslavenskim vlastima i društvu sudjelovali manje-više svi biskupi, a kao najistaknutije među njima izdvojila je u prvom redu Franju Šepera, Josipa Pavlišića[314], Franu Franića[315], Ćirila Banića[316] i Matu Garkovića[317], sve redom biskupe koji su stolovali u većim gradskim sredinama. Franjo Šeper je stolovao u Zagrebu, Josip Pavlišić u Senju i Rijeci, Frane Franić u Splitu, Ćiril Banić u Šibeniku te Mate Graković u Zadru.

[314] Josip Pavlišić rodio se 28. prosinca 1914. godine u Starom Pazinu u Istri. Za svećenika je zaređen 2. travnja 1938. godine. Za pomoćnog biskupa Senjsko-modruške biskupije, tadašnjem biskupu Viktoru Buriću zaređen je 13. prosinca 1951. godine. Istodobno je naslov dobio titulu biskupa Bruzusa nedaleko Karasandiklija u današnjoj turskoj regiji Frigiji. Dana 20. kolovoza s uspostavom nove Riječko-senjske nadbiskupije i metropolije postao je nadbiskupom koadjutorom, istovremenom imenovanom nadbiskupu riječko-senjskom Viktoru Buriću. U isto vrijeme razriješen je naslova titularnog biskupa Bruzusa te imenovan titularnim nadbiskupom Pićana u Istri. Smrću nadbiskupa Viktora Burića, imenovan je rezidencijalnim nadbiskupom Riječko-senjske nadbiskupije te metropolitom. Istodobno je razriješen naslova titularnog nadbiskupa Pićana. Umirovljen je 5. siječnja 1990. godine te ga je na mjestu nadbiskupa naslijedio Antun Tamarut. Aktivno je sudjelovao na zasjedanjima Drugog vatikanskog koncila. Umro je u Rijeci 9. prosinca 2005. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpavlisic.html, http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/rije0.htm).

[315] Frane Franić rodio se 29. prosinca 1912. godine u Kaštel Kambelovcu pokraj Splita. Za svećenika je zaređen 25. prosinca 1936. godine u Splitu. Za pomoćnog biskupa tadašnjem splitsko-makarskom biskupu Kvirinu Klementu Bonefačiću zaređen je 22. rujna 1950. godine. Istovremeno je dobio naslov titularnog biskupa Agathopolisa nedaleko Filippoplija u Turskoj. Rezidencijalnim biskupom Splitsko-makarske biskupije imenovan je 24. prosinca 1960. godine. Uspostavom nove Splitsko-makarske nadbiskupije i metropolije, ustoličen je za njezinog nadbiskupa i metropolita, vršeći ovu dužnost sve do svog umirovljenja 10. rujna 1988. godine, kada ga je na ovom mjestu zamjenio Ante Jurić. Umro je u Splitu 17. ožujka 2007. godine. Tijekom svog (nad)biskupskog rada i djelovanja, osobito se istaknuo na zasjedanjima Drugog vatikanskog kocila te na području izdavačke djelatnosti pokrenuvši izdavačku i tiskovnu djelatnost kroz časopis i biblioteku pod nazivom *Crkva u svijetu*. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bfranic.html, http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/spli0.htm).

[316] Ćiril Banić rodio se u Donjem Dolcu u zaleđu Omiša 6. kolovoza 1890. godine. Za svećenika je zaređen 8. rujna 1913. godine. Dana 28. ožujka 1951. godine imenovan je apostolskim administratorom Šibenske biskupije. Ovu dužnost je preuzeo u vrlo teškim okolnostima ispražnjenosti ove biskupske stolice nakon što je 23. studenog 1947. godine umro dotadašnji biskup Šibenika Jeronim Mileta. Istodobno je dobio naslov titularnog biskupa Corone, na poluotoku Peloponezu u Grčkoj. Rezidencijalnim biskupom je imenovan 24. prosinca 1960. godine. Međutim na ovom mjestu se još vrlo kratko zadržao. Umro je u Šibeniku 3. veljače 1961. godine. Na mjestu šibenskog biskupa naslijedio ga je Josip Arnerić. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop-/bbanic.html, http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/sibe0.htm).

[317] Mate Garković rodio se u Velom Ratu na Dugom otoku u Zadarskom arhipelagu, dana 12. rujna 1882. godine. Za svećenika je zaređen 28. srpnja 1907. godine. Dana 22. veljače 1952. godine imenovan je apostolskim administratorom Zadarske nadbiskupije, koja je bila ispražnjena još od 11. prosinca 1948. godine kada je sa te stolice odstupio njezin dotadašnji nadbiskup Pietro Doimo Munzani, koji je nakon toga otišao u Italiju. Istovremeno s imenovanje na mjesto apostolskog administratora, dobio je i naslov titularnog biskupa Adrasusa u turskoj regiji Seleukiji. Rezidencijalnim nadbiskupom Zadra imenovan je 24. prosinca 1960. godine. Tijekom svog nadbiskupstva borio se, ali bez uspjeha za osnutak, odnosno obnovu Zadarske metropolije. Osim toga aktivno je sudjelovao na zasjedanjima Drugog vatikanskog koncila. Umro je u Zadru 26. svibnja 1968. godine. Na mjestu Zadarskog nadbiskupa naslijedio ga je njegova dotadašnji pomoćni biskup Marijan Oblak. (Izvor:http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bgark.html, http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/zada0.htm).

Komunističkim vlastima osobito neprijateljskim činom se doimao podatak da na saveznim i republičkim izborima ne sudjeluje gotovo niti jedan katolički biskup u Hrvatskoj.[318] Dakako da je među onima koji ne sudjeluju bio i nadbiskup Franjo Šeper. Izuzetak je jedino bio umirovljeni đakovačko-bosanski (srijemski) biskup Antun Akšamović.[319] Ova konstatacija Službe državne sigurnosti značajna je iz dva razloga. Prvi je taj što je u *Elaboratu* istaknuto kako je po tom pitanju nadbiskup Šeper agitirao kod svećenstva da se ne izlazi na izbore te da je čak zbog izlaska na izbore prozivao i druge biskupe na zasjedanjima Biskupske konferencije.[320] Izneseno je tako da je Frano Šeper zbog sudjelovanja na izborima prozvao mariborskog biskupa Maksimilijana Držečnika.[321] Drugi razlog je što su državne vlasti neizlazak na izbore smatrale kao poruku neprijateljstva i nepriznavanja političke vlasti.

U dosjeu državne sigurnosne službe tadašnje Jugoslavije je izneseno kako se Franjo Šeper kao rektor Bogoslovnog sjemeništa nije otvoreno isticao kao ustaša, ali da je sa simpatijama gledao na ustaški pokret. Ta konstatacija nije u dokumentima potkrepljenja niti jednom relevantnom činjenicom. Nadalje, navedeno je kako je Šeper odobrio bogoslovima da početkom 1942. godine traže audijenciju kod poglavnika Ante Pavelića te da ih je na nju predvodio zajedno sa drugim crkvenim službenicima.[322]

Istaknuto je kako je Šeper izrekao da je „*stao na stajalište, da ne ispituje pojedine bogoslove kakvog su političkog uvjerenja i da li su članovi ustaške organizacije"*.[323] Ovdje se ipak Šeperu spočitava da je tobože znao da je većina bogoslova ustaški orijentirana i da su neki među njima članovi ustaškog pokreta, da pojedini među njima često odlaze u ustaške

[318] HDA, RSUP – SDS, br. 001.10. kutija br. 6, *Elaborat: Neprijateljsko djelovanje biskupa* , str.7-8.
[319] Antun Akšamović rodio se u Garčinu u Slavoniji 27. svibnja 1875. godine. Za svećenika je zaređen 9. srpnja 1899. godine. Dana 22. travnja 1920. godine imenovan je biskupom Đakovačko-bosanski i srijemskim, nasljedivši na ovom mjestu preminulog biskupa Ivana Evanđelistu Krapca. Istodobno je dobio naslov titularnog biskupa Augustosopolisa u turskoj regiji Frigiji. Smjenjen je s mjesta biskupa 28. ožujka 1942. godine, naslijedio ga je Stjepan Bauerlein. Umro je 7. listopada 1959. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy-.org/bishop/baksa.html, http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/djak0.htm).
[320] Ovaj detalj ukazuje kako su komunističke vlasti imale svoje doušnike na zasjedanjima Biskupske konferencije Jugoslavije, ali jednako tako ukazuje kako su ova zasjedanja na očigled bila snimana i prisluškivana.
[321] Maksimilijan Držečnik rodio se u Ribnici nedaleko Kočevja 5. listopada 1903. godine. Za svećenika je zaređen 30. listopada 1932. godine. Dana 15. rujna 1946. imenovan je pomoćnim lavantskim (mariborskim) biskupom i naslovnim biskupom Abrituma u Bugarskoj. Rezidencijalnim biskupom Lavanta (od 5. ožujka 1962. godine Maribora) imenovan je 15. lipnja 1960. godine. Ovu službu vršio je sve do svoje smrti 13. svibnja 1978. godine. Na mjestu mariborskog biskupa naslijedio ga je Franc Kramberger. Tijekom svom biskupstva aktivno je sudjelovao na zasjedanjima Drugog vatikanskog koncila. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bdrzecnik.html, http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/mari3.htm).
[322] HDA, RSUP – SDS, br. 001.10. kutija br. 6, Podatci o novom nadbiskupu-koadjutoru Šeper dr. Franji., str. 3.
[323] HDA, RSUP – SDS, br. 001.10. kutija br. 6, Podatci o novom nadbiskupu-koadjutoru Šeper dr. Franji., str. 3.

tabore, odakle donose mnogobrojne propagandne sadržaje. Dakako da ova tvrdnja ni jednom konkretnom činjenicom nije potkrijepljena. Šeperu se spočitava da kao rektor sjemeništa nije protiv toga ništa poduzimao, iako se kosilo s crkvenim propisima.[324]

Naglašeno je nadalje da je Šeper neposredno pred završetak rata, kako bi navodno potkrijepio ustašku propagandu o zločinima jugoslavenske partizanske vojske, bogoslovima dao slobodne ruke da se mogu povlačiti s ustašama. Dakako da se iz ovog može jasno razabrati nastojanje vlasti, a posredstvom državne sigurnosne službe, da se Šepera što je moguće više ocrni te u konačnici u javnosti prezentira kao nepodobnu osoba i društvenog neprijatelja što je eventualno moglo poslužiti kao dobra priprema za sudski proces. Ustvrdilo se kako je on prema Narodno-oslobodilačkom pokretu za čitavo vrijeme rata imao neprijateljski odnos te da je u tom duhu odgajao i bogoslove.[325]

U sadržaju dokumenta državne sigurnosne službe je istaknuto kako je Šeper svoje neprijateljsko djelovanje nastavio i nakon rata, šireći mnogobrojne neprijateljske glasine i nastojeći uvjeriti bogoslove kako su obje poslanice episkopata[326] istinite, a što je navodno utjecalo da bogoslovi prigrle ustaštvo.[327] Iz ovih konstatacija komunističke obavještajne službe lako se razabire tendencioznost, ali i neozbiljnost. Naime, za razliku od Katoličke Crkve koja je predvođena Alojzijem Stepincem u svojim predstavkama, poslanicama i pismima upućenim državnim vlastima i široj javnosti iznosila konkretne primjere i slučajeve progona crkvenih osoba, komunističke vlasti su svoje optužbe iznosile vrlo uopćeno. Njihove optužbe nisu bile utemeljene nijednom činjenicom s konkretnim podatcima, već je sve izrečeno na općenitoj osnovi bez detalja. Iz čega je jasno uočljivo kako je sve u osnovi bila riječ o propagandi.

Nadbiskupu Franji Šeperu naročito je bilo zamjereno pokretanje, po mišljenju državnih organa, ilegalnog Pastoralnog instituta.[328] Ovoj instituciji, a tako je i Šeperu stavljeno na teret, bio je jedini zadatak proučiti novonastalu situaciju i na osnovu napravljenih analiza organizirati i rukovoditi cjelokupnim pastoralnim djelovanjem svećenstva i ilegalnim klerikalnim radom u Jugoslaviji.[329] Ovakvo stajalište Službe državne sigurnosti bilo je u cilju

[324] HDA, RSUP – SDS, br. 001.10. kutija br. 6, Podatci o novom nadbiskupu-koadjutoru Šeper dr. Franji., str. 3.
[325] HDA, RSUP – SDS, br. 001.10. kutija br. 6, Podatci o novom nadbiskupu-koadjutoru Šeper dr. Franji., str. 3.
[326] Misli se na poslanice o progonima katoličkog svećenstva i vjernika.
[327] HDA, RSUP – SDS, br. 001.10. kutija br. 6, Podatci o novom nadbiskupu-koadjutoru Šeper dr. Franji., str. 3.
[328] Po svemu sudeći mislilo se o Katehetskom institutu koji je ustanovljen na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu 26. lipnja 1961. godine
[329] HDA, RSUP – SDS, br. 001.10. kutija br. 6, Podatci o novom nadbiskupu-koadjutoru Šeper dr. Franji., str. 3.

širenja propagande, te je bilo u potpunosti neutemeljeno. Kako će kasnije biti obraazloženo, svrha Pastoralnog instituta bilo je trajno obrazovanje svećenstva i laika kroz mnogobrojne seminare posvećen pojedinim aspektima crkvenog, odnosno vjerskog života i djelovanja te intenzivna suradnja svećenika, ali i laika u Katoličkoj Crkvi. Njegova potreba nije međutim vezana jedino uz suradnju, već Smisao njegovog postojanja došao je do punog izražaja nakon završetka Drugog vatikanskog koncila kada je između ostaloga dana velika pozornost angažmanu laika u svakodnevnom životu Crkve. Zbog toga je bilo neophodno njihovo intenzivnije informiranje i upoznavanje s koncilskim odlukama te jednako tako permanentno obrazovanje u mnogobrojnim pitanjima crkvenog djelovanja i poslanja. Jednako tako u duhu Koncila pojavila se potreba i za trajnom formacijom đakona. Zbog svoje djelatnosti s ciljem trajne formacije zaređenih i nezaređenih crkvenih službenika i suradnika postaje razumljive zašto je ova institucija bila trn u oku režima. Njezin cilj svodio se na jačanje i stalno unutarnje izgrađivanje Crkve, što nikako nije odgovaralo državnim vlastima. Posebno im nije odgovaralo jačanje utjecaja Crkve među laicima, odnosno povećanje njihove djelatne prisutnosti. To se osobito može uočiti u svezi s radom i djelovanjem laičkih organizacija u okrilju Crkve. Jedna takva institucija bila je *Svjetovni institut suradnica Krista Kralja*, koje su imale veliku potporu nadbiskupa Franje Šepera u svom radu i djelovanju. Potpora se naročito uočava kroz Šeperovo svesrdno zalaganja za unutarcrkveno priznavanje ove institucije.[330] Što se u konačnici i dogodilo 3. kolovoza 1951. godine.[331] Tada je naime od Svete Stolice stiglo priznanje prava djelovanja *Svjetovnog instituta suradnica Krista Kralja* temeljeno na kanonskim odredbama *Provida Mater Ecclesia* iz 1947.[332] te *Primo Feliciter* iz 1948. godine,[333] kojima je papa Pio XII. ozakonio oblik života laika posvećenih Bogu.[334] Cilj i poslanje ove svjetovne ustanove bio je dakako također život duboko posvećen duhovnosti. To je dakako jako zasmetalo komunističkom režimu, koji nije priznavao pravo djelovanja organizacija izvan svoje kontrole.

U dokumentima se posebno ističe kako je Šeper, do odlaska papinskog nuncija iz zemlje, često bio njegov gost, obavještavao ga ne samo o prilikama u Bogoslovnom sjemeništu, već i o školstvu u FNR Jugoslaviji te kako mu je s ciljem što zornijeg prikazivanja situacije dao veći broj školskih udžbenika i priručnika u kojima su iznesena stajališta koja su

[330] Marija Pavunić, Kardinal Franjo Šeper i Svjetovni institut suradnica Krista Kralja; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 285.
[331] M. Pavunić, *Isto*, str. 284.
[332] AAS, 39 [1947] 114-124.
[333] AAS, 40 [1948] 283-286.
[334] M. Pavunić, *Isto*, str. 284.

u suprotnosti sa svjetonazorom i stajalištima Katoličke Crkve.[335] Dakako, posrijedi su bila pitanja vjere i morala u kojima su se Crkva i komunistički režim u potpunosti razlikovali. Također se doima pomalo neočekivanim da su državni organi Šeperu uzeli za velik grijeh to što je papinskog predstavnika u Jugoslaviji izvijestio o stanju u Jugoslaviji u području odgoja djece i mladeži, poistovjećujući to vjerojatno s neprijateljskim i protudržavnim djelovanjem.

Državne su vlasti Šeperu stavljale na teret navodne klevetničke izvještaje koji su upućivani u strana predstavništva u inozemstvo te da je na nekima od njih i osobno sudjelovao prevodeći ih na strane jezike.[336] Vjerojatno se očekivalo da je takve radnje trebalo prijaviti državnim vlastima umjesto sudjelovanja u prevođenju.

U dokumentima državnih službi ističe se i Šeperovo stajalište glede uloge kardinala Alojzija Stepinca. Službe su njegova nastojanja da kod bogoslova učvrsti stajalište o Stepinčevoj nevinosti te o tome da je osuđen jedino i isključivo zbog svoje pripadnosti i ulozi lidera u Katoličkoj Crkvi poogrešno tumačile.[337]

Služba državne sigurnosti je u svojim mnogobrojnim dokumentima isticala katoličke biskupe kao glavne krivce za pogoršane crkveno-državne odnose.[338] Smatrala je da je to posljedica neprijateljskog i reakcionarnog odgoja koji se vršio u vjerskim školama. Nadalje, spočitava im se da ne vode računa o tome da uklone nosioce takvih djelovanja, već da im svojim primjerom daju poticaj. Franjo Šeper istaknut je kao biskup koji je tijekom godina osobito tome pridonio. Zamjereno mu je prisustvovanje i sudjelovanje u mnogobrojnim vjerskim proslavama, od kojih su neke održane u vjerskim školama, a na kojima su se po mišljenju organa vlasti tolerirali neprijateljski i reakcionarni istupi te se primjerom davao poticaj za takvo djelovanje.

Šeperu se, u elaboratu Službe državne sigurnosti,[339] također zamjerilo da je navodno svojim izjavama i propovijedima prilikom ređenja mladomisnika isticao kako ih očekuju progoni i šikaniranja, čime se prema stajalištu organa vlasti od početka stvarala odbojnost prema državnim vlastima u očima mladih svećenika. Dakako da su ove teze bile bespredmetne, jer ukoliko su i sami mladomisnici bili upoznati s primjerima progona i obespravljivana svojih budućih kolega, bez sumnje im nije bila potrebna instrukcija samog

[335] HDA, RSUP – SDS, br. 001.10. kutija br. 6, Podatci o novom nadbiskupu-koadjutoru Šeper dr. Franji., str. 3.
[336] HDA, RSUP – SDS, br. 001.10. kutija br. 6, Podatci o novom nadbiskupu-koadjutoru Šeper dr. Franji., str. 3.
[337] HDA, RSUP – SDS, br. 001.10. kutija br. 6, Podatci o novom nadbiskupu-koadjutoru Šeper dr. Franji., str. 2.
[338] HDA, RSUP – SDS, br. 001.10. kutija br. 6, Elaborat: *Neprijateljsko djelovanje biskupa*, str. 3.
[339] HDA, RSUP – SDS, *br. 001.10. kutija br. 6, Elaborat: Neprijateljsko djelovanje biskupa, str. 3.*

Šepera o ovoj problematici. Uostalom, ugled države nije mogao srozati jedan crkveni službenik, pa ni biskup Franjo Šeper, kad je bilo općepoznato kako se država odnosi prema vjerskim slobodama.

Zamjerke Franji Šeperu dolazile su i zbog toga što je on otvoreno kritizirao komunistički sustav društvenog uređenja. S nezadovoljstvom je uzeta Šeperova izjava kako je došao do uvjerenja kako je bratstvo i jedinstvo u Jugoslaviji, koje je bilo tadašnja svojevrsna mantra komunističkog režima, na istoj razini kao i u razdoblju predratne Kraljevine Jugoslavije. Služba državne sigurnosti izdvojila je kao vrlo neprijateljsku izjavu Franje Šepera, izrečenu pred bogoslovima u Zagrebu, u kojoj je oštro osudio komunistički režim u Hrvatskoj kazavši kako je on u službi velikosrpstva te da je njegov pristup i djelovanje različito od onog u drugim jugoslavenskim republikama, a prije svega u Sloveniji i Srbiji.[340]

Nadalje, Franji Šeperu zamjerao se nepopustljivi stav vezan uz Staleška svećenička udruženja. Tako je u dokumentima izneseno kako je Šeper naložio svećenicima da moraju poštivani samo i isključivo crkveni autoritet te mu biti poslušni te da je od bogoslova tražio da ne promatraju samo pasivno zadanu im disciplinu, već da ju otvoreno prigrle, jer će u tom slučaju onemogućiti svaku mogućnost djelovanja Staleških društava.[341]

Republička Komisija za vjerska pitanja, Saveznog izvršnog vijeća NR Hrvatske na svojem redovitom zasjedanju održanom 21. travnja 1960. godine u Zagrebu[342] iznijela je svoje stajalište i mišljenje o Franji Šeperu. Na tom zasjedanju u sklopu 2. točke dnevnog reda, koja je bila posvećena kontaktima s katoličkim biskupima[343] iznesen je poveći elaborat sa stajalištima o djelovanju i radu većeg broja biskupa[344] te (ne)podobnosti s aspekta državne vlasti u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Navedeno je kako je povodom smrti kardinala Alojzija Stepinca tadašnji predsjednik Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama Izvršnog vijeća

[340] Hrvatski državni arhiv (HDA), Republički sekretarijat unutrašnjih poslova (RSUP), Služba državne sigurnosti (SDS), br. 001.10. kutija br. 6, Elaborat: *Neprijateljsko djelovanje biskupa*, str. 4. Ovaj događaj se zbio 1955. godine u prostorima Bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu, tijekom proslave 30. godišnjice proglašenja svetim francuskog svećenika Jean-Marie Vianneya, poznatog kao zaštitnika župnika.
[341] HDA, RSUP – SDS, *br. 001.10. kutija br. 6, Elaborat: Neprijateljsko djelovanje biskupa*, str. 4.
[342] HDA, Komisija za odnose sa vjerskim zajednicama (KOVZ), 2. knjiga zapisnika sa sjednica Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama (1960. godina), Zapisnik sa sjednice održane 21. travnja 1960. godine.
[343] HDA, KOVZ, 2. knjiga zapisnika sa sjednica Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama (1960. godina), Zapisnik sa sjednice održane 21. travnja 1960. godine.
[344] Redom su izneseni izvještaji o šibenskom biskupu Ćirilu Baniću, senjsko-modruškom biskupu Viktoru Buriću, krčkom biskupu Josipu Srebrniću, biskupu i apostolskom administratoru Zadarske nadbiskupije Mati Garkoviću, hvarskom biskupu Mihovilu Pušiću, dubrovačkom biskupu Pavli Butorcu, đakovačkom biskupu Stjepanu Bauerleinu, novom zagrebačkom nadbiskupu Franji Šeperu, biskupu i apostolskom administratoru Porečko-pulske biskupije Dragutinu Nežiću i križevačkom biskupu Gabrijelu Bukatku.

Sabora NR Hrvatske Stjepan Iveković u dva navrata[345] razgovarao s Franjom Šeperom. Primijećeno je kod Šepera zamjetno zadovoljstvo i zahvalnost kada je priopćeno kako se Stepinac može sahraniti u zagrebačkoj katedrali, a Šeper je obećao kako će sve proteći u najboljem redu. Ovo posljednje je državnim vlastima bilo osobito važno i sa zadovoljstvom je konstatirano kako je on svoje obećanje i izvršio.

Komisija je istaknula kako je Šeper u razgovorima bio vrlo otvoren te da je bez ustručavanja iznosio svoje mišljenje. Što još jednom potvrđuje kako je on otvoreno i iskreno iznosio svoja stajališta bez uvijanja te kako su njegova mišljenja bila uvijek jasna i poznata. On je tako i otvoreno iznosio pritužbe na djelovanje Sekretarijata unutrašnjih poslova. Zamijećeno je kako se naročito žalio na onemogućavanje katehetskog djelovanja. Istaknuto je kako su mu najveći problem vrlo stroge kazne koje se izriču svećenstvu.[346]

Predstavnici Komisije su u elaboratu zapazili i izdvojili kako je Šeper pobornik teze prema kojoj se međusobna borba Katoličke Crkve i državnih struktura vlasti treba voditi na ideološkom planu te da tom prilikom pobjedi onaj koji bude jači.[347]

Dakle, može se ustvrditi kako komunističke vlasti Franju Šepera nisu smatrale podobnom osobom, ali su svakako smatrale kako je prihvatljiviji na mjestu Zagrebačkog nadbiskupa od svog prethodnika kardinala Alojzija Stepinca, kojeg su od početka označili kao jednog od glavnih državnih neprijatelji i dakako nisu mogli uzmaknuti od takvih stajališta sve do njegove smrti. Da su komunistički vlastodršci popustili u svom stajalištu i odnosu prema Stepincu tim činom bi priznali vlastiti poraz. Upravo suprotno, oni su ustrajali na svojoj poziciji i mišljenju kako je Stepinac zločinac i neprijatelj naroda i države.

U takvom kontekstu, komunisti u Hrvatskoj i Jugoslaviji jedva su dočekali smrt Alojzija Stepinca. Odlaskom Stepinca mogli su, iz njihove perspektive, započeti novi odnosi s Katoličkom Crkvom, njezinim biskupstvom, svećenstvom, redovnicima, redovnicama i naravno vjernicima. Zbog toga su smatrali kako će s Franjom Šeperom moći puno lakše i jednostavnije uspostaviti suradnju. Međutim, njihova pretpostavka se nije ispunila budući da

[345] HDA, KOVZ, 2. knjiga zapisnika sa sjednica Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama (1960. godina), Zapisnik sa sjednice održane 21. travnja 1960. godine., Elaborat o katoličkim biskupima, str. 11. Bili su to razgovori održani 11. i 12. veljače 1960. godine, HDA, KOVZ, Kutija br. 40, Pov. 25/6, Zabilješka o razgovoru nadbiskupa Franje Šepera s predsjednikom Komisije Stejepanom Ivekovićem.
[346] HDA, KOVZ, 2. knjiga zapisnika sa sjednica Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama (1960. godina), Zapisnik sa sjednice održane 21. travnja 1960. godine., Elaborat o katoličkim biskupima, str. 11.
[347] HDA, KOVZ, 2. knjiga zapisnika sa sjednica Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama (1960. godina), Zapisnik sa sjednice održane 21. travnja 1960. godine., Elaborat o katoličkim biskupima, str. 11.

se Šeper, u svojim stajalištima i u odnosu prema komunizmu i komunističkom društvenom uređenju, nije razlikovao od svog prethodnika, kardinala Alojzija Stepinca.

4.2.2. Razgovori između Katoličke Crkve i državnih vlasti te uloga Franje Šepera

Franjo Šeper do preuzimanja uprave nad Zagrebačkom nadbiskupijom nije imao osobnih kontakata s predstavnicima državnih vlasti, pa tako ni s predstavnicima Komisije za vjerska pitanja izvršnog vijeća Sabora, koji su bili zaduženi za kontakte i reguliranje crkveno-državnih odnosa na terenu. Izuzetak je bio događaj neposredno nakon biskupskog ređenja kada se 17. prosinca 1954. godine sastao sa predsjednikom Vlade NR Hrvatske Vladimirom Bakarićem.[348] Šeper se nevoljko sastajao s predstavnicima državnih vlasti jer, kako im je i sam priznao 19. listopada 1959. godine, nikada nije uspio ništa postići na tim sastancima te kako su objavama u medijima često objavljivane netočne informacije, koje su imale za cilj izazivanje nejedinstva među biskupima, i unutar Crkve općenito.[349] Nerijetko je na sastanke s Državnim vlastima Šeper znao delegirati Josipa Lacha.[350]

Prvi razgovor Franje Šepera s predstavnicima državnih vlasti, odnosno Komisijom za vjerska pitanja dogodio se 11. veljače 1960. godine[351] kada se sastao sa njezinim predsjednikom Stjepanom Ivekovićem. Tom prilikom središnja tema bila je organizacija pokopa netom preminulog kardinala Stepinca. U biti to je i bio povod njihova sastanka, ali u nastavku su se dotakli i teme Staleškog udruženja katoličkih svećenika oko čijeg je djelovanja situacija bila kristalno čista i jasna. Vlasti su ih pošto poto potencirale, dok ih s druge strane Šeper ni na koji način nije htio prihvatit. Njihov sastanak je zatim održan i dan kasnije 12. veljače kada su precizirani detalji Stepinčeva pokopa koji se na kraju ipak dogodio u zagrebačkoj katedrali. Razgovor je zatim nastavljen razgovorom o gorućim pitanjima sudskih postupaka protiv katoličkih svećenika. Središnja tema ovog dijela razgovora bila je vezana uz postupke protiv poglavara i bogoslova sa Bogoslovnog fakulteta u Đakovu koji su 5. listopada 1959. godine optuženi te 8. veljače 1960 godine osuđeni na kazne zatvora;[352] tadašnji

[348] NAZ, OFŠ, *Osobne isprave*, fascikl br. 5, Zabilješka Franje Šepera o razgovoru vođenom prilikom prijema kod predsjednika Vlade NR Hrvatske Vladimira Bakarića, koji se odvio 7. prosinca 1954. godine i 4. svibnja 1960. godine.
[349] M. Akmadža, Razgovori zagrebačkog nadbiskupa dr. Franje Šepera sa predsjednikom Komisije za vjerska pitanja NRH Stjepanom Ivekovićem (1960-1963), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 24-25-26/2002-2004., 1, str. 247.
[350] M. Akmadža, Uloga biskupa Josipa Lacha u Crkveno-državnim odnosima 1945.-1962., *Tkalčić,* 10/2006., 1, str. 311.
[351] HDA, KOVZ, Kutija br. 40, Pov. 25/1-60., Zabilješka o razgovoru Šepera i Ivekovića, 11. i 12. veljače 1960.
[352] M. Srakić, U ime naroda!: proces protiv profesora, svećenika i bogoslova Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu 1959.-1960., *Diacovensia: teološki prilozi,* 2/1994, 1,, str. 53-55.

duhovnik bogoslova Ćiril Kos[353] dobio je čak sedam godina zatvora. Dakako da je i ovdje neizbježna tema bilo priznavanja Udruženja svećenika. Šeper je naglasio kako je *Non licet* o njihovoj zabrani djelovanja od strane crkvenih vlasti i dalje na snazi te da će tako i ostati. Razgovor je nastavljen pitanjima o kažnjavanju svećenika zbog katehetskog djelovanja te je istaknut problem nedostatka crkvenih objekata za kvalitetan red te vrste pogotovo u velikim gradova kao što je Zagreb. Tijekom razgovora Šeper je istaknuo i problem nacionaliziranih crkvenih zgrada tražeći rješavanje njihova povrata.

U istom vremenskom periodu s predstavnicima Komisije o sličnim temama vodio je sastanke i pomoćni biskup Josip Lach. Prvi takav sastanak dogodio se 13. veljače 1960. godine kada je zajedno s tajnikom Komisije putovao u Varaždin u posjet bečkom kardinalu Königu koji je nastradao u prometnoj nesreći prilikom dolaska na Stepinčev pogreb.[354] Drugi sastanak održan je 2. ožujka 1960. godine[355] te treći 13. travnja iste godine.[356] Teme razgovora bile su iste kao i prilikom razgovora s Franjom Šeperom, budući da su u nastojanju da postignu svoje ciljeve komunističke vlasti pokušavale napraviti razdor među biskupima razgovarajući sa svakim zasebno čekajući njihova razmimoilaženja u stajalištima. Dakako, u slučaju Franje Šepera i njegovog pomoćnog biskupa Josipa Lacha to im ipak nije uspjelo.

Sljedeći razgovor Franje Šepera i Stjepana Ivekovića održao se 4. svibnja 1960. u prostorima Komisije za vjerska pitanja.[357] Šeper je na početku zamolio putne isprave radi odlaska na Euharistijski kongres u München.[358] Šeper se zatim zauzeo za pojedine optužene svećenike, kao na primjer isusovca Miju Škvorca,[359] koji je osuđen zbog svojih propovijedi u kojima nije štedio osude komunistički društveni sustav. Na koncu će Šeperova molba biti

[353] Ćiril Kos rodio se 19. studenog u Ribić Brijegu. Zaređen je za svećenika 9. srpnja 1944. godine te je bio duhovnikom na Bogoslovnom fakultetu u Đakovu. Bio je osuđen na 7 godina zatvora u montiranom sudskom procesu komunističkih vlasti. Imenovan je biskupom Đakovačko-srijemske biskupije 6. veljače 1974. godine, preuzevši dućnost17. ožujka iste godine. Umirovljen je 6. veljače 1997. godine. Umro je 6. srpnja 2003. godine (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkos.html).

[354] HDA. KOVZ, Kutija br. 39, Pov. 7/59.,; Također vidi: M. Akmadža, Uloga biskupa Josipa lacha u Crkveno-državnim odnosima 1945.-1962., *Tkalčić,* 10/2006., 1, str. 340.

[355] HDA, KOVZ, Kutija br. 39, Pov. 7/1-1959.; ISTI, str. 342.

[356] HDA, KOVZ, Kutija br. 39, Pov. 7/59.; ISTI, str. 346.

[357] HDA, KOVZ, Kutija br. 40, Pov. 25/2-60. Zabilješka o razgovoru Franje Šešera i Stjepana Ivekovića 4. svibnja 1960.

[358] Šeper ipak na kraju neće otići na ovaj Kongres bojeći se njegove politizaciju u iseljeništvu. Kongres je održan od 31. srpnja do 7. kolovoza 1960. godine. Iz Jugoslavije su na kraju išli beogradski nadbiskup Josip Ujčić, krčki biskup Josip Srebrnič, zadarski nadbiskup Mate Garković te križevački biskup Gabrijel Bukatko. Vidi: HDA, KOVZ, Zapisnici, Knjiga br. 2, Zapisnik sa sjednice Komisije za vjerska pitanja NRH 13. listopada 1969. godine, str. 2-3.

[359] Mijo Škvorc rodio se 1. rujna 1919. godine u Ruševcu nedaleko Križevaca. Zaređen je za svećenika Družbe Isusove 31. srpnja 1948. godine. Imenovan je pomoćnim zagrebačkim biskupom 16. lipnja 1970. godine te istovremeno imenovan titulom naslovnog biskupa Hadrumetuma u Tunisu. Vršio je biskupsku službu sve do smrti 15. veljače 1989. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bskvorc.html).

usvojena te će Škvorc ipak biti pušten. Zamolio je također pomoć pri iznalaženju rješenja za tiskanje pojedinih knjiga nužnih za potrebe vršenja bogoslužja i propovijedi. Požalio se na visoke poreze koji su uzrokovani pridruživanjem sakralnih objekata onima za stanovanje svećenstva. Ponovo je spomenut i problem slobode katehetske djelatnosti, pohađanja vjeronauka te odlazaka na mise.

Stjepan Iveković se ponovo sastao sa Šeperom u Nadbiskupskom duhovnom stolu 10. svibnja 1960. godine.[360] Glavne teme ovog razgovora bile su nacionalizacija kaptolskih kurija, sjemeništa na Šalati, razrezivanje poreza, milodara s blagoslova kuća te od dotacija iz inozemstva[361] i pomilovanje ekonoma Nadbiskupije Rudolfa Pukljaka.[362] Iveković je pritom izrazio nezadovoljstvo državnih vlasti s kritikama jugoslavenske države i društva koje su izricane u emisijama Radio Vatikana na hrvatskom jeziku.

Na jesen 1960. godine, za vrijeme plenarnog zasjedanja Biskupske konferencije u Zagrebu od 20. do 23. rujna, izdana je predstavka Saveznoj vladi u Beogradu.[363] U njoj su iznesene činjenice i pokazatelji, koji ometaju normalizaciju odnosa između Katoličke Crkve i državnih vlasti te je zatraženo da se postojeći državni zakoni i propisi pravilno tumače i primjenjuju prema Crkvi kao i prema ostalima.[364] Izneseno je čak 18 točaka sa primjerima i pokazateljima položaja Crkve u društvu.[365] Izneseni su primjeri zastrašivanja učenika i studenata katoličke vjere, sprječavanja dolazaka svećenika u bolnice, zabrane podjele sakramenata izvan crkvenih objekata, onemogućavanja vjernika da slave kršćanske blagdane, protuvjerske propagande u školama, zatvaranja sjemeništa, zatvaranja samostana, oduzimanja biskupskih zgrada, nacionalizacije crkvenih zgrada, povrataka posvjetovljenih kapelica, onemogućavanja popravka i obnove crkava te oduzimanje groblja u crkvenom vlasništvu.[366] Zatim je u narednim točkama izneseno pitanje povrata župskih objekata, šikaniranje sjemeništaraca i bogoslova na odsluženju vojnog roka, nedostatak slobode vjerskog tiska, bezrazložni sudski procesi protiv katoličkih svećenika, miješanje države u pitanjima

[360] M. Akmadža, Razgovori zagrebačkog nadbiskupa dr. Franje Šepera sa predsjednikom Komisije za vjerska pitanja NRH Stjepanom Ivekovićem (1960-1963), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 24-25-26/2002-2004., 1, str. 266-267.
[361] Državne vlasti su uočile da Crkva dobiva sve više milodara te su se odlučile na izmjene uredbi o porezima (*Službeni list FNR Jugoslavije* br. *52/59),* Vidi: M. Akmadža, *Isto*, str. 267.
[362] Ekonom Zagrebačke nadbiskupije, ranije za vrijeme Šeperova rektorstva i na Bogoslovnom sjemeništu nalazio se u zatvoru u Skoplju.
[363] NAZ, TUNFŠ, Zapisnik sa plenarne sjednice Biskupske konferencije, u Zagrebu od 20. do 23. rujna 1960.
[364] NAZ, TUNFŠ, *Isto*, str. 4.
[365] ACb. 1.f. 8,1, *Promemorija* Biskupske konferencije Jugoslavije upućena Saveznoj vladi u Beogradu, objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 425–428.
[366] ACb. 1.f. 8,1, *Isto*, 427.

Udruženja svećenika te raznovrsni pritisci na biskupe koji su u suprotnosti sa autoritetom Svete Stolice nad njihovim radom.[367]

Na predstavku i inicijativu Biskupske konferencije uslijedilo je 3. studenog 1960. godine pismo potpredsjednika Saveznog izvršnoga vijeća,[368] Edvarda Kardelja.[369] U tom pismu je izraženo zadovoljstvo državnih vlasti sa željom Crkve da se normaliziraju međusobni odnosi. Istodobno je izražena želja za dijalogom s ciljem postupnog rješavanja gorućih pitanja Crkveno-državnih odnosa.

O ovim događajima beogradski nadbiskup i tada još uvijek predsjednik Biskupske konferencije izvijestio je diplomatskog dužnosnika Svete Stolice,[370] Luigija Bognianina.[371] Na osnovu prikupljenih informacija mons. Bongianino je 13. studenog za potrebe Svete Stolice sastavio Napomenu o trenutnoj situaciji i položaju Katoličke Crkve u Jugoslaviji.[372] Tu je izneseno stajalište Svete Stolice, izneseni su prijedlozi s naglaskom na najvažnije detalje za Crkvu te moguće alternative. Istaknuto je kako je nakon smrti kardinala Stepinca ponešto popustila propaganda protiv Katoličke Crkve, jer su komunističke vlasti njega tretirale kao izvor svih protudržavnih obilježja Crkve, koja su joj bila stavljena na teret od strane režima. Zbog toga se primjećuje spremnost državnih vlasti za dijalog. Uočeno je pritom kako su državne vlasti uzele u razmatranje pritužbe Biskupske konferencije na položaj Crkve te da su

[367] ACb. 1.f. 8,1, *Isto,* 428.

[368] *Pismo* potpredsjednika jugoslavenskog Saveznog izvršnog vijeća Eduarda Kardelj, upućeno Biskupskoj konferenciji Jugoslavije 3. studenog 1960. godine. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 428-430.

[369] Edvard Kardelj, rođen u Ljubljani 27. siječnja 1910. Završio učiteljski školu. Od 1926. član je SKOJ-a, a od 1928 član KPJ. Nakon dvogodišnjeg boravka u SSSR-u 1937. postaje članom novog rukovodstva KPJ što ga je formirao Josip Broz - Tito. U II. svj. ratu jedan je od osnivača Osvobodilne fronte, član AVNOJ-a i Vrhovnog štaba NOV i POJ. Nakon rata obavlja visoke dužnosti u vrhu jugoslavenske države i partije: potpredsjednik savezne vlade, ministar vanjskih poslova, sekretar Izvršnog komiteta CK SKJ, generalni sekretar SSRNJ, predsjednik Savezne narodne skupštine, član Predsjedništva CK SKJ i Predsjedništva SFRJ. Autor je niza tekstova u kojima razrađuje doktrinu jugoslavenskoga samoupravnog socijalizma. Umro je u Ljubljani 10. veljače 1979. godine. (http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1679).

[370] AC b. 1.f. 9,1, *Izvješće* Mons. Luigija Bongianina o sastanku koji je održao 11. studenog 1960. sa beogradskim nadbiskupom Josipom Ujčićem. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 430–434.

[371] Luigi Bongianino rodio se 20. studenog 1919. godine u Borgo d'Aleu u talijanskoj pokrajini Pijemont. Zaređen je za svećenika 19. rujna 1942. godine. Bio je djelatnikom diplomacije Svete Stolice te je sudjelovao u pregovorima s komunističkim režimima na vlasti. Imenovan je apostolskim administratorom biskupije Albe Pompeje u talijanskom Pijemontu 2. veljače 1968. godine te je istodobno zaređen za biskupa s titulom naslovnog biskupa Vulturije u Alžiru. Tom prilikom ga je konsekrirao za biskupa Franjo Šeper. Dana 15. siječnja 1970. godine imenovan je biskupom Alebe Pompeje, a zatim 6. lipnja 1975. biskupom Tortone u talijanskoj pokrajini Liguriji. Umirovljen je 2. veljače 1996. godine. Umro je 14. listopada 2003. godine (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbong.html).

[372] B AC. 1.f. 9,2, *Napomene* Mons. Bongianina o trenutnoj situaciji glede položaja Katoličke Crkve u Jugoslaviji. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 434-440.

izrazile spremnost za dijalog. Istaknuto je zatim kako je neophodno ponovno uspostavit diplomatske odnose. Što je ocjenjeno kao preduvjet svega kako bi se ispravila nepravda s jednostranim prekidom koji su komunističke vlasti učinile 1953. godine. Ovdje je iznesena još jedna zanimljiva činjenica kako bi početak pregovora s državnim vlastima bio pozitivan korak ka ponovnoj uspostavi odnosa, međutim jednako tako bi bio negativan kada se uzme u obzir činjenica da još nisu uočeni nikakvi konkretni koraci od strane režima.[373] Zatim je istaknuto kako je usprkos svemu nužno nešto poduzeti radi poboljšanja prilika za Crkvu te je iznesena potreba za nekakvim modus vivendi koji bi omogućio kakav takav napredak vjerskih sloboda te kako susreti biskupa i Vlade ne smiju biti službeni.[374] Tako je jasno rečeno kako će Sveta Stolice na sebe preuzeti odgovornost, kako bi se onemogućilo utjecanje državnih vlasti na biskupe putem raznih oblika pritisaka.

Na osnovi Napomena Državni tajnik Svete Stolice mons. Tardini uputio je 23. studenog 1960. godine Promemoriju beogradskom nadbiskupu Josipu Ujčiću.[375] U njoj je istaknuto kako bi katolički biskupi iz Jugoslavije trebali svakako konzultirati se sa Svetom Stolicom prilikom kontakata sa državnim vlastima te ne bi trebali ništa rješavati na svoju ruku, kako režim to ne bi zloupotrebio za svoje probitke. Pet dana kasnije mons. Bongianino uputio je Napomenu mons. Tardiniju te nadbiskupu Ujčiću s konačnim prijedlozima i uputama.[376] U prvom dijelu dokumenta na francuskom jeziku naloženo je nadbiskupu Ujčiću da prenese stajalište Svete Stolice kako nije moguće započinjanje potpunog dijaloga s ciljem iznalaženja modus vivendija u crkveno-državnim odnosima, dokle god je ovako težak položaj Katoličke Crkve u Jugoslaviji te dokle god državne vlasti ne povuku neke konkretne mjere za poboljšanje njezina položaja. S tim u vezi se preporučuje da biskupi u razgovorima sa predstavnicima državnih vlasti pripreme teren za kasnije pregovore koje bi s crkvene strane vodila Sveta Stolica. Istodobno je u talijanskom tekstu dokumenta mons. Tardiniju podneseno razmišljanje o trenutnoj situaciji u Jugoslaviji. Bongianino je ukazao na to kako je nezavidna situacija i položaj katoličkih biskupa u Jugoslaviji jer ukoliko nešto ne poduzmu neće biti moguć boljitak i poboljšanje položaja Crkve. S druge strane ukoliko razgovaraju ili pregovaraju s državnim vlastima to kod značajnog broja vjernika izaziva nezadovoljstvo zbog

[373] B AC. 1.f. 9,2, *Isto.*, str. 437.
[374] B AC. 1.f. 9,2, *Isto.*, str. 438.
[375] AC b. 1.f. 9,5, *Promemorija* Mons. Tardinija, državnog tajnika Svete Stolice koja je 23. studenog 1960. godine bila upućena nadbiskupu Ujčiću.. Objavljeno u izvorniku u: Giovanni Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 440-441.
[376] AC b. 1.f. 9,4, *Napomene* Mons. Bongianina, koja su 28. studenog 1960. godine bila upućenr mons. Tardiniju i nadbiskupu Ujčiću.. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 442-444.

straha da komunističke vlasti to ne iskoriste za svoje ciljeve u svrhu međunarodno-političke promocije režima.

U duhu navedenih namjera i ciljeva Svete Stolice nastavljeni su razgovori katoličkih biskupa, dakako uz nastojanje da se o njima ne piše pretjerano u medijima kako ne bi izazvali krive interpretacije. Tako su između ostalog nastavljeni razgovori Franje Šepera s predstavnicima državnih vlasti. Sljedeći zabilježeni razgovor Franje Šepera i Stjepana Ivekovića dogodio se 17. veljače 1961. godine.[377] Prvo je Šeper na početku zamolio putne isprave za odlazak u Rim budući su se bližila zasjedanja Pripravnih komisija za Drugi vatikanski koncil. Nakon toga je Šeper na Ivekovićevo pitanje o stanju u Zavodu sv. Jeronima izjavio kako je situacija dobra te da je novi rektor Đuro Kokša uredio status svog državljanstva na čemu su državne vlasti izrazito jako inzistirale.

U međuvremenu je 28. svibnja 1961. godine uslijedilo i Šeperovo imenovanje na dužnost predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije.[378] Na ovoj dužnosti Šeper će tako zamijeniti dotadašnjeg predsjednika Biskupske konferencije beogradskog nadbiskupa Josipa Ujčića. Ova promjena kasnije će se pokazati vrlo dalekosežnom te će iznjedriti vrlo velike pomake na bolje u Katoličkoj Crkvi. Također ona će doprinijeti normalizaciji crkveno-državnih odnosa.

Jedna od prvih značajnijih mjera u kontekstu crkveno-državnih odnosa od Šeperova stupanja na novu dužnost bila je Promemorija upućena 22. rujna 1961. godine Saveznoj komisiji za vjerska pitanja.[379] Taj je dokument bio je upućen od strane Biskupske konferencije, a u njezinu sadržaju je ukazano na primjere jasnog kršenja vjerskih sloboda. Iznesen je prvo primjer krštenja djece, pri čemu državne vlasti iziskuju isključivo prisutstvo i pristanak oba roditelja za čin krštenja. Zatim je iznesen problem vjeronaučne poduke, gdje se također navodi kako vlasti za pohađanje djece traže pismene pristanke obaju roditelja. Ovaj detalj je osobito istaknut uz navođenje mnogobrojnih slučajeva u kojima se roditelji ne usude potpisati takve dokumente iz straha za moguće posljedice na svojim radnim mjestima. U trećoj točki ukazano je na kontrole vjerskih škola koje idu izvan zakona i propisa, pri čemu se od državnih organa primjerice ocjenjuje ispravnost teoloških tekstova u udžbenicima i drugim

[377] HDA, KOVZ, Kutija br. 42, Pov. 35/61.
[378] NAZ, TUNFŠ, N 5450/61, *Dopis odluke o Šeperovom imenovanju.*
[379] AC b. 1.f. 8,2 – n. 30/BK , *Promemorija* Nadbiskupa zagrebačkog i predsjednika Biskupske konferencije mons. Franje Šeper upućena 22. rujna 1961. godine Saveznoj komisije za vjerska pitanja u Beogradu. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 445-449.

pomagalima, a za što predstavnici državnih nadzornih službi nisu mjerodavni niti školovani. Ovaj dokument je na kraju zaključen sa stajalištem kako se u mnogobrojnim postupcima prema crkvenim institucijama krše Ustav, zakon, propisi i pravilnici te se redovito prekoračuju ovlasti.

Početkom naredne godine održan je 3. ožujka u prostorijama Komisije sljedeći razgovor između Franje Šepera i predstavnika Komisije za vjerska pitanja.[380] Šeper se požalio kako zbog Koncila često putuje u Rimu te mu je potrebno više viza. Iveković je izrazio negodovanje zbog emisija Radio Vatikana,[381] u kojima se kritizira društveno uređenje u Jugoslaviji te se ističe kako ne postoje vjerske slobode. Zatim je iskazao nezadovoljstvo Zavodom sv. Jeronima jer ga je ocijenio kao središtem emigracije koja je neprijateljski raspoložena prema Jugoslaviji, istaknuvši Đuru Kokšu kao jednog od njih. Predbacio je zatim prikupljanje dokumentacije za beatifikaciju kardinala Stepinca što je komunističkom režimu bilo nedopustivo. Također je spomenuo problematiku djelovanja Udruženja svećenika, a Šeper mu je i ovaj put odgovorio kako oni (članovi) svoj status mogu riješiti isključivo u svojim župama, dekanatima i biskupijama, odnosno nadbiskupijama. Istaknuo je kako su ti članovi društava mahom svećenici koji imaju problema sa zakonom, bili državnim ili kanonskim, dok su neki tako htjeli osigurati egzistenciju.

Prvi posjet Saveznoj komisije za vjerska pitanja Šeper je imao 28. travnja 1962. godine u Beogradu, prilikom boravka na proslavi 25. godišnjice biskupskog ređenja beogradskog nadbiskupa Josipa Ujčića.[382] Tom prilikom Šeper se, između ostalog, požalio na vrlo visoko oporezivanje Crkve te na neravnopravan položaju katoličkih vjernika u jugoslavenskom društvu. Uslijedila je zatim i prepiska o problematici tretmana vjerskih zajednica u novom jugoslavenskom Ustavu koji je bio u izradi. Katolički biskupi zajedno sa Šeperom s razlogom su se pribojavali kakav će položaj imati Crkva nakon donošenja novog Ustava.

U svrhu sprečavanja mogućeg pogoršanja položaja Crkve sa rujanskog plenarnog zasjedanju Biskupske konferencije 1962. godine poslana je nova predstavka državnim vlastima s upozorenjem na trenutni položaj Katoličke Crkve u Jugoslaviji. Iznesena je bojazan za perspektivu njegova pogoršanja s novim Ustavom.[383] Predstavka je sastavljena 13.

[380] HDA, KOVZ, Kutija br. 45, Pov. 60/1962. Sastanak Franje Šepera i Stjepana Ivekovića.
[381] U to vrijeme voditeljem sekcije Radio Vatikana na hrvatskom jeziku bio je Ivan Tomas.
[382] HDA, KOVZ, Kutija br. 45, Pov. 29/1962., HDA, KOVZ, Kutija br. 341, Spisi o Franji Šeperu.
[383] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Zapisnik plenarnog zasjedanja BK u god. 1962.*

rujna 1962. godine te ju je osobno potpisao nadbiskup Franjo Šeper u svojstvu predsjednika Biskupske konferencije.[384] U njoj je istaknuto kako katolički biskupi žele privući pozornost državnih vlasti da se u novom Ustavu trebaju poštovati načela pune slobode vjeroispovijesti, ne samo u smislu prava na vjerovanje nego na potpunu slobodu vršenja svih obaveza koje proizlaze iz vjerskog života. Zatim je istaknuto kako su katolički biskupi upoznati sa mnogobrojnim pritužbama vjernika i svećenika na nepoštivanje vjerske slobode. Djeca se pod raznim izgovorima onemogućavaju u pohađanju vjeronauka u Crkvi. Jednako tako da su mnogobrojni vjernici bili onemogućeni u odlascima na nedjeljne mise te naročito na one za katoličke blagdane. Ovakve situacije događale su se posvuda, u tvornicama, institucijama, školama i vrtićima. Zatim je navedeno kako su svećenici ali i laici onemogućeni u odlasku na mise tijekom služenja vojnog roka. Kao osobito bolnim navedeno je onemogućavanje slavljenja najsvetijih katoličkih blagdana, kao što je primjerice Božić. Ukazano je zatim na represivne mjere prema sjemeništima, pri čemu su istaknuti slučajevi sjemeništa u Rijeci i Splitu. Zatim je istaknuta problematika administrativne opstrukcije od strane upravnih organa prilikom nastojanja Crkve, da obnovi ili sagradi nove crkvene objekte. Na koncu je izneseno kako sve ove pritužbe imaju za svrhu ukazati državnim vlastima na nezadovoljstvo Crkve te na potrebu da državne vlasti poduzmu potrebne korake kako bi se novim Ustavom stanje poboljšalo. Jednako tako je istaknuto kako je namjera Crkve da se ispravljanjem naznačenih problema poprave sveukupni crkveno-državni odnosi. O predstavci je iznesena i službena napomena mons. Bongianina za potrebe Svete Stolice,[385] u kojoj je ukratko iznesen njezin sadržaj te istaknuta njezina važnost kako bi se utjecalo na konačan tekst novog jugoslavenskog Ustava u pogledu vjerskih sloboda.

Stvari su se polako počele mijenjati početkom 1963. godine nakon sastanka talijanskog ustavnog suca Nicole Jaegera sa tadašnjim jugoslavenskim veleposlanikom u Rimu,[386] Ivom Vejvodom.[387] Jaeger je s obzirom na svoje podrijetlo iz Milana imao vrlo

[384] AC b. 1.f. 8,2 – n. 30/BK , *Promemorija* Nadbiskupa zagrebačkog i predsjednika Biskupske konferencije mons. Franje Šeper upućena 13. rujna 1962. godine Saveznoj komisije za vjerska pitanja u Beogradu. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 449-450.

[385] AC b. 1.f. 8,4, *Napomena* Mons. Bongianina od 9. siječnja 1963., za potrebe Svete Stolice te sa iznesenim sadržajem o ocjenom značaja predstavke Biskupske konferencije koja je upućena 13. rujna 1962. godine Saveznoj komisije za vjerska pitanja u Beogradu. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 451-452.

[386] A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti. Sveta Stolica i komunističke zemlje 1963-1989*, Zagreb, 2001. str. 318.

[387] Ivo Vejvoda, rođen je 13. studenog 1911. u Karlovcu, gdje je pohađao osnovnu školu i gimnaziju. Od 1929. studirao je arhitekturu u Pragu; pripadao je lijevim studentskim krugovima te je 1933. postao član Komunističke partije Jugoslavije. Od 1937. do 1939. bio je borac u internacionalnim brigadama u Španjolskom građanskom ratu. Nakon poraza republikanskih snaga dolazi u Francusku, gdje se 1940. kao dobrovoljac priključuje francuskoj vojsci tokom njemačkog napada. U rujnu 1940. vraća se u Jugoslaviju. Od 1941. sudjeluje u

dobre odnose i kontakte s kardinalom Montinijem, budućim papom PavlomVI. O svom sastanku sa Vejvodom sastavio je zatim podsjetnik 25. siječnja 1963. godine.[388] U njemu je izneseno pet točaka koje je istaknuo Vejvoda kako značajne za normalizaciju odnosa. Navedeno je kako je on izjavio da Jugoslavija cijeni Svetog Oca, da biskupi mogu u nedostatku diplomatskih odnosa kontaktirati s njim u Rimu, da državne vlasti imaju riješen status svih vjerskih zajednica te kako im samo preostaje to rješenje s Katoličkom Crkvom. Međutim istaknuo je problematiku ratnih i poratnih zbivanja kao još uvijek postojeći teret ističući pritom kako je olakšavajuća okolnost to što glavni akteri više nisu živi te kako je to dobar temelj za normalizaciju odnosa. Dakako da u svemu tome jako upada u oči činjenica kako je Vejvoda nedvosmisleno ukazao kako su jugoslavenske vlasti smatrale Stepinca glavnom preprekom u popravljanju crkveno-državnih odnosa.

Zanimljiva je u istom kontekstu informacija datirana 18. veljače 1963. godine o sastanku Apostolskog delegata za Skandinavske zemlje švicarskog nadbiskupa Brune Bernarda Heima[389] i jugoslavenskog veleposlanika u Kraljevini Danskoj.[390] U razgovoru je izražena želja jugoslavenskih vlasti za obnovom diplomatskih odnosa. Prvi kontakti i dogovori o sastanka uslijedili su 26. travnja,[391] odnosno 27. travnja 1963. godine[392] te je tom prilikom dogovaran prvi sastanak državnog tajnika Svete Stolice mons. Agostina Casarolija i jugoslavenskog veleposlanika u Rimu Ive Vejvode na *neutralnom terenu*. U svim tim dogovorima važnu ulogu imao je talijanski ustavni sudac Nicola Jaeger kao posrednik.

Narodnooslobodilačkom ratu; u razdoblju 1941–1944. obavljao je različite vojno-političke dužnosti. U listopadu 1944. postao je prvi direktor TANJUG-a.. Od1950-ih godina dalj odlazi u diplomaciju. Obavljao dužnost ambasadora u raznim zemljama: 1952–1955. u Brazilu i Venezueli, 1955–1956. u Čehoslovačkoj, 1956–1960. u Velikoj Britaniji, 1962–1967. u Italiji i 1967–1971. u Francuskoj. Od 1972. do 1979. bio je predsjednik Vijeća Dubrovačkih ljetnih igara. Umro u Beogradu 1. prosinca 1991. (http://www.profil-mozaik.hr/zbogom-xx-stoljece/PR/141893).

[388] AC b. 1.f. 10,1, *Podsjetnik ustavnog suca Nocole Jaeger o sastanku s jugoslavenskim veleposlanikom Ivom Vejvodom u jugoslavenskoj ambasadi u Rimu*. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 452-455.

[389] Bruno Bernard Heim rodio se 5. ožujka 1911. godine u Oltenu u Švicarskoj. Zaređen je za svećenika biskupije Basel 29. lipnja 1938. godine. Dana 9. studenog 1961. godine imenovan je titulom naslovnog nadbiskupa Xanthusa u turskoj regiji Ciliciji. Bio je aktivnim sudionikom koncilskih zasjedanja te dugogodišnji dužnosnik diplomacije Svete Stolice. Između ostalog bio je apostolskim delegatom za Skandinaviju od 1961. do 1966., pro-nuncijem u Finskoj od 1966. do 1969. i Egiptu od 1969. do 1973., apostolskim delegatom u Ujedinjenom kraljevstvu od 1973. umirovljenja u srpnju 1985. godine, pri čemu je od 22. veljače 1982. godine bio u službi pro-nuncija u Londonu. Umro je 18. ožujka 2003. godine. (Izvori: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/-bheimbb.html http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/archbishops-9.htm#7101i).

[390] R. n 754/63 D.A. di Scandinavia; AC b. 1.f. 11,1 – n. 1431/63, *Napomena* Mons. Bongianina o o odnosima s Jugoslavijom. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 455-456.

[391] AC b. 1.f. 10,2, *Pismo* Nicole Jaeger upućeno 26. travnja 1963. mons. Agostinu Casaroliju. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 456-457.

[392] AC b. 1.f. 10,2, *Pismo* s odgovorom mons. Agostina Casarolija koje je upućeno 26. travnja 1963. Nicoli Jaegeru. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 457-458.

U istom vremenskom razdoblju uslijedilo je i pismo Predsjednika Biskupske konferencije Franje Šepera, koje je 30. ožujka 1963. godine,[393] upučeno Saveznoj komisiji za vjerska pitanja pri Saveznom izvršnom vijeću u Beogradu. To je ujedno bio i odgovor na Saveznoj komisiji,[394] u kojem je u tri točke izneseno kako Crkva priznaje autoritet državnih vlasti u kontekstu građanskog poretka. Jednako tako je istaknuto kako eventualno ogrješenje pojedinih svećenika o zakon se treba tretirati kao i kod ostalih građana, ne stavljajući to odmah u vezu sa cjelokupnom Crkvom te da se pritom zahtjeva objektivnost i ravnopravnost pred zakonom. Zatim je ukazano kako je nedopustivo izvršavanje kaznenih mjera bez poštivanja procedura i korištenja valjanih dokaza. Na koncu je iznesen stav vezan uz svećenike u emigraciji, da ako i ukoliko su nešto počinili nisu u ingerenciji domaćih biskupa, jer njima odgovaraju samo na njihovom upravnom području.

Pvri susreti između mons. Agostina Casarolija i jugoslavenskog veleposlanika u Rimu Ive Vejvode održani su 23. i 27. svibnja 1963. godine u prostorima jugoslavenskog veleposlanstva u Rimu.[395] Međutim, prema ocijeni mons. Casarolija nisu bili od velikog uspjeha. Naime prema njegovoj ocijeni nije primijetio stvarnu volju za nastojanjem iznalaženja rješenja s ciljem popravljanja odnosa Katoličke Crkve i državnih vlasti u Jugoslaviji. Također je ocijenio kako su pomaci po pitanju položaja Crkve u Jugoslaviji mali i vrlo skromni. Jednako tako je istaknuo kako razumije rezerviranost i opreznost katoličkih biskupa koji se boje gubitka povjerenja svojih vjernika ukoliko bi gajili dobre odnose s predstavnicima državnih vlasti. Dakako da to proizlazi iz činjenice kako običan vjernički puk u svakodnevnom životu proživljavaju mnogobrojne oblike uskraćivanja vjerskih sloboda. Iz tog kuta je jasno Casarolijevo razumijevanje. Uslijedio je zatim i sastanak s Nikolom Mandićem, ministrom savjetnikom jugoslavenskog veleposlanstva u Rimu dana 6. ožujka 1964. godine.[396] Casaroli je s tog sastanka izdvojio Mandićevu izjavu kako jugoslavenske vlasti podržavaju normalizaciju odnosa te kako su i oni za pronalaženje nekog *modusa vivendi*.

[393] n. 10/BK/1963 – AC b. 1f. 8,5, Pismo Franje Šepera, predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije upućeno 30. ožujka 1963. godine Saveznoj komisiji za vjerska pitanja u Beogradu. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 461-463.
[394] N 01264/1 Dopis Savezne komisije upućen Biskupskoj konferenciji Jugoslavije.
[395] AC b. 1.f. 10,4, *Napomenao* mons. Agostina Casarolija o kontaktima predstavnika Svete Stolice i jugoslavenskih vlasti icole. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 458-459.
[396] AC b. 1.f. 10,4, *Napomenao* mons. Agostina Casarolija o kontaktima predstavnika Svete Stolice i jugoslavenskih vlasti icole. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 459-460.

4.2.3. Glavne točke prijepora državnih vlasti u odnosima s Franjom Šeperom i Crkvom

Glavna područja interesa ali i prijepora državnih vlasti u pogledu odnosa s Katoličkom Crkvom na prostorima kako Hrvatske tako i cijele Jugoslavije u velikoj su se mjeri odnosila na crkvene djelatnosti. Kada se pomnije analiziraju mnogobrojni dokumentirani podnesci možemo zaključiti kako su to bila pitanja odgoja i obrazovanja crkvenih kadrova, izdavačka i novinska djelatnost te na koncu djelovanje Staleških udruženja katoličkih svećenika.

Razlog zbog kojeg su državne vlasti bile iznimno zaokupljene djelovanjem škola za spremanje svećenika, odnosno sjemeništa i bogoslovnih škola i fakulteta ležala je u činjenici da iz tih ustanova izvire budućnost Crkve. Novi mladi ljudi koji su se obrazovali u ovim institucijama bili su zalog budućnosti i opstanka Crkve i u onim teškim vremenima vladavine komunizma, kada nije bilo popularno i poželjno pohađati školu za svećenički poziv. Zbog svega toga vladajući režim je putem represivnih organa Službe državne sigurnosti i milicije, sudskih postupaka i stalnog kršenja prava polaznika crkvenih škola želio smanjiti interes za njihovo pohađanje te time „iščupati korijene“ Crkvi u budućnosti. Međutim usprkos svemu, velikim zalaganjem i svjedočenjem požrtvovnosti i vjere u konačan uspjeh, Katolički svećenici predvođeni biskupima, a među njima osobito Franjom Šeperom uspijevali su motivirati sve veći broj mladih ljudi da se odluče za svećenički poziv prikazujući pozivom izazova, hrabrosti i požrtvovnosti. Slijedom toga i usprkos raznih opstrukcija od strane vlasti škole su imale sve veći broj polaznika. Najveći broj njih dolazio je pritom iz ekonomski slabije razvijenih krajeva, među kojima se osobito isticali Dalmatinska zagora, Hrvatsko zagorje, Međimurje, jadranski otoci i Istra. Ovdje treba istaknuti kako je zabilježen podatak kako je svaki roditelj djeteta polaznika škola za spremanje imao u prosjeku čak petero djece, što ukazuje na to da su se u teškim okolnostima odrastanja mladi u to vrijeme odlučivali za ovaj poziv, iako Crkva u to vrijeme nije bila izdašan poslodavac no pružala je kavku takvu egzistenciju. Međutim pokazatelj koji još više govori o snazi Crkve na prostorima Hrvatske jest taj da je tijekom šezdesetih 20. st. čak 57% polaznika škola dolazilo iz Hrvatske, dok je iz Bosne i Hercegovine bilo 29,3% polaznika, Srbije 7,1% , Slovenije 5,8 %, Crne Gore 0,6 te Makedonije 0,2 %.[397] Upada u oči podatak da je čak 10 puta više polaznika dolazilo iz Hrvatske što samo pokazuje koliko su biskupi i svećenici predvođeni dakako Franjo Šeperom

[397] HDA, Savjet Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske za odnose s inozemstvom (S-IVS-SRH-INO) Fond 1409, 128. kutija. karitativno – socijalnoj aktivnosti vjerskih zajednica – posebno Rimokatoličke – i njenom tretmanu u našim pozitivnim propisima, elaborat o strukturi polaznika škola za spremanje svećenika, str. 10.

postizali uspjeha u motivaciji novih naraštaja (vidi grafikon br. 2. i 6.). Iz narednih priloga se tako jasno i razvidno može uvidjeti kako se je za Šeperova nadbiskupskog djelovanja te predsjedanja Biskupskom konferencijom dogodio izniman porast broja učenika u školama za spremanje svećenika te u konačnici dogodio se porast broja mladomisnika. Svi ovi pokazatelji, vidlljivi u tablici 1. i grafikonu br. 2., 3. i 4. uzrokovali su vrlo veliku nervozu komunističkog režima koja se ogledala u mnogobrojnim kršenjima prava sjemeništaraca i bogoslova u pogledu socijalnog i zdravstvenog osiguranja, tretmanu svećenika i bogoslova u vojsci kao građanima drugog reda i sličnim postupcima koji su jasno pokazivali nemoć vladajućeg režima, koji je iz svoje nemoći pokazivao agresiju.

Tablica 1. Kretanje broja polaznika škola za spremanje svećenika na prostorima SR Hrvatske[398]

Školska godina	Broj visokih škola	Broj srednjih škola	Broj teča-jeva	Novi-cijati	Ukupno škola	Ukupno đaka	Indeks promjene	Mlado-misnici	Postotak zaređenih
1961/2.	8	10	-	8	26	1646	100	96	5,83
1962/3.	9	11	-	8	28	1799	109,3	110	6,11
1963/64.	9	13	-	8	30	1947	118,3	91	4,67
1964/65.	9	15	2	8	34	2196	133,4	98	4,46
1965/66.	8	17	2	8	35	2776	168,7	104	3,74
1966/67.	9	16	3	8	36	2725	165,6	88	3,22
1967/68.	9	16	3	8	36	2689	163,4	140	5,2
1968/69.	8	16	3	8	35	2945	178,9	106	3,59
1969/70.	8	19	3	8	38	3000	182,3	126	4,2

[398] HDA, S-IVS-SRH-INO, Fond 1409, 128. kutija. karitativno – socijalnoj aktivnosti vjerskih zajednica – posebno Rimokatoličke – i njenom tretmanu u našim pozitivnim propisima, elaborat o pregledu stanja i problema u školama za spremanje svećenika u SR Hrvatskoj, str. 7.

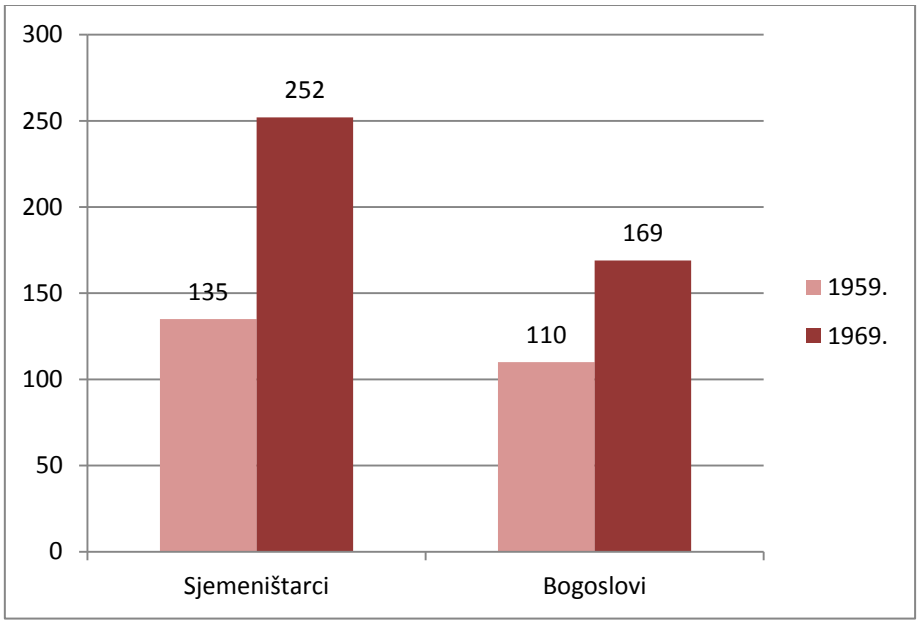

Grafikon br. 2.: Broj sjemeništaraca i bogoslova 1959. i 1969. godine.[399]

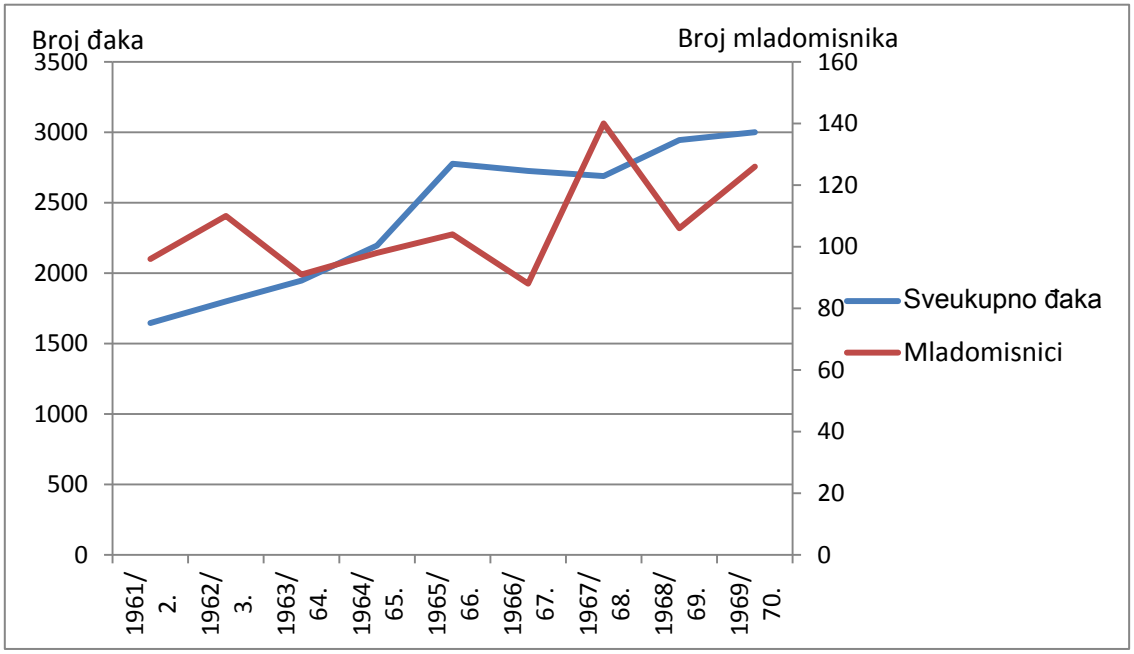

Grafikon br. 3.: Kretanje broja učenika u školama za spremanje svećenika i broja mladomisnika na prostorima SR Hrvatske u vremenu Šeperova predsjedanja Biskupskom konferencijom[400]

[399] HDA, S-IVS-SRH-INO, Fond 1409, 128. kutija. karitativno – socijalnoj aktivnosti vjerskih zajednica – posebno Rimokatoličke – i njenom tretmanu u našim pozitivnim propisima, elaborat o pregledu stanja i problema u školama za spremanje svećenika u SR Hrvatskoj, str. 7.

[400] HDA, S-IVS-SRH-INO, Fond 1409, 128. kutija. karitativno – socijalnoj aktivnosti vjerskih zajednica – posebno Rimokatoličke – i njenom tretmanu u našim pozitivnim propisima, elaborat o pregledu stanja i problema u školama za spremanje svećenika u SR Hrvatskoj, str. 7.

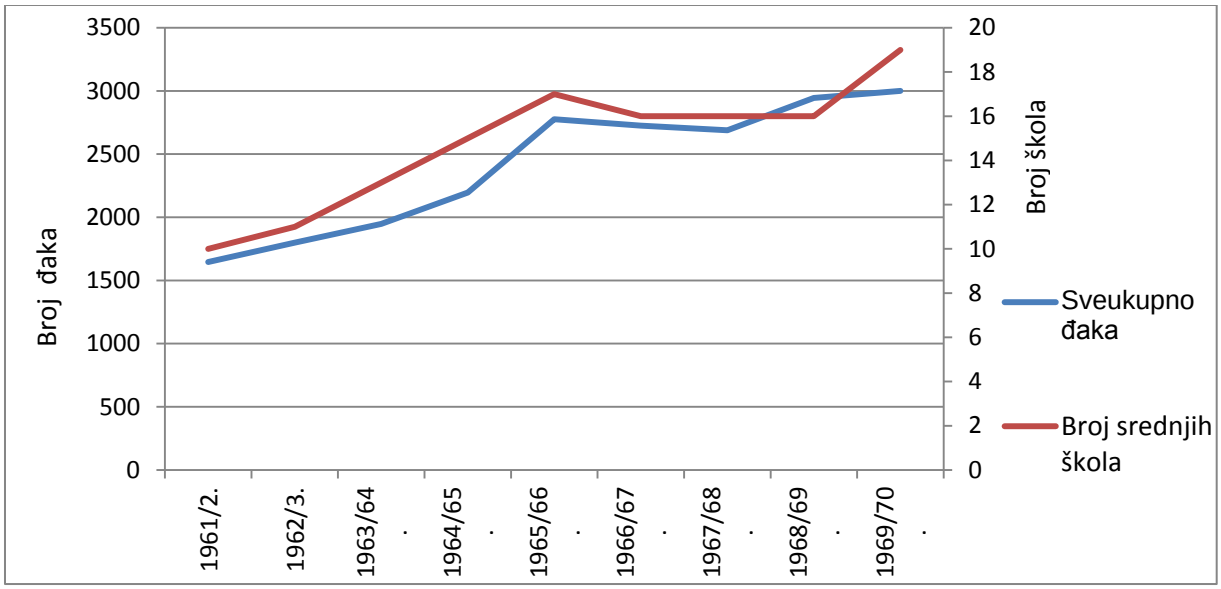

Grafikon br. 4.: Kretanje broja učenika u školama za spremanje svećenika s ukupnim brojem škola na prostorima SR Hrvatske u vremenu Šeperova predsjedanja Biskupskom konferencijom[401]

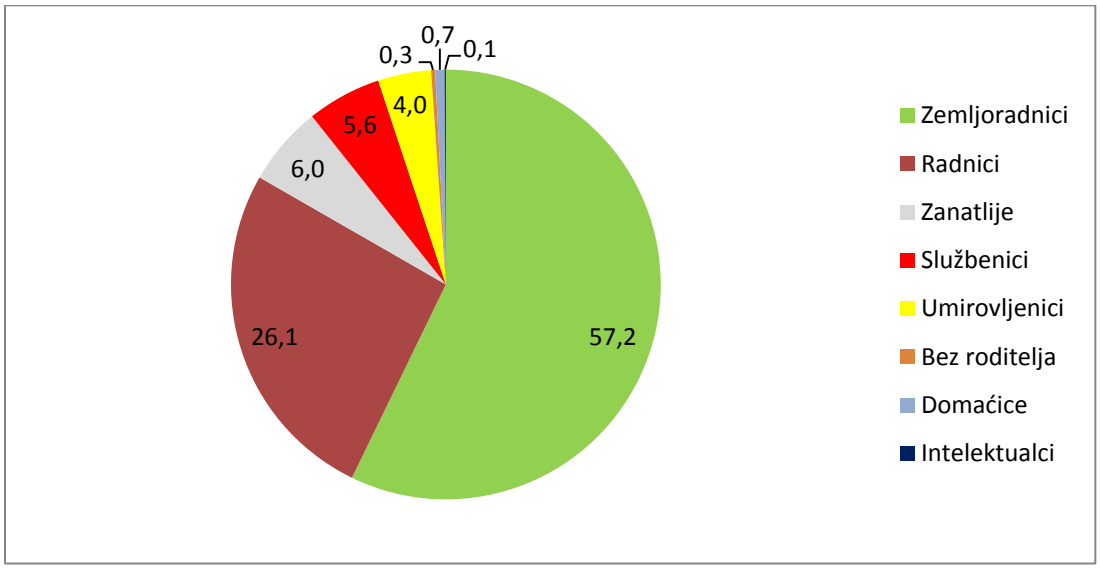

Grafikon br. 5: Socijalno porijeklo obitelji polaznika škola za obrazovanje svećenika šk. godine 1969/70. (%)[402]

[401] HDA, S-IVS-SRH-INO, Fond 1409, 128. kutija. karitativno – socijalnoj aktivnosti vjerskih zajednica – posebno Rimokatoličke – i njenom tretmanu u našim pozitivnim propisima, elaborat o pregledu stanja i problema u školama za spremanje svećenika u SR Hrvatskoj, str. 7.

[402] HDA, S-IVS-SRH-INO, Fond 1409, 128. kutija. karitativno – socijalnoj aktivnosti vjerskih zajednica – posebno Rimokatoličke – i njenom tretmanu u našim pozitivnim propisima, elaborat o strukturi polaznika škola za spremanje svećenika, str. 10.

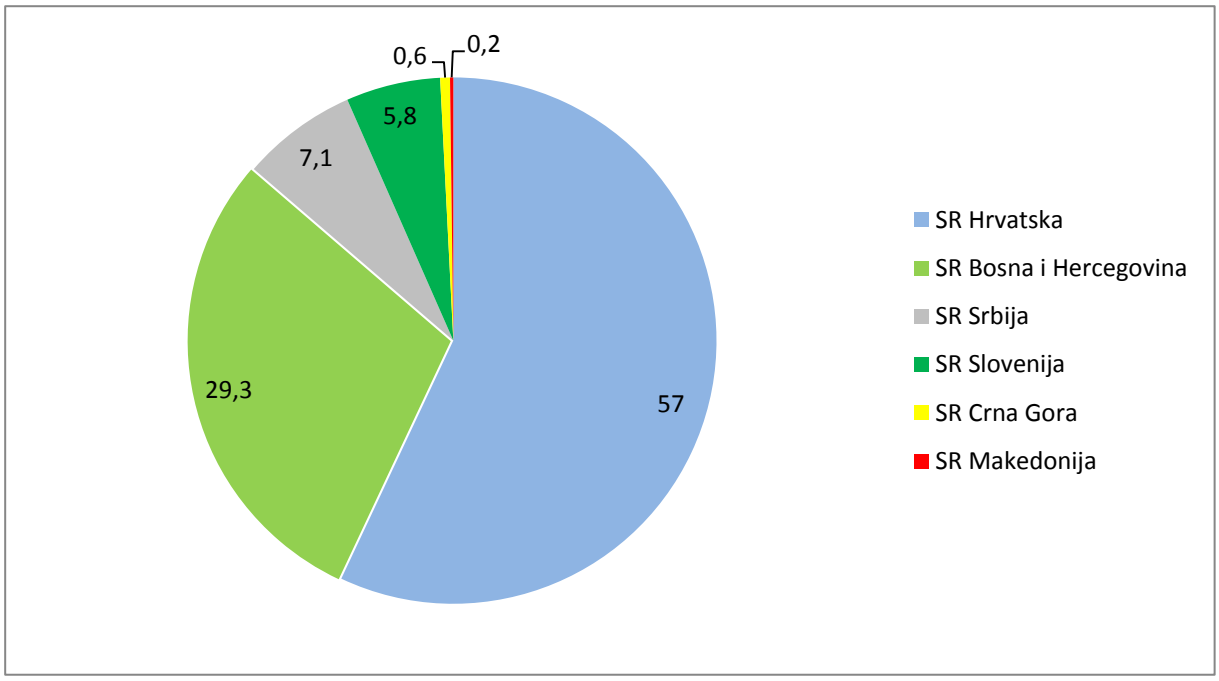

Grafikon br. 6.: Polaznici škola za spremanje svećenika (na prostorima Jugoslavije) prema svom porijeklu iz pojedenih republika šk. godine 1969/70. (%).[403]

Druga od tri ključne točke prijepora jest ona vezana uz tiskovnu i izdavačku djelatnost Katoličke Crkve. Možemo zaključiti kako je Crkva na ovom polju ostvarila veliku pobjedu. Dakako velikim djelom zaslugom Franje Šepera, koji je podupro inicijative za oživljavanje izdavačke djelatnosti Crkve kada je to bilo najpotrebnije. Dolaskom komunista na vlast uslijedile su zabrane vjerskog tiska, ali i svakog drugog koji nije bio na liniji novouspostavljene komunističke vlasti. Slijedom tih zbivanja nastao je svojevrsni mrak na medijskoj sceni u tadašnjoj Jugoslaviji. Sve legalno dostupne informacije gotovo isključivo su se mogle saznati i državnog tiska i ostalih medijskih servisa, koji su pod paskom Komunističke partije kreirali društvenu stvarnost te oblikovali javno mnijenje. Kao najbolji pokazatelj takve tvrdnje može se uzeti primjer odnosa javnosti prema nadbiskupu i kardinalu Stepincu, koji se i do današnjeg dana u dobrom dijelu društva zasniva na onodobnoj propagandi. Međutim, nakon uspostave vlasti postupno se tupila oštrica režima, što je redovita posljedica uvjerenja kako je došlo do konačnog rješenja. U takvoj situaciji nastojali su popraviti i ne baš osobiti ugled u svijetu te su pomalo popuštali, dozvolivši Crkvi da ipak pokrene jedan mali list s ciljem informiranja vjernika katolika o zbivanjima na Drugom vatikanskom koncilu. Tako je pokrenut *Glas (s) Koncila* koji je mnogobrojnim svećenicima,

[403] HDA, S-IVS-SRH-INO, Fond 1409, 128. kutija. karitativno – socijalnoj aktivnosti vjerskih zajednica – posebno Rimokatoličke – i njenom tretmanu u našim pozitivnim propisima, elaborat o strukturi polaznika škola za spremanje svećenika, str. 10.

vjernicima, ali i ostalima prenosio vijesti kakvih dotad gotovo da i nije bilo. Taj događaj pokrenuo je pravu lavinu, interes za njima postajao je sve veći te je umjesto lista koji je trebao izlaziti prigodom koncilskih zasjedanja, počeo izlaziti svaka dva tjedna, donoseći pritom sve više informacija. One više nisu bile samo koncilske, bile su to vijesti o životu Crkve u svijetu, ali i one u Hrvatskoj. Do tada mnogi vjernici, ali ni svećenici nisu bili u mogućnosti saznati što se događa u nekoj od biskupija u državi. Sada su imali priliku dobiti potpunije informacije. Dakako da je s vremenom ovaj list sada već pod nazivom *Glas Koncila* stvarao kod komunističkih vlasti bojazan budući da je ovaj list postao *de facto* jedini ozbiljni nezavisni list s prisutnošću u svim dijelovima Hrvatske i Jugoslavije ispunivši svojevrsnu prazninu te glad i želju čitatelja za nečim drugim i drugačijim, što nije bilo jednoobrazno i pisano po direktivama Ideološko-političkih komisija Centralnih Komiteta Hrvatske i Jugoslavije. Sa sve većim tiražama ovog lista koje su dosezale i 250.000 primjeraka, u komunističke vlast se uvukao strah zbog sve većeg utjecaja koji je *Glas Koncila* imao na svoje čitatelje. Kao što je vidljivo iz grafikona br.7. naklada bilježi tri maksimuma. Prvi u u ljeto 1966. godine te koncem iste godine što se može zasigurno povezati s potpisivanjem Protokola između predstavnika jugoslavenskih vlasti i Svete Stolice te sa dolaskom mons. Marija Cagne na dužnost apostolskog delegata u Beogradu. Vlasti su također u dobroj mjeri bile onemogućene u mogućnosti razbijanja lista. Između ostalog i zahvaljujući Franji Šeperu koji je vrlo mudro i razborito izdvojio list kao zasebnu ustanovu te imenovanjem pomoćnog zagrebačkog biskupa Franje Kuharića za odgovornu osobu lista te omogućio veću sigurnost od pritisaka režima. Iako je bilo i zabranjenih brojeva list se ipak (o)držao. Na valu njegovog uspjeha započelo je pokretanje sve većeg broj listova diljem Hrvatske, ali i Jugoslavije te je tako pokrenut nepovratni proces koji je bio iznimno velik uteg komunističkim vlastodršcima. Oni naime više nisu imali apsolutni primat na širenje informacija i misli. Vlasti nisu uspjele niti zapljenama onemogućiti plasiranje lista. Naime on je dobivao sve više dotacija, kako iz zemlje tako i iz inozemstva te nije ovisio isključivo od prodaje (vidi grafikon br. 9.).

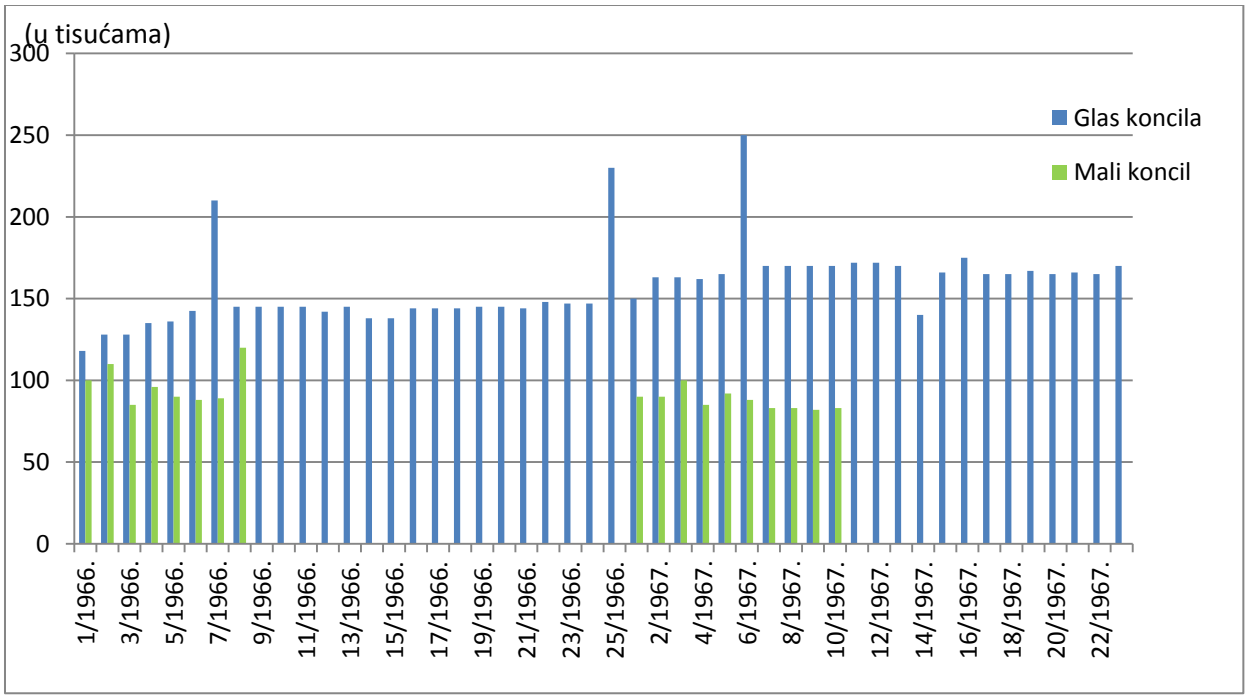

Grafikon br. 7.: Naklada *Glasa koncila* i *Malog koncila* u 1966. i 1967. godini (u tisućama).[404]

Zbog potrebe širenja koncilske misli te objave odluka koje su na njemu donesene, pojavila se potreba za osnivanjem izdavačke kuće koja bi imala za cilj objavu koncilskih dokumenata, teoloških rasprava i sadržaja potrebnih za kvalitetno vršenje djelatnosti svećenika. U tu svrhu pokrenuta je *Kršćanska sadašnjost*, koja je iznimno doprinijela u informiranju i obrazovanju vjernika i svećenika. No niti ona nije bile pošteđena nastojanja vlasti da sve stavi pod vlastitu kontrolu. Sreća je bila da vlasti nisu u potpunosti uspjele u namjeri da podupiranjem samovoljnih postupaka i mimo crkvene hijerarhije pojedinaca i grupa unutar Centra, po principu *divide et impera*, stave situaciju pod svoju kontrolu. Jednako je tako bilo i kasnije prilikom osnivanja *Teološkog društva kršćanska sadašnjost*, čemu se Šeper s razlogom oštro protivio. Činjenica je bila da je režim oslabio i smrću svog lidera Josipa Broza Tita bio je unutar sustava opterećen sam sobom i borbama za prevlast. Kao najbolji primjer da je situacija mogla biti i drugačija može se pronaći u Kini, gdje je jaki režim uspostavio paralelnu crkvenu hijerarhiju izvan nadzora pape i Svete Stolice.

[404] HDA, Republička konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske (RK SSRNH), Fond 1228, D Dokumentacija – D-527, Elaborat o procesu prilagođavanja Rimokatoličke Crkve suvremenim društvenim uvjetima.

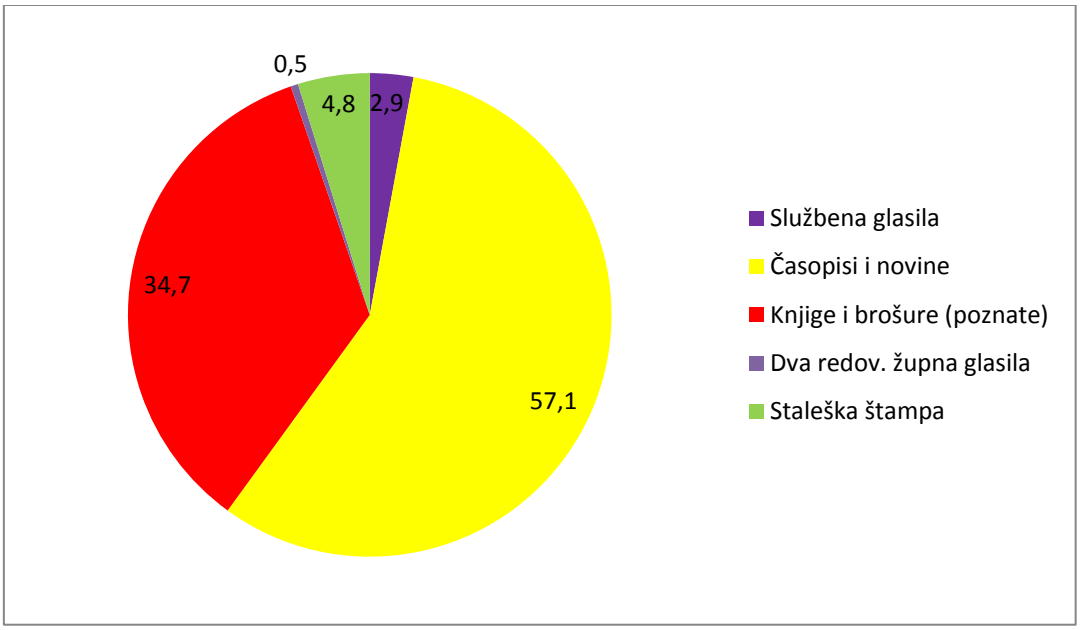

Grafikon br. 8: Naklada edicija Katoličke Crkve na prostorima SR Hrvatske (udio u ukupnoj nakladi, %).[405]

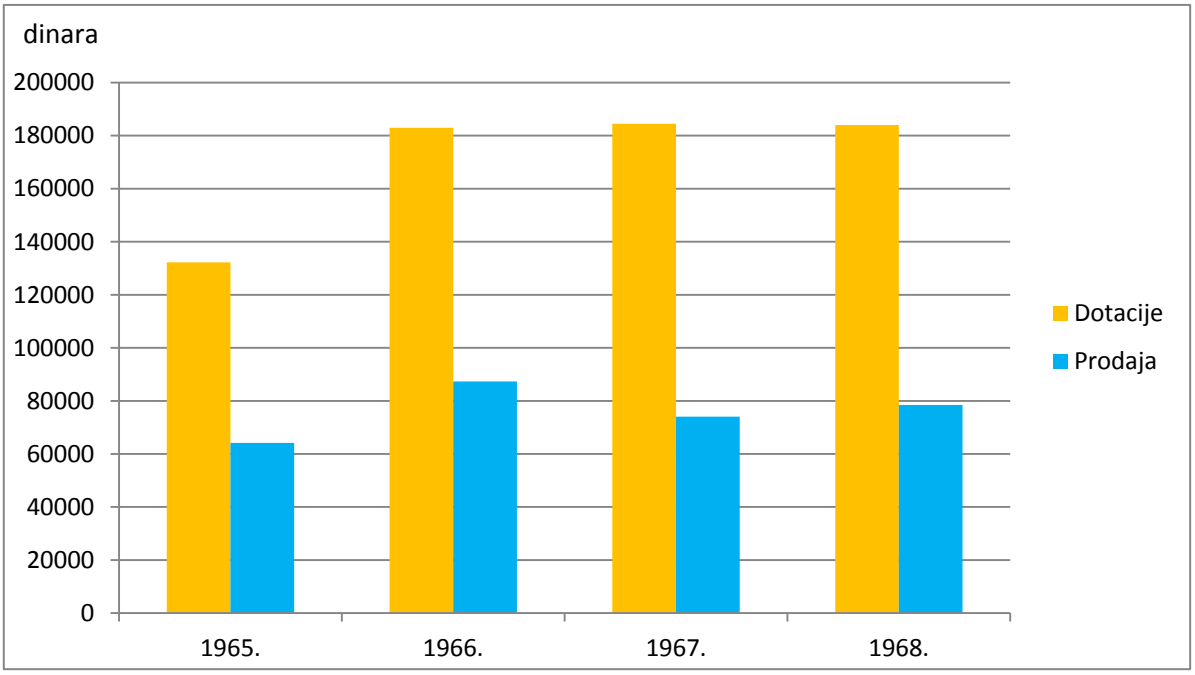

Grafikon br. 9.: Sredstva za izdavačku djelatnost Katoličke Crkve. Usporedni pokazatelj primitaka od prodaje i dotacija vjernika iz zemlje i inozemstva.[406]

[405] HDA, RK SSRNH, Fond 1228, D Dokumentacija – D-527, Elaborat o procesu prilagođavanja Rimokatoličke Crkve suvremenim društvenim uvjetima.
[406] HDA, RK SSRNH, Fond 1228, D Dokumentacija – D-527, Elaborat o procesu prilagođavanja Rimokatoličke Crkve suvremenim društvenim uvjetima.

Treća ne manje značajna točka prijepora državnih vlasti u odnosima kako sa Franjom Šeperom tako i sa Katoličkom Crkvom općenito bila je problematika djelovanja Staleških društava katoličkih svećenika kako Hrvatskoj tako i u cijeloj Jugoslavije. Ipak, problematika Staleških društaava bila je goruća tema prvenstveno na prostorima Hrvatske. Dakako državne vlasti su pod svaku cijenu podupirale Staleška udruženja, dok je crkvena hijerarhija bila energično protiv. Razumljivo je i jasno da su državne vlasti okupljanjem svećenstva u udruženjima koja su bila pod ingerencijom državnih tijela uprave nastojale stvoriti paralelnu hijerarhiju u Katoličkoj Crkvi. U slučaju uspjeha s ovim društvima državne vlasti bi došle u situaciju da bi imale mogućnost paralelne vlasti unutar Crkve. U konačnici to bi dovelo do razdora unutar Crkve te do njezina podčinjavanja i stavljanja u jaram države. To je obrazac koji je bio prisutan u svim komunističkim zemljama i sve sa svrhom stavljanja kako svega ostalog tako i vjerskih zajednica pod izravnu kontrolu režima. Za razliku od Jugoslavije u kojoj je Crkva bila jaka i imala dugotrajne i čvrste temelje, u mnogim zemljama su komunistički režimi uspijevali u nakani stvaranja paralelne državne Crkve. Najbolji i najveći primjer takve pojave, a koja se odnosi na Katoličku Crkvu, jest onaj kineski.[407] Tamo je Komunistička partija uspjela imenovati svoju crkvenu hijerarhiju sa vlastitim biskupima. Dakako da je to u konačnici bila želja i jugoslavenskih komunista, koju je i sam Josip Broz Tito otvoreno iskazao tražeći odvajanje od Rima, odnosno od pape kao poglavara Crkve. Uzrok tome leži u činjenici da je komunizam želio imati kontrolu nad svim aspektima života zajednice i pojedinca. Razboritošću i dosljednošću kako Šepera tako i ostalih biskupa i nadbiskupa jugoslavenske vlasti nisu uspjele u svojoj namjeri. Iako su svim silama nastojale plasirati priču kako je to potrebno da i druga zanimanja imaju svoje udruge i tome slično. Naravno da uopće nisu razumjele bit stvari, da vjerske zajednice, a prvenstveno Katolička Crkva nisu sazdane po mjerilima suvremenih političkih navada. Crkva je vjerska a ne politička organizacije te zbog toga i ne potrebuje staleška društva i udruženja. Njezino poslanje je vjersko i prema tome već postojeća crkvena hijerarhija je jedina i dovoljna za vršenje pastoralne službe. Bilo je bespredmetno očekivati da će biskupi, a među njima nadasve nadbiskup i kardinal Franjo Šeper, popustiti. Neuspjeh komunističkog režima s ovim projektom ponajbolje se ogleda u činjenici kako su se ta Društva raspala. Ispočetka okupljajući mahom i u najvećoj mjeri osobe koje su imale *problema* sa crkvenim ili državnim zakonima i pravilima te oni koji su na taj način htjeli steći neku materijalnu korist. Propast ovog državnog projekta možemo pratiti uvidom u pokazatelje o broju aktivnih članova te s

[407] U Kini je 1957. godine osnovano Kinesko patriotsko katoličko udruženje pod kontrolom Komunističke partije. Više detalja o ovoj problematici nalazi se na stranici:http://www.gcatholic.org/documents/tag/china.htm).

godinama sve većem broju onih koji su umirovljeni (vidi grafikon 10., 11. i 12.). To jasno pokazuje kako je s vremenom opadao broj novih članova. Na koncu se Društvo na prostorima Hrvatske pretvorilo na puko postojanje te su u konačnici državne vlasti nezadovoljne njihovim radom digle ruke od njih. Potrebno je pri tome istaknuti kako Društvo u konačnici nije imalo osobito velikih uspjeha u Hrvatskoj izvan Zagreba. Kao što je vidljivo iz grafikona br. 13. u manjim biskupijama zabilježen je i znatno manji broj članova.

U ostalim krajevima Jugoslavije režim je imao mnogo veće uspjehe. Naročito sa društvom *Dobri Pastir* u Bosni i Hercegovini. Treba navesti kako su sličan obrazac državne vlasti željele primijeniti i nešto kasnije prilikom osnivanja *Teološkog društva Kršćanska sadašnjost* 1977. godine. Tada je također bila intencija režima da Društvo koje bi bilo registrirano preko državnih organa upravo nastoji kontrolirati i imati pod svojom vlašću. Šeper se tome naročito protivio jer je ovdje prijetila ozbiljna opasnost da država svojom kontrolom utječe na sadržaj izdanih časopisa i knjiga, što je bilo osobito opasno za Crkvu.

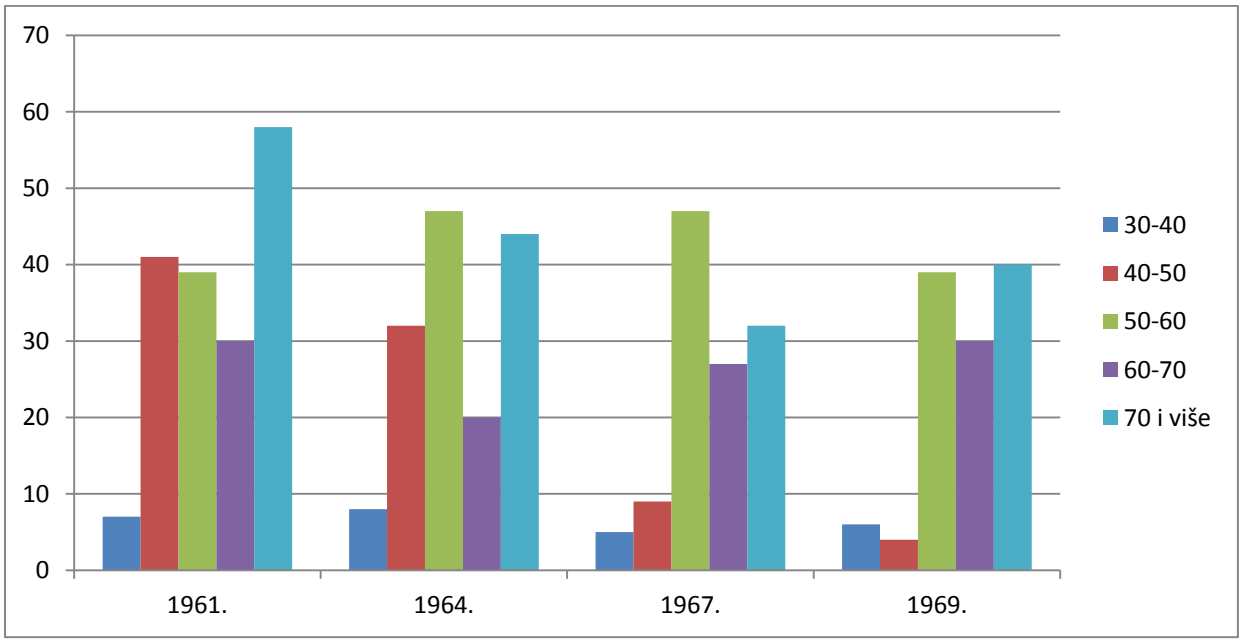

Grafikon br. 10.: Članovi Staleškoga društva katoličkih svećenika prema dobi 1961., 1964., 1967. i 1969. godine.[408]

[408] HDA, Društvo katoličkih svećenika SR Hrvatske (DKS SRH), Fond 1342, Kutija br. 2, Statistika Društva.

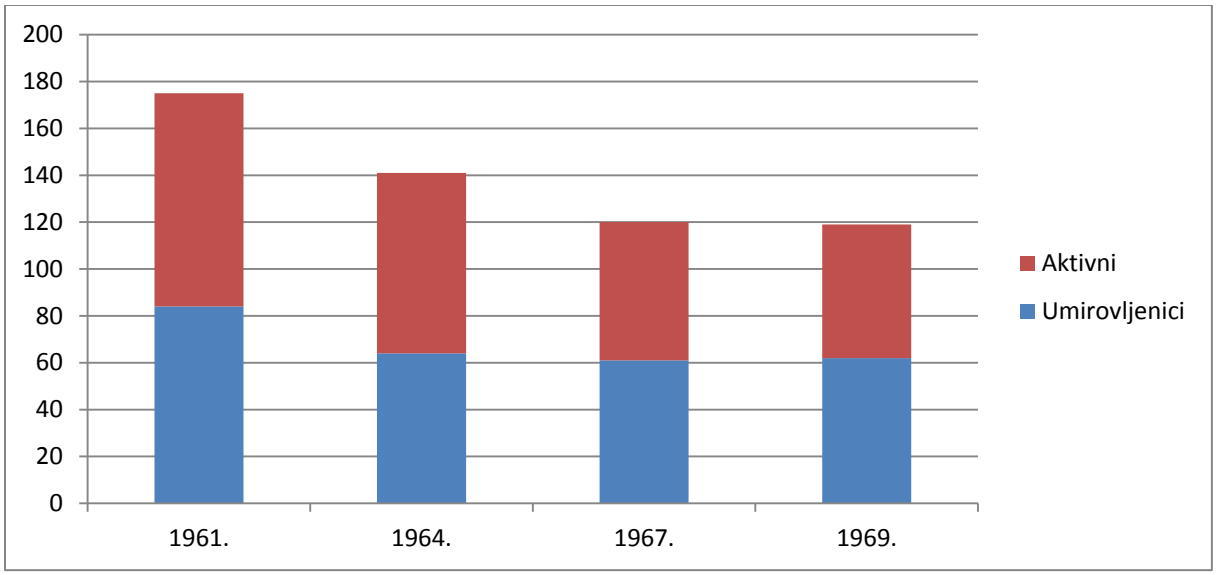

Grafikon br. 11.: Staleško društvo katoličkih svećenika prema udjelu aktivnih i umirovljenih joj članova 1961., 1964., 1967. i 1969. godine.[409]

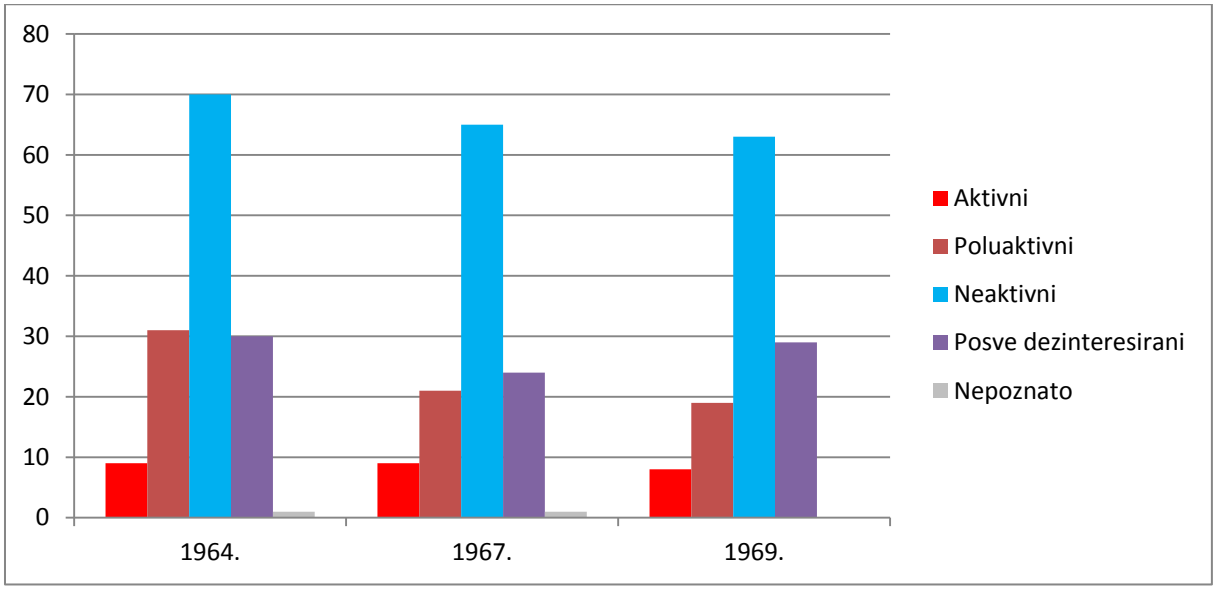

Grafikon br. 12.: Članovi Društva Katoličkih svećenika prema statusu svoje aktivnosti u članstvu 1964., 1967. i 1969. godine.[410]

[409] HDA, DKS SRH, Fond 1342, Kutija br. 2, Statistika Društva.
[410] HDA, DKS SRH, Fond 1342, Kutija br. 2, Statistika Društva.

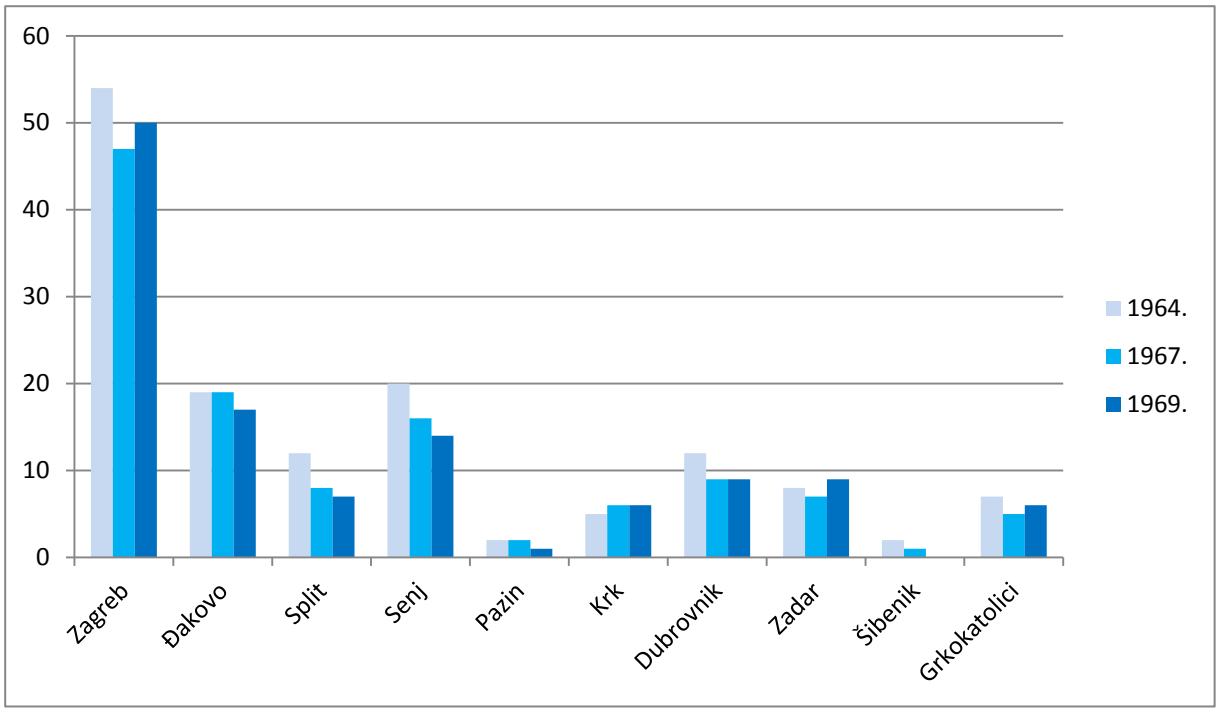

Grafikon br. 13.: Članovi Društva katoličkih svećenika prema biskupiji namještenja 1964., 1967. i 1969. godine.[411]

Na temelju iznesenih razmatranja doista je razvidno kako su po svemu sudeći ovo bila tri središnja pitanja prijepora između državnih vlasti i Katoličke Crkve. Ona su odlučivala o perspektivi i budućnosti Crkve, slobodi informiranja i poučavanja svećenstva i vjernika te u konačnici o pravovaljanoj i slobodno upravi katoličkih biskupa na prostorima koji su im u crkvenom smislu od pape povjerena na upravu.

[411] HDA, DKS SRH, Fond 1342, Kutija br. 2, Statistika Društva.

4.3. Djelovanje Franje Šepera na čelu Zagrebačke nadbiskupije

Šeperovo djelovanje na mjestu zagrebačkoga nadbiskupa odvijalo se u vrijeme vrlo značajnih promjena za Katoličku Crkvu u cjelini. To je bilo vrijeme kada se Crkva nakon Drugoga vatikanskog sabora otvorila prema suvremenom svijetu te prestala biti samo promatrač svjetskih zbivanja. Na svjetskoj razini, za Katoličku Crkvu je veliku ulogu odigrao papa Ivan XXIII., koji je započeo sa a*ggiornamentom*, odnosno posuvremenjenjem Katoličke Crkve. Njegovo nastojanje je nakon njegove smrti nastavio i njegov nasljednik, papa Pavao VI. Veliku ulogu u ovim promjenama unutar Katoličke Crkve imao je i sam Franjo Šeper koji je bio jedna od istaknutijih osoba na koncilskim zasjedanjima te može se slobodno reći glavni poticatelj i promicatelj prihvaćanja koncilskih odluka u Katoličkoj Crkvi na hrvatskome prostoru. Ovo njegovo djelovanje osobito se ogledalo kroz sustavno zalaganje za aktivno sudjelovanje vjernika laika u životu Katoličke Crkve, poticanje međureligijskoga dijaloga, jačanje javne uloge Crkve pomoću karitativne i medijske djelatnosti te utjecaja na mnogobrojne druge aspekte ljudskoga života. Franjo Šeper je došao na čelo najveće nadbiskupije u državi i na čelo Biskupske konferencije Jugoslavije u vremenu velikih promjena u svijetu i Katoličkoj Crkvi, ali i u Jugoslaviji. U Crkvi se na širem planu osjećala potreba za promjenama i one su se s nestrpljenjem čekale.

4.3.1. Drugi vatikanski koncil i Franjo Šeper

Franjo Šeper je za svog biskupskog te nadbiskupskog rada ostavio iznimno velik trag na teološkom planu. To se prvenstveno odnosi na pripreme za sazivanje Drugog vatikanskog koncila te djelovanje tijekom koncilskih zasjedanja od 1962. do 1965. godine.[412] Koncil je sazvan aktom pape Ivana XXIII. 25. siječnja 1959. godine.[413] Šeper je uvršten u tijela komisije kako zbog svog obrazovanja i znanja, ali jednako tako i zbog iskustva u teološkom odgoju novih naraštaja te općenito zbog svog katehetskog rada. Važnu činjenicu predstavljalo je i to što je Šeper dolazio iz zemlje pod komunizmom te je zbog toga bio dobro upoznat sa društvenom stvarnošću tog sustava koji je u tom vremenu bio najveće žarište tadašnje problematike međunarodnih odnosa,[414] te u skladu s kojima je Katolička Crkva krenula u posuvremenjenje svog djelovanja.

Povodom priprave za Koncil Franjo Šeper je 1960. godine imenovan članom pripravne koncilske komisije za disciplinu sakramenata *de Sacramentis,*[415] a zatim 21. srpnja slijedeće godine postaje članom Središnje pripravne komisije, na čijim zasjedanjima sudjeluje od 7. do 11. studenog 1961. i od 15. do 23. siječnja 1962. godine.[416] Tijekom tih zasjedanja naročito se zalagao da svećenici slijede nauk Crkve i Svetog Oca i ne pristaju uz udruge i grupe koje nisu odobrene od strane ordinarija i pape. Naravno da je aktivnost Franje Šepera velikim dijelom bila uvjetovana i situacijom u Jugoslaviji i sporom koji je crkvena hijerarhija imala oko pokretanja svćeničkih udruženja. Šeper je sudjelovao i na zasjedanjima koja su održana

[412] Drugi vatikanski koncil, odnosno dvadeset i prvi ekumenski koncil, održan u bazilici sv. Petra u Rimu od 1962. do 1965. godine. Papa Ivan XXIII. najavio ga je 25. siječnja 1959. godine te formalno sazvao apostolskom odlukom od 25. prosinca 1961. godine. Nakon smrti pape Ivana XXIII., Koncil je nastavio i zaključio papa Pavao VI. Svrha je koncila bila obnova Katoličke Crkve u susretu s modernim svijetom (*aggiornamento*). Koncil se odvio u četiri zasjedanja. Bilo mu je nazočno oko 2.500 crkvenih dostojanstvenika iz cijeloga svijeta, a pozvane su i druge kršćanske zajednice kao promatrači. Mjesto osuda i izopćivanja zauzet je stav razumijevanja, svjedočenja, ekumenizma i dijaloga. Ukinut je *Indeks* zabranjenih knjiga, povučeno obostrano izopćenje između Istočne i Zapadne Crkve te uvedeni živi jezici u liturgiju. Koncilski stavovi izraženi su u 16 koncilskih dokumenata (četiri konstitucije, devet dekreta i tri deklaracije) na latinskom jeziku. (Vidi: http://www.vatican-.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/).

[413] AAS, 51[1959] 65-69.

[414] Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945-1991.: od zajedništva do razlaza,* Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 279-281.

[415] Vincenzo Carbone, Kardinal Franjo Šeper kao koncilski otac. U: *Veritatem facientes in caritate*: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti, Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 362. ; J. Kolarić, Kardinal Franjo Šeper kao nadbiskup koadjutor i nadbiskup zagrebački. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*, Zagreb, 2003., str. 117.

[416] V. Carbone, *Isto*, str. 362.

od 26. ožujka do 3. travnja, od 3. do 12. svibnja te od 12. do 30. lipnja 1962. godine,[417] na zasjedanjima Komisije za sakramente[418] i Teološke komisije koncila.[419]

Franjo Šeper je dobio 788 glasova podrške[420] izabran u članstvo koncilske Komisije za nauk vjere i morala *De doctrina Fidei et morum.*[421] Možemo ustvrditi da je ovim izborom gotovo trasiran Šeperov put do samog hijerarhijskog vrha Katoličke Crkve, pogotovo kada su u pitanju teme vezane uz vjeru i nauk. U sastav ove Komisije ušao je, kao njezin član, i tadašnji splitsko-makarski biskup Frane Franić,[422] čime je započet jedan vrlo dugačko razdoblje njihovog zajedničkog djelovanja. Uz njih kao članove Komisije, njome je predsjedao kardinal Alferdo Ottaviani,[423] potpredsjednik je bio kardinal Michael Browne.[424] U članstvo te Komisije, uz Franića i Šepera, ušla su još dvojica redovnika,[425] deset biskupa[426]

---

[417] V. Carbone, Isto, str. 363.
[418] V. Stanković, Kardinal Franjo Šeper – biografski profil. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 344.
[419] *Isto*., str. 344.
[420] V. Carbone, Kardinal Franjo Šeper kao koncilski otac. U: *Veritatem facientes in caritate*: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti, Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 363.
[421] AAS, 55 [1963] 118.
[422] AAS, 55 [1963] 118.
[423] Alfredo Ottaviani rodi se 29. listopada 1890. godine u Rimu. Dana 18. ožujka 1916. godine zaređen je za svećenika Rimske biskupije. Od 1928. godine djelatnik je dotajništva Svete Kongregacije za izvanredne crkvene poslove. Odlukom pape Pija XI. 7. lipnja 1929. godine prelazi u službu Državnog tajništva tek osnovane Države Vatikan. Tu ostaje sve do 19. prosinca 1935. godine kada odlukom pape Pija XII. prelazi u službu Svete Kongregacije Svetog ureda, preteće Kongregaciji za nauk vjere. 12. siječnja 1953. godine odlukom pape Pija XII. na konzistoriju je imenovan kardinalom-đakonom uzevši pritom znakovito geslo *Semper Fidem*, istodobno postaje Voditeljem Svete Kongregacije. Tri dana kasnije dobiva u posjed rimsku crkvu Santa Maria in Dominica, koju zadržava sve do 26. lipnja 1967. godine. Biskupski red je primio tek 19. travnja 1962. godine od pape Ivana XXIII., pritom dobivši titulu naslovnog biskupa Berrhoe u grčkoj pokrajini Tesaliji. Od 1954. do 1958. godine vršio je dužnost Kamerlenga Kolegija kardinala, dok je od 1961. do 1967. bio protodekanom istog. Bio je dakako vrlo aktvan sdionik svih koncilskih zasjedanja. Odlukom pape Pavla VI. 9. veljače je imenovan pro-prefektom netom reorganizirane Kongregacije za nauk vjere, gdje ostaje do svog umirovljenja 8. siječnja 1968. godine. Tada ga na ovoj visokoj crkvenoj dužnosti zamjenjuje nadbiskup i kardinal Franjo Šeper. Ottaviani je umro 3. kolovoza 1979. godine. (Izvori: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bottaa.html, http://www.-gcatholic.org/hierarchy/data/cardP12-2.htm#472).
[424] Michael Browne rodio se 6. svibnja 1887. godine u Grangemokelr u Irskoj. Zaređen je za svećenika reda dominikanaca 21. svibnja 1910. godine. Bio je rektorom Međunarodnog instituta Angelicum u Rimu od 1932. do 1941. godine te ravnatelj Svetih palača od 1951. do 1955. godine. Vršio je zatim dužnost generalnog poglavara reda dominikanaca od 11. travnja 1955. do 19. svibnja 1962. godine, kada je istodobno imenovan od pape Pia XII. kardinalom te je dobio u posjed rimsku crkvu San Paolo alla Regola. Također dobio je i titulu naslovnog biskupa Idebessusa u turskoj pokrajini Liciji Bio je aktivni sudionik svih koncilskih zasjedanja. Umro je 31. ožujka 1971. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbrownemi.html i http://www.gcatholic-.org/hierarchy/data/-cardJ23-3.htm#408).
[425] AAS, 55 [1963] 118. Bili su to opat primat Benediktinske konfederacije Beno D. Gut i generalni meštar magistar dominikanskog reda Aniceto Fernandez.
[426] AAS, 55 [1963] 118. Bili su to: pomoćni biskup panamskog glavnog grada Paname mons. Marcos Gregorio McGarth, biskup nizozemskog Haarlema mons. Joannes Antonius Eduardus van Dodewaard, biskup talijanske biskupije Bose na Sardiniji mons. Francesco Spaneddaa, biskup maronitske biskupije Sarbe u Libanonu mons. Michael Doumith, pomoćni biskup američkog New Yorka mons. James Henry Ambrose Griffiths, biskup njemačke biskupije Eichstätta u Bavarskoj mons. Joseph Schröffer, biskup američkog Pittsburgha mons. John

i sedam nadbiskupa.[427] Također članovima su postala i trojica kardinala[428] među kojima je bečki nadbiskup i kardinal Franz König,[429] čije se djelovanje, kao i Franićevo, na određeni način isprepliće sa onim Franje Šepera.

Franjo Šeper i Frane Franić nisu bili jedini članovi neke od koncilskih komisija s prostora Jugoslavije. Tako je članom Liturgijske komisije *De Sacra Liturgia* imenovan je biskup Banja Luke mons. Alfred Pichler,[430] dok je potpredsjednikom Komisije za Crkve Istoka imenovan beogradski nadbiskup koadjutor i apostolski administrator Križevačke biskupije mons. Gabrijel Bukatko.[431] Nisu to bile sve koncilske komisije. Tako su među ostalim još imenovane Komisija *De Episcopis et Dioecesium regimine,*[432] već spomenuta Komisija *De Ecclesiis Orientalibus,*[433] Komisija *De Sacramentorum disciplina,*[434] Komisija *De disciplina cleri et populi christiani,*[435] Komisija *De Religiosis,*[436] Komisija *De Missionibus,*[437] također već spomenuta Komisija *De Sacra Liturgia,*[438] Komisija *De*

Joseph Wright, biskup kanadskog Trois-Rivièresa mons. Georges-Lèone Pelletier, biskups belgijskog Namura mons. Andrè Marie Vharue te biskups španjolske Salamnce mons. Francisco Barbado y Viejo.

[427] AAS, 55 [1963] 118. Bili su to: nadbiskup talijanske Firence i njezin metropolit mons. Ermenegildo Florit, bivši nadbiskup Perugije i trenutni titularni nadbiskup egipatske Ptolemais in Thebaide te voditelj Svete Kongregacije za nauk vjere mons. Pietro Parente, nadbiskup američkog Detroita i njegov metropolit mons. John Francis Dearden, nadbiskup i metropolit francuskog Toulousea mons. Gabriel-Marie Garrone, nadbiskup *ad personam* i biskup tadašnje talijanske biskupije Agrigento mons. Giovanni Battista Peruzzo, nadbiskup i metropolit kanadskog Quebeca mons. Maurizio Roy te nadbiskup i metropolit brazilskog Pòrto Alegrea mons. Alfredo Vicente Scherer.

[428] AAS, 55 [1963] 118. Bili su to uz bečkog nadbiskupa i metropolita kardinala Franza Königa još i nadbiskup i metropolit filipinske Manile kardinal Jiao Rufino Santos te nadbiskup i metropolit kanadskog Montréala kardinal Paul- Émile Léger.

[429] Franz König rodio se 3. kolovoza 1905. godine u Rabensteinu u Gornjoj Austriji. Za svećenika biskupije Sankt Pölten zaređen je 29. listopada 1933. godine. Dana 3. srpnja 1952. godine imenovan je biskupom koadjutorom Sankt Pöltena te titulom naslovnog biskupa Liviasa nedaleko Cezareje u Palestini. Dana 10. svibnja 1956. godine imenovan je rezidencijalnim nadbiskupom i metropolitom Beča. Ubrzo je 15. prosinca 1958. dobio kardinalsku titulu dobivši pritom u posjed rimsku crkvu sv. Euzebija. Od 1956. do 1985. godine bio je ordinarijem za austrijske vjernike Istočnog obreda te je od 1959. do 1969. godine vršio dužnost austrijskog vojnog ordinarija. Bio je aktivnim sudionikom svih koncilskih zasjedanja. Odlukom pape Pavla VI. 6. travnja 1965. godine je preuzeo dužnost predsjednika Tajništva ureda za one koji ne vjeruju. I upravo je ova mu povjerena dužnost, koju je vršio do 27. lipnja 1980. godine, u velikoj mjeri utjecala na njegovu izraženu suradnju sa Franjo Šeperom. Razlog tomu je što je Šeper dolazio iz zemlje sa vrlo izraženom propagandom ateizma i poticanja ljudi na to da ne vjeruju. König je zatim 16. rujna 1985. godine umirovljen sa mjesta bečkog nadbiskupa i metropolita. Umro je 13. ožujka 2004. godine (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop-/bkonig.html i http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/cardJ23-1.htm).

[430] AAS, 55 [1963] 125.

[431] AAS, 55 [1963] 120.

[432] AAS, 55 [1963] 119. Komisija o biskupima i upravljanju biskupijama.

[433] AAS, 55 [1963] 120-121. Komisija o Istočnim Crkvama.

[434] AAS, 55 [1963] 121-122. Komisija o disciplini sakramenata.

[435] AAS, 55 [1963] 122. Komisija o disciplini svećenstva i kršćanskih vjernika.

[436] AAS, 55 [1963] 123. Komisija o vjerovanju i religioznosti.

[437] AAS, 55 [1963] 124. Komisija o misijskom djelovanju.

[438] AAS, 55 [1963] 125. Komisija o liturgiji.

Seminariis, de Studiis et de Educatione Catholica[439] te na koncu Komisija *De fidelium apostolatu, de scriptis prelo edendis et de spectaculis moderandis.*[440]

Koncil se održavao u središnjem brodu bazilike sv. Petra u Rimu,[441] u Vatikanu. Održana su ukupno četiri plenarna zasjedanja na kojima su donesena četiri zakonika, devet dekreta i tri deklaracije.[442] Prvo zasjedanje trajalo je od 11. listopada do 8. prosinca 1962. godine,[443] drugo zasjedanje od 29. rujna do 4. prosinca 1963. godine,[444] a treće zasjedanje trajalo od 14. rujna do 21. studenog 1964.[445] Posljednje, četvrto, plenarno zasjedanje započelo je 14. rujna 1965. godine, a završilo 8. prosinca iste godine.[446] Potrebno je pritom istaknuti kako je nakon smrti pape Ivana XXIII. 3. lipnja 1963. godine[447] vođenje koncilom nastavio njegov nasljednik papa Pavao VI., koji je svoj pontifikat započeo 21. lipnja 1963. godine.[448]

Prvo zasjedanje bilo je zapravo okupljanje svih biskupa, nadbiskupa i kardinala na jednom mjestu te prilika za međusobna razmijenjivanje stajališta o poziciji i ulozi Katoličke Crkve u sadašnjem svijetu. Također, to je bila prilika za trasiranje puta prema konačnim odlukama kojima je za cilj bio što uspješnije pastoralno djelovanje svekolike Crkve, ali i što zornije tumačenje teoloških postulata.

Prve koncilske odluke iznjedrilo je Drugo plenarno zasjedanje koje je održano u jesen 1963. godine. To se dogodilo zadnjeg dana zasjedanja kada je 4. prosinca izdan dekret *Inter Mirifica,*[449] koji je bio posvećen ulozi i značaju medija nazvavši ih *divnim Božjim darovima za širenje Evanđelja.*[450] Istoga dana iznesen je još jedna mnogo značajniji dokument. Bila je to Konstitucija *Sacrosactum Concilium.*[451] U toj Konstituciji izvršena je obnova liturgije, kojoj se dalo puno veće značenje te se pritom odlučilo kako ona mora biti što bliža

[439] AAS, 55 [1963] 126. Komisija o sjemeništima, studijama i katoličkom odgoju i obrazovanju.
[440] AAS, 55 [1963] 127-128. Komisija o apostolatu vjernika te pisanju i uređivanju tiskane riječi i medija.
[441] V. Carbone, Kardinal Franjo Šeper kao koncilski otac. U: *Veritatem facientes in caritate*: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti, Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 362.
[442] http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/
[443] http://www.catholic-hierarchy.org/event/ecv2.html
[444] http://www.catholic-hierarchy.org/event/ecv2.html
[445] SVNZ, 9/1964., str. 98., također i: http://www.catholic-hierarchy.org/event/ecv2.html
[446] http://www.catholic-hierarchy.org/event/ecv2.html
[447] http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/
[448] http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/
[449] AAS, 56 [1964] 145-157.
[450] http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19631204_inter-mir-ifica_en.html
[451] AAS, 56 [1964] 97-138.

vjernicima. Kako bi se to ostvarilo provedena je jedna od epohalnih promjena uvođenjem bogoslužja na narodnim jezicima umjesto dotadašnje upotrebe latinskog.[452]

Na Trećem plenarnom koncilskom zasjedanju donesena je jedna konstitucija te dva dekreta. Svakako najznačajnija od njih bila je konstitucija *Lumen Gentium* donesena 21. studenog 1964. godine.[453] Središnja tema ove konstitucije pod nazivom *svjetlo naroda* iznosi posuvremenjeno teološko razumijevanje crkvene stvarnosti. U njoj je razložen Misterij Crkve i Božjeg naroda, hijerarhijsko uređenje Crkve, uloga laika i redovnika, opći poziv na svetost, eshatološko značenje putujuće Crkve i njezino jedinstvo s nebeskom te Blažena Djevica Marija u otajstvu Krista i Crkve.[454] Na istom plenarnom zasjedanju i istog dana donesen je i dekret *Orientalium Ecclesiarum,*[455] u kojem je naglašen značaj istočnih katoličkih, ali i drugih Crkava nazivajući ih *živim svjedocima istočne predaje.*[456] Drugi dekret koji je također donesen 21. studenog 1964. godine dobio je naziv *Unitatis Redintegratio.*[457] U njemu je istaknuta važnost ekumenizma na osnovama jedinstva i univerzalnosti Crkve, ali i razumijevanju odijeljenih Crkava na Zapadu te naročito Istoku.[458]

Četvrto plenarno koncilsko zasjedanje održano koncem 1965. godine bilo je ipak najznačajnije zbog iznimno velikog broja odluka koje su na njemu donesene. Na njemu su donesene dvije od ukupno četiri koncilske Konstitucije, šest od ukupno devet dekreta te sve tri deklaracije. Prvo su, 28. listopada, svijetlo dana ugledala tri dekreta i dvije deklaracije. Bili su to dekreti *Optatam Totius,*[459] *Perfectae Caritatis,*[460] *Christus Dominus,*[461] te deklaracije *Gravissimum Educationis,*[462] i *Nostra Aetate.*[463] U prvom dekretu pod nazivom *Optatam Totius* središnja pozornost je bila posvećena obrazovanju i odgoju novih naraštaja svećenika.[464] Pri tome je istaknuta potreba za promicanjem svećeničkih zvanja, odgoju u

[452] http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vati_const_19631204_sacrosanctum-concilium_en.html
[453] AAS, 57 [1965] 5-75.
[454] http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_en.html
[455] AAS, 57 [1965] 76-89.
[456] http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19641121_orientalium-ecclesiarum_en.html
[457] AAS, 57 [1965] 90-112.
[458] http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19641121_unitatis-redintegratio_en.html
[459] AAS, 58 [1966] 713-727.
[460] AAS, 58 [1966] 702-712.
[461] AAS, 58 [1966] 673-701.
[462] AAS, 58 [1966] 728-739.
[463] AAS, 58 [1966] 740-744.
[464] *http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_optatam-totius_en.html*

crkvenom duhu i čistoći te je istaknuta važnost humanističke kulture, filozofije i teologije. Na koncu je istaknuta potreba što većeg daljnjeg usavršavanja nakon studijskog obrazovanja. Drugi dekret pod nazivom *Perfectae Caritatis* posvećen je potrebi obnove crkvenih redova koji su označeni kao bogatstvo Crkve te izvor nebeskih milosti.[465] Dekret pod nazivom *Christus Dominus* iznosi odredbe o ulozi biskupa za Katoličku Crkvu, njihovom odnosu prema Apostolskoj Stolici, odnosu sa suradnicima, radu na Sinodama, Koncilu i Biskupskim konferencijama te mnogobrojnim drugim pitanjima vezanim uz njihova prava o obaveze.[466] Uz ove dekrete na ovom koncilskom zasjedanju donesene su i dvije već spomenute deklaracije. U prvoj deklaraciji, pod nazivom *Gravissimum Educationis* u kojoj je ukazano na vrijednosti kršćanskog odgoja i obrazovanja te o potrebi njegova očuvanja i većeg promicanja.[467] Druga deklaracija pod nazivom *Nostra Aetate* iznosi naputke o odnosima spram drugih ne-kršćanskih religija osobito ističući potrebu dijaloga i razumijevanja sa islamskim vjernicima te prihvaćanja starije braće po Abrahamu u odnosima sa Židovima.[468]

Dana 18. studenog 1965. godine na Četvrtom koncilskom zasjedanju donesene su još dvije značajne odluke konstitucija *Dei Verbum*[469] i dekret *Apostolicam Actuositatem.*[470] U Konstituciji *Dei Verbum* je istaknuto kako Isus nije samo navjestitelj radosne vijesti, jer je on sam po sebi radosna vijest, da Biblija ne prenosi riječ Božju već ona to jest te kako je potrebno istovremeno slušati, tumačiti i djelovati prema Svetom Pismu.[471] U dekretu *Apostolicam Actuositatem* izneseni su naputci o apostolatu laika koje se željelo potaknuti za što veće sudjelovanje u radu Crkvi, primjerice uvođenjem laičkog đakonata u Crkvi.[472]

Posljednjeg dana zadnjeg plenarnog koncilskog zasjedanja izdana je još jedna konstitucija, dva dekreta te jedna deklaracija. 7. prosinca 1965. godine objavljena je konstitucija *Gaudium et Spes,*[473] dekreti *Ad Gentes*[474] i *Presbyterorum Ordinis*[475] te

---

[465] *http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_perfectae-caritatis_en.html*

[466] *http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_christus-dominus_en.html*

[467] *http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_gravissimum-educationis_en.html*

[468] *http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_en.html*

[469] AAS, 58 [1966] 817-835.

[470] AAS, 58[1966] 837-864.

[471] http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651118_dei-verbum_en.html

[472] http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651118_apostolicam-actuositatem_en.html

[473] AAS, 58 [1966] 1025-1120.

[474] AAS, 58 [1966] 947-990.

deklaracija *Dignitatis Humanae.*[476] Za današnjicu i cjelokupno čovječanstvo možda je najznačajnija konstitucija *Gaudium et Spes* u kojoj je Crkva prepoznala čovjeka kao svoj put te ga je odlučila prihvatiti, uči u dijalog s njim, prepoznajući ga kao tražitelja Boga i Božanskog te na koncu s njim korak po korak pretvarati povijest čovječanstva u povijest spasenja.[477] Prvi od dvaju dekreta pod nazivom *Ad Gentes* svojim sadržajem posvećen je misijskom djelovanju za koje izričito navodi kako je to najveća i najsvetija dužnost Crkve te kako je za nju isključivo mjerodavna Kongregacija za širenje vjere.[478] Drugi dekret pod nazivom *Presbyterorum Ordinis* iznosi naputke o svećeničkim zadacima s naglaskom kako svećenik mora postići u svom djelovanju jedinstvo i sklad u vlastitom životu i radu.[479] Na koncu zadnjeg dana zasjedanja iznesena je i deklaracija *Dignitatis Humanae* u kojoj je izraženo opće načelo vjerske slobode kroz odnos čovjeka prema Bogu te slobodu vjerskih zajednica, slobodu obitelji, čina vjere i same Crkve te brigu za vjersku slobodu.[480]

Tijekom koncilskih zasjedanja Šeper se osobito zalagao za korištenje nacionalnih jezika u liturgiji, trajni đakonat, pričešćivanje pod objema prilikama, koncelebraciju, vjersku slobodu, apostolat laika, prava migranata.[481] Na svim zasjedanjima bio je vrlo aktivan i zapažen, međutim ovdje treba posebno istaknuti njegov doprinos pri izradi Dogmatskih koncilski konstitucija *Sacrosanctum Concilium,*[482] *Lumen Gentium,*[483] *Dei Verbum*[484] i *Gaudium et Spes.*[485] O Šeperovu radu kako na izradi ovih konstitucija, tako i na ostalim dekretima i deklaracijama, ali i poradi stjecanja uvida u ozračje koncila, osobito su značajne bilješke koje je osobno vodio.[486] Središnja tema Šeperovih promišljanja bila je liturgija budući da su uz nju vezana sva ostala pitanja kao što su upotreba narodnog jezika,

---

[475] AAS, 58 [1966] 991-1024.
[476] AAS, 58 [1966] 929-946.
[477] http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_cons_19651207_gaudium-et-spes_en.html
[478] http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651207_ad-gentes_en.html
[479] http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651207_presbyte-rorum-ordinis_en.html
[480] http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_en.html
[481] J. Kolarić, Franjo Šeper 1960-69. U: *Zagrebački biskupi i* nadbiskupi, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 506.
[482] Vlado Košić, Il contributo del Cardinale Franjo Šeper al Concilio Vaticano II – Sacrosanctum, Lumen Gentium, Dei Verbum, Gaudium et Spes. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti.* Ur. Ž. Tanjić. Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 350-353.
[483] V. Košić, *Isto,* str. 353-356.
[484] V. Košić, *Isto,* str. 356-358.
[485] V. Košić, *Isto,* str. 358-361.
[486] NAZ, OFŠ, Kutija 16, omot br. 68, bilješke sjednica Središnje komisije od 1961.-1962.; omot br. 69, bilješke sjednica Sakramentalne komisije od 1960. do 1962.; Omot br. 70, bilješke Komisije o nauku vjere i morala te Teološke komisije od 1962. do 1965.; omot br. 71, bilješke sa koncilskih zasjedanja od 1962. do 1965. godine.

koncelebracija, pričest pod objema prilikama, đakonat i slično.[487] Prvi istup pri izradi ove Konstitucije Šeper je imao 24. listopada 1962. godine kada je o uvođenju narodnog jezika u liturgiji istaknuo potrebu da se ipak ne ukine u potpunosti korištenje latinskog jer *isključiva uporaba narodnih jezika u svetim obredima otvorila bi put individualizmu svećenika, koji bi bez mnogo skrupula često na svoju ruku mijenjali tekstove.*[488] Dakako da su Šeperovi istupi bili vezani uz konkretne primjere na koje je nailazio tijekom svog rada u Hrvatskoj. Zatim se Šeper usredotočio na pitanje pričesti pod objema prilikama založivši se za nju konstatirajući kako će to u konačnici povećati pobožnost vjernika. Naime, svećenstvo se pričešćuje s Krvlju (misno vino) i Tijelom Kristovim (hostijom), dok su se do tada, iz praktičnih razloga, pričeščivali isključivo s Tijelom Kristovim. Odlukom s koncila dana je mogućnost da ukoliko prilike to dopuštaju da i vjernici budu pričešćeni pod objema prilikama. Smisao ove odluke bila je mogućnosti izraženijeg sudjelovanja vjernika u misnom obredu. Jednako tako založio se za koncelebraciju, naglašavajući kako je ona važna kako bi se pokazala međusobna povezanost svećenika koji žive u nekoj zajednici te isto tako povezanost biskupa i svećenika.[489] Sljedeće važno pitanje kojim se Šeper istaknuo na koncilskom zasjedanju 9. listopada 1963. godine bilo je pitanje đakonata, za koje je istaknuo kako je nužno da se obnovi te izbavi iz pukog stupnja na koji je u posljednje vrijeme bio sveden.[490] Na zasjedanju održanom 22. listopada 1963. godine osobito se založio za povećanje uloge i značaja laika u životu Crkve, istaknuvši kako *laici nisu samo objekt crkvenosti nego pravi subjekt.*[491] Može se istaknuti kao Šeperovi interventi, iako nisu žustri, ipak su za ono doba vrlo smjeli i progresivni, dobrim dijelom i potaknuti *u skladu s hrvatskim primjerom bogoslužja* na staroslavenskom jeziku.[492] Ovim nastojanjima koje su konačnici i uvrštene u koncilske odluke, dobrim dijelom su uklonjene zapreke za postupno približavanje Katoličke Crkve s Crkvama Istoka. Kao posljedica utjecaja Koncila, a na temelju odredbi Konstitucije *Sacrosanctum Concilium* mogu se promatrati i dokumenti koje je Franjo Šeper objavio kao zagrebački nadbiskup. Jedan takav dokument je i pastirsko pismo od 11. veljače 1965. godine s naslovom *Naša obnovljena služba Božja*.[493] U tom pastirskom pismu iznesene su novine

[487] Ivan Šaško, Kardinal Franjo Šeper i Sacrosanctum concilium. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti.* Ur. Ž. Tanjić. Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 145.
[488] Ivan Šaško, *Isto*, str. 148.
[489] Ivan Šaško, *Isto*, str. 149.
[490] Ivan Šaško, Isto, str. 150.
[491] Ivan Šaško, Isto, str. 150.
[492] Ivan Šaško, Isto, str. 152.
[493] *Šeper. Građa za životopis, svezak I.,* Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982., str. 212-220.

prema koncilskim odredbama s namjerom podrobnijeg informiranja svećenstva i vjernika o njihovom značenju i svrsi.

Druga po redu iznošenja bila je konstitucija *Lumen Gentium* na čijoj izradi je Franjo Šeper također imao poprilično velik utjecaj. To svakako nije zanemarivo s obzirom da je ova konstitucija s teološkog motrišta vjerojatno središnja koncilska odluka iz koje izviru sve ostale, jer kako i sam njezin naziv, *Svijetlo svijeta,* pokazuje kako je nakana Crkve bila da s njom trasira put kojim bi vjernici trebali ići za ovozemaljskog života. Šeper je već na samom početku ostao zapažen kada je zagovarao veću potrebu isticanja uloge laika, umjesto pretjerana inzistiranja na hijerarhijskoj Crkvi.[494] Tako se Šeper zalagao za uvođenje trajnog đakonata, dok je Franić bio protiv ređenja oženjenih đakona.[495] Šeper je imao ukupno sedam intervenata, a prvi od njih bio je vezan uz potrebu da se otkupiteljska narav Crkve ne sužava isključivo na hijerarhiju.[496] Nadovezujući se na to istaknuo je potrebu da se svećenike oslovljava sa *ministri* umjesto *prepositi,* kako bi se naglasilo kako oni nisu pretpostavljeni nego djeluju s ciljem služenja za Krista. Zatim je u interventu 18. prosinca 1962. godine istaknuo važnost i značaj Djevice Marije, naglašavajući njezin *majčinski* odnos prema Crkvi, na način da bude uzorom svim vjernicima u međusobnim odnosima.[497] Govor o obnovi đakonata Šeper je održao 9. listopada 1963. godine i u njemu je istaknuo njegove tri bitne značajka: njegovu narav, ekumenske razloge te pastoralne i apostolske.[498] Narav đakonata vezana je uz činjenicu kako je to zasebna služba Crkve, dok ekumenski razlozi polaze o činjenice da je đakonat trajno prisutan kod Istočnih Crkava te bi bilo korisno da se njegovom obnovom u Katoličkoj Crkvi dosegne bliskost sa tim Crkvama. Pastoralni i apostolski razlozi prvenstveno su vezani uz manjak svećenika te bi shodno tome đakoni mogli u velikoj mjeri pomoći u radu Crkve. Ovdje treba istaknuti kako se za obnovu đakonata jednako kao Šeper zalagao i bečki nadbiskupi i kardinal Franz König.[499] Međutim na ovoj problematici je nastao prijepor između Franića i Šepera. Franić je kao argument protiv đakonata istaknuo kako *gdje ne postoji sloboda vjere, svećenicima koji imaju obitelj teško je oduprijeti se progonima,* na što je Šeper uzvratio kako *celibat ne proizlazi iz toga da svećenici u doba progona budu*

[494] V. Košić, Kardinal Franjo Šeper i Dogmatska konstitucija o Crkvi Drugoga vatikanskog sabora Lumen Gentium. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*. Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 160.
[495] V. Košić, *Isto*, str. 160.
[496] V. Košić, *Isto*, str. 162.
[497] V. Košić, *Isto*, str. 164.
[498] V. Košić, *Isto*, str. 165.
[499] V. Košić, *Isto*, str. 166.

čvršći ili ne.[500] Na osnovi ovih istupa se tako razvidno može razabrati zašto je Šeper u konačnici dosegao vrlo visoke dužnosti u Crkvi. Naime za razliku od Franića, koji je gledao iz kuta djelovanja vlastite biskupije, Šeper je gledao mnogo šire uzimajući u obzir cjelokupnu Crkvu. Šeper je istaknuo i podatak kako je Pravoslavna Crkva u Jugoslaviji imala manje sjemeništaraca nego katolička u kojoj se sjemeništarci spremaju za celibat. Time je jasno dao do znanja kako celibat nije ni motiv ni prepreka. U svom sljedećem interventu 22. listopada 1963. godine Šeper se zauzeo za apostolat laika, jer je to jedini način oživljavanja Crkve.[501] Na koncu treba istaknuti njegovo zalaganje za promicanje poziva na svetost i ne odbacivanja mučeništva.[502]

Treća po redu konstitucija bila je *Dei Verbum* o Božanskoj objavi na kojoj je također Franjo Šeper dao značajan doprinos. Tijekom Prvog koncilskog zasjedanja Šeper je 14. studenog održao govor u kojem je istaknuo potrebu većeg vrednovanja Svetog pisma i predaje te je izrekao kako *učiteljstvo nije samo konačna i opća norma vjerovanja, nego također i da se samo učiteljstvo ravna pisanom i predanom riječi Božjom.*[503] Na osnovi te problematike održana je i vrlo burna sjednica 20. studenog kada je nastala velika polemika između suprotstavljenih strana. Šeper je inzistirao na potrebi da se koncilskim odlukama zatvori mogućnost budućih polemika između Pisma i Tradicije.[504] To je slikovito pojasnio tako što je objasnio kako je objava došla *putem dva rukavca istog potočića* [505] pri čemu je mislio na Sveto Pismo i Tradiciju. Šeper je također imao zapažen istup na pitanju vjere. Tako je 20. rujna 1965. godine izjavio kako vjerom „*ne samo da priznajemo da je istinito ono što Bog kaže nego također priznajemo nove stvarnosti* te kako je *Objava dana zajednici, a pojedincima u i po zajednici"*.[506] Time je istaknut crkveni karakter vjere. Iz ovoga se može uočiti kako je Šeper imao izražen osjećaj za društvena gibanja svog vremena.

Posljednja konstitucija po redu objave, *Gaudium et Spes* također je bila označna Šeperovim istupima. Na prvom zasjedanju, u govoru održanom 24. listopada 1962. godine istaknuo je potrebu uvođenja narodnog jezika u liturgiju, dok se 21. studenog iste godine u

[500] V. Košić, *Isto*, str. 166.
[501] V. Košić, *Isto*, str. 167-168.
[502] V. Košić, *Isto*, str. 168-169.
[503] Ž. Tanjić, Doprinos zagrebačkoga nadbiskupa Franje Šepera izradbi Dogmatske konstitucije Dei Verbum, U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti* . Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 181.
[504] Ž. Tanjić, *Isto*, str. 183.
[505] Ž. Tanjić, *Isto*, str. 184.
[506] Ž. Tanjić, *Isto*, str. 190.

govoru zauzeo za pravo razumijevanje crkvene Predaje.[507] Na drugom zasjedanju imao je četiri interventa. Tako se 3. listopada 1963. godine zauzeo da se prilikom govora o Crkvi u obzir uzmu dublja značenja slika, dok se šest dana kasnije u govoru ponovo zauzeo za obnovu đakonata.[508] Interventom od 22. listopada 1963. godine naglasio je potrebu dublje suradnje svećenika i laika, dok se 28. listopada zauzeo za veće jedinstvo kršćana.[509] Na trećem zasjedanju, dana 29. rujna 1964. godine zauzeo se za prihvaćanje Židova što je imalo veliiki odjek u javnosti, dana 9. listopada iste godine založio se za veće vrednovanje laika u Crkvi.[510] Na posljednjem zasjedanju 17. rujna 1965. godine zauzeo se za slobodu religioznosti, dok je 24. rujna iste godine iznio značajan govor o Crkvi u suvremenom svijetu te problemu modernog ateizma, koji svoje korijene ima u crkvenom konzervativizmu i imobilizmu.[511] Ovdje pak Šeper još ističe kako *slava nacije, čistoća roda, autonomija kulture i tomu slično nisu najveće dobro koje bi trebalo sačuvati na uštrb solidarnosti ljudskog roda.*[512]

Na temelju svega iznesenog može se ustvrditi kako je Šeper bio među najistaknutijim sudionicima Koncila te kako je zasigurno u nezanemarivoj mjeri utjecao na sastavljanje Dogmatskih konstitucija, ali i dekreta i deklaracija, koje su izašle kao plod ovog višegodišnjeg plenarnog zasjedanja crkvenih dostojanstvenika iz čitavog svijeta.

[507] Nikola Dogan, Kardinal Franjo Šeper i Gaudium et spes, U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti* . Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 201.
[508] N. Dogan, *Isto*, str. 201.
[509] N. Dogan, *Isto*, str. 201-202.
[510] N. Dogan, *Isto*, str. 202.
[511] N. Dogan, *Isto*, str. 202.
[512] N. Dogan, *Isto*, str. 204.

4.3.2. Franjo Šeper i promicanje koncilskog duha u Hrvatskoj - primjer tiskovne i izdavačke djelatnosti

Franjo Šeper je na mjestu nadbiskupa nastojao što bolje sprovesti u život koncilske odluke za koje se i sam zalagao u svojim interventima tijekom koncilskih zasjedanja. Jedan od načina poticanja djelovanja Crkve u koncilskom duhu svakako je izdavaštvo. Pisanom riječju koncilska misao mogla se proširiti do svakog kutka Zagrebačke nadbiskupije, metropolije, Crkve u Hrvatskoj i Hrvata te u konačnici do svakog kutka tadašnje Jugoslavije.

4.3.2.1. Pojava i uloga Glasa Koncila

Ideja o pokretanju tiskanog informativnog lista koji bi donosio novosti sa koncilski zasjedanja došla je od strane Šeperovih bliskih suradnika.[513] Ideju je zatim prihvatio ravnatelj Nadbiskupskog Duhovnog Stola Stjepan Bakšić rekavši kako će on biti izdavač, dok bi ravnatelj nadbiskupske kancelarije Dragutin Hren bio glavnim urednikom. Tom prilikom je ideju za ime dao otac Bonaventura Duda[514] i tako je list prozvan *Glas s Koncila*, čime je jasno dano na znanje kako je osnovna misao lista bila donošenje koncilskih novosti s obzirom na nemogućnost vjernika da relevantnu informaciju dobiju iz javnih i državnih tiskovina koje su bile pod potpunom kontrolom komunističkog režima. Ideja je u konačnici 2. listopada 1962. godine predstavljena Franji Šeperu na zagrebačkom željezničkom kolodvoru u trenutku njegova odlaska na Koncil u Rim te ju je on tom prilikom u potpunosti prihvatio, čime je ovaj list bio rođen.[515] Isprva je bilo zamišljeno da list izlazi povremeno s namjerom iznošenja koncilskih događaja. No postojala je i neskrivena želja da se pokrene i nešto veće izdanje u vidu tjednika. Nadu u ovakav ishod pobudilo je 30. lipnja 1963. godine uspješno tiskanje čak

[513] Bili su to oci Bonaventura Duda, Tomislav Šagi-Bunić te osobito Zorislav Lajoš. (Vidi: Ivan Miklenić, Kardinal Franjo Šeper – utemeljitelj katoličkoga lista *Glas koncila*. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 254.

[514] Otac Bonaventura Duda rođen je u Rijeci 14. siječnja 1924. godine pod imenom Roko. Pohađao je školu na Krku i Sušaku. Upoznao je trsatske franjevce koji su ga 1935. poslali u Varaždin na franjevačku gimnaziju. U novicijat je ušao 1941. godine, a nakon mature započeo je studij teologije u Zagrebu. Na KBF-u je diplomirao 1950. te iste godine na Trsatu proslavio Mladu misu. U Rimu je na Franjevačkom sveučilištu 'Antonianum' stekao doktorat. Nakon toga na Papinskom biblijskom institutu položio je biblijski licencijat. U Zagreb se vratio 1957. godine i postao asistentom na KBF-u. Od godine 1964. do 1969. bio je redoviti profesor i pročelnik Katedre Svetoga pisma Novoga zavjeta. Više puta bio je prodekan, a od 1982. do 1986. dekan KBF-a. Predavao je i sudjelovao na brojnim znanstvenim skupovima. Umirovljen je 1. listopada 1993., a 9. studenoga 2001. godine izabran je za profesora emeritusa. (Izvor: http://www.katolicki-tjednik.com/vijest.asp?n_UID=328).

[515] I. Miklenić, *Isto,* str. 254.

40.000 primjeraka lista s naslovnicom *Habemus Papam* povodom izbora novog pape Pavla VI.[516] Dana 10. rujna 1963. Franjo Šeper je potpisao dekret upućen nadbiskupskom kancelaru Dragutinu Hrenu u kojem ga imenuje glavnim i odgovornim urednikom lista *Glas s Koncila* koji je trebao izlaziti za vrijeme trajanja Drugog vatikanskog koncila.[517] Niti mjesec dana kasnije 2. listopada 1963. godine Franjo Šeper imenovao je Dragutina Hrena glavnim i odgovornim urednikom lista koji se od tada pa sve do današnjih dana zove *Glas Koncila,* čime je iz imena lista izbačeno prvobitno „s".[518] List je tako sve do naših dana vrlo uspješno nastavio s izlaženjem pod prepoznatljivim imenom.[519]

Prelaskom na redovito izlaženje u obliku dvotjednika, *Glas Koncila* je postao *problem* za komunistički režim, koji se bojao širenja njegova utjecaja. Zbog vrlo realne opasnosti zabrane njegova izlaženja u božićnom dvobroju 1963. godine objavljeni su potpisi svih biskupa i nadbiskupa za očuvanje lista.[520] Komunističke vlasti su u konačnici odustale sa zabranom izlaženja lista. Dakako da je to dobrim dijelom bilo plodom skupljenih potpisa katoličkog episkopata. Vlasti se zasigurno nisu u tom trenutku željele upuštati u nove velike sukobe s Crkvom, koji joj ne bi bili od koristi.

U namjeri da pravno regulira status lista, Franjo Šeper se odlučio za njegovo organiziranje kao samostalnog crkvenog tijela. To je učinjeno odlukom od 31. prosinca 1963. godine.[521] Ova odluka je donesena u skladu s propisima kanonskog prava, ali dakako i u skladu s člankom 3. Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica.[522] U tom članku zakona stoji: *Vjerske zajednice su slobodne u vršenju vjerskih poslova i vjerskih obreda. Vjerske zajednice mogu izdavati.*[523] Šeper je u odluci u 7 točaka obrazložio da je cilj lista širenje vjerske kulture, širenje vjerske problematike te informiranje vjernika o događajima u

[516] I. Miklenić, *Isto,* str. 255.
[517] I. Miklenić, *Isto,* str. 256.
[518] NAZ, NDS, 3733/1963. Svjedodžba o imenovanju Dragutina Hrena glavnim i odgovornim urednikom katoličkog lista *Glas koncila.*
[519] List pod nazivom *Glas koncila* i s motom *Novo lice Crkve* počeo je izlaziti iz tiska 29. rujna 1963. godine. Njegov izdavač bio je Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu, koji je ujedno imao i njegovog glavnog i odgovornog urednika te ravnatelja. List je ispočetka bio dvotjednika, a nakon 1. siječnja 1985. godine počeo je izlaziti u tjednom izdanju. Od 1985. do 2004. godine osim Zagrebačke nadbiskupije, izdavačem lista bili su također i Riječka, Splitsko-makarska, Vrhbosanska i Zadarska nadbiskupija. Jednako tako suizdavačem je od 1987. do 1991. godine bila i Beogradska nadbiskupija. (Izvor: http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=-com_content&view=article&id=78&Itemid=74).
[520] I. Miklenić, *Isto*, str. 257. Prvi je svoj potpis dakako stavio Franjo Šeper. No zanimljivo je dakako da je posljednji svoj potpis stavio Frane Franić.
[521] NAZ, NDS, 3733/1963. Odluka o organiziranju katoličkog lista *Glas koncila* kao samostalnog crkvenog tijela.
[522] NAZ, NDS 3733/1963, *Isto.*
[523] *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, God. IX., Br. 22., 27. svibnja 1953., str. 151.

Katoličkoj Crkvi u svijetu, naročito onima koji su vezani uz Koncil.[524] Istaknuto je kako je to posebno tijelo u financijskom i svakom materijalnom smislu te će u tu svrhu biti imenovan tročlani direktorij koji će njime upravljati te da će posebnim dekretima imenovati urednik i uredнički odbor, upravitelj lista i ostalo osoblje.[525] Na koncu je istaknuta vrlo bitna stavka koja kazuje kako će u slučaju da list prestane sa izlaženjem sva njegova imovina pripasti Zagrebačkoj nadbiskupiji.[526]

Donošenjem ove odluke s pravom se može reći kako je u pravom smislu riječi nadbiskupa Franjo Šeper postao i ostao utemeljiteljem katoličkog dvotjednika, a kasnije tjednika *Glas koncila.* Istoga dana 31. prosinca 1963. godine Šeper je imenovao upravitelja,[527] glavnog urednika i odgovornog urednika[528] te tročlani direktorij *Glasa koncila.*[529] Tako je zaživio ovaj vizionarski i za ono doba vrlo ambiciozan projekt koji djeluje i danas. Uz *Glas koncila* treba svakako istaknuti *Mali koncil* koji je iz njega izrastao u ožujku 1966. godine odvajanjem rubrike *Vama, djeco.*[530] Nastao je kako bi zadovoljio potrebu za jednim katoličkim listom koji bi bio namijenjen samo djeci. Do njegovog izlaženja došlo je zahvaljujući dogovoru zagrebačkog nadbiskupa, tada već kardinala, Franje Šepera i Đakovačko-srijemskog biskupa Stjepana Bauerleina. Prema tom dogovoru bilo je dogovoreno da *Mali koncil* uređuje kadar Đakovačke biskupije, a da ga *Glas koncila* tiska kao svoj prilog. Odgovornim urednikom imenovan je tadašnji pomoćni zagrebački biskup Franjo Kuharić.[531]

[524] NAZ, NDS 3733/1963, *Isto.* Članak 1. Odluke.
[525] NAZ, NDS 3733/1963, *Isto.* Članci 2., 3., 4., 5. i 6. Odluke.
[526] NAZ, NDS 3733/1963, *Isto.* Članak 7. Odluke.
[527] NAZ, NDS, 3733/1963. IMenovanje upravitelja *Glasa koncila* u osobi Sibe Zaninovića.
[528] NAZ, NDS, 3731/1963. Imenovanje glavnog urednika *Glasa koncila* u osobi Vladimira Pavlinića te odgovornog urednika istog lista u osobi Dragutina Hrena.
[529] NAZ, NDS, 3732/1963. Imenovanje tročlanog direktorija *Glasa koncila* u osobama Franje Grundlera, Vladimira Stankovića i Milostislava Cika.
[530] http://www.glas-koncila.hr/mak/index.php?option=com_content&view=article&id=36&Itemid=65#.UgFVV-m2RFLw
[531] Glavnim urednikom imenovan je Marko Majstorović (Izvor: http://www.glas-koncila.hr/mak/index.-php?-option=com_content&view=article&id=36&Itemid=65#.UgFVVm2RFLw).

3733/1963

NADBISKUPSKI DUHOVNI STOL
U ZAGREBU

Zagreb, 31. prosinca 1963.

Broj: /1963

U suglasnosti s čl. 3 Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica te s propisima kanonskog prava donosim

O D L U K U

1. Da se izdaje vjerski list "GLAS KONCILA" koji ima isključivo služiti širenju vjerske kulture, tumačenju vjerske problematike, informiranju savjesti vjernika u svijetlu Kristove nauke te izvještavanju o događajima u katoličkom svijetu i na području vjerskog života uopće, a napose u vezi s II Vatikanskim Koncilom.
   List će izlaziti dva puta mjesečno, a može se pretvoriti i u tjednik.
2. "GLAS KONCILA" se formira kao posebno tijelo s vlastitim financijskim poslovanjem i uzdržavanjem.
3. U svrhu upravljanja personalnim, materijalnim i financijskim poslovanjem lista bit će posebnim dekretom Nadbiskupa imenovan direktorij koji će se sastojati od tri člana. Direktorij će donositi odluke većinom glasova.
4. U svrhu tehničkog i idejnog uredjivanja "GLASA KONCILA" Nadbiskup će posebnim dekretom imenovati uredniški odbor, koji će se sastojati od glavnog urednika i dva suurednika. Uredniški odbor će biti dužan da se u pogledu uredjivanja lista pridržava smjernica navedenih u točki 1. ove Odluke i posebnih uputa Nadbiskupa kojemu je uredniški odbor u svemu odgovoran. Istim dekretom Nadbiskup će imenovati i odgovornog urednika.
5. Posebnim dekretom Nadbiskupa bit će imenovan i upravitelj lista koji će voditi materijalne i financijske poslove "GLASA KONCILA" u smislu uputa dobivenih od direktorija i u granicama nadležnosti koje mu direktorij odredi. Upravitelj lista je odgovoran direktoriju.
6. Ostalo osoblje potrebno za uredno poslovanje "GLASA KONCILA" imenovat će direktorij.
7. U slučaju da iz bilo kojeg razloga "GLAS KONCILA" prestane izlaziti, njegova imovina pripada Zagrebačkoj nadbiskupiji.

NADBISKUP:

Šepr

Dokument br. 1: Odluka Franje Šepera o samostalnom izdavanju *Glasa koncila*[532]

[532] NAZ, NDS, 3733/1963, *Odluka.*

U početku izlaženja tiskano je 12.000 primjeraka da bi već 1964. godine dosegao brojku od 60.000, dok je za Božić naklada iznosila i 80.000 primjeraka.[533] List se vrlo brzo proširio po svim biskupijama i nadbiskupijama te je bio vrlo dobro prihvaćen. Prihvatili su ga biskupi, svećenici, redovnici, redovnice, i što je osobito bitno prihvatili su ga vjernici kojima je list bio i namijenjen kako bi se kroz njega informirali o djelovanju Crkve u Hrvatskoj i Svijetu.. Dobar prijem nije bio neočekivan budući da je list ispunio jednu prazninu budući da nije bilo relevantnijeg tiskanog medija koji nije bio pod kontrolom Partije i državnih vlasti a da je pritom imao širi karakter od samo regionalnog ili provincijskog izdanja. Ubrzo po izlasku prvih brojeva Šeper se pohvalio papi Pavlu VI. o ovom vrlo velikom uspjehu, s obzirom na društveno-političke okolnosti te je tu svrhu u Rim odnio veći broj primjeraka lista.[534] Kako bi još više osigurao nesmetani rad lista, Šeper je odlučio Franju Kuharića, zaređenog 3. svibnja 1964. godine za zagrebačkog pomoćnog biskupa, točno tjedan dana kasnije, imenovati odgovornim urednikom *Glas koncila.*[535] Ovom odlukom Šeper je s pravom računao kako će se smanjiti izgledi za reakcije od strane komunističkog režima s obzirom da je na čelu lista ipak jedan biskup. Pojavljivanje *Glasa (s) koncila* bilo je doista nasušno potrebno za Katoličku Crkvu. Pritom se to nije odnosilo samo na Zagrebačku nadbiskupiju nego i za cijelu Hrvatsku, ali i šire.

[533] I. Miklenić, *Isto*, str. 259.
[534] I. Miklenić, *Isto*, str. 259.
[535] I. Miklenić, *Isto*, str. 260.

4.3.2.2. Ostali katolički tisak

Prije pojave *Glasa koncila* katolička izdavačka i novinska djelatnost bila je gotovo opustošena od strane komunističkog režima, koji je svojim dolaskom na vlast ukinuo i zabranio tiskanje i izdavanje mnogobrojnih katoličkih listova i knjiga. Tako je primjerice 1961. godine u Hrvatskoj bilo samo 13 listova Katoličke Crkve,[536] dakako ne uzimajući u obzir izdanja svećeničkih udruženja.

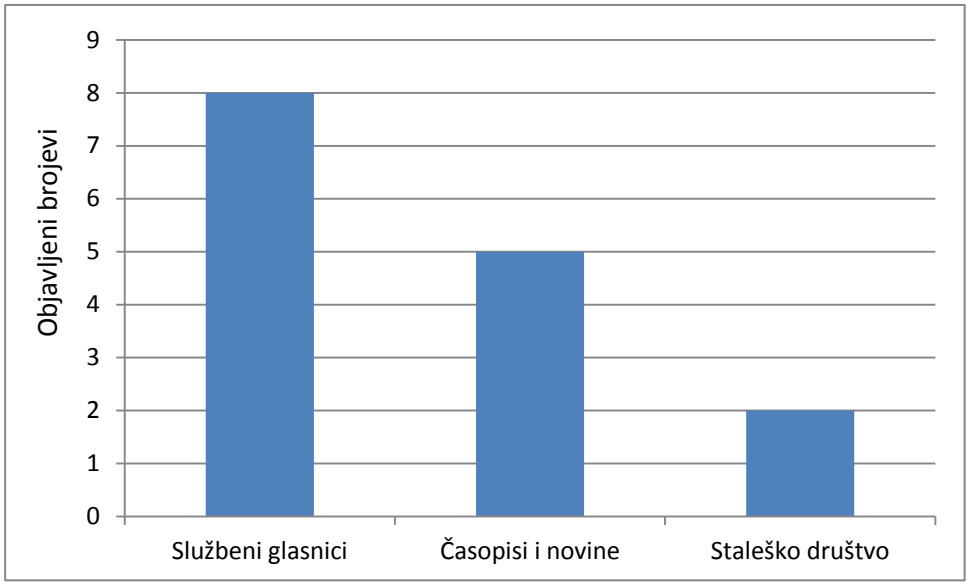

Grafikon br. 14.: Katolički listovi prema vrstama 1961. godine[537]

Stanje izdavačke djelatnosti Katoličke Crkve na prostorima Hrvatske do pojave *Glas koncila* bilo je u vrlo nezavidnom položaju. Bilo je prisutno svega 15 službenih vjesnika, okružnica i obavijesti, 6 časopisa i novina te dva lista staleških društava svećenika (vidi grafikon br.15.).[538] Od službenih vjesnika, okružnica i obavijesti to su bili: *Službeni Vjesnik Nadbiskupije Zagrebačke,*[539] *Okružnice i obavijesti biskupskog ordinarijata u Djakovu,*[540]

[536] HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. Prilog: *Vjerska štampa u Hrvatskoj.*
[537] HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. Prilog: *Vjerska štampa u Hrvatskoj.* Stanje broja službenih glasnika, časopisa i novina Katoličke Crkve početkom za 1961. godine , str. 1.
[538] HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. Prilog: *O izdavačkoj djelatnosti vjerskih zajednica u NRH za 1962. god.*, str. 1-7.
[539] Službeno glasilo Zagrebačke nadbiskupije, namijenjeno za službenu upoterbu, koje se u ciklostilu umnožavalo u Ordinarijatu Zagrebačke nadbiskupije. (Izvor: HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. Prilog: *O izdavačkoj djelatnosti vjerskih zajednica u NRH za 1962. god.*, str. 2.) .
[540] Službeno glasilo Đakovačke biskupije, izdavao ga je biskupski ordinarijat i umnožavao u ciklostilu. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 2.).

Crkvene obavijesti,[541] *Službeni vjesnik,*[542] *Okružnice – službene obavijesti,*[543] *Vjesnik zadarske nadbiskupije,*[544] *Okružnica,*[545] *Službeni vjesnik,*[546] *Crkvene obavijesti,*[547] *Obavijesti,*[548] *Vjesnik križevačke eparhije,*[549] *Vjesnik provincije presvetog otkupitelja,*[550] *Vjesnik franjevačke provincije sv. Jeronima u Dalmaciji,*[551] *obavijesti*[552] i *Okružnica nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa.*[553] Nabrojena glasila bila su namijenjena za internu upotrebu. U njima su izdavane uppute i instrukcije za obavljanje pojedinih vjerskih obreda i drugih crkvenih poslova. Tako su svi događaji na prostorima jedne (nad)biskupije ili redovničke provincije bili sadržani u ovim glasilima. Također, tu su iznošene i mnogobrojne obavijesti iz života Crkve općenito.

Osim službenih glasila izlazile su i tiskovine te časopisi kojih je bilo u još manjem broju. U tom razdoblju izlazili su: *Vjesnik đakovačke biskupije,*[554] *Blagovest,*[555] *Služba Božja,*[556] *Glasnik sv. Antuna Padovanskog,*[557] *Ministrant*[558] i *Vjesnik Blaženog Nikole*

[541] Službeno glasilo Porečko-pulska biskupije i Pazinske apostolske administrature, koje se tiskalo u ciklostilu u biskupskom ordinarijatu u Pazinu. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 2.).
[542] Službeno glasilo Senjsko-modruške biskupije, koje je tiskano u ciklostilu izdavao biskupski ordinarijat u Senju. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 2.).
[543] Službeno glasilo Krčke biskupije, koje je izdavao Biskupski ordinarijat u Krku. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 2.).
[544] Službeno glasilo Zadarske nadbiskupije, koje redovito jednom mjesečno Nadbiskupski ordinarijat u Zadru tiska u ciklostilu. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 3.).
[545] Službeno glasilo Šibenske biskupije, koje u interne svrhe tiska Ordinarijat u Šibeniku. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 3.).
[546] Službeno glasilo Splitske i Makarske biskupije, koje se u ciklostilu tiskalo u Splitu. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 3.).
[547] Službeno glasilo Hvarske biskupije tiskano i ciklostilu. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 3.).
[548] Službeno glasilo Dubrovačke biskupije, koje je u ciklotisku izdavao biskupski ordinarijat u Dubrovniku. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 3.).
[549] Službeno glasilo Križevačke biskupije, odnosno eparhije koje je izdavao biskupski ordinarijat u Križevcima te tiskao u Zagrebu. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 3.).
[550] Službeno glasilo Franjevačke provincije Presvetog otkupitelja koje je tiskano kao ciklotisni dvobroj u Splitu. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 3.).
[551] Službeno glasilo Franjevačke provincije sv. Jeronima, koje je tiskano u ciklostilu jednom mjesečno u Zadru. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 3.).
[552] Službeno glasilo Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, koje je tiskano u Zagrebu. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 3.).
[553] Službeno glasilo bogoslova Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu tiskano u ciklostilu. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 3.).
[554] *Vjesnik đakovačke biskupije* tiskao se u tiskari *Tipografija* u Đakovu u 3.100 primjeraka. Izlazio je jednom mjesečno. *Vjesnik đakovačke biskupije* tiskao se u tiskari *Tipografija* u Đakovu u 3.100 primjeraka. Izlazio je jednom mjesečno. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 4.).
[555] *Blagovjest* se tiskala jednom mjesečno u 47.000 primjeraka te se tiskala u *Srbo-štampi* u Beogradu. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 4.).
[556] *Služba Božja* tiskana je jednom mjesečno u tiskari *Slobodne Dalmacije* u Splitu u 3.100 primjeraka. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 5.).
[557] *Glasnik sv. Antuna Padovanskog* tiskao se u tiskari *Tipografija* u Đakovu u 4.000 primjeraka. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto*, str. 5.).

Tavelića.[559] *Vjesnik đakovačke biskupije* imao je karakter poluslužbenog glasila Đakovačke biskupije. Uz to imao je, do pojave *Glasa Koncila,* status neslužbenog glasila Katoličke Crkve budući da je donosio tekstove vjerskog karaktera namijenjene svećenicima, ali i vjernicima donoseći obavijesti koje su prelazile granice Đakovačke biskupije. To je bio ujedno i najčitaniji katolički list među svećenicima u Hrvatskoj te je bio proširen među svećenstvom čitavog prostora tadašnje Jugoslavije. S druge strane *Blagovest* je bilo redovno mjesečno poluslužbeno glasilo Beogradske nadbiskupije koje je bilo raširenо na čitavom prostoru tadašnje Jugoslavije. U njemu je manja pozornost bila posvećena crkvenoj problematici te je više bio prilagođen vjernicima. Mjesečno glasilo *Služba Božja* izdavao je Interdijecezanski liturgijski odbor. Bio je to stručni list namijenjen prvenstveno svećenstvu s dominantno liturgijsko-pastoralnom problematiku. Redovito mjesečno glasilo franjevaca konventualaca iz Zagreba *Glasnik sv. Antuna Padovanskog* počeo je izlaziti u ožujku 1962. godine nastavši s intencijom da istisne tiskovine Staleškog društva svećenika. Glasilo namijenjeno isključivo djeci bio je *Ministrant* koji je izlazio jednom mjesečno te je bio namijenjen deci, prvenstveno ministrantima kako mu i samo ime sugerira. Posljednji časopis koji je izlazio prije pojavljivanja *Glasa koncila* bio je *Vjesnik Blaženog Nikole Tavelića* koji je bio mjesečno glasilo Vice-postulature Bl. Nikole Tavelića. Glavna svrha bila mu je Tavelićeva popularizacija s ciljem njegova proglašenja hrvatskim svecem.

Izuzme li se malobrojni tisak koji je nekako uspijevao izlaziti, u suštini je na medijskom planu najviše napravio *Glas (s) Koncila* kako zbog svoje organizacije i rasprostranjivanja diljem Hrvatske i Jugoslavije, kvalitetnog sadržaja i kompetentnih autora, tako i velikom zaslugom Franje Šepera koji je prepoznao njegov značaj i svesrdno ga pomogao. To je bio svojevrsni podstrek za izlaženjem i probijanjem u javnost mnogobrojnih drugih časopisa, glasila i novina. Tako su redom počeli s izlaženjem 1962. godine *Zvona* kao časopis Biskupskog ordinarijata u Rijeci[560] te *Bogoslovska smotra*[561] kao stručni časopis Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu 1963. godine. Iste 1963. godine isusovci u Zagrebu su pokrenuli časopis *Glasnik Srca Isusova i Marijina* koji je izlazio u nakladi od čak 40.000

[558] *Ministrant* se tiskao jednom mjesečno u 4.100 primjeraka u tiskari *Tipografija* u Đakovu. Izdavač mu je bio župnu ured u Tordincima u Slavoniji, ali je svejedno bio proširen po cijeloj Hrvatskoj. (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. *Isto,* str. 5.).

[559] *Vjesnik Blaženog Nikole Tavelića* tiskao se jednom mjesečno u 5.130 primjeraka u đakovačkoj tiskari *Tipografija.* (HDA, RK-SSRNH, Fond 1228. , Kutija broj 872. Isto, str. 5.).

[560] Mile Vidović, *Povijest Crkve u Hrvata,* Crkva u svijetu, Split, 1996., str. 438.

[561] F. Šanjek, Crkva i kršćanstvo u Hrvata 1941.-1997. U: *Povijest Hrvata. Svezak III. od 1918. do danas.* Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 404.

primjeraka.[562] Splitski franjevci 1965. godine pokreću list *Marija,*[563] a sljedeće godine u Zagrebu je pokrenut časopis *Svesci – Kršćanska sadašnjost.*[564] U Splitsko-makarskoj biskupiji 1966. godine počeo je izlaziti teološki dvomjesečnik *Crkva u svijetu*, koji je također imao za cilj širenje koncilskih sadržaja na prostorima Dalmacije.[565] S vremenom suizdavačima časopisa su postale i ostale dalmatinske biskupije te se časopis od *Vjesnika biskupije splitske i makarske* s vremenom etablira u jedan od vodećih teoloških časopisa. Sljedeće, 1967. godine počeo je izlaziti *Kačić* a nakon njega 1969. *Kana.*[566] Iste godine Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu pokrenulo je časopis za književnost i kulturu *Marulić,* a Nadbiskupski duhovni stol list *Betanija* koji je bio namijenjen za bolesnike.[567]

U sljedećem desetljeću, točnije 1971. godine isusovci su pokrenuli časopis *Obnovljeni život* zasnivajući ga na temeljima nekadašnjeg *Života* koji je ukinut 1945. godine. Godine 1977. Institut za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu pokreće časopis *Croatica christiana periodica.*[568] Tako se može reći kako je *Glas koncila* bio u neku ruku *ledolomac,* koji je odškrinuo put za prodor crkvenih misli i ideja u tadašnjoj široj hrvatskoj, ali jednako tako i jugoslavenskoj javnosti.

[562] Juraj Mirko Mataušić, Katolički tisak u Zagrebačkoj nadbiskupiji. U: *Zagreb i Zagrebačka biskupija (1094.-1994.),* Zagreb, 1995., str. 657.
[563] M. Vidović, *Isto*., str. 438.
[564] M. Vidović, *Isto*., str. 438.
[565] J. M. Mataušić, Prihvat Drugog vatikanskog koncila u Hrvatskoj na primjeru katoličkog tiska i odnosa Crkve prema medijima*, Časopis za suvremenu povijest*, 38/2006., 2, str. 509.
[566] M. Vidović, *Isto*., str. 438.
[567] M. Vidović, *Isto*., str. 438.
[568] F. Šanjek, Crkva i kršćanstvo u Hrvata 1941.-1997. U: *Povijest Hrvata. Svezak III. od 1918. do danas.* Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 404.

4.3.2.3. Oživljavanje izdavačke djelatnosti Katoličke Crkve kroz pokretanje Centra za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije – Kršćanska sadašnjost

Na krilima tiskovne djelatnosti rađala se s vremenom i potreba jačanja izdavačke djelatnosti koja bi omogućila prodor prema čitateljima knjiga i drugih izdanja posvećenih teološkim, filozofskim i općenito znanstvenim temama iz područja vjere, religioznosti te općenito širenja koncilskih misli. Ponukan ovim potrebama Franjo Šeper je 22. veljače 1968. godine donio dekret o osnivanju Centra za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije – Kršćanska sadašnjost.[569] Šeper je u uvodnom dijelu dekreta istaknuo kako je za djelotvornu provedbu koncilske obnove potrebno dublje poznavanje koncilskih misli te, imajući u vidu postignuto djelovanju uredništva časopisa Svesci – kršćanska sadašnjost,[570] ustanovljuje ovu crkvenu ustanovu s ciljem izvršenja ovih zadataka. Zadatke je zatim Šeper naveo u šest točaka. U prvoj je istaknuo kako će Centar svoju djelatnost nastaviti na temeljima časopisa Svesci-kršćanska sadašnjost koristeći pritom njihove prostorije te da tako djelatnost uredništva odsad postaje djelatnost Centra.[571] U drugoj točki navodi kako će dekretom imenovati Pročelnika Centra koji će dobiti rok od tri godine da organizira rad Centra te izradi njegov Statut.[572] Trećom točkom je naloženo kako Centar ima za cilj izdavanje ili umnažanje sadržaja informativnog, ilustrativnog i stvaralačkog karaktera u svrhu koncilske obnove.[573] Osim toga ima za cilj organizaciju konferencija, predavanja, seminara i tečajeva vezanih uz kršćansku tematiku i u svrhu širenja koncilskih misli i djelovanja. Četvrtom točkom je definirano kako Centar svoja izdanja može vršiti samostalno, ali i u suradnji s drugim izdavačima.[574] U vrlo važnoj petoj točki je izričito navedeno kako Centar stoji pod nadzorom Ordinarija Zagrebačke nadbiskupije kojem je Pročelnik dužan podnositi godišnja izvješća o

[569] *Šeper. Građa za životopis. Svezak I.* Ur. Đ. Pukec i V. Stanković. Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982., str. 300-301.; Stella Tamhina, Kardinal Franjo Šeper ustanovitelj Centra za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije – Kršćanska sadašnjost. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*. Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 262.

[570] *Svesci – Kršćanska sadašnjost* je časopis kojeg su pokrenuli i vodili profesori Katoličkog bogoslovnog fakulteta. Bili su to: Vjekoslav Bajsić, Tomislav Janko Šagi-Bunič te Josipm Turčinović. Vidi: M. Vidović, *Isto.*, str. 439.

[571] *Šeper. Građa za životopis. Svezak I.* Ur. Đ. Pukec i V. Stanković. Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982., str. 300.

[572] *Šeper. Građa za životopis. Svezak I.* Ur. Đ. Pukec i V. Stanković. Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982., str. 300-301.

[573] *Šeper. Građa za životopis. Svezak I.* Ur. Đ. Pukec i V. Stanković. Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982., str. 300-301.

[574] *Šeper. Građa za životopis. Svezak I.....*, str. 301.

radu u prethodnoj godini.[575] Na koncu je u posljednjoj točki izrečeno kako ovaj Centar ne prijeći djelovanje drugih inicijativa koje imaju sličnu ili čak identičnu svrhu svog rada.[576]

Odlukom Franje Šepera 22. veljače 1968. godine,[577] pročelnikom Centra Kršćanska sadašnjost imenovan je Vjekoslav Bajsić.[578] Zbog velikog interesa čitatelja, rubrike *Svezaka* preimenovane su u biblioteku nizova, koji su nazvani *Dokumenti*.[579] U ovom obliku su tako zajedno izlazili u nakladi Hrvatskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda do 1. srpnja 1969. godine kada su počeli s izlaženjem u izdanju Centra za koncilska istraživanja.[580]

Kršćanska sadašnjost izdavala je liturgijska izdanja s pratećom *Službom riječi,* katehetska izdanja, biblijska izdanja te biblioteke mnogobrojnih nizova.[581] Centar je s vremenom razvio vrlo veliku izdavačku djelatnost koja nije bila usmjerena samo na hrvatske prostore, nego i mnogo šire. Tako su u njemu rađena i izdanja za narode iz zemalja koje su se nalazile pod okovima komunističkog društvenog sustava npr. za Albance, Bugare, Čehe, Makedonce, Poljake, Rumunje, Ruse, Slovake i Ukrajince.[582]

Usprkos uspjehu *Glasa koncila* i *Kršćanske sadašnjosti* koji su svoj rad nastavili do današnjih dana, potrebno je naglasiti da nije sve oko izdavačke djelatnosti i tiska bilo idealno, ne uzimajući pritom u obzir odnos komunističkih vlasti u Jugoslaviji, kojima nije bilo po volji što se ovaj vid djelatnosti Crkve tako razvio za vrijeme Šeperova djelovanja na čelu Zagrebačke nadbiskupije i Biskupske konferencije. Šeper je s nekim detaljima i situacijama bio poprilično nezadovoljan. To se odnosilo i na postupke *Glas Koncila*, ali i na postupke *Centra za koncilska istraživanja – Kršćanska sadašnjost*. Tako je primjerice Franjo Šeper 21. siječnja 1966. godine poslao dopis Uredništvu *Glasa koncila* izražavajući svoje

[575] *Šeper. Građa za životopis. Svezak I.....*, str. 301.
[576] *Šeper. Građa za životopis. Svezak I.....*, str. 301.
[577] NAZ, NDS, Br. 23-Pr/1968. Dekret o imenovanju Vjekoslava Bajsića Pročelnikom *Centra za koncilska istraživanja – Kršćanske Sadašnjosti*, od 22. veljače 1968.
[578] Vjekoslav Bajsić rodio se 11. veljače 1924. godine u Čakovcu. Nakon osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja, studirao je teologiju. Doktorirao je rimskom sveučilištu Gregoriani. Bio je dugi niz godina profesor na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, gdje je vršio i dužnost dekana. Jedan je od osnivača Kršćanske sadašnjosti gdje od samog početka odgovorni urednik njezinih tiskanih izdanja. Od nadbiskupa Franje Šepera je također imenovan i Pročelnikom Centra za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije, koji je ustanovljen u sastavu Kršćanske sadašnjosti. Objavio je mnogobrojna djela i znanstvene radove. Umro je u Zagrebu 20. svibnja 1994. godine. (Izvor: http://proleksis.lzmk.hr/10449/).
[579] S. Tamhina, Kardinal Franjo Šeper ustanovitelj Centra za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije – Kršćanska sadašnjost. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*. Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 265.
[580] S. Tamhina, *Isto*, str. 266.
[581] S. Tamhina, *Isto*, str. 266.
[582] M. Vidović, *Isto*., str. 439.

nezadovoljstvo sa sadržajem pojedinih tekstova,[583] napominjući da mu pristižu pritužbe kako svećenika, tako i laika koji negoduju zbog netočnih podataka koji su izneseni u pojedinim prilozima. Pritom je Šeper iskazao razumijevanje za možebitne pogreške koje nastaju uslijed nedostatka vremena do izlaska narednog broja lista, ali i upozorio kako bi trebalo pripaziti kod tema koje su vezane uz vjersku problematiku, gdje greške mogu biti pogubne, pogotovo stoga što se kao izdavač ističe Nadbiskupski duhovni stol, kojem bi se mogle pripisati greške uredništva. Šeper je također upozorio kako treba izbjegavati senzacionalizam, navodeći primjer priloga o ispovijedanju i pričešćivanju pravoslavnih vjernika 25. srpnja 1965. godine na Tekijama, što je izazvalo burnu reakciju javnosti.[584] Na koncu je Šeper naglasio kako je kritika koju je uputio iznesena u dobroj namjeri, imajući u vidu utjecaj lista kako na katoličku tako i na cjelokupnu javnost.

Šeperova reakcija na djelovanje Kršćanske sadašnjosti vezana je uz osnivanje *Teološkog društva Kršćanska sadašnjost* (TDSK) 31. svibnja 1977. godine[585] zbog čega je s razlogom bio razočaran te je promptno taj postupak osudio.[586] Kršćanska sadašnjost se 1977. godine samoinicijativno odlučila preoblikovati u Teološko društvo te prilagoditi svoje djelovanje u skladu s tadašnjim Zakonom o udruženom radu.[587] Time je ovo društvu ušlo u sastav Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, odnosno Jugoslavije. Jednako tako ovakvim postupkom Društvo se svjesno podložilo komunističkim vlastima u Jugoslaviji te priznalo njihovu ingerenciju nad svojim djelovanjem. Slijedom tih odluka članovi TDKS postigli su upravo ono što su komunisti uporno nastojali s poticanjem i potporom Udruženja katoličkih svećenika po jugoslavenskim republikama.

Teološko društvo Kršćanska sadašnjost osnovano je 28. veljače 1977. godine u samostanu franjevaca trećoredaca u zagrebačkom naselju Odra.[588] Na početku djelovanja Društva sa šezdesetak članova, njegovim radom su upravljali Tomislav Šagi-Bunić kao

[583] NAZ, TUNFŠ, Kutija 1966 (1-184), 1/1966/Pr. Šeperov dopis uredništvu Glasa koncila 21. siječnja 1966.
[584] NAZ, TUNFŠ, Kutija 1966 (1-184), 1/1966/Pr. *Isto*., str. 2.
[585] http://www.ks.hr/O-nama/Povijest-Krscanske-sadasnjosti.aspx
[586] Izjava Franje Šepera o osnivanju TDKS na Radio Vatikanu 12. listopada 1977. U: S. Kožul, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*, …, Zagreb, 2008., str. 168-169.
[587] HDA, KOVZ, kutija br. 356, *Registracija društva prema Zakonu o udruženom radu*, *Pravni statud društva*, *Statut Teološkog društva Kršćanska sadašnjost*.
[588] HDA, KOVZ, kutija br. 111, Pov. 11/1977.; O djelovanju ovog društva detaljnije se može vidjeti u: M. Akmadža, *Mudrošću protiv jednoumlja*, ..., str. 300-301.; Josip Turčinović, "Kršćanska sadašnjost" u pokoncilskoj obnovi. U: *Kršćanska sadašnjost u misli svojih utemeljitelja; tijekom razvitka i djelovanja u vremanu: zbornik radova,* Zagreb, 2008, str. 71.- 82.; S. Kožul, *Deset godina nakon Martirologija,*....., str. 155-200.; J. Krišto, *Katolička Crkva u totalitarizmu 1945.-1990.,*....., str.228-231.; M. Vidović, *Povijest Crkve u* Hrvata, ..., str. 461-462.; S. Vitković, Moje sjećanje na Kardinala Šepera, *Marulić: hrvatska književna revija,* 38/2005, 6, str. 1042-1047.

njegovpredsjednik, Vjekoslav Bajsić i Živko Kustić kao potpredsjednici te Josip Turčinović kao tajnik TDKS. Glavna motivacija osnivača ovog društva bila je kako će biti lakše vršiti izdavačku djelatnost *Kršćanske sadašnjosti* u svojstvu društvene organizacije nego li kao privatni subjekt.[589] Oni su smatrali kako će ovakvim postupkom „*prevariti komuniste*“,[590] međutim katolički episkopat, a nadasve kardinal Franjo Šeper s razlogom su vrlo negativno dočekali ovakav razvoj događaj znajući moguće opasnosti i posljedice za cjelokupnu Katoličku Crkvu.

Imajući u vidu Šeperovo neslaganje s osnivanjem ovog Društva postaje razvidan jedan od razloga zašto je on kao značajna crkvena ličnost dulje vrijeme bio zanemaren te mu nije pridavana veća pozornost.[591] U tom pogledu led je na svoj način probio papa Ivan Pavao II. za svog boravka u Hrvatskoj, kada je uz Stepinčev grob u zagrebačkoj katedrali odao počast i Franji Šeperu. Dakako da to nije bilo slučajno, jer Šeper se kao i u drugim pitanjima tako i ovom prilikom postavljao na stajalište obrane Crkve te brige za njezinu slobodu i sigurnost djelovanja u budućnosti. Najbolji dokaz toj tvrdnji je činjenica da je Sveta Stolica izričito zabranila osnivanje i djelovanje ovakvih i sličnih društava. To se u slučaju Teološkog društva Kršćanska sadašnjost dogodilo 8. ožujka 1982. godine kada je Sveta kongregacija za kler objavila dekret *Quidam episcopi*, kojim je izrijekom zabranila djelovanje ovog Društva.[592] Ova odluka ukazuje da je Šeper bio u pravu, jer su se njegova stajališta i odnos prema osnutku ovog Društva u potpunosti podudara sa onim Svete Stolice, odnosno Katoličke Crkve kao institucije te ukazuje da su utemeljitelji TDKS-a cjelokupni poduhvat radili na svoju ruku te bez suglasnosti ne samo mjesne Crkve, već i samog Pape.

[589] J. Krišto, *Katolička Crkva u totalitarizmu 1945.-1990.,.....,* str.228.
[590] S. Vitković, *Isto*, str. 1042-1047.
[591] *Isto*, str. 1046.
[592] AAS, 74 [1982] 642-645.; Vidi također: J. Krišto, *Katolička Crkva u totalitarizmu 1945.-1990.,....,*str. 229.

4.3.3. Odnos državnih vlasti prema Drugom vatikanskom koncilu te koncilskom djelovanju Franje Šepera i drugih biskupa

Komunističke vlasti u Jugoslaviji s velikom su pozornošću pratile pokretanje i samo djelovanje Koncila. Budući da je Katolička Crkva po svojoj organizaciji i rasprostranjenosti de facto bila jedina opozicija režimu jasno je da je vlast i te kako bila zainteresirana za ono što će na Koncilu biti odlučeno. Ovdje treba istaknuti kako se stajališta režima prema Koncilu ponajbolje mogu iščitati iz djelovanja samog njegovog vrha, odnosno Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske i Jugoslavije. Ondje su naime iznošene ideje i stajališta te u konačnici donesene odluke, koje su zatim upućene Socijalističkom savezu radnog naroda Hrvatske i Jugoslavije čiji je cilj bio širenje odluka CK u javnosti. Dakako za provođenje odluka u djelo zadužene su bile savezna i republičke Komisije za vjerska pitanja.

Sama srž odnosa vrha vlasti prema tim pitanjima da se vrlo zorno iščitati iz dokumenta Centralnog komiteta pod nazivom *Dvadeset prvi Koncil i njegove refleksije na Crkvu u zemlji,* koji je izrađen u prosincu 1966. godine.[593] U njemu je izneseno mišljenje kako je tijekom Drugog svjetskog rata ozbiljno poljuljan utjecaj Katoličke Crkve u svijetu, što je poprilično neobično stajalište imajući u vidu iznimno veliki misionarski rad te činjenicu kako je broj vjernika u svijetu vrlo brzo rastao. Svoje mišljenje komunisti su dakako potkrijepili tvrdnjom kako je Crkva željela (p)ostati politička snaga na međunarodnoj sceni. Ovaj detalj na samom početku jasno otkriva pogrešna razmišljanja komunista. Oni su polazili od stajališta da svi u svom djelovanju kreću o s pretpostavki kakve su njihove, a to je misao kako je politika izvor svega. Međutim u ovom slučaju stvari su potpuno suprotne. Crkve nije pokrenula Koncil zbog politike, nego zbog potrebe posuvremenjenja s ciljem bolje i kvalitetnije skrbi za svoje vjernike. U konačnici njezina politika, ona Države Vatikan, u službi je pastorala, a ne obratno. Ova problematika pokazuje kako režim očito i nadalje nije shvaćao smisao i poslanje Crkve. Svoje zablude režim je iskazao i u narednim tvrdnjama kako je pokretanje Koncila u biti *imperativ vremena, neizbježna potreba za prilagođavanjem Katoličke Crkve razvoju svijeta, za kojim je ona znatno zaostajala.*[594] Ovom izjavom su dakako podrazumijevali kako se oni, komunistička vlast, nalaze u razvijenom dijelu svijeta. Povijest će međutim pokazati razinu razvijenosti koja je dovela do općeg nezadovoljstva stanovnika, razmirica i sukoba koji će u konačnici dovesti do raspada Jugoslavije. To je bila boljka komunističkog režima, koji nije

[593] HDA, CK SKH, Fond br. 1220, Kutija br. 25, Zapisnici Ideološke komisije CK SKH (27.1.-6.2.1967.), Dokument CK: *Dvadeset prvi Koncil i njegove refleksije na Crkvu u zemlji.*
[594] HDA, CK SKH, Fond 1220,kutija br. 25, *Isto,* str. 1.

mogao razumjeti da ako nešto traje dva tisućljeća onda očito posjeduje neku vrijednost.[595] Svoje samozadovoljstvo komunisti su nastavili s tvrdnjom kako je *proces obnove nametnulo Crkvi novo vrijeme, pobjeda socijalističkog sistema u svjetskim razmjerima,*[596] što samo ukazuje kolika je bila samodopadnost režima. Dakako da je zbog svega toga ova dokumentacija vrlo vrijedna, budući da se u odlukama Komisije ne nalaze u tolikoj mjeri ovako izrečena stajališta, koja iznose na vidjelo temelje komunističke misli. Centralni komitet nadalje nastavlja kako je Crkva u opasnosti s obzirom da je *vezana uz kapitalističke zemlje, da joj bude onemogućeno bilo kakvo egzistiranje u socijalističkom sistemu i da izgubi svaki utjecaj u Aziji i Africi.*[597] Dakako da je to bila neutemeljena tvrdnja. Naime u Africi i Aziji je u to vrijeme nastajalo iznimno mnogo novih biskupija, nadbiskupija i metropolija te sve veći broj vjernika i u konačnici broj kardinala na posljednjim konklavama gdje je bila nezanemariva prisutnost tog dijela svijeta.[598] Sve to ne bi bilo moguće da nije bilo velikog misionarskog uspjeha Katoličke Crkve. U dokumentu se zatim iznosi kako Koncil predstavlja dijalog sa suvremenim svijetom, što je dakako točno, ali je netočna komunistička interpretacija tog dijaloga.

Komunistička partija se zatim predano posvetila svojoj ocjeni utjecaja koncila. Tako su u svojoj maniri podijelili koncilske oce na konzervativne i progresivne te su po njima blago prevagnuli ovi drugi, ali ipak nisu postignuti ciljevi za kojima je težio papa Ivan XXIII. Uzrok tome oni nalaze u nepokornosti tradicionalista prema papi Pavlu VI., među kojima osobito ističu osobe iz Rimske kurije.[599] Istaknuta su, po njima, važna područja promjene kroz davanje većih ovlasti Biskupskim konferencijama, odluku o osnivanju Sinode biskupa, preimenovanja po njima ozloglašene Vrhovne kongregacije Sv. ureda u Kongregaciju za nauk vjere te nadasve uvođenje većeg broja netalijana na dužnostima u Rimskoj kuriji.[600] Ova zadnja promjena za komuniste je bila izuzetno značajna budući da su oni i dalje bili opterećeni mišlju kako Crkva provodi talijansku vanjsku politiku. Sve to navode kao jedan korak u demokratizaciji Crkve iz čega nadasve izvire vrlo velika nedosljednost. Pritom

[595] Komunisti i njihovi simpatizeri nikada ne daju odgovor na pitanje kako to, ako je Jugoslavije bila država dobrog društvenog uređenja i po njihovu dubokom stajalištu konačno rješenje za sve narode ovih prostora kako to da nije doživila niti pola stoljeća postojanja. Ovo je ključno pitanje na koje sa njihove strane nikada nije i neće biti odgovora. S druge strane Katolička Crkva koja je po njima puna slabosti i nedostataka postoji punih 2.000 godina.
[596] HDA, CK SKH, Fond 1220, Kutija br. 25, *Isto*, str. 2.
[597] HDA, CK SKH, Fond 1220, Kutija br. 25, *Isto*, str. 2.
[598] Svoje kardinale na konklavama imali su: libanonska Antiohija sirijskog obreda, Peking, Bombay, Tokio, Manila i tanzanijski Rutabo (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/event/c1963.html).
[599] HDA, CK SKH, Fond 1220, Kutija br. 25, *Isto*, str. 3.
[600] HDA, CK SKH, Fond 1220, Kutija br. 25, *Isto*, str. 5.

također nisu razumjeli kako demokracija nije primjenjiva na Crkvu, kao ni na druge vjerske zajednice jer one nisu politički već vjerski subjekt. Dakako da na osnovu svega Centralni komitet ističe *Deklaracije o vjerskoj slobodi* kao po njima vrlo važan dokument, istaknuvši kako je tek sad Crkva prihvatila ideje francuske revolucije – slobodu, jednakost, bratstvo.[601] Ova tvrdnja je u suštini "komična„. Naime sa, Krist kao osnivač Crkve baštinio je upravo te vrednote, ali i ne samo njih već i mnogo više od toga. U nastavku raspravljajući o ekumenizmu istaknuli su da, iako ga je Koncil propagirao, nije ga u konačnici sproveo u djelo. Posebno je zatim istaknuta činjenica kako je osnovano Tajništvo za nekršćanske Crkve te je prema njihovu mišljenju stvorena fronta prema ateizmu, materijalizmu i komunizmu,[602] ovo potkrepljuju činjenicom osnutka Tajništva Svete Stolice za nevjernike.[603] Zatim je uslijedila još jedna „packa" Komiteta koji je istaknuo kako Crkva s koncilskim posuvremenjenjem želi biti iznad blokovskih sukoba, naglašavajući svoju nesvjetovnu ulogu što je po stajalištu komunista bilo paradoksalno.[604]

Istaknuto je zatim kako se na Koncilu osobito afirmirala tendencija ograničavanja državnog intervencionizma u crkvenim pitanjima i težnja za revizijom postojećih konkordata te je istaknuto kako se na tom planu osobito istaknuo Franjo Šeper.[605] Naglašeno je kako su se episkopati iz Jugoslavije i Poljske osobito jako zalagali za što manju ingerenciju državnih vlasti u crkvenim poslovima te da su im glavne preokupacije bile ateizam i komunizam.[606] Istodobno se ističe kako su biskupi iz Irske, Italije, Portugala i Španjolske bili na konzervativnoj strani, dok su primjerice biskupi Belgije, Francuske, Nizozemske i Zapadne Njemačke bili pobornici liberalnih rješenja.[607]

U analizi i ocjeni rada Koncila od strane Centralnog komiteta zatim je slijedila i analiza i ocjena vezana uz ulogu katoličkih biskupa iz Jugoslavije. Ovdje je izneseno kako su biskupi bili razočarani jer nisu očekivali tolike promjene, koje bi mogle ići u prilog ateizmu i komunizmu.[608] Dakako da ostaje nejasno od kuda komunistima informacija o osjećajima biskupa. Upitnost iznesenih teza Komiteta još više dolazi do izražaja u konstataciji kako *se njihovo prisustvo na Koncilu nije osjećalo, da su nastupali nejedinstveno i da su ponekad*

[601] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 5-6.
[602] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 7.
[603] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 8.
[604] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 7.
[605] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 8.
[606] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 11.
[607] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 10.
[608] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 11.

branili oprečna stajališta.[609] Ova teza ne stoji već i ako se u obzir uzme aktivnost samo Franje Šepera. Treba naime imati u vidu činjenicu kako je na Koncilu bilo više od dvije i pol tisuće sudionika te se zbog toga zamijećenost mora tretirati i u tom kontekstu. Nastupe biskupa su ocijenili nazadnim prvenstveno ističući u tom vidu istupe biskupa Smiljana Čekade i Frane Franića.[610] Opća ocjena Komiteta bila je još rigidnija uz navođenje kako su biskupi iz Jugoslavije uglavnom šutjeli *zbog svojih uskih interesa, opterećeni svojom prošlošću, kao i sredinom u kojoj su se kretali.*[611] Na osnovu ovih tvrdnji može se zaključiti kako se odnos komunističkog režima prema Crkvi i njezinim biskupima nije izmjenio ili omekšao, već je ostao isti. Pritom treba naglasiti kako je dokument u kojem je sve ovo izneseno nastao koncem 1966. godine, nakon potpisivanja Protokola.

Pojedinačno sudjelovanje biskupa na koncilskim zasjedanjima opsežno je zatim izneseno u dokumentu pod nazivom *Učešće jugoslavenskih biskupa na II. vatikanskom koncilu* koji je sastavljen 1. prosinca 1966. godine te je iznesen Centralnom komitetu Saveza komunista Hrvatske, a zatim i onom Jugoslavije.[612] Istaknuto je kako je na zasjedanjima sudjelovalo ukupno 25 katoličkih biskupa iz Jugoslavije[613] te kako na njemu zbog starosti i bolesti nisu bili hvarski biskup Miho Pušić, krčki biskup Josip Srebrnič i pomoćni zagrebački biskup Franjo Salis-Seewis, dok je dubrovački biskup Pavao Butorac bio prisutan samo na prvom zasjedanju.[614] Istaknuto je kako su biskupi iz Jugoslavije bili zastupljeniji u odnosu na sve ostale iz zemalja pod socijalističkom vlašću[615] te da su na samim zasjedanjima najzapaženiji i najistaknutiji bili Frane Franić i naročito Franjo Šeper.[616] Istaknuto je zatim

[609] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 11.
[610] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 12.
[611] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 12.
[612] HDA, CK SKH, Fond 1220, Kutija br. 25, Zapisnici Ideološke komisije CK SKH (27.1.-6.2.1967.). Dokument: *Učešće jugoslavenskih biskupa na II. vatikanskom koncilu.*
[613] Na Koncilu su sudjelovali: ljubljanski nadbiskup i metropolit Anton Vovk, mariborski biskups Maksimilijan Držečnik, krčki biskup Karmelo Zazinović, apostoslki admnistrator Bačke biskup Matije Zvekanović, skopski biskup Smilja Franjo Čekada, splitko-makrski biskup Frane Franić, senjsko-modruški biskup Viktor Burić, đakovački biskup Stjepan Bauerlein, senjsko-modruški pomoćni biskup Josip Pavlišić, zagrebački pomoćni biskup Josip Lach, zadarski pomoćni biskup Marija Oblak, banjolučki biskup Alfred Pichler, sarajevski nadbiskup Marko Alaupović, mostarsko-duvanjski biskup Petar Čule, zagrebački nadbiskup i kasnije kardinal Franjo Šeper, križevački biskup Gabrijel Bukatko, beogradski nadbiskup Josip Ujčić, barski nadbiskup Aleksandar Tokić, zadarski nadbiskup Mate Garković, hvarski pomoćni biskup Celestin Bezmalinović, šibenski biskup Josip Arnerić, dubrovački biskup Pavao Butorac, dubrovački pomoćni biskup Ivo Gugić te porečko-pulski biskup i pazinski apostolski administrator Dragutin Nežić. (Vidi više u: Vigilantibus Iura, Hrvati na II. Vatikanskom koncilu, Hrvatska revija, 13/1963., 2, str. 139-146.). Na Trećem i četvrtom zasjedanju pridružio im se i novi zagrebački pomoćni biskup Franjo Kuharić. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkuharic-.html).
[614] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, Zapisnici Ideološke komisije CK SKH (27.1.-6.2.1967.). Dokument: *Učešće jugoslavenskih biskupa na II. vatikanskom koncilu.*, str. 1.
[615] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 1.
[616] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 3.

kako su u odnosu na biskupe iz ostalih istočnoeuropskih zemalja, koje su bile pod komunističkim režimima, katolički biskupi iz Jugoslavije bili umjerenijih stajališta prvenstveno po pitanjima ateizma, komunizma i utjecaja državnih vlasti na djelovanje Katoličke Crkve.[617]

Opisujući Šeperovo koncilsko djelovanje, Centralni komitete je kao naročito interesantnim istaknuo izlaganje Franje Šepera o pitanju uvođenja, odnosno obnove đakonata, tom prilikom se sučelivši s Franom Franićem.[618] Ovdje je istaknuto kako je Šeper bio za uvođenje đakonata ističući to kao ekumenski opravdani čin približavanja istočnim Crkvama te kako mu se u tomu usprotivio Franić iznoseći kako uz njega stoji još 16 jugoslavenskih biskupa tvrdeći kako pravoslavni vjernici visoko cijene celibat svojih monarha i biskupa te u konačnici katoličkih svećenika. U dokumentu je zatim istaknuto kako je Franić izjavio kako bi ovakva promjena u Crkvi bila ustupak prema modernom svijetu.[619] Na osnovu ovih podataka predstavnici vlasti su zaključili kako Šeper čitavo pitanje promatra mnogo šire i dalekosežnije imajući u vidu nedostatak svećenika potrebnih za vršenje crkvenih poslova. Jednako tako su vlasti ovdje ocijenile katoličke biskupe okupljene oko Frane Franića kao reakcionarne.[620] Potkrepljujući ovu ocjenu biskupa Franića naveli su i njegovo tradicionalno držanje po pitanju papinskog primata i kolegijalnosti biskupa[621] te u pitanjima samostalnosti djelovanja biskupskih konferencija tražeći više rotacije u predsjedanju ovim institucijama.[622] Državne vlasti su ovdje prepoznale Franićev rivalitet s Franjom Šeperom kao predsjednikom BKJ. Također je istaknuto kako se Franić vrlo jako zalagao za siromaštvo svećenstva kako bi bilo što bliže ljudima, što su vlasti vješto iskoristile postavljajući pitanje „*Što o tome misle ostali naši biskupi?*“[623] Na ovo stajalište istaknuto je i ono pomoćnog zagrebačkog biskupa Franje Kuharića koji je izjavio kako bi bilo dobro omogućiti uvođenje biskupijskih duhovnika koji bi redovito obilazili svećenike te brinuli se o njihovoj duhovnosti i čistoći.[624]

Osobito konzervativnim ocijenjen je skopski biskup Smilja Čekada, navođenjem primjera njegovog protivljenja prihvaćanju laika i traženjem da se svećenici preraspodjeljuju prema potrebama bez obzira na granice biskupija te za postroženje discipline svećenstva.[625]

[617] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 4.
[618] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 7.
[619] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 7-8.
[620] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 9.
[621] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 9.
[622] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 10.
[623] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 12.
[624] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 12.
[625] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 11.

Detalj koji se osobito svidio vlastima bila je izjava pomoćnog dubrovačkog biskupa Ive Gugića koji je naglasio kako bi dekretom trebalo izjaviti da svećenici moraju biti odani narodu i Crkvi podjednako.[626] Dakako da je iz toga razvidna ona sintagma komunističkih vlasti o poštenoj inteligenciji i svećenstvu ili težnja iz 1945. godine o tome kako bi Crkva trebala biti narodna. Sve to zajedno nalazi se na tragu težnje komunista za odvajanjem Katoličke Crkve od Rima na prostorima Hrvatske i Jugoslavije. Ovdje treba istaknuti kako Gugićeve izjave nisu bile slučajne. On je naime u svojim stajalištima bio blizak režimu s kojim je dobro surađivao.[627]

Franji Šeperu je od strane režima dano priznanje za njegova istupanja pri izradi Deklaracije o odnosima s nekršćanima, posebno ističući njegove istupe o potrebi pomirenja i potpunog prihvaćanja Židova te odbacivanju njihove osude i okrivljavanja kroz povijest za Kristov progon i smrt.[628] Jednako tako pozitivnim su ocjenjeni Šeperovi, ali i Franjićevi istupi prilikom izrade nacrta Dekreta o ekumenizmu.[629] Kao potkrjepu ovog stajališta Komitet je u dokumentu naveo kako je Jugoslavija naročito iskusila sve posljedice vjerskih sukoba i netrpeljivost. No tu se zatim zamjećuju predrasude komunista koji na sve izneseno tvrde kako *ukoliko se to pretvori u nametanje RKC drugim Crkvama, za što kod nas već ima indicija, onda će to izazvati ponovno jedan vid mržnje vjernika i svećenika drugih konfesija prema RKC.*[630] Iz toga je jasan i razvidan odnos komunističkog režima prema Katoličkoj Crkvi. To je bio odnos pun prijezira i predrasuda. Među one koji su se zalagali za jedinstvo crkava Komitet je istaknuo još i dubrovačkog biskupa Pavla Butorca te beogradskog nadbiskupa Gabrijela Bukatka iz čijeg su izlaganja osobito istaknuli njegovu ideju da prelaznici s pravoslavlja na katoličanstvo uzmu grkokatolički obred.[631] Što je dakako od komunističkih vlasti vrlo negativno ocjenjeno zbog događaja za vrijeme Drugog svjetskog rata kada su se događali prijelazi vjernika pravoslavaca na katoličku vjeroispovjest. Zatim je istaknuto Šeperovo zalaganje za veću ulogu laika u djelovanju Katoličke Crkve te je istaknuto kako je on otprije bio zamijećen po takvim stajalištima.[632] Ovdje je izneseno kako je on zastupao stajalište prema kojem bi trebalo omogućiti laicima aktivnije sudjelovanje u svim crkvenim poslovima koji nisu vezani uz odlučivanje o pitanjima vjere i morala, koji bi i nadalje trebali

[626] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 13.
[627] M. Akmadža, Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980. Despot Infinitus d.o.o. i Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb - Slavonski Brod, 2013.
[628] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 13-14.
[629] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 14.
[630] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 14.
[631] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 15.
[632] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 15-16.

biti pod isključivom ingerencijom biskupa i pape. Istaknut je zatim njegov prijedlog da se u svakoj župi jednom tjedno omogući sastanak odraslih župljana kako bi se raspravljalo o trenutnim problemima. Navedeno je zatim kako se njemu pridružio i šibenski biskup Josip Arnerić kojemu je zamjereno što je izjavio kako *s obzirom na bezboštvo, svećenici ne mogu ništa bez laika.*[633]

Nadalje,, na Centralnom komitetu je istaknuto kako je njihovu osobitu pozornost privukla rasprava o Deklaraciji o vjerskoj slobodi i Dogmatskoj konstituciji O Crkvi u suvremenom svijet.[634] Ovdje je istaknuto kako su tu raspravljana pitanja problematike očuvanja svjetskog mira, iskorjenjivanja gladi, siromaštva i bolesti u svijetu, osuda rasne, vjerske i svake druge diskriminacije, solidarnost u odnosima između naroda i država, ravnopravnosti žena i slično. Dakako, najzanimljiviji dio ove rasprave za komunistički režim u Jugoslaviji je bio onaj posvećen marksizmu, komunizmu i ateizmu. U tom pogledu istaknuto je Franićevo izlaganje u kojem je iznio kako bi bilo potrebno osnivanje jedne institucije koja bi se bavila ateistima te da bi *to pridonijelo boljem razumijevanju među ljudima, uklanjanju tolikih predrasuda, uklanjanju mržnje i promicanju mira među ljudima.*[635] Franića su opisali kao osobu koja je vrlo bliska stajalištima kardinala Ottavianija, koji je tada bio zadužen za pitanja nauka vjere. Jednako tako za Franića je istaknuto kako vrlo često koristi termin *vojujuća Crkva* nastojeći istaknuti njezinu borbu s marksizmom i komunizmom.[636] Navedeno je zatim kako je 1964. godine osnovano Tajništvo za one koji ne vjeruju te da mu je na čelo postavljen bečki kardinal König. Izdvojeni su zatim i biskupi koji su sudjelovali u raspravi o nacrtu Deklaracije o vjerskoj slobodi, među kojima su bili zagrebački nadbiskup Franjo Šeper, splitsko-makarski biskup Frane Franić, ljubljanski pomoćni biskup Jože Pogačnik, skopski biskup Smiljan Čekada, đakovački biskup Stjepan Bauerlein, mostarko-duvanjski biskup Petar Čule te zagrebački pomoćni biskup Franjo Kuharić.[637] Pritom je istaknuto kako je Franić zahtijevao razjašnjavanje uzroka marksizma i ateizma, što je kod njega prihvatljivo, a što nije te da se detaljnije postave odnosi, interesi i stajališta Crkve prema toj problematici. Pozitivnim je ocjenjeno njegovo zalaganje za veća prava radništva.[638] O Šeperovom izlaganju o problematici ateizma iznesena je ocjena kako je bilo umjereno s naglaskom kako je ateizam jedan od najtežih problema Crkve, smatrajući da

[633] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 16.
[634] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 16.
[635] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 17.
[636] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 18.
[637] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 19.
[638] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 19-20.

je potrebno o njemu govoriti bez osuđivanja, traženjem njegovih uzroka te kako treba priznati i odgovornost Crkve, koja je svojim konzervativizmom dodatno doprinijela širenju ateizma u svijetu.[639] Ovdje mu je zamjereno što je izjavio kako ateizam gaji lažnu ideju o Bogu, zbog čega nije moguć društveni napredak zbog nedostatka osjećaja i hijerarhije vrijednosti.[640] Nije bilo dobro prihvaćeno niti Šeperovo izlaganje na posljednjem koncilskom zasjedanju, koje je bilo posvećeno izradi nacrta Deklaracije o vjerskoj slobodi, u kojoj je govorio o ulozi i obavezama države.[641] Ovdje je naznačeno kako je njegova središnja misao bila kako je uzalud za očekivati da će se svuda u svijetu poštivati vjerske slobode. Istaknuo je kako država ne može i ne smije biti arbitar u tim pitanjima, no založio se za to da država pomogne pojedine vjerske zajednici u svrhu zaštite kulturno-povijesnih spomenika, škola i tome slično. Smatrali su zatim negativnim to što je Šeper zatražio da se definiraju osiguravajući faktori kako ne bi došlo do *zloupotrebe vjere u političke svrhe,* koja se primjenjuju kod nekih zemalja i koja je, kako je to od Šepera citirano, *vrlo nejasan i samovoljno se primjenjuju.*[642] Ovdje je potrebno napomenuti jedan vrlo zanimljiv detalj. Naime, u dokumentu je navedena opaska (kod zakona nekih zemalja) *i kod nas,* a zatim je navedeno kako se ovo nikako ne može prihvatiti jer je to jasna aluzija na situaciju u Jugoslaviji, budući da se Šeper na početku referirao na svoja osobna iskustva. Ovo je izazvalo poprilično nezadovoljstvo vladajućeg režima predvođenog Centralnim komitetom Saveza komunista. Očigledno je kako je to bila vrlo loša reklama jugoslavenskog društva kako pred crkvenom tako i pred svjetskom javnošću. Od tog Šeperovog izlaganja još gorim je ocjenjeno ono biskupa Čekade, koji je zatražio da se uputi zahtjev Ujedinjenim Narodima s traženjem da se uvede nadzor nad vjerskim slobodama u pojedinim zemljama. Od ostalih izlagača o problematici vjerske slobode istaknuti su Stjepan Bauerlein i Franjo Kuharić kao predstavnici konzervativne manjina na Koncilu. Izdvojeno je kako je Bauerlein predložio konkretnije utvrđivanje stajališta Crkve prema marksizmu, dok je Kuharić predlagao da se naglasi kako svećenici i vjernici moraju biti spremi na žrtve za Crkvu.[643] Dakako da su predstavnici režima ovdje prepoznali Jugoslaviju kao primjer. Zanimljivo je da su iznosili stajališta kako se u jugoslavenskom društvu poštuju vjerske slobode. Međutim bez problema su prepoznali situaciju iz Jugoslavije u izjavama biskupa, što jasno predočava kako su biskupi bili u pravu, jer u suprotnom ne bi bilo istog prepoznavanja situacije. Ljubljanski nadbiskup je po ocjenama Komiteta imao umjerenu diskusiju u kojoj je

[639] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 20-21.
[640] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 21.
[641] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 21.
[642] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 21-22.
[643] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 23.

iznio kako je ateizam realnost te da ga ne treba osuđivati već mu se suprotstavljati Socijalnim naukom Crkve pritom ističući potrebu veće djelotvornosti kako enciklike na ovu temu ne bi ostale samo mrtvo slovo na papiru.[644] Kao vrlo zanimljivom istaknuta je izjava mostarsko-duvanjskog biskupa o potrebi odvajanja Crkve i države, jer da država koja da Crkvi privilegije pritom joj donosi velike štete.[645]

Istaknuto je u konačnici kako su katolički biskupi u ovim najosjetljivijim pitanjima, dakako kada je u pitanju komunistički režim, bili umjereni pogotovo u usporedbi sa svojim poljskim kolegama koji su prema režimskim ocjenama imali vrlo jedinstveno i oštro stajalište o, po komunistima, *navodnom* teškom položaju vjere i Crkve u njihovoj zemlji.[646]

Ovdje je zatim iznesena tvrdnja kako se iz pojedinačnih istupanja biskupa s prostora Hrvatske i Jugoslavije uočava kako su bili zahvaćeni koncilskim strujanjima. Zatim je izdvojeno kako se među jugoslavenskim biskupima vrlo jasno ispoljila podvojenost koja se manifestirala u otvorenom rivalitetu između splitsko-makarskog biskupa Frane Franića i zagrebačkog nadbiskupa Franje Šepera.[647] U tom kontekstu je iznesen detalj kako se na Koncilu Frane Franić javljao za riječ uvijek nakon govora Franje Šepera te je pritom redovito iznosio drukčija mišljenja i stajališta. Zatim je naznačeno kako je vrlo vjerojatno to bio uzrok nesastajanja jugoslavenskih biskupa radi definiranja zajedničkih stajališta prilikom koncilskih zasjedanja.

Iznesena je zatim opetovana ocjena kako biskupi iz Jugoslavije nisu imali značajnijeg utjecaja na Koncil, uz izuzetke Franje Šeper i Frane Franića. Istaknuto je kako su ostali biskupi vrlo rijetko istupali i najčešće u pitanjima manje važnosti.[648] Iznesena je i tvrdnja kako je to sve plod nedovoljnog teološkog, filozofskog i političkog obrazovanja zbog čega nisu mogli imati nikakav autoritet i utjecaj. Ocijenjeno je kako je Franić bio predstavnik konzervativne struje, Šeper je bio predstavnik umjerene reformske struje, dok su ostali prema ovoj prosudbi lavirali između koncilskih struja.[649] Izuzetcima su naznačili jedino biskupe Smiljana Čekadu, Stjepana Bauerleina i Franju Kuharića, koji su se, po njima, iskazali konzervativnijima od ostalih.[650] Konstatirano je kako Partija, odnosno vladajući režim nije bio

[644] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 24.
[645] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 25-26.
[646] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 26.
[647] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 26.
[648] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 27.
[649] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 27.
[650] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 28.

zadovoljan držanjem biskupa na koncilskim zasjedanjima, jer da ono nije bilo u skladu sa stvarnim stanjem i položajem Katoličke Crkve u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Istaknuto je stajalište kako je Koncil jasno naznačio diferencijaciju među biskupima koja se u najvećoj mjeri oslikavali u pogledu stajališta prema državnim vlastima.[651]

Na temelju svega što je izneseno u ovom dokumentu dano je i završno mišljenje kako će na osnovama koncilskih odluka doći do sve jačeg nametanja Crkve u društvenom životu u Jugoslaviji. I upravo ovdje slijedi vrlo značajna konstatacija kako Crkvu *treba nastojati paralizirati adekvatnom političkom akcijom s naše strane, da bi se način i tempo primjene koncilskih odluka usmjerio u pozitivnom pravcu i time dala puna podrška svim progresivnijim odlukama Koncila kao i svim pozitivnim procesima u okviru RKC u svijetu i kod nas, i na taj način ubrzao proces diferencijacije u našem episkopata i kleru uopće.*[652] Doista se može reći kako je ovom pisanom izjavom u potpunosti ukazano na to kakav je odnos komunističkog režima bio prema djelovanju Katoličke Crkve. Vrlo jasno je iznesena namjera o destabilizaciji i razbijanju Crkve. Ovdje se dakako jasno razabire identična metoda i pristup kakav se rabio s podržavanjem Staleških društava katoličkih svećenika. Vrijeme će kasnije pokazati kako se to nastojalo postići i podržavanjem neposluha pojedinih svećenika prema matičnim biskupima. Jednako tako ovakav pristup državnih vlasti se jasno može vidjeti i u svesrdnom podržavanju osnutka *Teološkog društva Kršćanska sadašnjost* 1977. godine. No ovaj destruktivni princip se jasno može uočiti i u pojavi Zadarskog slučaja, kada je mimo dozvole Doktrinarne komisije podružnica Kršćanske sadašnjjosti prevela tzv. *Holandski katekizma* o čemu je zadarski pomoćni biskup Marijan Oblak 17. prosinca 1968. godine detaljno izvijestio nadbiskupa i kardinala Franju Šepera,[653] koji je tada već bio u Rimu.[654] Tomu dopisu je prethodio dva dana ranije onaj Šeperov,[655] u kojem je tražio objašnjenje ovog događaja. Sve to je samo mali dio onoga što je svakako koristilo režimu u svrhu unutarnjeg razbijanja Crkve.

[651] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 28.
[652] HDA, CK SKH, Fond 1220, kutija br. 25, *Isto*, str. 28-29.
[653] NAZ, OFŠ, Dopis zadarskog pomoćnog biskupa Marijana Oblaka upućen 17. prosinca 1968. godine kardinalu Franji Šeperu u Rim. U njemu je biskup Oblak objasnio kako je nadbiskup Mate Garković potpisao suglasnost za izdavanje *Holandskog katekizma* zbog krivih informacija o dozvoljenom tiskanju, iako to nije bilo tako.
[654] Preuzevši dužnost prefekta Kongregacije za nauk vjere, Šeper se već nalazio u Rimu iako još u tom trenutku nije bio razriješen s mjesta zagrebačkog nadbiskupa.
[655] Dopis pod brojem 12/68 koji je Šeper prethodno uputio pomoćnom zadarskom biskupu Marijan Oblaka s traženjem da se pojasne okolnosti izdavanja *Holandskog katekizma.*

4.3.4. Doprinos Franje Šepera u razvoju Zagrebačke nadbiskupije

Preuzevši službu rezidencijalnoga nadbiskupa Zagrebačke nadbiskupije, Franjo Šeper je oko sebe okupio ljude u koje je imao povjerenja te ih je postavio na ključne dužnosti. Tako je primjerice pomoćni biskup mons. Franjo Salis-Seewis bio na čelu Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga do svoje smrti 27. listopada 1967. godine.[656] Na ovoj dužnosti ga je zatim naslijedio biskup mons. Josip Lach, koji je također cijelo vrijeme Šeperova nadbiskupstva vršio dužnost predsjednika crkvenoga sudišta te generalnoga vikara Zagrebačke nadbiskupije.[657] Na dužnosti generalnoga vikara, uz Lacha je do 1963. godine[658] djelovao i kanonik dr. Stjepan Bakšić.[659] Mijo Pišonić vršio je dužnost osobnoga tajnika do svoje pogibije u prometnoj nesreći 1962. godine,[660] dok je dužnost kancelara do 1967. godine[661] obnašao dr. Dragutin Hren.[662]

Tijekom svoje uprave Zagrebačkom nadbiskupijom, Franjo Šeper je ostavio vrlo velik trag. Godine 1961. uveo je redoviti godišnji Teološko-pastoralni tečaj na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu sa svrhom redovitoga obrazovanja svećenstva, koji se održao od 21. do 24. veljače.[663] Kao dva glavna cilja ovih okupljanja Franjo Šeper je istaknuo načelo *Mysterium Christi* i *Mysterium Ecclesiae*[664] sa svrhom što dublje spoznaje misterija Krista te na osnovu tih spoznaja usklađivanju filozofskih i teoloških misli. Kao drugo načelo Šeper je izdojio potrebu *Pastoralne usmjerenosti*[665] kako bi sva poduka, odgoj i obrazovanje bili što kvalitetnije primijenjeni u svjedočenju Krista i Evanđelja. Ovo stručno okupljanje svećenika u velikoj je mjeri pridonijelo produbljivanju teoloških pitanja i mišljenja te većem teološkom osposobljavanju svećenika i laika. Kako je istaknuo i sam Šeper,[666] Drugi

[656] Stanislav Vitković, (Ne)zaboravljeni hrvatski kardinal, *Marulić: hrvatska književna revija,* 29/1996, 1, str. 8.;
[657] *Isto*, str. 8.
[658] S. Vitković, (Ne)zaboravljeni hrvatski kardinal, *Marulić: hrvatska književna revija,* 29/1996, 1, str. 8.;
[659] Stjepan Bakšić rodio se 15.prosinca 1889.godine u Cvetkovićima kraj Jastrebarskog. Zaređen je za svećenika 6. srpnja 1913. godine. Doktorirao je filozofiju i teologiju. Vršio je dužnost prefekta Nadbiskupskoga sjemeništa u Zagrebu, glavnoga urednika *Katoličkoga lista te* profesora i predavača na Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Umro je 7. kolovoza 1963. godine.
[660] *Isto*, str. 8.
[661] S. Vitković, (Ne)zaboravljeni hrvatski kardinal, *Marulić: hrvatska književna revija,* 29/1996, 1, str. 8.
[662] Dragutin Hren rodio se 19. ožujka 1895. godine u Zagrebu. Bio je istaknuti teolog, vjerski pisac i kustos. Također, bio je kanonik Prvostolonoga kaptola zagrebačkog. Djelovao je na Bogoslovnome sjemeništu te bio član prebendarskoga zbora Zagrebačke nadbiskupije. Umro je 7. travnja 1972. godine u Zagrebu.
[663] A. Rebić, Kardinal Franjo Šeper, pokretač "Svećeničkoga tjedna" kao sredstva stalne svećeničke izobrazbe; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*, Zagreb, 2003., str. 249.
[664] Franjo Šeper, Teološka izobrazba svećenika prema II. vatikanskom koncilu, u: *Bogoslovska smotra*, 36/1966, str. 158-160.
[665] *Isto*, str. 160-162.
[666] *Isto*, str. 157.

vatikanski koncil je posvetio iznimno veliku pozornost ne samo općoj formaciji svećenika već i njihovoj intelektualnoj i teološkoj izobrazbi. Šeper je naglasio kako prema dekretu *De institutione sacerdotali*[667] obnova Crkve velikim dijelom ovisi o svećeničkoj službi. Iz svega prema Koncilu proizlazi potreba za svestranu obnovu Crkve i usklađivanje njezina djelovanja sa suvremenim potrebama ljudi i društva. Izvorište ovih koncilske odredbi nalazi se u dekretu *Optatam totius*[668] koji je donesen 28. listopada 1965. godine tijekom posljednjeg plenarnog zasjedanja Koncila. Ovaj dekret svoje je temelje zasnovao na Dogmatskoj konstituciji *Dei Verbum* u kojoj doslovno stoji kako *Sveta teologija nalazi svoje uporište u pisanoj riječi Božjoj, zajedno sa Svetom predajom, kao u svom trajnom temelju. U njoj teologija nalazi svoju čvrstu snagu i uvijek se pomlađuje kad u svijetu vjere istražuje svu istinu sadržanu u misteriju Krista. A Sveto pismo sadrži riječ Božju, no – jer je nadahnuto – ono i jest riječ Božja: stoga studij Svetog pisma ima biti, tako reći, duša svete teologije*.[669] Dakako da se na tome temelji i značaj redovitih održavanja teološko-pastoralnih tečajeva, kako bi se svećenici permanentno obrazovali i ravnali u duhu Svetog pisma i poslanja Crkve. Ova potreba je bila stalna te je i u postkoncilskom vremenu nastavljena, a navedeni tečaj se nastavio redovito održavati sve do današnjih dana.

Sljedeći značajan potez Franje Šepera bio je *Dekret* o osnivanju Svećeničkog vijeća Zagrebačke nadbiskupije donesen 7. travnja 1966. godine.[670] Osnutak ove institucije imao je za cilj podizanje kvalitete djelovanja svećenika. Članovima tog Vijeća po službi su postali pomoćni biskupi, generalni vikari, nadbiskupski kancelar i predstojnik Središnjeg ureda. S druge strane, birani članovi Vijeća postali su po jedan predstavnik Prvostolnog kaptola, Bogoslovnog sjemeništa, Dječačkog sjemeništa, Bogoslovnog fakulteta, umirovljenih svećenika i kapelana te dva predstavnika redovnika, pri čemu oba nisu smjela dolaziti iz iste zajednice[671]. Na koncu u Svećeničko vijeće također su birani i predstavnici dijecezanskih svećenika i to na način da iz Proarhiđakonata grada Zagreba dolaze po tri svećenika, iz arhiđakonata sa više od 25 župa[672] dva svećenika te iz arhiđakonata sa manje od 25 župa[673] po

[667] *Isto*, str. 157.
[668] http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_optat-am-totius_en.html
[669] *Isto*, str. 159.
[670] SVNZ, br. 3/1968., str. 44-45. *Dekret o osnutku Svećeničkog vijeća.*
[671] SVNZ, br. 3/1968., str. 45. *Dekret o osnutku Svećeničkog vijeća.*
[672] U to vrijeme (1968. godina) arhiđakonati sa više od 25 župa bili su: Katedralni, Zagorski, Gušćanski, Komarnički, Čazmanski, Gorički, Kalnički i Turopoljski.
[673] U to vrijeme (1968. godine) arhiđakonati sa manje od 25 župa bili su: Gorski, Svetačji, Bekšinski, Dubički, Vrbovečki, Varaždinski i Vaškanski.

jedan svećenik.[674] Osnutak Svećeničkog vijeća temeljio se na koncilskom dekretu *Presbyterorum ordinis*[675] s namjerom da svećenici u svom djelovanju postignu jedinstvo i sklad u vlastitom životu i radu. To je naravno bilo potrebno kako bi oni svojim životnim primjerom i vjerodostojno provodili svoje pastoralne zadaće. Dakako da je u tu svrhu bila potrebna što veća i kvalitetnija suradnja među svećenstvom te s biskupima. Cilj rada ovog Vijeća bio je omogućiti biskupima, odnosno nadbiskupu Franji Šeperu da lakše sagleda probleme s kojima se svećenici susreću u svojim mjesnim Crkvama i župama kako bi mogao pravodobno donositi potrebne odluke. Jednako tako to je bila mogućnost da svećenici svoje probleme iznesu nadbiskupu Šeperu, pomoćnim biskupima te ostalim svećenicima Zagrebačke nadbiskupije. U konačnici time je pospješen timski duh i rad svih na prostorima Zagrebačke nadbiskupije. Razumljivo je pritom kako nisu mogli istodobno na sjednicama Vijeća biti prisutni svi svećenici, već je kao najadekvatnije rješenje odabran delegatski princip rad. Na taj način su svećenici pojedinih dekanata, odnosno arhiđakonata u svojstvu delegata bili spona sa svećenicima iz ostatka Zagrebačke nadbiskupije te sa nadbiskupom Šeper i općenito zagrebačkim Kaptolom.

Sljedeće područje na kojem je Franjo Šeper ostavio velik trag bilo je osnivanje znanstveno-nastavnih instituta čiji je cilj bio osigurati što šire, svestranije i kvalitetnije obrazovanje svećenika u svrhu što bolje pastorizacije vjernika. Prvi takav institut bio je Katehetski institut na Bogoslovnom fakultetu, osnovan 26. lipnja 1961. godine.[676] Inicijativa za pokretanje ove institucije došla je prvo od strane ženskih redovničkih redova, a njegovim osnivanje proširena mogućnost katehetskog djelovanja i među redovnicama.[677] Smisao osnutka ove institucije bilo je pružanje mogućnosti još većeg sudjelovanja i uključivanja redovnica u život Crkve. Donesena je odluka kako se na katehetski tečaj mogu primiti sve redovnice koje su završile barem osnovnu školu, dok je istodobno iznesena i preporuka da se potiče upis i izvanrednih polaznika, koji bi u svojim zajednicama mogli pomoći u katehizaciji. Prva predavanja započela su 18. rujna 1961. godine te su okupila 81 sestru redovnicu.[678] Iako je ispočetka ovo bio samo tečaj, kasnije se s vremenom pretvorio u institut koji i danas uspješno djeluje. Time je na preporuku Svete Stolice započet proces uključivanja redovnica u katehetski rad po odgojno-obrazovnim institucija te u crkvama. Tada pokrenuti proces danas

[674] SVNZ, br. 3/1968., str. 45. *Dekret o osnutku Svećeničkog vijeća.*
[675] AAS, 58 [1966] 991-1024.
[676] Tomislav Zdenko Tenšek, Kardinal Franjo Šeper i osnivanje znanstveno nastavnih instituta Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*;* U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti, ...*, Zagreb, 2003., str. 273.
[677] *Isto,* str. 273.
[678] *Isto,* str. 274.

je uobičajena i široko rasprostranjena pojava te je iznimno velik broj časnih sestara aktivno uključen u ovaj vid crkvenog djelovanja. Vrlo brzo nakon osnutka Katehetski institut je 21. rujna 1963. godine započeo s objavljivanjem časopisa *Katehist* čiji je cilj bio promicanje i popularizacija tog djelovanje u Crkvi.[679] Iste godine u rujnu je donesen Statut Katehetskog instituta prema kojem je ustanovljen kao dvogodišnji studijski program.[680]

Ubrzo su se dogodile i promjene na području liturgijske obnove do koje je Franjo Šeper od početka svog svećeništva osobito puno držao. Na njegovu inicijativu 25. siječnja 1963. godine utemeljen Institut za crkvenu glazbu u okrilju Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu.[681] Osobiti smisao ove institucije Šeper je vidio u tome da se poboljša obrazovanje svećenstva i laika na području crkvene glazbe, smatrajući kako su liturgija i glazba neraskidivo povezane te usredotočene jedna na drugu te kako je glazba neophodna za duhovni život Crkve. Osnutak Instituta za crkvenu glazbu temeljio se na zaključcima zasjedanja Biskupske konferencije Jugoslavije održane u Zagrebu od 11. do 13. rujna 1962. godine.[682] Na njezinu zasjedanju je istaknuta potreba za ovakvom institucijom koja bi obrazovala i osposobljavala crkvene glazbenike te ujedno i katehete za djecu osmogodišnjih škola, koji bi predavali glazbene i teološke predmete.[683] Dakako da je osnutak ove institucije bio u svrhu liturgijske obnove koja ima iznimno veliko značenje za suvremeni vjernički život i pastoralno djelovanje. Dakako sve je to bilo u duhu koncilskih odluka, jer su liturgija i crkvena glazba kao bitna sastavni dio bogoslužja samo središte duhovnog života Crkve.

Pod utjecajem koncilskih odluka te kao odraz i osobnih zalaganja Franjo Šeper je kasnije potaknuo i osnutak Instituta za teološku kulturu laika 30. svibnja 1968. godine.[684] Osnutak ovog instituta bila je svojevrsna prekretnica koja je dovela do povećanja broja laika s katehetskim obrazovanjem. Ujedno je imalo utjecaj i na znatnije uključivanje vjernika laika u katehizaciju i pastoralizaciju u Katoličkoj Crkvi na prostorima Zagrebačke nadbiskupije i šire. Institut je započeo sa svojim radom u proljeće 1969. godine te je bio temeljen na koncilskim smjernicama o potrebi većeg uključivanja laika u život Crkve. Sam naziv sugerira kako je njegova svrha teološka kultura laika. Međutim kako je ova ustanova osnovana u vremenu kada laici sa teološkom naobrazbom nisu mogli pronać radno mjesto u tadašnjem društvu na ravnopravnoj osnovi s ostalim građanima na njemu su studirali uglavnom svećenički

[679] *Isto*, str. 277.
[680] *Isto*, str. 277-278.
[681] *Isto*, str. 279.
[682] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Zapisnik sa plenarnog zasjedanja BK u god. 1962.*
[683] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto*, str. 4.
[684] T. Z. Tenšek, *Isto*, str. 271.

kandidati. Ovaj studij zainteresirani vjernici laici počeli su pohađati tek nakon pada komunizma u Hrvatskoj 1990. godine kada je nastupila puna sloboda djelovanja Crkve.

Veliku pozornost u svom radu Franjo Šeper posvećivao je i radu župa čiji je broj na prostorima Zagrebačke nadbiskupije bio vrlo velik. Tako je Šeper u trenutku preuzimanja službe rezidencijalnoga nadbiskupa pod svoju upravu dobio vrlo veliki broj svećenika i njima povjernih vjernika. Na početku Šeperova nadbiskupstva, 1960. godine, bilo evidentirano 487 svećenika,[685] dok ih je 1962. godine bilo 495.[686] Jednako tako je 1960. godine bilo 135 sjemeništaraca[687] i 110 bogoslova,[688] dok je 1962. bilo 200 sjemeništaraca[689] i 104 bogoslova.[690] U pogledu broja župa i crkvenih objekata, u Zagrebačkoj nadbiskupiji su 1960. godine evidentirana 452 crkvena objekta[691] i 389 župa,[692] dok je 1962. bilo 1.078 sakralnih i nesakralnih crkvenih objekata[693] raspoređenih na prostoru 391 župe.[694] Ove župe su zajedno sačinjavale 42 dekanata koji su tvorili 15 arhiđakonata.[695] Uz to, na prostoru Zagrebačke nadbiskupije djelovalo je 30 redovničkih zajednica u 124 redovnička objekta. Svakako treba istaknuti i podatak, kako su se na prostorima Zagrebačke nadbiskupije 1962. godine nalazile čak 1.433 osobe koje su završile crkvene škole i svećeničko obrazovanje,[696] ali su iz mnogobrojnih razloga, djelovale u okviru drugih zanimanja. Šeperu je, u konačnici, bila povjerena pastoralna skrb nad 1.850.000 vjernika koji su živjeli na prostoru Zagrebačke nadbiskupije koja je tada imala površinu od 22.795 km^2 .[697]

Veliku pozornost Franjo Šeper je posvetio odgoju i školovanju novih svećeničkih naraštaja u čemu je imao vrlo bogato iskustvo i znanje stečeno djelovanjem na mjestu rektora Bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu od 1941. do 1951. godine. Iako je imao ograničene materijalne mogućnosti te vrlo nesiguran položaj u društvu uspjevao je za svog nadbiskupstva zapaženo povećati broj polaznika Nadbiskupskog sjemeništa te broj studenata na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Uspio je pritom obnoviti zgradu Bogoslovnog

---

685 *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji,* Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975., str. 1069.
686 APHZSJ, Fond br. 33, Franjo Šeper (FŠ), *Index* za *Annuario Pntificio*
687 *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji,* Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975., str. 1076.
688 *Isto*, str. 1076.
689 APHZSJ, Fond br. 33, Franjo Šeper (FŠ), *Index* za *Annuario Pntificio.*
690 APHZSJ, Fond br. 33, Franjo Šeper (FŠ), *Index* za *Annuario Pntificio.*
691 *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji,* Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975., str. 1078.
692 *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji,* Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975., str. 1082.
693 APHZSJ, Fond br. 33, Franjo Šeper (FŠ), *Index* za *Annuario Pntificio.*
694 APHZSJ, Fond br. 33, Franjo Šeper (FŠ), *Index* za *Annuario Pntificio.*
695 *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji,* Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975., str. 47.
696 APHZSJ, Fond br. 33, Franjo Šeper (FŠ), *Index* za *Annuario Pntificio.*
697 APHZSJ, Fond br. 33, Franjo Šeper (FŠ), *Index za Annuario Pntificio.*

sjemeništa.[698] Nepovoljan položaj mladeži koja se odlučila za školovanje na Sjemeništu i Bogosloviji naročito se zrcalila kroz nerješeno pitanje zdravstvenog i socijalnog osiguranja. Zbog ovih okolnosti su polaznici ovih školskih i visokoškolskih odgojno-obrazovnih ustanova uistinu bili poput građana drugog reda. No unatoč svemu, odaziv među mladima je rastao što je u svakom slučaju bilo dobrim djelom posljedica truda nastavnika, profesora i rektora ovih institucija koje su, uz svesrdnu podršku nadbiskupa Franje Šepera, uspijevali postizati poprilično velik uspjeh. Kao rezultat dobroga rada, u 1964. godini, Zagrebačka nadbiskupija je dosegnula brojku od čak 20 mladomisnika što je bio najveći broj od završetka Drugog svjetskog rata.[699]

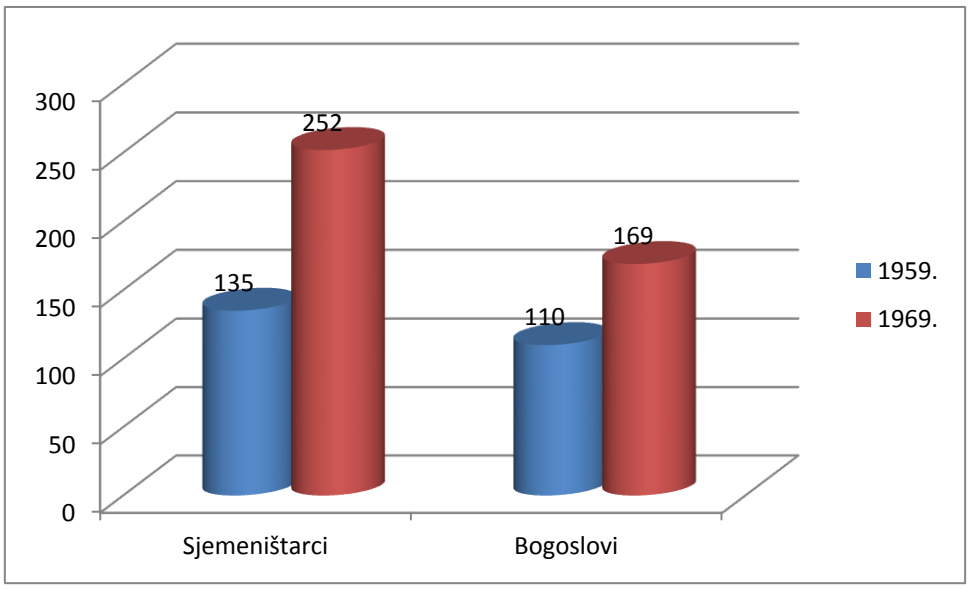

Grafikon br. 15.: Usporedni prikaz broja bogoslova i sjemeništaraca na početku i na kraju Šeperova upravljanja Zagrebačkom nadbiskupijom[700]

Osim porasta broja sjemeništaraca i bogoslova, Franjo Šeper je u vrlo skromnim materijalnim uvjetima i usprkos opstrukciji državnih vlasti uspijevao povećati broj župa na prostoru Zagrebačke nadbiskupije te jednako tako izgraditi i obnoviti veći broj sakralnih objekata. Osobito značajno bilo je osnivanje novih župa u rastućim gradovima kao što su bili Karlovac, Sisak, Varaždin i nadasve Zagreb. Međutim, ne manje značajno bilo je osnivanje novih župa i u malim sredinama. Kada se analiziraju mjesta u kojima su osnivane nove župe jasno se uočava vrlo pomno promišljanje, dakako pod Šeperovim vodstvom, pri čemu se vodila briga o ispunjavanju uvjeta za što je moguće bolju pastoralizaciju u malim sredinama.

[698] NAZ, OFŠ, Zapis: *Nadbiskup zagrebački dr. Franjo Šeper u 1964. godini*.
[699] NAZ, OFŠ, Zapis: *Nadbiskup zagrebački dr. Franjo Šeper u 1964. godini*.
[700] *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji,* Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975., str. 1076.

Jedan od najboljih primjera koji zorno predočuju kako se vrlo mudro planiralo osnivanje novih župa može se naći u osnivanju župe Kraljice mira i sv. Josipa u mjestu Marinci nedaleko Pregrade. Imajući u vidu geografski položaj ovog sjedišta nove župe uočljivo je kako je ona „ispunila svojevrstan prazni prostor“ između župnih sjedišta u Desiniću, Vinagori, Pregradi, Tuhlju i Zagorskim Selima. Sličan primjer je i osnutak župe u Đurmancu čime je prostor okružen župama u Petrovskom, Krapini i Radoboju, dobio puno kvalitetniju crkvenu brigu za vjernike s tih prostora. Time su ovi populacijski pomalo ispraženjeni prostori s pretežno starijim stanovništvom dobili mogućnost puno kvalitetnije crkvene brige za svoje vjernike. Tijekom svog nadbiskupstva Franjo Šeper osnovao 22 nove župe,[701] od čega se njih 10 nalazilo u Zagrebu.[702]

Osobito značajno bilo je nastojanje Franje Šepera da, uz osnivanje novih župa, omogući izgradnju ili obnovu već postojećih crkvenih objekata na prostorima grada Zagreba, koji se pod utjecajem snažne industrijalizacije počeo vrlo brzo širiti i razvijati te povećavati broj stanovnika. Međutim, kako su za taj pothvat bila potrebna velika financijska sredstva, kojih je nedostajalo, Šeper se odlučio za osnivanje fonda, koji bi se prvenstveno punio milodarima vjernika župa Zagrebačke nadbiskupije, ali i onima van njezinih granica te inozemstva. Tako je na Šeperovu inicijativu osnovan 23. svibnja 1965. godine *Fond pape Ivana* XXIII.[703] Iako su se ovim fondom prikupila značajna sredstva, ona ipak nisu bila dostatna da zadovolje sve potrebe izgradnje, dogradnje i obnove crkvenih objekata koji bi u potpunosti zadovoljili sve potrebe vjernika. No jednako tako su postojale i otegotne okolnosti u vidu odugovlačenja pomoću različitih upravnih odredbi i mjera kojima su državne vlasti nastojale onemogućiti Crkvu u namjeri izgradnje i obnove objekata.[704] Tako se vrlo često događalo da su stambeni objekti bili adaptirani i korišteni u svrhu vršenja bogoslužja i vjerskih obreda. Tako je primjerice 1965. godine utrošeno preko 40.000.000,00 jugoslavenskih dinara iz Fonda pape Ivana XXIII. za kupnju dviju kuća u zagrebačkim naseljima Kozari Bok i Retkovec,[705] kako bi se one iskoristile za vršenje vjerskih obreda. Usprkos svim naporima da se situacija promijeni, ovakvo stanje se vrlo dugo održalo, prvenstveno u Novozagrebačkim naseljima. Potrebno je također istaknuti kako su neke od novih župa osnovane pod upravom redovničkih zajednica. Tako su primjerice župu

[701] *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji,* Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975., str. 67-119.
[702] *Isto*, str. 67-119.
[703] SVNZ, 52/1965, br. 6, str. 108-110.; *Šeper. Građa za životopis, s*vezak I., ur. Đuro Pukec i V. Stanković, Nadbiskupski Duhovni Stol, Zagreb, 1982., str. 226-228.
[704] M. Akmadža, Fond pape Ivana XXIII. i gradnja crkava u Zagrebu, *Tkalčić*, 13/2009., 1, str.7-108.
[705] NAZ, OFŠ, Zapis: *Nadbiskup zagrebački dr. Franjo Šeper u 1964. godini*.

Predragocjene Krvi Isusove u zagrebačkom naselju Kozari Bok te sv. Juraja mučenika u Đurmancu preuzeli redovnici Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda.[706] Redovnici Hrvatske dominikanske provincije su pod svojom upravom izgradili župnu crkvu Kraljice sv. Krunice u zagrebačkom Maksimirskom naselju,[707] dok su upravu nad tek utemeljenom hodočasničkom župom Majke Božje kraljice Hrvata na zagrebačkom Sljemenu dobili isusovci koji su također sudjelovali prilikom izgradnje same crkve.[708]

Slika br. 3: Župna crkva u Marincima[709]

Slika br. 4: Župna crkva u Đurmancu[710]

[706] NAZ, OFŠ, Zapis: *Nadbiskup zagrebački dr. Franjo Šeper u 1964. godini*.
[707] NAZ, OFŠ, Zapis: *Nadbiskup zagrebački dr. Franjo Šeper u 1964. godini*.
[708] NAZ, OFŠ, *Isto*.
[709] Crkva Kraljice mira i sv. Josipa koja je odlukom Franje Šepera postala župom (Izvor: Privatna zbirka autora).
[710] Crkva sv. Jurja mučenika u Đurmancu koja je odlukom nadbiskupa Franje Šepera postala župnom (Izvor: Privatna zbirka autora).

Tablica br. 2: Župe Zagrebačke nadbiskupije osnovane za Šeperova nadbiskupstva[711]

Godina	Naziv župe	Mjesto	Prostorna pripadnost
1960.	Bezgrešno Srce Marijino	Jordanovac 110, Zagreb	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
1961.	Pohod Blažene Djevice Marije	Sisak	Sisački dekanat, Gorski arhiđakonat[712]
	Sv. Josip radnik	Zdenčina (danas Klinča Sela)	Okički dekanat, Turopoljski arhiđakonat
	Sv. Mihael Arkanđeo	Sračinec	Donjovaraždinski dekanat, Varaždinski arhiđakonat[713]
	Presveto Trojstvo	Varaždin	Donjovaraždinski dekanat, Varaždinski arhiđakonat[714]
1963.	Majka Božja Kraljica Hrvata	Sljeme bb, Zagreb	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
	Sv. Juraj mučenik	Đurmanec	Krapinski dekanat, Zagorski arhiđakonat
	Sv. Juraj mučenik	Vrbova	Novokapelački dekanat, Svetački arhiđakonat[715]
1964.	Majke Božje	VI. Prekrata 69, Remetinec, Zagreb	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
1965.	Kraljica sv. Krunice	Kontakova 1, Ravnice, Zagreb	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
	Predragocjene krvi Kristove	I. odvojak 11, Kozari bok, Zagreb (nalazila se u kući)	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
	Srce Isusovo	Vrbno (pokraj Bednje)	Bednjanski dekanat, Zagorski arhiđakonat[716]
	Sv. Franjo Ksaverski	Švarča, Karlovac	Karlovački dekanat, Gorički arhiđakonat
	Sv. Pavao Apostol	Prosinačkih žrtava 244 (danas Avenija Dubrava), Zagreb	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
1966.	Kraljica mira i sv. Josip	Marinci	Taborski dekanat, Vrbovečki arhiđakonat
	Presveto Trojstvo	Novo Španjsko (danas Prečko), Zagreb	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
1968.	Sv. Josip radnik	Galdovo, Sisak	Sisački dekanat, Gorski arhiđakonat[717]
	Sv. Kuzma i Damjan	Kuzmica	Požeški dekanat, Gušćanski arhiđakonat[718]
1969.	Sv. Stjepan prvi mučenik	Šermanova 15, Botinec, Zagreb	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
	Rođenje Isusovo	IX. Podbržje 35, Kajzerica, Zagreb (nalazila se u kući)	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
	Sv. Ivan Evanđelista	Maretićeva 6, Utrina. Zagreb (nalazila se u kući)	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
	Sv. Josip	Novo Virje	Virovski dekanat, Komarnički arhiđakonat[719]

[711] *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji,* Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975., str. 67-119.
[712] Danas se župa Pohoda Blažene Djevice Marije u Sisku nalazi u sastavu Sisačke biskupije.
[713] Župa sv. Mihaela Arkanđela u Sračincu danas se nalazi u sastavu Varaždinske biskupije.
[714] Danas se župa Presvetog Trojstva u Varaždinu nalazi u sastavu Varaždinske biskupije.
[715] Danas se župa sv. Jurja mučenika u Vrbovi nalazi u sastavu Požeške biskupije.
[716] Župa Srca Isusova u Vrbnom nedaleko Bednje danas se nalazi u sastavu Varaždinske biskupije.
[717] Danas se župa sv. Josipa radnika u sisačkom naselju Galdovo nalazi u sastavu Sisačke biskupije.
[718] Župa sv. Kuzme i Damjana u Kuzmici danas se nalazi u sastavu Požeške biskupije.
[719] Danas se župa sv. Josipa u Novom Virju nalazi u sastavu Varaždinske biskupije.

Tablica br. 3: Novosagrađene župne crkve (ili u tu svrhu iskorišteni objekti) na prostorima Zagrebačke nadbiskupije u vrijeme nadbiskupstva Franje Šepera[720]

Godina osnutka	Naziv župe	Mjesto	Prostorna pripadnost
1965.	Sv. Pavao Apostol	Prosinačkih žrtava 244 (danas Avenija Dubrava), Retkovec, Zagreb (nalazila se u kući)	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
	Predragocjene krvi Kristove	I. odvojak 11, Kozari bok, Zagreb (nalazila se u kući)	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
1966.	Presveto Trojstvo	Novo Španska (danas Prečko), Zagreb	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
1967.	Sv. Ana	Topolnica 6, Rudeš, Zagreb	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
1968.	Kraljica mira i sv. Josip	Marinci	Taborski dekanat, Vrbovečki arhiđakonat
	Sv. Josip Radnik	Galdovo, Sisak	Sisački dekanat, Gorski arhiđakonat[721]
1969.	Sv. Stjepan prvi mučenik	Šermanova 15, Botinec, Zagreb (nalazila se u kući)	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat
1969.	Rođenje Isusovo	IX. Podbrežje 35, Kajzerica, Zagreb (nalazila se u kući)	Zagrebački dekanat, Katedralni arhiđakonat

Franjo Šeper se kao kardinal istaknuo kao prva ličnost Crkve u Hrvatskoj, ali i tadašnjoj Jugoslaviji. Jedan od razloga bila je i činjenica da je upravljao najvećom nadbiskupijom koja se prostirala na vrlo velikom prostoru okupljajući jednako tako vrlo velik broj vjernika. Jednako tako značenje Zagrebačke nadbiskupije proizlazio je iz činjenice kako su se u njezinu sjedištu u Zagrebu nalazile mnogobrojne odgojno-obrazovne, školske i visokoškolske ustanove, u kojima su se nalazili sjemeništarci i bogoslovi iz svih krajeva Hrvatske, ali i Jugoslavije. U Zagrebu su se također nalazili mnogobrojni redovnički samostani od kojih je znatan broj ujedno bio i sjedište njihovih provincijala i poglavara zajednica. Dakako tome treba pridodati i činjenicu kako je Franjo Šeper bio vrlo često na vjerskim svečanostima i obredima širom Hrvatske, ali i izvan njezinih granica. Primjerice 15. kolovoza 1965. godine na obilježavanju 250. obljetnice ukazanja Gospe Sinjske u Sinju,[722] te proslavi 900. godišnjice grada Šibenika 28. rujna 1966. godine.[723] Uz ove bile su to još i svečanosti u Đakovu, Puli, Splitu, Trsatu, Tekijama i Zadru.[724]

[720] *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji,* Biskupska konferencija Jugoslavije, Zagreb, 1975., str. 67-119.
[721] Danas se župa sv. Josipa radnika nalazi u sastavu Sisačke biskupije.
[722] NAZ, OFŠ, Zapis: *Nadbiskup zagrebački dr. Franjo Šeper u 1965. godini*. HDA, KOVZ, kutija 66, Pov. 28/1966.
[723] NAZ, OFŠ, Zapis: *Nadbiskup zagrebački dr. Franjo Šeper u 1966. godini*. HDA, KOVZ, kutija 173, Pov. 86/1966.
[724] NAZ, OFŠ, Zabilješka o Šeperovoj biografiji, str. 3. Također navodi se i u: V. Stanković, Kardinal Franjo Šeper – biografski profil. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o*

Franjo Šeper je također vrlo često sudjelovao i u vjerskim svečanostima u inozemstvu. Tako je među ostalim 1967. godine predvodio nacionalno hodočašće u Svetu Zemlju.[725] Iste godine u rujnu predvodio je i nacionalno hodočašće u Rim povodom obilježavanja 1900 godina od smrti apostola sv. Petra i sv. Pavla.[726] Od 11. do 26. svibnja 1968. godine predvodio je i nacionalno hodočašće u Fatimu.[727] Pastoralni rad Franje Šepera činila su i brojni značajni pastirski obilasci u inozemstvu. Tako je primjerice u travnju 1966. godine boravio u Sjedinjenim Američkim Državama.[728] Tamo ga je pozvao nekadašnji predstavnik Svete Stolice u Jugoslaviji, nadbiskup St. Augustinea na Floridi mons. Patric Hurley. Tom prilikom 22. travnja je posvetio novu crkvu u St. Augistinu.[729] Nešto kasnije 16. svibnja dobio je titulu počasnog doktora na Villanova Universityju u Philadelphiji.[730] Tijekom boravka u Sjedinjenim Američkim Državama posjetio je još New York, New Haven, Lackawannu, Buffalo, Chicago, Gary, Detroit, Youngstown i Cleveland te se pritom sastao sa mnogobrojnim hrvatskim iseljenicima.[731] Obilazio je dakako i iseljenike po Europi, naročito u Njemačkoj i Austriji.[732]

Franjo Šeper je osim dušobrižništva za svoje vjernike veliku pozornost pridavao i njihovim egzistencijalnim potrebama. Tako je svesrdno nastojao pomoći nastradalima u poplavama koje su zadesile Zagreb 25. i 26. listopada 1964. godine.[733] Ove aktivnosti predstavljale su nastavak njegovog rada na dobrobiti lokalnog stanovništva koju je prakticirao još za svog župništva u zagrebačkom naselju Trnje kada je svesrdno pomagao siromašne župljane. Šeper se naročito zalagao za revitalizaciju karitativnog djelovanja na prostorima Zagrebačke nadbiskupije. Caritas je na prostorima Zagrebačke nadbiskupije osnovao još 1933. godine tadašnji nadbiskup Antun Bauer.[734] Zbog zabrane komunističkog režima koji je došao na vlast nakon Drugog svjetskog rata Caritas prestaje sa svojim djelovanjem. Velikim Šeperovim trudom i zalaganjem generalnog tajnika Caritas Internationalisa, dobivene su

---

kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 346. Tekije se nalaze u Petrovaradinu, danas dio Novog Sada.

[725] NAZ, OFŠ, Zabilješka o Šeperovoj biografiji, str. 3.

[726] *SVNZ*, 7/1967., str. 94.

[727] *SVNZ*, 5/1968., str. 69.

[728] Vladimir Stanković, *Zapisi o kardinalu Šeperu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., str. 52-90.

[729] *Isto*, str. 58-59.

[730] *Isto*, str. 60-61.

[731] V. Stanković, Kardinal Franjo Šeper i hrvatska inozemna pastva; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 293-294.

[732] *Isto*, str. 290-293.

[733] NAZ, OFŠ, Zapis: *Nadbiskup zagrebački dr. Franjo Šeper u 1964. godini*.

[734] Jelena Brajša, Kardinal Franjo Šeper – obnovitelj Caritasa. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 288.

dozvole za osnutak *Ureda za vezu Biskupske konferencije Jugoslavije s Caritasom Internationalis.*[735]

Tijekom svog djelovanja na mjestu Zagrebačkog nadbiskupa Šeper se nije samo posvetio brizi za svoje vjernike, već se vrlo aktivno angažirao na polju ekumenskog dijaloga. Osobitu pozornost u tom pogledu posvetio je dijalogu sa predstavnicima Srpske pravoslavne Crkve. Tako se 17. travnja 1968. godine sastao sa zagrebačkim metropolitom Srpske pravoslavne Crkve Damaskinom.[736] Nedugo nakon toga uslijedio je i sastanak na najvišoj razini predstavnika Srpske pravoslavne Crkve i Katoličke Crkve u Jugoslaviji. To se dogodilo 24. travnja 1968. godine kada su se u Srijemskim Karlovcima sastali Franjo Šeper i patrijarh Srpske pravoslavne Crkve German.[737] Prilikom dogovaranja mjesta susreta Šeper je predlagao da se on dogodi u Osijeku, dok je Srpska pravoslavna crkva predlagala sastanak u Beogradu. Razumljivo je kako Šeper nije želio susret u Beogradu zbog mogućih političkih konotacija. Na koncu je susret održan u Srijemskim Karlovcima. U Šeperovo pratnji bili su zagrebački pomoćni biskup Franjo Kuharić, đakovački biskup Stjepan Bauerlein, Šeperov osobni tajnik Vladimir Stanković te teolog Tomislav Šagi-Bunić. Od predstavnika Srpske pravoslavne Crkve sastanku su nazočili uz patrijarha Germana, zagrebački mitropolit Damaskin, srijemski episkop Makarije, protojereji Mladen Mladenović, Jevto Ilić i Milislav Protić te protođakon Đorđe Žunić. Bio je to prvi susret na toj razini između predstavnika Katoličke Crkve i Srpske pravoslavne Crkve te predstavlja svojevrsni nastavak koncilskih težnji prema ekumenskom dijalogu sa drugim Crkvama, naročito Istočnim. Ovaj je sastanak međutim vrlo slabo popraćen u medijima i jugoslavenskoj javnosti, jer državnim vlastima nije odgovaralo približavanja ovih dviju Crkava. Režim je smatrao kako bi takav tijek zbivanja u velikoj mjeri destabilizirao državnu politiku, koja je još od Drugog svjetskog rata nastojala koristiti i poticati nerazumijevanje i sukobe između ovih Crkava te njihovih vjernika, kako bi to iskoristila u svrhu utvrđivanja vlastitog položaja.

[735] NAZ, OFŠ, Broj 166/BK, Dopis od 6. listopada 1968. u kojem se nalazi izvještaj o osnutku Ureda za vezu s Caritas Internationalisom.
[736] *Glas koncila*, Zagreb, 28. travnja 1968., str. 1-2. *Sastanak kardinala Šepera s pravoslavnim mitropolitom zagrebačkim.*
[737] *Glas koncila*, Zagreb, 12. svibnja 1968., str. 1-2 i 8-9. *Prvi sastanak najviših ličnosti Katoličke i Pravoslavne crkve u Jugoslaviji.*

4.4. Franjo Šeper na čelu Biskupske konferencije Jugoslavije

4.4.1. Rad Biskupske konferencije Jugoslavije

Nakon imenovanja rezidencijalnim Zagrebačkim nadbiskupom ubrzo je uslijedila odluka Svete Stolice o imenovanju Franje Šepera na dužnost predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije. Ova odluka je iznesena u dopisu 28. svibnja 1961. godine,[738] kojeg je nadbiskupu Franji Šeperu uputio Državni tajnik Svete Stolice mons. Domenico Tardini.

Na novoj službi Franjo Šeper je zamijenio dotadašnjega predsjednika Biskupske konferencije, beogradskog nadbiskupa mons. Josipa Ujčića koji se povukao zbog svoje visoke dobi[739] i zdravstvenih razloga. Mon. Ujčić na tu je funkciju došao kada se kardinal Alojzije Stepinac nalazio u kućnome pritvoru u rodnome Krašiću te nije bio u mogućnosti vršiti dužnost predsjednika Konferencije. Budući da je svoju službu obavljao u glavnom gradu države te s obzirom na činjenicu da u tom razdoblju Sveta Stolica nije imala svojih službenih predstavnika u Jugoslaviji, nadbiskup Ujčić bio je najprihvatljivije rješenje. Kako Stepinac nije mogao vršiti dužnost predsjednika Konferencije, jedine dvije nadbiskupije iz kojih bi svom položaju mogao doći predsjedatelj bile su Beogradska i Vrhbosanska nadbiskupija.[740] Međutim, kako je stolica Vrhbosanskog nadbiskupa bila ispražnjena te je njom u službi pomoćnog biskupa upravljao Marko Alaupović,[741] jedina preostala mogućnost bila je izbor Beogradskog nadbiskupa Josipa Ujčića.

Djelovanje nadbiskupa Josipa Ujčića na mjestu predsjedatelja Biskupske konferencije Jugoslavije ipak u konačnici nije donijelo vidljivi i konkretni boljitak za Katoličku Crkvu u

[738] NAZ, TUNFŠ, N 5450/61, *Odluka upućena zagrebačkom nadbiskupu Franji Šeperu kojom ga Sveta Stolica imenuje na dužnost predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije, poslana od strane Državnog tajnika Svete Stolice mons. Domenica Tardinija.*. SVNZ, br. 3/1961., str. 23. Priložena odluka.

[739] U to vrijeme nadbiskup Josip Ujčić imao je 80 godina.

[740] Bar je također bio i danas je sjedište nadbiskupije. Međutim zbog svoje veličine i malog broja vjernika njezin nadbiskup ne bi imao toliku reprezentativnost kao što su t imali nadbiskupi sa sjedištima u Beogradu, Sarajevu ili Zagrebu.

[741] Marko Alaupović rodio se 10. svibnja 1885. godine u Busovači u Bosni i Hercegovini. Za svećenika Vrhbosanske nadbiskupije zaredio se 15. rujna 1907. godine. Pomoćnim biskupom imenovan je 21. svibnja 1950. godine te je preuzeo službu administratora Vrhbosanske nadbiskupije, nakon odlaska nadbiskupa Ivana Evanđeliste Šarića koji pobjegao pred progonom jugoslavenskih vlasti u egzil u Madrid u Španjolskoj. Istovremenom s biskupskim imenovanjem, Alaupoviću je povjerena i titula naslovnog biskupa Capitoliasa u Jordanu. Nakon što je 16. srpnja 1960. godine u inozemstvu preminuo nadbiskup Šarić, uslijedilo je 7. rujna iste godine imenovanje Alaupovića na mjesto Vrhbosanskog nadbiskupa te je tom prilikom dobio i titulu naslovnog nadbiskupa Segisama nedaleko Tarragone u španjolskoj pokrajini Kataloniji. Upravu nad Vrhbosanskom nadbiskupijom vršio je sve do svoje smrti 18. travnja 1979. godine. Tijekom svog nadbiskupstva sudjelovao je na zasjedanjima Drugog vatikanskog koncila. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/balau.html, http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/vrhb0.htm).

Jugoslaviji. Taj detalj se vrlo dobro može iščitati iz dokumenata Službe državne sigurnosti,[742] u kojima su vrlo detaljno opisane karakteristike njegove službe. Dakako treba imati u vidu da su tu izneseni pogledi i stajališta režima, ali i usprkos tomu daju vrlo interesntne podatke. Tako je navedeno kako je on jedan od najpopustljivijih visokih državnih predstavnika prema državnim vlastima u Jugoslaviji.[743] Ocjenjeno je kako je nadbiskup Ujčić tipičan *Europljanin,* koji dolaskom na Balkan nije ništa razumio niti shvaćao[744] te se dolaskom na mjesto Beogradskog nadbiskupa 28. studenog 1936. godine[745] nije snašao.[746] Ova tvrdnja je potkrijepljena podatkom kako za vrijeme svog nadbiskupstva u Beogradu nije imao niti jednog novog svećenika iz Beogradske nadbiskupije.[747] Istaknuto je zatim kako su *[svi] svećenici bili iz Banataske*[748] *ili neke druge biskupije.*[749] U konačnici je Ujčić opisan kao tipični dvorski kapelan koji s obzirom na iskustva s Dvora Franje Josipa I., gdje je bio kapelan, očigledno očekuje, i na svojoj dužnosti u Beogradu, naputke koji bi trebali stizati s državnog vrha vlasti.[750] Kada se, imajući u vidu ove tvrdnje i konstatacije, analizira djelovanje nadbiskupa Ujčića na čelu Beogradske nadbiskupije, ali i na čelu Biskupske konferencije Jugoslavije, može se s zaključiti kako su tadašnje vlasti mogle biti poprilično zadovoljne s njim. Dakako da su se dolaskom Franje Šepera na čelo Biskupske konferencije stvari poprilično izmijenile te nema sumnje kako je Sveta Stolica s tom namjerom i donijela odluku o Šeperovu imenovanju na ovu dužnost.

Sveta Stolica je odluku o imenovanju nadbiskupa Franje Šepera na mjesto predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije proslijedila također i dotadašnjem njezinom predsjedatelju, beogradskom nadbiskupu Josipu Ujčiću. Dana 28. svibnja 1961. godine prihvaćena je njegova ostavka na dužnost te je odlučeno da ga na dužnosti predsjedatelja Biskupske konferencije naslijedi nadbiskup Šeper.[751] O odluci koju je zaprimio od Svete Stolice Franjo Šeper je 15. kolovoza 1961. godine izvijestio svog prethodnika na ovoj

[742] HDA, SDS RSUP – SRH, kutija br. 6, br. 001.01. Spis pod nazivom *Hrvatska emigracija i kler*.
[743] HDA, SDS RSUP – SRH, kutija br. 6, br. 001.01. *Isto*., str. 94.
[744] HDA, SDS RSUP – SRH, kutija br. 6, br. 001.01. *Isto*., str. 102.
[745] http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bujcic.html
[746] HDA, SDS RSUP – SRH, kutija br. 6, br. 001.01. Spis pod nazivom *Hrvatska emigracija i kler*., str. 102.
[747] HDA, SDS RSUP – SRH, kutija br. 6, br. 001.01. *Isto*., str. 102.
[748] Danas je to Zrenjaninska biskupija, koja se do 16. prosinca 1986. godine nazivala Apostolskom Administraturom jugoslavenskog dijela Banata (Vidi: http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/zren0.htm).
[749] HDA, SDS RSUP – SRH, kutija br. 6, br. 001.01. Spis pod nazivom *Hrvatska emigracija i kler*., str. 102.
[750] HDA, SDS RSUP – SRH, kutija br. 6, br. 001.01. *Isto*., str. 102-103.
[751] NAZ, TUNFŠ, N 5449/61, *Dopis Svete Stolice potpisan od Državnog tajnika mons. Domenica Tardinija, kojom se obavještava nadbiskup Josip Ujčić o odluci da ga se razrješuje dužnosti predsjednika BKJ te na ovo mjesto imenuje nadbiskupa Franju Šepra*

dužnosti, nadbiskupa Josipa Ujčića zamolivši ga pritom za iskrenu i bratsku suradnju na dobrobit Katoličke Crkve i vjernika.[752]

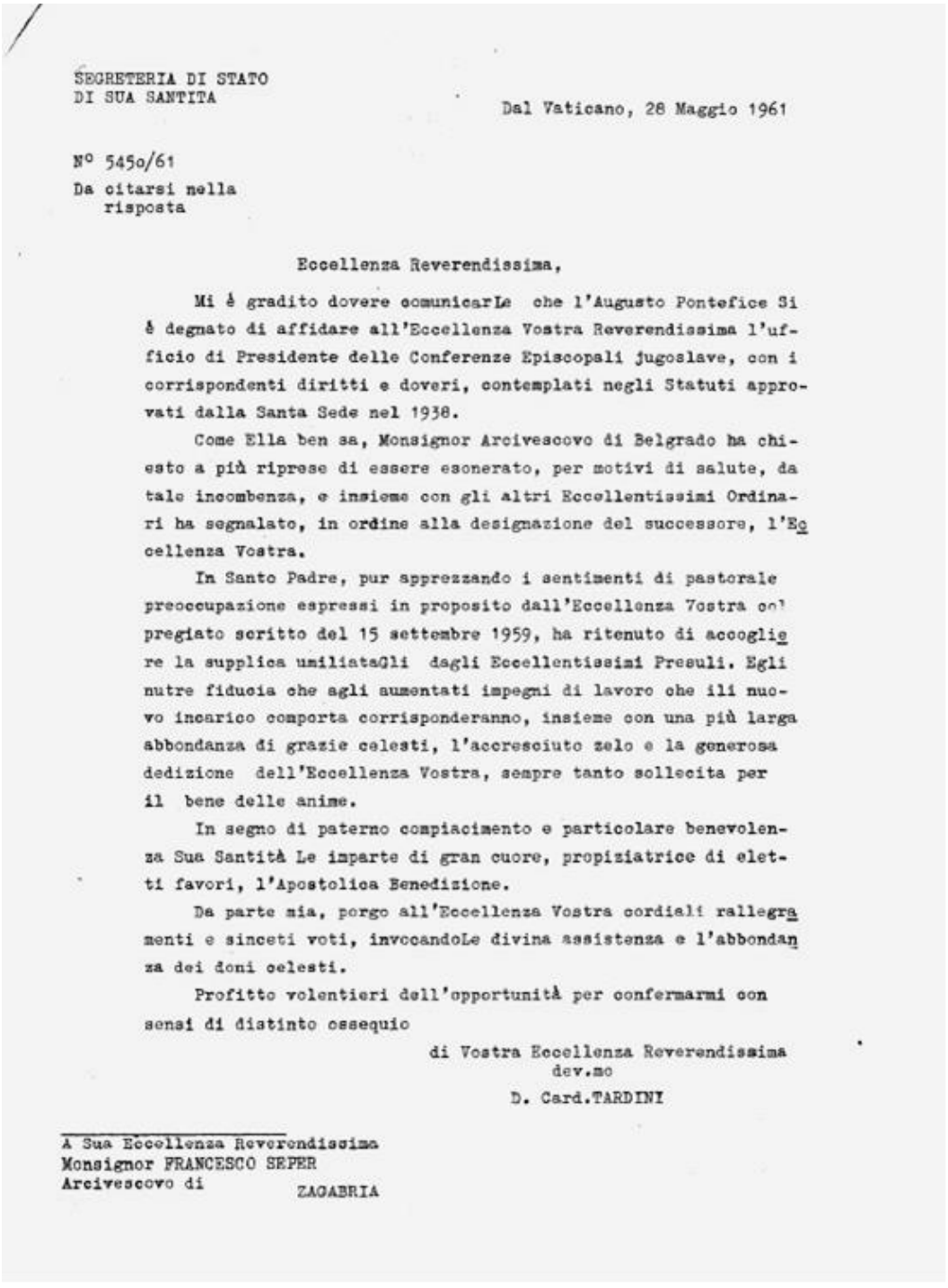

SEGRETERIA DI STATO
DI SUA SANTITA

Dal Vaticano, 28 Maggio 1961

N° 5450/61
Da citarsi nella
risposta

Eccellenza Reverendissima,

Mi è gradito dovere comunicarLe che l'Augusto Pontefice Si è degnato di affidare all'Eccellenza Vostra Reverendissima l'ufficio di Presidente delle Conferenze Episcopali jugoslave, con i corrispondenti diritti e doveri, contemplati negli Statuti approvati dalla Santa Sede nel 1938.

Come Ella ben sa, Monsignor Arcivescovo di Belgrado ha chiesto a più riprese di essere esonerato, per motivi di salute, da tale incombenza, e insieme con gli altri Eccellentissimi Ordinari ha segnalato, in ordine alla designazione del successore, l'Eccellenza Vostra.

In Santo Padre, pur apprezzando i sentimenti di pastorale preoccupazione espressi in proposito dall'Eccellenza Vostra con pregiato scritto del 15 settembre 1959, ha ritenuto di accogliere la supplica umiliataGli dagli Eccellentissimi Presuli. Egli nutre fiducia che agli aumentati impegni di lavoro che ili nuovo incarico comporta corrisponderanno, insieme con una più larga abbondanza di grazie celesti, l'accresciuto zelo e la generosa dedizione dell'Eccellenza Vostra, sempre tanto sollecita per il bene delle anime.

In segno di paterno compiacimento e particolare benevolenza Sua Santità Le imparte di gran cuore, propiziatrice di eletti favori, l'Apostolica Benedizione.

Da parte mia, porgo all'Eccellenza Vostra cordiali rallegramenti e sinceti voti, invocandoLe divina assistenza e l'abbondanza dei doni celesti.

Profitto volentieri dell'opportunità per confermarmi con sensi di distinto ossequio

di Vostra Eccellenza Reverendissima
dev.mo
D. Card.TARDINI

A Sua Eccellenza Reverendissima
Monsignor FRANCESCO SEPER
Arcivescovo di ZAGABRIA

Dokument br. 2: Imenovanje nadbiskupa Franje Šepera na dužnost predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije, dana 28. svibnja 1961. godine[753]

[752] NAZ, TUNFŠ, Broj: 108/Pr.
[753] NAZ, TUNFŠ, N 5450/61, *Dopis odluke o Šeperovom imenovanju.*

Nakon Preuzimanja službe predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije Franjo Šeper je vrlo predano radio na dobrobit Katoličke Crkve u Hrvatskoj i tadašnjoj Jugoslaviji. Tako su tijekom njegova ravnanja Konferencijom donesene mnogobrojne odluke, akti i zaključci koji su imali veliki utjecaj na djelovanje biskupa i nadbiskupa.

Tijekom prve godine njegova mandata Sveta Stolica je povodom 500 obljetnice osnutka Ljubljanske biskupije donijela odluko o izdizanju Ljubljanske biskupije na razinu nadbiskupije te o davanju statusa sjedišta metropolije sa sufraganskom biskupijom u Mariboru.[754] Nadalje, tijekom prve godine Šeperova mandata izrađen je nacrt novog Statuta Biskupske konferencije koji je poslan Svetoj Stolici na ocjenu i mišljenje koje je zaprimljeno 18. travnja 1962. godine.[755] U istom razdoblju Biskupska konferencija dobila je odgovor Savezne komisije za vjerska pitanja na predstavku Konferencije iz 1961. godine[756] te je istovremeno od Komisije zaprimljen dopis sa upozorenjem o nedopuštenom bavljenju trgovinske djelatnosti jednog dijela svećenstva, o zabrani tiskanja publikacija sa sredstvima koja su zaprimljena iz inozemnih izvora te je izdan propis o naplati poreza na kuće katoličkog svećenstva.[757]

Tijekom zasjedanja Biskupske konferencije 11., 12. i 13. rujna 1962. godine u Zagrebu Franjo Šeper je izložio svoj izvještaj o sastanku koji je održao s predstavnicima Savezne komisije za vjerska pitanja, razgovarajući pritom o problematici slobode ispovijedanja vjere u jugoslavenskom društvu[758] te izvijestio članove Konferencije o netom osnovanom Katehetskom institutu na Teološkom fakultetu u Zagrebu.[759] Tijekom zajedanja konferencije skopski biskup Smiljan Čekada,[760] porečko-pulski Dragutin Nežić[761] i krčki

[754] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Zapisnik plenarnog zasjedanja BK u god. 1962.*, str. 1.
[755] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 1.
[756] U ovoj predstavci su biskupi izrazili svoje nezadovoljstvo položajem Katoličke Crkve i manjkom slobode u njezinu djelovanju, navodeći u predstavci mnogobrojne primjere otežavanja normalnog pastoralnog rada.
[757] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 2.
[758] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 2.
[759] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 2.
[760] Smiljan Franjo Čekada rodio se 29. studenog 1902. godine u Donjem Vakufu u Bosni i Hercegovini. Za svećenika Vrhbosanske nadbiskupije zaređen je 5. travnja 1925. godine. Dana 6. lipnja 1939. godine imenovan je za pomoćnog biskupa tadašnjem Vrhbosanksom nadbiskupu Ivanu Evanđelisti Šariću te je istodobno zaprimio titulu naslovnog biskupa Pharbaetusa u Egiptu. No već 18 . kolovoza sljedeće godine imenovan je na dužnost skopskog biskupa vršeći svoju dužnost sve do 12. lipnja 1967. godine kada je imenovan nadbiskupom koadjutorom tadašnjem Vrhbosanskom nadbiskupu Marku Alaupoviću. Istovremeno je imenovan tituolom naslovnog nadbiskupa Thibuzabetuma u Alžiru. Mjesto rezidencijalnog nadbiskupa Vrhobosne preuzeo je od preminulog nadbiskupa Alaupovića 13. siječnja 1970. godine. Dužnost rezidencijalnog nadbiskupa vršio je sve do svoje smrti 18. siječnja 1975. godine, kada ga je ovom mjestu naslijedio Marko Jozinović. Bio je također sudionikom koncilskih zasjedanja. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcekada.html i http://-www.gcatholic.org/dioceses/diocese/skop0.htm).

pomoćni biskup Karmelo Zazinović[762] izradili su zajedničku poslanicu Episkopata u povodu 1100 godišnjice dolaska slavenskih apostola Ćirila i Metoda. Nadalje, na zasjedanju je imenovana komisija u čijem sastavu su bili nadbiskup Marko Alaupović te biskupi Stjepan Bauerlein[763] i križevački biskup Gabrijel Bukatko[764] koja je imala za cilj izraditi prijedlog vezan uz takse u redovnom dijecezanskom i župnom poslovanju, koje su se nastojale uskladiti sa trenutnim društvenim okolnostima s obzirom da se iste nisu mijenjale od vremena prije Drugog svjetskog rata. Prijedlog komisije bio je da se izradi novi propis o pristojbama s izuzetkom za područje Zagrebačke metropolije koja je dobila mogućnost samostalnog kreiranja troškovnika.[765] U nastavku zasjedanja predsjednik Konferencije Franjo Šeper izvijestio je o pripravi za Koncil, a nakon toga je predsjednik Liturgijskog odbora Konferencije biskup Alfred Pichler[766] prisutne (nad)biskupe izvijestio o radu na prijevodu

[761] Dragutin Nežić rodio se 28. siječnja 1908. godine u Donjoj Rijeci nedaleko Jastrebarskog. Za svećenika je zaređen 7. rujna 1930. godine. Radio je na Bogoslovnom sjemeništu te pri Nadbiskupskom Duhovnom Stolu u Zagrebu te je figurirao za mogućeg nasljednika nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca. Međutim svoju crkvenu službu nastavio je u Istri. Dana 21. svibnja 1950. godine imenovan je apostolskim administratorom Porečko-pulske biskupije i Pazinske apostolske administrature te je dobio titulu naslovnog biskupa Pomarije u Alžiru. Rezidencijalnim porečko-pulskim biskupom imenovan je 15. lipnja 1960. godine te je vršio ovu dužnost do svog umirovljenja 27. siječnja 1984. godine. Umro je 30. siječnja 1995. godine. Za svog biskupstva sudjelovao je na koncilskim zasjedanjima. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bnezic.html i http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/pore0.htm).

[762] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 2 i 3.; Karmelo Zazinović rodio se 15. srpnja 1915. godine u Krku. Za svećenika krčke biskupije zaređen je 29. lipnja 1937. godine. Dana 18. siječnja imenovan je pomoćnim biskupom Krka te apostolskim administratorom već ostarjelom biskupu Josipu Srebrniču. Istovremeno je dobio i titulu naslovnog biskupa Lebessusa u turskoj regiji Liciji. Rezidencijalnim biskupom Krka postao je 16. siječnja 1968. godine te je vršio ovu dužnost sve do svog umirovljenja 14. studenog 1989. godine. Umro je 5. ožujka 1997. godine. Za vrijeme djelovanja kao pomoćni krčki biskup sudjelovao je na zasjedanjima Drugog vatikanskog koncila. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bzaz.html i http://www.gcatholic-.org/dioceses/diocese/krkz0.htm).

[763] Stjepan Bauerlein rodio se 3. kolovoza 1905. godine u Babinoj Gredi u Slavoniji. Za svećenika je zaređen 7. travnja 1929. godine. Dana 27. svibnja 1951. godine imenovan je pomoćnim đakovačkim biskupom te je dobio titulu naslovnog biskupa Heracleje Pontice u Turskoj. Rezidencijalnim đakovačkim biskupom je postao smrću svog predhodnika Antuna Akšamovića 12. listopada 1959. godine. Na ovoj dužnosti je ostao sve do smrti 9. kolovoza 1973. godine. Za svog biskupstva je sudjelovao na koncilskim zasjedanjima. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbaue.html i http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/djak0.htm).

[764] Gabrijel Bukatko rodio se 27. siječnja 1913. godine u Andrijevcima u Slavoniji. Za svećenika križevačke grkokatoličke biskupije zaređen je 2. travnja 1939. godine. Dana 23. veljače 1952. godine imenovan je apostolskim administratorom Križevačke biskupije te je dobio titulu naslovnog biskupa Severiana u Tunisu. Dana 22. srpnja 1960. godine zaređen je za križevačkog biskupa, a zatim je 2. ožujka 1961. godine imenovan nadbiskupom koadjutorom Beograda te je dobio titulu naslovnog nadbiskupa Mocissusa u turskoj pokrajini Kapadokiji. Rezidencijalnim nadbiskupom Beograda te apostolskim administratorom Banata postao je 24. ožujka 1964. godine. Dana 23. prosinca 1971. godine je razriješen službe apostolskog administratora Banata te isto tako je 4. ožujka 1980. godine lišen dužnosti beogradskog nadbiskupa. Umro je 19. listopada 1981. godine. Za svog biskupstva aktivno je sudjelovao na koncilskim zasjedanjima. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org-/bishop/bbukatko.html i http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/kriz0.htm).

[765] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 2 i 3.

[766] Alfred Pichler rodio se 18. prosinca 1913. godine u Oštrelju nedaleko Bosanskog Petrovca u Bosni i Hercegovini. Za svećenika je zaređen 13. ožujka 1937. godine. Rezidencijalnim biskupom Banja Luke imenovan je 22. srpnja 1959. godine te je na ovoj dužnosti ostao sve do svog umirovljenja 15. svibnja 1989. godine. Umro je 17. svibnja 1992. godine. Bio je aktivni sudionik Drugog vatikanskog koncila kao član Liturgijeske komisije. Bio je predsjednika Vijeća Biskupske konferencije za liturgiju te član mješovite katoličko-pravoslavne komisije

Misala te o izdavanje edicije *Službe Božje.*[767] Potom je, na prijedlog Karmela Zazinovića, izglasana odredba o potrebi osnutka Instituta za crkvenu glazbu.[768] Na prijedlog zadarskog Pomoćnog biskupa Marijana Oblaka[769] predložio je da se izradi predstavka državnim vlastima s molbom za sufinanciranje obnove samostana sv. Marije u Zadru.[770] U nastavku rada izabran je Poslovni odbor Biskupske konferencije na mandat od dvije godine u sastavu Franjo Šeper, Alfred Pichler, Maksimilijan Držečnik, Frane Franić i Matija Zvekanović.[771] Na prijedlog apostolskog administratora Bačke, biskupa Matije Zvekanovića,[772] donosi se odluka o slanju prijedloga Svetoj Stolici da se Bačka apostolska administratura proglasi biskupijom.[773] Također, donesen je prijedlog o izradi Pastirskog pisma roditeljima o njihovoj dužnosti da šalju svoju djecu na vjeronauk[774] te da se državnim vlastima uputi predstavka o slobodi vjere povodom donošenja novog jugoslavenskog ustava.[775] U toj predstavci koja je upućena Saveznom izvršnom vijeću i Saveznoj komisiji za vjerska pitanja biskupi su izrazili svoju bojazan zbog mogućeg smanjenja prava i slobode djelovanja Katoličke Crkve prema odredbama novog ustava.[776] Istaknuto je kako katolički biskupi, kao i dosada, moraju inzistirati na punoj slobodi vjere i drugih prava i obveza koji sačinjavaju potpuni vjerski život. Navedeno je zatim kako se mnogobrojni vjernici i svećenici tuže na onemogućavanje odlaska djece na vjeronauk, sprječavanje odlaska vjernika na svete mise nedjeljama i blagdanima. Jednako tako se navodi kako su posebno teškom položaju vjernici koji se nalaze na odsluženju vojne obaveze. Njima se priječi odlazak na vjerske obrede te im se spočitava kako je odlazak u crkvu u suprotnosti s dužnostima i čašću jugoslavenskog vojnika. Osobito je

za ekumenizam. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpichler.html i http://www.gcatholic.org/-dioceses/diocese/banj0.htm).

[767] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 3.

[768] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 4.

[769] Marijan Oblak rodio se u Velom Ratu na Dugom Otoku 8. prosinca 1919. godine. Za svećenika Zadasrke nadbiskupije zaređen je 5. kolovoza 1945. godine. Imenovan je pomoćnim zadarskim biskupom 30. travnja 1958. godine te je istodobni zaprimio titulu naslovnog biskupa Flaviasa u turskoj pokrajini Ciliciji. Imenovan je rezidencijalnim nadbiskupom Zadra 20. kolovoza 1969. godine. Na ovoj dužnosti se zadržao do svog umirovljenja 2. veljače 1996. godine. Umro je 15. veljače 2008. godine. Za svog biskupstva sudjelovao je na koncilskim zasjedanjima. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/boblak.html i http://www.gcatholic.-org/dioceses/diocese/zada0.htm).

[770] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 5.

[771] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 5.

[772] Matija Zvekanović rodio se 17. veljače 1913. godine u Subotici. Za svećenika Bačke apostolske administrature zaređen je 29. lipnja 1937. godine. Imenovan je biskupom sa titulom naslovnog biskupa Burce u alžirskoj regiji Numidiji. Apostolskim administratorom Bačke imenovan je 1958. godine da bi zatim 8. veljače 1968. godine bio imenovan rezidencijalnim biskupom upravo ustanovljene Subotičke biskupije. Umirovljen je sa ove dužnosti 25. travnja 1989. godine. Umro je 24. travnja 1991. godine. Tijekom svog biskupstva sudjelovao na zasjedanjima Drugog vatikanskog koncila. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bzvek.html i http://-www.gcatholic.org/dioceses/diocese/subo0.htm).

[773] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 5.

[774] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 5.

[775] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 5 i 6.

[776] NAZ, TUNFŠ, Broj: 33/BK, Dopis SIV-u i SKVP od 13. rujna 1962. godine.

naglašena vrlo česta pojava onemogućavanja vjernika da sudjeluju na vjerskim slavljima povodom Božića. Predstavkom je još iznesen prosvjed zbog nemogućnosti normalnog rada sjemeništa u Rijeci, Splitu i drugim mjestima te zbog opstruiranja organa državne uprave pri donošenju dozvola za gradnju crkvenih objekata, naročito u gradovima. Na koncu je na inicijativu Marka Alaupovića donesen odluka o poduzimanju potrebnih koraka kako bi se riješilo pitanje socijalnog osiguranja svećenstva.[777]

Tijekom trajanja koncilskih zasjedanja katolički biskupi iz Jugoslavije nalazili su se u Rimu te su zbog toga tamo održane i sjednice Konferencije. Tako je primjerice i 1964. godine zasjedanje Konferencije bilo održano u Rimu u prostorima Zavoda sv. Jeronima 8. i 13. studenog.[778] Na zasjedanju su, na početku, iznesena razmatranja i odluke o provedbi koncilske konstitucije i nove instrukcije o Svetoj liturgiji. Nakon pročitanog izvještaja i primjedbi izglasana je odredba o uvođenju narodnog jezika u liturgiju.[779] Također, donesene su odluke o promjenama pojedinih dijelova liturgije u skladu s koncilskim odredbama i uvođenjem narodnog jezika. Tako su primjerice izglasane odredbe izreke koja se izgovara prilikom podjele Svete pričesti, sa inačicama za hrvatski, slovenski i srpski jezik.[780] Nadovezujući se na to, izglasane su i odredbe crkvenog pjevanja koje su također prilagođene uvođenju narodnog jezika. Primjerice odredbe vezane uz pjevanje *Glorije*[781]*, creda*[782] i molitve *Očenaša* te za dijalog vjernika sa svećenikom prije *Prefacija*[783] i slično.[784] Donesena je i odluka da se u dvojezičnim župama može samostalno birati između daljnje uporabe latinskog jezika ili djelomičnog korištenja svakog od jezika koji se koriste na prostorima tih župa.[785] U nastavku zasjedanja, vrijedi izdvojiti prihvaćanje prijedloga mariborskog biskupa Maksimilijana Držečnika da se po uzoru na neke inozemne episkopate uvedu dani kada se po

[777] NAZ, TUNFŠ, Broj: 31/BK/62, *Isto.*, str. 6.
[778] NAZ. TUNFŠ, Broj: 44-BK-1964. Zapisnik sa zasjedanja Biskupske konferencije održane 8. i 13. studenog 1964. godine u prostorima Zavoda sv. Jeronima u Rimu.
[779] NAZ. TUNFŠ, Broj: 44-BK-1964. *Isto.*, str. 2.
[780] NAZ. TUNFŠ, Broj: 44-BK-1964. *Isto.*, str. 2.
[781] Gloria lat. = slava. Prva riječ latinskog misnog hvalospjeva, koji je spjevan kao himan prema anđeoskoj pohvalnici na betlehemskim poljanama i koji je otada postao napose za glazbeno izvođenje mise važan pjevani dio. Gloria je propisana samo nedjeljama i blagdanima; kada se zapjeva prva Gloria nakon korizme u vazmenoj noći, običava se da ministranti poprate njezin početak zvonjenjem oltarskih zvonaca. Isto se može učiniti kod Glorie za vrijeme večere Gospodnje na Veliki četvrtak, da bi se obilježilo posebnu važnost toga dana. (Izvor: http://ministrantdjos.weebly.com/ministrantski-leksikon.html)
[782] Credo lat. znači »vjerujem«. Credo je početna riječ Vjerovanja te je također kratica za pjevanje Vjerovanja u misi. (Izvor: http://ministrantdjos.weebly.com/ministrantski-leksikon.html)
[783] Prefacija lat. = predslovlje. Prefacija uvodi u → kanon, misnu euharistijsku molitvu. U prefacijama, kojih novi misal donosi oko osamdesetak izriče se zahvala Bogu za njegova dobročinstva i to najčešće s obzirom na slavlje dana. U hvalu i zahvaljivanje prefacije uključuje se zajednica pjevanjem Sanctusa (Svet). (Izvor: http://ministrantdjos.weebly.com/ministrantski-leksikon.html)
[784] NAZ. TUNFŠ, Broj: 44-BK-1964. *Isto.*, str. 3.
[785] NAZ. TUNFŠ, Broj: 44-BK-1964. *Isto.*, str. 3.

crkvama prikupljaju milodari za gladne ljude u svijetu.[786] Na koncu je podržan prijedlog apostolskog administratora slovenskih dijelova Goričke nadbiskupije, Tršćansko-koparske i Riječke biskupije da se podnese molba Biskupske konferencije Svetoj Stolici o osnutku samostalne Koparske biskupije.[787]

Naredno Zasjedanje Biskupske konferencije Jugoslavije održano je u Zagrebu 19. i 20. siječnja 1965. godine.[788] Ova sjednica je uglavnom bila posvećena liturgijskim temama. To se prvenstveno odnosi na prijevode liturgijskih tekstova i melodija na hrvatski i slovenski jezik zbog uvođenja narodnog jezika u liturgiji. Jednako tako je iznesen izvještaj o prihvaćanju odluka Svete Stolice vezanih uz liturgijske teme sa prethodnog zasjedanja Konferencije.[789]

Sljedeće zasjedanje Biskupske konferencije Jugoslavije održano je u Zagrebu od 19. do 22. svibnja 1965. godine.[790] Na ovom zasjedanju iznesen je izvještaj u kojem je navedeno kako su od Svete Stolice prihvaćene sve odredbe s prošlog zasjedanja te kako je dobiven odgovor Saveznog izvršnog vijeće na predstavku o zabrinutosti biskupa povodom donošenja novog jugoslavenskog ustava.[791] Prva točka zasjedanja bila je vezana uz zajedničko pismo Episkopata o vjerskom životu vjernika i kršćanskom odgoju djece.[792] Druga točka bila je posvećena izradi zajedničke poslanice Episkopata vjernicima u prigodi 400 obljetnice smrti blažene Hozane Kotorske.[793] Treća točka bila je posvećena prijevodu liturgijskih tekstova i melodija poput prijevoda *Prefacije*, tekstova za mise na Veliki četvrtak i petak, i drugi,[794] pri čemu u donesene odredbe zasebno za hrvatski i slovenski jezik. Od mnogobrojnih tema raspravljenih u posljednjoj točki, vrijedno je izdvojiti odluku o upućivanju molbe Svetoj Stolici za odobrenje službe potpredsjednika Biskupske konferencije zbog vrlo opsežnih poslova kojom je njezin predsjedatelj Franjo Šeper opterećen te prijeke potrebe za asistencijom.[795] Donesena je odluka o osnivanju Odbora za izdavačku djelatnost koja će vršiti službu promocije koncilskih odluka.[796] Nadalje, iznesena je potreba jačeg djelovanja na terenu s ciljem pridobivanja novih kandidata za sjemeništa i svećenički poziv. Jedna od značajnijih

[786] NAZ. TUNFŠ, Broj: 44-BK-1964. *Isto.*, str. 5.
[787] NAZ. TUNFŠ, Broj: 44-BK-1964. *Isto.*, str. 5.
[788] NAZ, TUNFŠ, Broj: 6-BK-1965., Zapisnik sa sjednice Biskupske konferencije koja je održana 19. i 20. siječnja 1965. godine.
[789] NAZ, TUNFŠ, Broj: 6-BK-1965., *Isto*, str. 2.
[790] NAZ, TUNFŠ, Broj: 39-BK-1965., Zapisnik sa zasjedanja Biskupske konferencije Jugoslavije održane u Zagrebu od 19. do 22. svibnja 1965. godine.
[791] NAZ, TUNFŠ, Broj: 39-BK-1965., *Isto*, str. 2.
[792] NAZ, TUNFŠ, Broj: 39-BK-1965., *Isto*, str. 2.
[793] NAZ, TUNFŠ, Broj: 39-BK-1965., *Isto*, str. 2-5.
[794] NAZ, TUNFŠ, Broj: 39-BK-1965., *Isto*, str. 2-5.
[795] NAZ, TUNFŠ, Broj: 39-BK-1965., *Isto*, str. 5.
[796] NAZ, TUNFŠ, Broj: 39-BK-1965., *Isto*, str. 5.

odluka vezana je uz potrebu pastoralne brige za turiste te je predloženo da se na prostorima posjednih biskupija uvede turistički apostolat u kojem bi djelovao svećenik zadužen za brigu oko vjernika koji privremeno borave na određenom području. Kao koordinatora ovog crkvenog djelovanja Biskupska konferencija[797] zadužila je zadarskog nadbiskupa Marijana Oblaka.

Plenarno zasjedanje Biskupske konferencije Jugoslavije za 1967. godinu održano je od 13. do 17. lipnja u Zagrebu. Na samom početku proglašen je novi Statut Biskupske konferencije koje je bio usklađen s koncilskim odlukama.[798] Na ovom zasjedanju je, prema novom Statutu prema kojem predsjednika Konferencije biraju biskupi samostalno između sebe te dobivaju samo potvrdu svog izbora od strane Svete Stolice, ponovo izabran na ovu dužnost s mandatom od šest godina Zagrebački nadbiskup i kardinal Franjo Šeper.[799] Za potpredsjednike su s mandatom od tri godine izabrani ljubljanski nadbiskup Jožef Pogačnik te splitsko-makarski biskup Frane Franić.[800] Izabran je također i novi Poslovni odbor Konferencije, koji je uz predsjednika i dva podpredsjednika Biskupske konferencije sačinjavao još tri člana. Bili su skopski biskup Smiljan Čekada, đakovački biskup Stjepan Bauerlein te biskup i apostolski administrator Bačke Matija Zvekanović.[801] Za tajnika Biskupske konferencije imenovan je tadašnji pomoćni zagrebački biskup Franjo Kuharić.[802] Imenovani su također i predsjednici komisija Biskupske konferencije. Predsjednike Komisije za vjersku poduku postao je Frane Franić, Ekumenske komisije Franjo Šeper, Liturgijske komisije Alfred Pichler, Komisije za apostolat laika Smiljan Čekada, Komisije za međubiskupijska pitanja Gabrijel Bukatko te Komisije za socijalne potrebe svećenstva Stjepan Bauerlein.[803] Dakako da su ova imenovanja bila povezana s obrazovanjem i profesionalnim usmjerenjem imenovanih biskupa. Tako je primjerice Pichler došao na čelo Liturgijske komisije jer je studirao i doktorirao na tu temu. Šeper je primjerice imenovan predsjednikom Ekumenske komisije iz razloga što je bio po svemu prva ličnost Katoličke Crkve u zemlji te je nadasve bio najbolji izbor na dužnost koja podrazumijeva kontakte sa vodećim osobama drugih vjeroispovijesti. Razvidno je kako je Bukatko imenovan predsjednikom Komisije za međubiskupijska pitanja zbog toga što je bio grkokatolički biskup

[797] NAZ, TUNFŠ, Broj: 39-BK-1965., *Isto*, str. 6.
[798] SVNZ, 7/1967., Plenarno zasjedanje Biskupske konferencije Jugoslavije u Zagrebu od 13. do 17. lipnja 1967. godine str. 94.
[799] SVNZ, 7/1967., str. 94.
[800] SVNZ, 7/1967., str. 94.
[801] SVNZ, 7/1967., str. 94.
[802] SVNZ, 7/1967., str. 94.
[803] SVNZ, 7/1967., str. 94.

Križevačke biskupije koja se u to vrijeme prostirala na prostoru cijele Jugoslavije te je shodno tome ordinirao na području na kojem su se nalazile sve ostale rimokatoličke biskupije. Franić je dakako imao bogato katehetsko iskustvo te je zbog toga imenovan predsjednikom Komisije za vjersku poduku. Na zasjedanju su zatim donesene nove odredbe o pristojbama. Među ostalim to su bile pristojbe za služenje mise, vršenje pogrebnih te drugih crkvenih obreda.[804] Izdano je pastirsko pismo povodom 1 900 godišnjice smrti sv. Petra i Pavla. Posebna pozornost bila posvećena potrebnoj reformi studija na Bogoslovnim fakultetima i Visokim bogoslovnim školama te o još nekim izmjenama u liturgiji.[805]

Drugo plenarno zasjedanje za 1967. godinu održano je od 12. do 14. rujna u Zagrebu.[806] Uz teme vezane uz prijedlog novog katehetskog plana za mladež i prevođenje Kanona Mise na hrvatski jezik, središnja pozornost bila je posvećena Sinodi biskupa koja je bila zakazana za 29. rujna 1967. godine u Rimu.[807] Na Sinodu su bili delegirani i potvrđeni nadbiskup i kardinal Franjo Šeper te ljubljanski nadbiskup Jožef Pogačnik.[808] Središnje teme Sinode za koju je iznesena i priprava bile su vezane uz reformu Kanonskog zakonika, problematiku djelovanja sjemeništa, pitanja liturgijske obnove, suvremenih gibanja između teologije i ateizma te pitanju mješovitih ženidbi.[809] U tu svrhu su zatim iznesena stajališta Biskupske konferencije koja će kasnije biti iznesena na Sinodi.

Plenarno zasjedanje Biskupske konferencije za 1968. godinu održano je od 8. do 10. listopada u Zagrebu.[810] U odsutnosti Franje Šepera sjednicom je predsjedao ljubljanski nadbiskup Jožef Pogačnik,[811] uz prisutnost apostolskog delegata Svete Stolice u Jugoslaviji mons. Maria Cagne.[812] Na sjednici je odobren Statut Doktrinarne komisije, raspravljena je

[804] SVNZ, 7/1967., str. 94.
[805] SVNZ, 7/1967., str. 95.
[806] SVNZ, 9/1967., Plenarno zasjedanje Biskupske konferencije Jugoslavije u Zagrebu od 12. do 14. rujna 1968. godine str. 132.
[807] SVNZ, 9/1967., str. 132.
[808] SVNZ, 9/1967., str. 132.
[809] SVNZ, 9/1967., str. 132.
[810] SVNZ,7/1968., Plenarno zasjedanje Biskupske konferencije Jugoslavije u Zagrebu od 8. do 10. listopada 1989. godine., str. 111.
[811] SVNZ,7/1968., str. 111.
[812] Mario Cagna rodio se 8. listopada 1911. godine u La Monferatu u talijanskoj pokrajini Pijemontu. Zaređen je za svećenika biskupije Casale Monferrato 22. srpnja 1934. godine. Zaređen je za biskupa 13. listopada 1962. godine dov+bivši titulu naslovnog biskupa Heracleje u Turskoj. Istovremeno je imenovan apostolskim nuncijem u Japanu. Na ovoj dužnosti ostao je sve do 17. rujna 1966. godine kada je imenovan apostolskim delegatom Svete Stolice u Jugoslaviji. Dana 22. koloviza 1970. godine postaje apostolskim pronuncijem u Beogradu. Na dužnosti u Jugoslaviji ostaje sve do 11. svibnja 1976. godine kada je imenovan na dužnost apostolskog nuncija u Austriji gdje ostaje sve do razrješenja s te službe u studenom 1984. godine. Bio je sudionikom Drugog, Trećeg i Četvrtog koncilskog zasjedanja. Umro je 4. travnja 1986. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcagna.html).

problematika djelovanja sjemeništa i bogoslovnih fakulteta te je predsjednikom nove Komisije za sjemeništa i kler imenovan splitsko-makarski biskup Frane Franić, dok je za predsjednika Misijske komisije imenovan nadbiskup Smiljan Čekada te predsjednika Komisije za katehizaciju biskup Stjepan Bauerlein.[813] Na sjednici je izabran i predsjednik Komisije za vezu s redovničkim zajednicama, nadbiskup Jožef Pogačnik. Na kaju, raspravljalo se i o potrebi imenovanja nacionalnog ravnatelja za dušobrižništvo nad hrvatskim vjernicima u inozemstvu.[814]

Prvo zasjedanje Biskupske konferencije u 1969. godini održano je od 17. do 20. lipnja u Zagrebu pod predsjedanjem ljubljanskog nadbiskupa i metropolita Jožefa Pogačnik, koji je zasjedanjem ravnao u odsustvu Franje Šepera koji je u to vrijeme bio u Rimu.[815] Raspravljalo se o temi naredne Sinode biskupa koja je bila vezana uz odnos papinske i biskupske vlasti, iznesena je odluka o potrebi očuvanja celibata, prihvaćanju nacrta Statuta Komisije za sjemeništa te nacrta Direktorija za biskupe što će ga izraditi Sveta Kongregacija za biskupe.[816] Zasjedanje je okončano raspravom o problemu pastoralne brige za hrvatske i slovenske vjernike koji se nalaze na radu u inozemstvu te je odlučeno da se o ovim potrebama informira Sveta Stolica s prijedlogom kandidata za generalnog direktora hrvatskih misionara u inozemstvu.[817]

Drugo plenarno zasjedanje za 1969. godinu održano je od 11. do 13. studenog u Zagreb te je njime, ponovo u odsutnosti Franje Šepera, predsjedao ljubljanski nadbiskup i metropolit Jožef Pogačnik.[818] Na zasjedanju je izneseno kako je u bazilici sv. Petra u Rimu ponovo uspostavljena služba ispovjednika na hrvatskom i slovenskom jeziku, prihvaćena je odluka o obilježavanju Dana mira 1. siječnja 1970. godine te je nadbiskup Pogačnik iznio izvještaj sa zasjedanja prethodne Sinode biskupa.[819] Iznesena je odluka Svete Stolice da se Skopsko-prizrenska biskupija priključi kao sufragan u sastav Sarajevske metropolije te je iznesena problematika o suradnji redovnika franjevaca i dijecezanskih svećenika na prostorima Hercegovine.[820] Pročitani su potom i odgovori državnih organa vlasti na

[813] SVNZ,7/1968., str. 111.
[814] SVNZ,7/1968., str. 112.
[815] SVNZ,7/1969., Plenarno zasjedanje Biskupske konferencije Jugoslavije u Zagrebu od 17. do 20. lipnja 1969. godine., str. 93.
[816] SVNZ,7/1969., str. 93.
[817] SVNZ,7/1969., str. 93.
[818] SVNZ,12/1969., Plenarno zasjedanje Biskupske konferencije Jugoslavije u Zagrebu od 11. do 13. studenog 1969. godine., str. 169.
[819] SVNZ,12/1969., str. 169-170.
[820] SVNZ,12/1969., str. 169-172.

predstavke Biskupske konferencije o problemu svetkovanja blagdana Božića te potrebi skraćivanja odsluženja vojnog roka za svećenike.[821] U ovom odgovoru je šturo izrečeno kako se nijednim zakonom ne priječi svetkovanje Božića te je izrijekom rečeno kako nije moguće skratiti trajanje vojnog roka za katoličke svećenike. Donesena je zatim odluka da se Svetoj Stolici uputi molba za skorijim imenovanjem rezidencijalnog zagrebačkog nadbiskupa i kotorskog biskupa te o određivanju konkretnog datuma kanonizacije blaženog Nikole Tavelića.[822] Usuglašeno je kako se neće pristupiti izboru novog predsjednika Biskupske konferencije dok od Svete Stolice ne dođe imenovanje rezidencijalnog zagrebačkog nadbiskupa.[823] Na koncu je još odlučeno kako će Konferencija uputiti molbu Svetoj Stolici za odobrenje sudjelovanja vjernika na bogoslužjima u subotu poslijepodne ukoliko su spriječeni sudjelovati na nedjeljnoj misi.[824] Dakako da je to bilo velikim djelom vezano uz činjenicu kako su mnogobrojni vjernici radnim obavezama bili onemogućeni u sudjelovanju na nedjeljnim misama.

[821] SVNZ,12/1969., str. 169-170.
[822] SVNZ,12/1969., str. 171-172.
[823] SVNZ,12/1969., str. 171.
[824] SVNZ,12/1969., str. 171.

4.4.2. Promjene u crkvenoj upravi i prostornoj organizaciji Katoličke Crkve

Dolaskom na čelo Biskupske konferencije Jugoslavije Franju Šepera je dočekala vrlo zahtjevna zadaća konsolidacije Katoličke Crkve, ali i jednako tako poboljšanje njezina položaja i slobode djelovanja u društvu koje je bilo sve samo ne sklono njezinu poslanju. Osim što državne vlasti zbog svog ateističkog svjetonazora nisu prihvaćale postojanje i poslanje Crkve, one nisu odobravale crkveno djelovanje i zbog drugih razloga. Među njima se ističu dva vezana uz crkvenu organizacije, teritorijalnu i hijerarhijsku. U takvim okolnostima Katolička Crkva predvođena Franjo Šeperom kao predsjedateljem Biskupske konferencije morala je održavati i obnavljati svoju hijerarhiju te pritom ne dopustiti da se državne vlasti upletu u izbor i imenovanje novih biskupa i nadbiskupa. Jednako tako bilo je potrebno održati samostalnost Crkve u donošenju odluka o preustroju crkvenih granica. Ova problematika je bila još osjetljivija zbog tada još uvijek neriješenih graničnih pitanja između Jugoslavije i Italije, pri čemu su jugoslavenske vlasti konstantno predbacivale Katoličkoj Crkvi, odnosno Svetoj Stolici pristajanje uz talijanske interese. Dakako da je ovakvo stajalište državnih vlasti u Jugoslaviji bilo neutemeljeno. Najbolji dokaz tome upravo se može vidjeti u prostornoj reorganizaciji Katoličke Crkve na hrvatskoj obali Jadrana. Iz tog procesa se vrlo zorno uočava kako je jedini interes Crkve bio i ostao što kvalitetnija pastoralna skrb za vjernike te da su sve odluke s vremenom donesene u tom pravcu. Istina bile su spore, ali su bile temeljite.

Tijekom Šeperova predsjedanja Biskupskom konferencijom, uz već spominjane biskupe i nadbiskupe, njezini su članovi bili još i barski nadbiskup Aleksandar Tokić,[825] apostolski administrator kotorske biskupije mons. Gracija Ivanović,[826] mostarsko-duvanjski biskup i apostolski administrator Trebinjsko-mrkanske biskupije Petar Čule,[827] ljubljanski

[825] Aleksandar Tokić rodio se 27. veljače 1911. godine u Starom Baru, danas sastavnom dijeli grada Bara u Crnoj Gori. Za svećenika Barske nadbiskupije zaređen je 27. ožujka 1937. godine. Biskupsko ređenje za nadbiskupa koadjutora tadašnjem Barskom nadbiskupu Nikoli Dobrečiću primio je 3. siječnja 1952. godine, istodobno dobivši titulu naslovnog biskupa Bizye u Turskoj. Rezidencijalnim Barskim nadbiskupom postao je 14. studenog 1955. godine naslijedivši preminulog nadbiskupa Dobrečića. Službu nadbiskupa obnašao je sve do svoje smrti 6. svibnja 1979. godine. Za nadbiskupstva je bio je sudionikom Drugog vatikanskog koncila. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/btokie.html i http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/barz0.-htm).

[826] Gracija Ivanović je bio apostolskim administratorom Kotorske biskupije od 25. rujna 1950. godine naslijedivši ovu službu nakon odlaska dotadašnjeg biskupa Pavle Butorca na mjesto Dubrovačkog biskupa. Ivanović je ovu dužnost obnašao sve do 29. travnja 1981. godine kada ga je na tom mjestu naslijedio biskup Marko Perić. (Izvor: http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/koto0.htm).

[827] Petar Čule rodio se u Kruševu u Bosni i Hercegovini 18. veljače 1898. godine. Za svećenika je zaređen 20. lipnja 1920. godine. Rezidencijalnim biskupom Mostarsko-duvanjske biskupije te njoj pridružene Trebinjsko-mrkanske biskupije postao je 15. travnja 1942. godine, preuzevši upravu nad njom 4. listopada 1942. godine. Umirovljen je 14. rujna 1980. godine te je imenovan za naslovnog nadbiskupa Giufija nedaleko Kartage u

biskup Anton Vovk[828] te apostolski administrator slovenskih dijelova Goričke nadbiskupije, Tršćansko-koparske i Riječke biskupije mons. Mihael Toroš.[829] Također u radu konferencije sudjelovali su iz Hrvatske još i hvarski biskup Miho Pušić,[830] dubrovački biskup Pavao Butorac[831] te krčki biskup Josip Srebrnič,[832] kojeg je u pravilu zbog visoke dobi zamjenjivao njegov pomoćni biskup Karmelo Zazinović.

Za vrijeme Šeperova predsjedanja Biskupskom konferencijom dogodile su se mnogobrojne i velike promjene u Crkvi. One nisu bile samo koncilske, već i vezane uz prostornu reorganizaciju te promjenu visokih crkvenih dužnosnika na čelu biskupija i nadbiskupija te novoosnovanih metropolija, odnosno crkvenih pokrajina. Najveće promjene dogodile su se na prostorima Hrvatske. Međutim ni promjene na prostorima ostalih republika tadašnje Jugoslavije nisu bile male. U upravnom smislu, izvan granica Hrvatske, prva

---

Tunisu. Umro je 29. srpnja 1985. godine. Bio je sudionikom zasjedanja Drugog vatikanskog koncila. ijekom svog rada proveo je je velik broj godina u komunističkim zatvorima trpeći vrlo velike progone i zlostavljanja. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcule.html i http://www.gcatholic.org/dioceses/-diocese-/most-0.htm).

[828] Anton Vovk rodio se 19. svibnja 1900. godine u Vrbi pokraj Žirovnice u slovenskom dijelu Koruške. Za svećenika ljubljanske biskupije zaređen je 19. lipnja 1923. godine. Pomoćnim biskupom Ljubljane imenovan je 15. rujna 1946. godine istodobno ponijevši titulu naslovnog biskupa Cardiciuma u grčkoj pokrajini Tesaliji. Rezidencijalnim ljubljanskim biskupom imenovan je 26. studenog 1959. godine. Uzdignućem ljubljanske biskupije na razinu nadbiskupije imenovan je njezinim rezidencijalnim nadbiskupom te metropolitom istovremeno ustanovljene metropolije 21. prosinca 1961. godine. Umro je 6. srpnja 1963. godine. Za života je sudjelovao na Prvom koncilskom zasjedanju te je proživio nezapamćene progone od strane komunista doživjevši pritom čak i jedan napad prilikom kojeg je skoro živ izgorio. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop-/bvovk.html i http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/ljub0.htm).

[829] Mihael Toroš je vršio službu apostolskog administratora Goričke nadbiskupije, Tršćansko-koparske i Riječke biskupije do 12. srpnja 1961. godine kada ga je na toj dužnosti zamijenio mons. Albin Kjuder. (Izvor: http://www.istrapedia.hr/hrv/474/pazinska-apostolska-administratura/istra-a-z/).

[830] Miho Pušić rodio se 25. kolovoza 1880. godine u Visu. Za svećenika hvarske biskupije je zaređen 27. studenog 1903. godine. Dana 21. lipnja 1926. godine imenovan je hvarskim biskupom te je upravu nad istom preuzeo 21. rujna iste godine. Odlukom pape Pija XII. 19. prosinca 1940. godine imenovan je personalnim nadbiskupom hvarske biskupije. Umirovljen je s mjesta hvarskog biskupa 6. lipnja 1970. godine te je istovremeno imenovan titulom naslovnog nadbiskupa Buxentuma. Umro je 9. svibnja 1972. godine u visokoj starosti zbog koje je tijekom šezdesetih godina 20. stoljeća bio vrlo često mijenjan u svojim dužnostima od strane svog pomoćnog biskupa, a od 1967. godine i biskupa koadjutora Celestina Bezmalinovića. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpusic.html i http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/hvar0.htm).

[831] Pavao Butorac rodio se 26. ožujka 1888. godine u Perastu u Boki Kotorskoj u Crnoj Gori. Za svećenika kotorske biskupije zaređen je 17. srpnja 1910. godine. Biskupom Kotora imenovan je 5. siječnja 1938. godine te je preuzeo upravu nad biskupijom 6. ožujka iste godine. Odlukom Svete Stolice 1942. godine bio je imenovan na dužnost apostolskog administratora Dubrovačke biskupije, koja je bila ispražnjena nakon nasilne smrti biskupa Marije Carevića 1940. godine. Ovu dužnost je vršio sve do 25. rujna 1950. godine kada je imenovan rezidencijalnim biskupom Dubrovnika te je napustio mjesto kotorskog biskupa. Umro je 22. studenog 1966. godine. Tijekom biskupstva sudjelovao je na Prvom koncilskom zajedanju. (Izvor: http://www.catholic-hier-archy.org/bishop/bbuto.html i http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/dubr0.htm).

[832] Josip Srebrnič rodio se 2. veljače 1876. godine u Solkanu kraj Nove Gorice u Sloveniji. Zaređen je za svećenika 28. listopada 1906. godine. Za biskupa Krka je zaređen 15. rujna 1923. godine preuzevši povjerenu mu dužnost 8. prosinca iste godine. Dobio je naslov personalnog nadbiskupa 2. ožujka 1963. godine. Zbog svoje visoke dobi 18. siječnja 1961. godine na ispomoć dobio pomoćnog biskupa Karmela Zazinovića. Umro je u dubokoj starosti 21. lipnja 1966. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bsreb.html i http://www.gcat-holic.org/dioceses/diocese/krkz0.htm).

promjena se dogodila u Sloveniji gdje je dotadašnji ljubljanski biskup mons. Anton Vovk 22. prosinca 1961. godine bio imenovan nadbiskupom upravo ustanovljene ljubljanske nadbiskupije te metropolitom istoimene crkvene pokrajine,[833] kojoj je kao sufraganska bila podložena Mariborska biskupija. Sljedeća upravna promjena dogodila se 5. ožujka 1962. godine kada je dotadašnji apostolski administrator mariborske biskupije mons. Maksimilijan Držečnik bio imenovan njezinim rezidencijalnim biskupom.[834] Zbog starosti i zdravstvenog stanje nadbiskupa Antona Vovka, koje je bilo narušeno teškim fizičkim napadom komunista kada je skoro živ izgorio, Sveta Stolica mu je 28. veljače 1963. godine odlučila dodijeliti pomoćnog biskupa[835] Jozefa Pogačnika,[836] koji godinu dana kasnije 2. ožujka imenovan rezidencijalnim nadbiskupom i metropolitom ljubljanskim[837] naslijedivši na toj dužnosti preminulog nadbiskupa Antona Vovka. Iste, 1964. godine također na prostorima Slovenije je odlukom Svete Stolice 17. srpnja imenovan novi apostolski administrator slovenskih dijelova Goričke nadbiskupije, Tršćansko-koparske i Riječke biskupije[838] mons. Janez Jenko.[839] Nešto ranije, 24. ožujka iste godine, novim rezidencijalnim nadbiskupom Beograda te apostolskim administratorom Banata imenovan je Gabrijel Bukatko[840] ostavši pritom i apostolski administrator Križevačke biskupije. Godina značajnih upravnih promjena bila je i 1967. Dana 12. lipnja Smiljan Čekada imenovan je vrhbosanskim nadbiskupom koadjutorom.[841] Također te godine je 29. studenog imenovan i novi pomoćni ljubljanski biskup,[842] Stanislav Lenič.[843] Na samom početku 1968. godine, 25. siječnja, dotadašnji apostolski administrator Bačke

[833] AAS, 54 [1962] 183.
[834] AAS, 54 [1962] 472.
[835] AAS, 55 [1963] 405.
[836] Jozef Pogačnik rodio se 28. rujna 1902. godine u Kovoru nedaleko Tržića u Sloveniji. Zaređen je za svećenika ljubljanske biskupije 25. srpnja 1927. godine. Pomoćnim biskupom netom ustanovljene ljubljanske nadbiskupije imenovan je 28. veljače 1963. godine te je istovremeno dobio titulu naslovnog biskupa Irenopolisa u Isuariji u turskoj pokrajini Seleukiji. Dana 2. ožujka 1964. godine imenovan je rezidencijalnim ljubljanskim nadbiskupom i metropolitom. Na ovoj dužnosti ostao je sve do umirovljenja 23. veljače 1980. godine. Bio je sudionikom koncilskih zasjedanja. Umro je 25. ožujka 1980. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy-.org/bishop-/bpogacnik.html).
[837] AAS, 56 [1964] 331.
[838] AAS, 56 [1964] 824.
[839] Janez Jenko rodio se 5. svibnja 1910. godine u Mavčičima nedaleko Kranja u Sloveniji. Za svećenika je zaređen 8. srpnja 1934. godine. Imenovan je apostolskim administratorom slovenskih dijelova Goričke nadbiskupije, Tršćansko-koparske i Riječke biskupije te titulom naslovnog biskupa Acufida u Alžiru. Rezidencijalnim biskupom istovremeno ustanovljene Koparske biskupije postao je 17. listopada 1977. godine. Na ovoj dužnosti ostao je sve do svog umirovljenja 15. travnja 1987. godine. Sudjelovao je na Trećem i Četvrtom koncilskom zasjedanju. Umro je 24. prosinca 1994. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy-.org/bishop/bjenko.html).
[840] AAS, 56 [1964] 857.
[841] AAS, 59 [1967] 1009.
[842] AAS, 60 [1968] 109.
[843] Stanislav Lenič rodio se 6. studenog 1911. godine u Cerklju ob Krki u Sloveniji. Za svećenika ljubljanske biskupije zaređen je 4. srpnja 1937. godine. Imenovan je 29. studenog 1967. godine pomoćnim biskupom ljubljanske nadbiskupije te titulom naslovnog biskupa Vazi-sarre u Tunisu. Umirovljen je 5. studenog 1988. godine. Umro je 4. siječnja 1991. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/blenic.html).

mons. Matija Zvekanović imenovan je rezidencijalnim biskupom tek osnovane Subotičke biskupije.[844] Nedugo nakon toga, 27. veljače, Vekoslav Grmič[845] imenovan je pomoćnim mariborskim biskupom.[846] Posljednja promjena za Šeperova predsjedanja Biskupskom konferencijom, ne računajući prostore Hrvatske dogodila se 2. listopada 1969. godine imenovanjem biskupa novoimenovane Skopsko-prizrenske biskupije,[847] Joakima Herbuta.[848]

Tijekom Šeprova predsjedanja Biskupskom konferencijom najveće i najznačajnije promjene u prostornom i upravnom smislu dogodile su se na prostorima Hrvatske. Prva imenovanja na visoke crkvene dužnosti uslijedila su netom nakon Šeperova dolaska na čelo Konferencije. Tako je Sveta Stolica 12. srpnja 1961. godine imenovala novog dubrovačkog pomoćnog biskupa[849] Ivu Gugića[850] čiji je zadatak bio pomoći u upravnim poslovima već ostarjelom biskupu Pavlu Butorcu. Pet dana kasnije 17. srpnja uslijedilo je imenovanje novog šibenskog biskupa,[851] Josipa Arnerića,[852] koji je na toj dužnosti naslijedio netom preminulog biskupa Ćirila Banića. Sljedeće zasigurno najznačajnije imenovanje svakako je imenovanje novog pomoćnog zagrebačkog biskupa. To se dogodilo odlukom Svetog Oca i Svete konzistorijalne kongregacije dana 15. veljače 1964. godine[853] kada je pomoćnim biskupom

[844] AAS, 60 [1968] 283.
[845] Vekoslav Grmič rodio se 4. lipnja 1923. godine u Sv. Juriju ob Ščavnici u Sloveniji. Za svećenika mariborske biskupije zaređen je 29. lipnja 1950. godine. Pomoćnim mariborskim biskupom imenovan je 27. veljače 1968. godine dobivši pritom titulu naslovnog biskupa Uchi Maiusa nedaleko Kartage u Tunisu. razriješen je dužnosti pomoćnog biskupa 6. studenog 1980. godine. Umro je 21. ožujka 2005. godine (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bgrmic.html).
[846] AAS, 60 [1968] 288.
[847] AAS, 62 [1970] 14.
[848] Joakim Herbut rodio se 14. veljače 1928. godine u Ruskom Krsturu u Vojvodini u Srbiji. Zaređen je za grkokatoličkog svećenika Križevačke biskupije 6. srpnja 1952. godine. Imenovan je 2. listopada 1969. godine skopsko-prizresnkim biskupom te preuzeo upravu biskupijom 21. prosinca iste godine. Dana 11. siječnja 2001. godine imenovan je egzarhom tek uspostavljenog makedonskog egzarhata za vjernike grkokatoličkog obreda. Ovu dužnost je vršio sve dom svoje smrti 15. travnja 2005. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bherbut.html).
[849] AAS, 53 [1961] 620.
[850] Ivo Gugić rodio se 2. ožujka 1920. godine u Veloj Luci na otoku Korčuli. Zaređen je za svećenika Dubrovačke biskupije 13. kolovoza 1944. godine. Dana 12. srpnja 1961. godine imenovan je pomoćnim dubrovačkim biskupom te titulom naslovnog biskupa Bonuste nedaleko Kartage u Tunisu. Godine 1968. premješten je na mjesto pomoćnog biskupa splitsko-makarske biskupije, a zatim je 22. studenog1983. godine imenovan rezidencijalnim biskupom Kotora. Na tom mjestu ostaje sve do 11. ožujka 1996. godine kada je odlukom Svete Stolice umirovljen. Umro je 6. lipnja 1996. godine. Za svog biskupstva sudjelovao je na koncilskim zasjedanjima. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bgugic.html).
[851] AAS, 53 [1961] 620.
[852] Josip Arnerić rodio se 13. svibnja 1912. godine u Postirama na otoku Braču. Za svećenika je zaređen 1. ožujka 1936. godine. Imenovan je rezidencijalnim biskupom Šibenika 17. srpnja 1961. godine, ušavši u ovu službu 3. rujna iste godine. Na mjestu šibenskog biskupa ostao je sve do svog umirovljenja 5. veljače 1986. godine. Umro je 8. kolovoza 1994. godine. Za vrijeme svog biskupstva bio je sudionikom koncilskih zasjedanja. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/barneric.html.
[853] AAS, 56 [1964] 460.

imenovan Franjo Kuharić.[854] On je tako došao kao ispomoć preopterećenom nadbiskupu Franji Šeperu koji u crkvenoj upravi imao dotada asistenciju samo još dvojice pomoćnih biskupa. Bili su to biskupi Josip Lach i Franjo Salis-Seewis. Međutim Sali-Seewis je još k tomu bio u visokoj životnoj dobi i nije mogao u većoj mjeri pomoći u radu nadbiskupu Šeperu. Franjo Salis-Seewis preminuo je godinu dana kasnije, 27. listopada 1967.[855] Biskupsku konsekraciju Kuharić je primio 3. svibnja 1964. godine u zagrebačkoj katedrali.[856] Konsekraciju je osobno predvodio nadbiskup Franjo Šeper uz suradnju porečko-pulskog biskupa Dragutina Nežića te pomoćno zagrebačkog biskupa Josipa Lacha.[857] Kuharić je ulogu pomoćnog biskupa preuzeo teškom vremenu kako za Zagrebačku nadbiskupiju, tako i za Katoličku Crkvu općenito. U tijeku su bila koncilska zasjedanja, na kojima je i sam nazočio nakon biskupskog posvećenja. U Hrvatskoj je postojala nasušna potreba za ljudima koji će na kvalitetan način sprovesti koncilske odluke u Crkvi. Zbog toga je bilo neophodno imenovanje osobe u koju će Šeper imati potpuno povjerenje. Jednako tako osobe koja će na sebe preuzeti veliki dio odgovornosti za djelovanje Crkve u Zagrebačkoj nadbiskupiji. Dokaz velikog Šeperova povjerenja u Kuharića bila je i odluka o povjeravanju odgovornosti za izdavački rad netom pokrenutog lista *Glasa koncila*. Uz sve navedeno situacija je bila tim zahtjevnija, što je su započeli razgovori između predstavnika državnih vlasti i Katoličke Crkve, odnosno Svete Stolice. Zbog svega toga njegovo imenovanje i posvećenje ima veliku težinu i značaj. Dokaz da je on opravdao iskazano mu povjerenje bit će papina odluka da nakon Šeperova odlaska u Rim on postane rezidencijalnim Zagrebačkim nadbiskupom.

[854] Franjo Kuharić rodio se 15. travnja 1919. godine u Pribiću nedaleko Krašića. Zaređen je od strane tadašnjeg nadbiskupa Alojzija Stepinca za svećenika Zagrebačke nadbiskupije dana 15. srpnja 1945. godine. Imenovan je pomoćnim zagrebačkim biskupom 15. veljače 1964. godine te je istodobno bio imenovan titulom naslovnog biskupa Mete u alžirskoj pokrajini Numidiji. Sudjelovao je na Trećem i Četvrtom koncilskom zasjedanju. Imenovan je rezidencijalnim zagrebačkim nadbiskupom 16. lipnja 1970. godine te je 2. veljače 1983. godine na Konzistoriju imenovan kardinalom, kada je i dobio u naslov titulu kardinala-svećenika crkve sv. Jeronima u Rimu. Umirovljen je 5. srpnja 1997. godine te ga je na mjestu zagrebačkog nadbiskupa naslijedio Josip Bozanić. Umro je u Zagrebu 11. ožujka 2002. godine (Izvori: J. Kolarić, Franjo Kuharić 1970., u: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995. str. 511-520.; Stejepan Razum, Franjo Kuharić (15.IV.1919.-11III.2002.): biskupsko imenovanje i prva godine biskupovanja (1964.), *Tkalčić*, 8/2004., 1, str. 495-509.; (Izvori: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkuharic.html i http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese-/zagr0.htm).

[855] *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bsali.html*

[856] NAZ, TUNFŠ, N.60/Pr. 1964, *Dokument o konsekraciji.*

[857] NAZ, TUNFŠ, N.60/Pr. 1964, *Isto.*

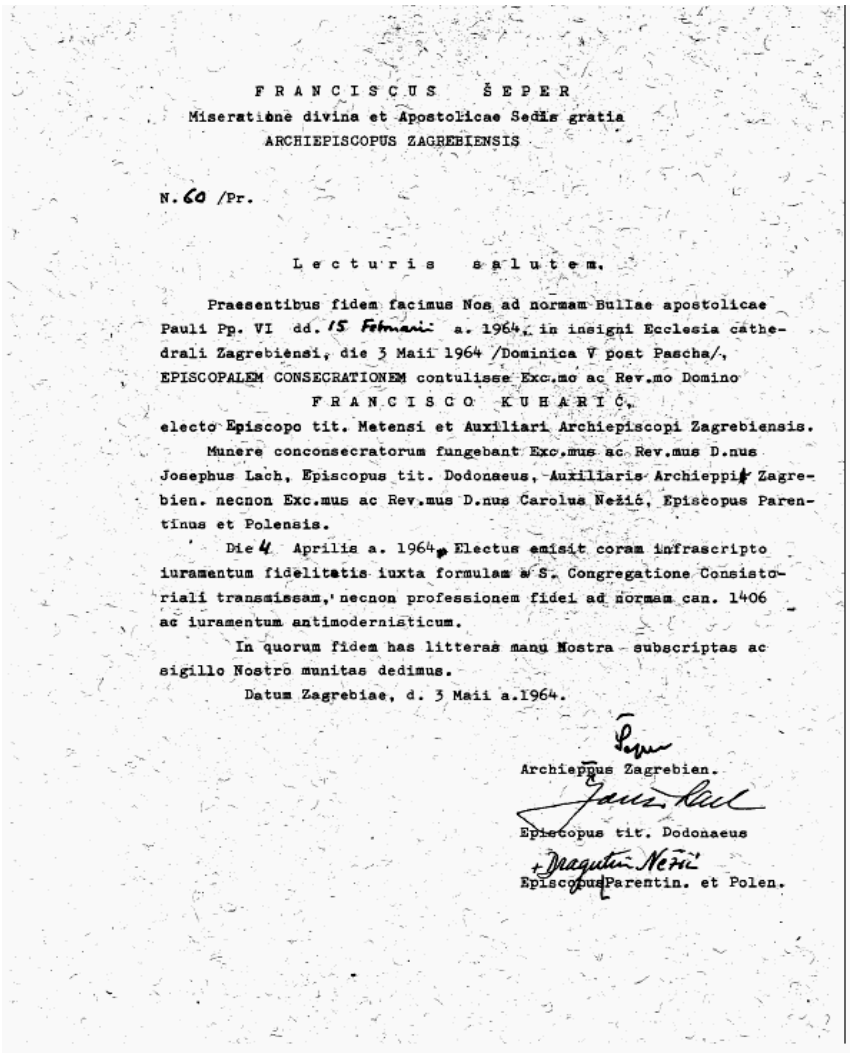

F R A N C I S C U S Š E P E R
Miseratione divina et Apostolicae Sedis gratia
ARCHIEPISCOPUS ZAGREBIENSIS

N. 60 /Pr.

L e c t u r i s s a l u t e m.

Praesentibus fidem facimus Nos ad normam Bullae apostolicae Pauli Pp. VI dd. 15 Februarii a. 1964, in insigni Ecclesia cathedrali Zagrebiensi, die 3 Maii 1964 /Dominica V post Pascha/, EPISCOPALEM CONSECRATIONEM contulisse Exc.mo ac Rev.mo Domino

F R A N C I S C O K U H A R I Ć,

electo Episcopo tit. Metensi et Auxiliari Archiepiscopi Zagrebiensis.

Munere conconsecratorum fungebant Exc.mus ac Rev.mus D.nus Josephus Lach, Episcopus tit. Dodonaeus, Auxiliaris Archieppi Zagrebien. necnon Exc.mus ac Rev.mus D.nus Carolus Nežić, Episcopus Parentinus et Polensis.

Die 4 Aprilis a. 1964 Electus emisit coram infrascripto iuramentum fidelitatis iuxta formulam a S. Congregatione Consistoriali transmissam, necnon professionem fidei ad normam can. 1406 ac iuramentum antimodernisticum.

In quorum fidem has litteras manu Nostra subscriptas ac sigillo Nostro munitas dedimus.

Datum Zagrebiae, d. 3 Maii a.1964.

Archieppus Zagrebien.

Episcopus tit. Dodonaeus

Episcopus Parentin. et Polen.

Dokument br.3: Konsekracija novog zagrebačkog pomoćnog biskupa Franje Kuharića[858]

Iduća promjena na prostorima Hrvatske uslijedila je 1966. godine kada je Ivo Gugić premješten sa mjesta pomoćnog dubrovačkog biskupa na službu pomoćnog splitsko-makarskog biskupa.[859] Nakon njegova odlaska u Split 10. travnja 1967. godine novim rezidencijalnim dubrovačkim biskupom[860] imenovan je Severin Pernek.[861] Iste godine Celestin Bezmalinović je imenovan hvarskim biskupom koadjutorom.[862] Početkom sljedeće

[858] NAZ, TUNFŠ, N.60/Pr. 1964, *Isto.*
[859] http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bgugic.html
[860] AAS, 59 [1966] 643
[861] Severin Pernek rodio se 9. studenog 1924. godine u Travniku u Bosni i Hercegovini. Zaređen je za svećenika 29. lipnja 1948. godine. Rezidencijalnim dubrovačkim biskupom imenovan je 10. travnja 1967. godine te je na ovoj dužnosti ostao sve do 7. prosinca 1989. godine. Umro je 2. svibnja 1997. godine. (Izvor: http://www.-catholic-hierarchy.org/bishop/bpernek.html).
[862] Celestin Bezmalinović rodio se u Selcima na otoku Braču. Zaređen je za svećenika reda dominikanaca 3. srpnja 1938. godine. Dana 7. kolovoza 1956. godine imenovan je pomoćnim hvarskim biskupom te je pritom dobio titulu naslovnog biskupa Hadrumetuma nedaleko Soussea u Tunisu. Zbog poodmakle dobi tadašnjeg hvarskog biskupa Mihe Pušića 1967. godine bio je imenovan biskupom koadjutorom. Hvarskom biskupijom je upravljao sve do svog umirovljenja 30. ožujka 1989. godine. Sudjelovao je na svim koncilskim zasjedanjima.

godine, točnije 16. siječnja rezidencijalnim krčkim biskupom postao je Karmelo Zazinović.[863] Najveće promjene u crkvenoj upravi dogodile su se 1969. godine. Tada su naime uspostavom novih nadbiskupija i metropolija došla i s tim praćena imenovanja. Tako je dotadašnji splitsko-makarski biskup Frane Franić 27. srpnja imenovan rezidencijalnim nadbiskupom tek osnovane Splitsko-makarske nadbiskupije te metropolitom isto tako upravo osnovane Splitske crkvene pokrajine.[864] Zatim je 20. kolovoza rezidencijalnim zadarskim nadbiskupom imenovan Marijan Oblak.[865] U konačnici je također 20. kolovoza iste godine dotadašnji senjsko-modruški biskup i apostolski administrator Riječke biskupije Viktor Burić imenovan rezidencijalnim nadbiskupom upravo osnovane Riječko-senjske nadbiskupije te metropolitom jednako tako tek osnovane Riječke crkvene pokrajine.[866] Istodobno je nadbiskupom koadjutorom Riječko-senjske nadbiskupije imenovan dotadašnji pomoćni senjsko-modruški biskup Josip Pavlišić.[867]

Dolaskom na mjesto predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije, Franjo Šeper dobio je na upravu nad velikim bojem biskupa i nadbiskupa sa prostora Jugoslavije, ali i ingerenciju nad njihovim crkvenim upravnim jedinicama od apostolskih administratura, preko biskupija pa sve o nadbiskupija. Konferencijom je bilo obuhvaćeno pet nadbiskupija: Barska[868] u Crnoj Gori, Beogradska[869] u Srbiji i Zadarska[870] u Hrvatskoj, koje su tada bile pod izravnom upravom Svete Stolice te Vrhbosanska[871] i Zagrebačka[872] nadbiskupija čija su stolna mjesta ujedno bila i sjedišta istoimenih metropolija. Uz ovih pet nadbiskupija, Biskupska konferencija je okupljala i biskupe iz 16 biskupija te 4 apostolske administrature.[873] Od toga pet biskupija nalazilo se u sufraganskom odnosu prema nadbiskupijama u sastavu čijih metropolija su se nalazile. Tako su se u sastavu Vrhbosanske metropolije nalazile

---

Umro je 4. lipnja 1944. godine. (Izvori: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbezm.html i http://www.-gcatholic.org/dioceses/diocese/hvar0.htm).

[863] AAS, 69 [1968] 110.

[864] AAS, 62 [1970] 8.

[865] AAS, 62 [1970] 8.

[866] AAS, 62 [1970] 8.

[867] AAS, 62 [1970] 9.

[868] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/barz0.htm

[869] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/beog0.htm Odlukom Svete Stolice Beogradska nadbiskupije će 16. prosinca 1986. godine postati središtem metropolije kojoj će kao sufragani biti priključene Subotička i Zrenjaninska biskupija.

[870] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/zada0.htm

[871] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/vrhb0.htm

[872] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/zagr0.htm

[873] Bile su to Apostolska administratura jugoslavenskog dijela Bačke, Banata, Slovenskog primorja te Pazina. Apostolska administratura je kratkotrajno ili barem privremeno rješenje crkvene uprave na pojedinom prostoru. Upravitelji zvani apostolskim administratorima takvih peostora imenuje se ovisno o okolnostima na određeno ili neodređeno vrijeme. Uzroci ovakve crkvene uprave najčešće su vezani uz trenutne društveno-političke okolnosti. (Izvor: Kan. 371., u: *Zakonik kanonskoga prava*, Glas koncila, Zagreb, 1996., str. 184—185.).

Banjolučka[874] te Mostarsko-duvanjska[875] i s njoj pridruženom ispražnjena Trebinjsko-mrkanska[876] biskupija. U sastavu Zagrebačke metropolije te u sufraganskome odnosu prema Zagrebačkoj nadbiskupiji nalazile su se Bosansko-srijemska i đakovačka biskupija,[877] Senjsko-modruška biskupija[878] te Križevačka biskupija[879] koja je okupljala vjernike grkokatoličkog obreda na cjelokupnim prostorima tadašnje Jugoslavije. Preostalih 11 biskupija koje su se nalazile pod okriljem Biskupske konferencije Jugoslavije bile su upravno izravno podvrgnute Svetoj Stolici. To su redom bile Ljubljanska,[880] Mariborska[881] i Skopska biskupija[882] te na prostorima Hrvatske Dubrovačka,[883] Hvarska,[884] Kotorska,[885] Krčka,[886] Porečka-pulska,[887] Riječka,[888] Splitsko-makarska[889] i Šibenska biskupija.[890] Od ukupno četiri

[874] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/banj0.htm Odlukom Svete Stolice Banjolučka biskupija će 31. prosinca 1985. godine promijeniti svoj naziv u Banja Lučka biskupija.
[875] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/most0.htm
[876] http://www.gcatholic.org/dioceses/former/treb0.htm Trebinjsko-mrkanska biskupija je odlukom Svete Stolice 8. srpnja 1890. godine pridružena Mostarsko-duvanjskoj biskupiji.
[877] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/djak0.htm Ubrzo će 18. studenog 1963. godine promijeniti svoj naziv u Đakovačko-srijemska i Bosanska, a zatim će 18. lipnja 2008. biti uzdinuta na razinu nadbiskupije i ketropolitanskog sjedišta pod nazivom Đakovačko-osječka nadbiskupija. Istovremeno će se od nje odcjepiti Srijemska biskupija sa sjedištem u Sremskoj Mitrovici.
[878] http://www.gcatholic.org/dioceses/former/senj0.htm Odluko Svete Stolice ova biskupija će biti ujedinjena s Riječkom biskupijom u novu Riječko-senjsku nadbiskupiju. Njezin prostor će kasniji opet dobiti vlastitu biskupiju osnutkom Gospićko-senjske biskupije 25. svibnja 2000. godine (Vidi: http://www.gcatholic.org-/dioceses/diocese/gosp0.htm).
[879] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/kriz0.htm Kasnije će odlukom Svete Stolice 28. kolovoza 2003. godine od nje se izdvojiti Apostolski egzarhat Srbije i Crne Gore za vjernike grkokatolike sa tih prostora.
[880] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/ljub0.htm Odlukom Svete Stolice Ljubljanska biskupija je 22. prosinca 1961. godine postala nadbiskupijom te središtem istoimene metropolije kojoj je istodobno pridružena kao sufraganska biskupija u Mariboru te 17. listopada 1977. godine novoosnovana Koparska biskupija. Od Ljubljanska nadbiskupije će se 7. srpnja 2006. godine izdvojiti nova biskupija sa sjedište u Novom Mestu te joj postati sufraganom.
[881] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/mari3.htm Odlukom Svete Stolice dodjeljen će joj biti i naslov starodrevne Lavantske biskupije. Osnutkom Ljubljanske metroploije 22. prosinca 1961. godine Mariborska biskupija će postati njezinim sufraganom. Konačno će odluko Svete Stolice 7. srpnja 2006. godine Maribor postati središte nadbiskupije i metropolije kojoj će kao sufraganske biskupije biti dodijeljene od nje odjepljene i novoosnovane biskupije u Celju i Murskoj Soboti.
[882] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/skop0.htm Odlukom Svete Stolice 2. listopada 1969. godine će promjeniti svoj naziv u Skopsko-prizrenska biskupija te će ga zadržati sve do 24. svibnja 2000. godine, kada će osnutkom Prizrenske apostolske administrature za prostor Kosova vratiti stari naziv Skopska biskupija.
[883] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/dubr0.htm Odlukom Svete Stolice 27. srpnja 1969. godine Dubrovačka biskupija postati će sastavni dio Spiltske metropolije.
[884] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/hvar0.htm Odlukom Svete Stolice 27. srpnja 1969. godine Hvarska biskupija će postati sastavni dio Splitske metropolije.
[885] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/koto0.htm Odlukom Svete Stolice 27. srpnja 1969. godine Kotorska biskupija će postati sastavnio dio nove Splitske metropolije.
[886] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/krkz0.htm Odlukom Svete Stolice Krčka biskupija će 27. srpnja 1969. godina postati sastavni dio novoosnovane Riječke metropolije.
[887] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/pore0.htm Porečko-pulska biskupija će odlukom Svete Stolice 27. srpnja 1969. godine postati sastavni dio novoosnovane Riječke metropolije.
[888] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/rije0.htm Svete Stolica je 27. srpnja 1969. godine donijela odluku da se Riječkoj biskupiji pridruži Senjsko-modruška biskupija u novoosnovanu Riječko-senjsku nadbiskupiju. Istovremeno je Rijeka postala metropolitansko središte sa dodijeljenim joj Krčkom i Porečko-pulskom biskupijom kao njezinim sufraganima. Kasnije će odlukom Svete Stolice 25. svibnja 2000. godine od Riječko-

apostolske administrature koje su bile izravno upravo podvrgnute Svetoj Stolici, dvije su se nalazile u Autonomnoj pokrajini Vojvodini u Srbiji. Bile su to Apostolska administratura jugoslavenskog dijela Bačke[891] i Apostolska administratura jugoslavenskog dijela Banata.[892] Druge dvije su se nalazile na krajnjem zapadu Hrvatske gdje se nalazila Pazinska apostolska administratura[893] te zapadu Slovenije gdje se nalazila apostolska administratura za prostore Slovenskog primorja.[894]

Uz promjene u upravama crkvenih upravnih područja, u vrijeme Šeperova predsjedanja Konferencijom dogodile su se velike promjene u prostornoj organizaciji crkvene uprave. Te promjene posebno su bile izražene na prostoru Hrvatske. Međutim, prve promjene dogodile su se u Sloveniji kada je 5. ožujka 1962. godine bulom pape Ivana XXIII. *De mutatione nominis dioecesis* Mariborska biskupija dobila u naslov titularnu biskupiju St. Andrä im Lavanttal,[895] čime joj je pridan značaj slijednice ove drevne biskupije. 22. prosinca 1961. godine bulom pape Ivana XXIII. *Servus Servorum Dei ad Perpetuam Rei Memoriam* dotadašnja ljubljanska biskupija uzdignuta na razinu nadbiskupije.[896] Istom odlukom prestala

---

senjske nadbiskupije se izdvojiti novoosnovana Gospićko-senjska biskupija, koja će postati sufraganom novoimenovane Riječke nadbiskupije.

[889] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/spli0.htm Odlukom Svete Stolice od 27. srpnja 1969. godine Splitsko-makarska biskupija je uzdignuta na razinu nadbiskupije te je postala sjedištem Splitske metropolije s podvrgnutim joj sufraganskim biskupijama u Dubrovniku, Hvaru, Kotoru i Šibeniku.

[890] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/sibe0.htm Odlukom Svete Stolice od 27. srpnja 1969. godine Šibenska biskupija će postati sastavni dio Splitske metropolije.

[891] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/subo0.htm Ova apostolska administratura nastala je kao posljedica uspostave Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. godine. Naime, kako je Trianonskim sporazumom definirana nova granica sa Mađarskom gotovo dvije trećine nekadašnje Kaločko-bačke nadbiskupije pripalo Kraljevini SHS, Sveta Stolica je odlučila osnovati apostolsku administraturu za vjernike jugoslavenskog dijela Bačke. Ovako crkveno uređenje održalo se sve do 25. siječnja 1968. godine kada je uspostavljena Subotička biskupija.

[892] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/zren0.htm Ova apostolska administratura nastala je kao posljedica uspostave Kraljevine SHS 1918. godine. Trianonskim sporazumom su definirane nove granice između Kraljevine SHS, Mađarske i Rumunjske koje su imale za posljedicu da je tadašnja Čanadska biskupija bile razdijeljena između te tri države. Shodno tome Sveta Stolica se odlučila za osnivanje apostolske administrature za vjernike jugoslavenskog dijela Banata. Ovako crkveno uređenje održalo se sve do 16. prosinca 1986. godine kada je uspostavljena Zrenjaninska biskupija, koja je istodobno postala sufraganom također u isto vrijeme uspostavljene Beogradske metropolije.

[893] Pazinska apostolska administratura je osnovana 21. studenog 1947. godine te je obuhvatila hrvatske dijelove Tršćansko-koparske biskupije. U njezin sastav su ušli dekanati Pazina, Pićana, Kršana, Buzeta i Oprtlja. Ova apostolska administratura je u konačnici 17. listopada 1977. godine Papinskom bulom *Prioribus saeculi* pridružena i integrirana u sastav Porečko-pulske biskupije. (Izvor: http://istrapedia.hr/hrv/474/pazinska-apostolska-administratura/istra-a-z/).

[894] http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/kope0.htm Nakon završetka Drugog svjetskog rata odlukom Svete Stolice 22. ožujka 1947. godine ustanovljene su tri apostolske administrature za prostore slovenskih dijelova Goričke nadbiskupije, Tršćansko-koparski i Riječke biskupije. Ove tri administrature su zatim dekretom Svete Stolice 17. srpnja 1965. godine objedinjene u jednu cjelovitu apostolsku administraturu, koja je na koncu 17. listopada uzdignuta na razinu biskupije sa sjedištem u Kopru. (Izvor sa više podataka nalazi se na stranici: http://kp.rkc.si/index.php/content/display/342/zgodovina/20).

[895] AAS, 54 [1962] 471-472.

[896] AAS, 54 [1962] 769-770.

je biti pod izravnom upravom Svete Stolice te je postala središtem istoimene Ljubljanske crkvene pokrajine. Ovom odlukom njezini budući ordinariji postaju nadbiskupi i metropliti. Jednako tako je odlučeno da njezinim sufraganom postane Mariborska biskupija. Ova je novoustanovljena Ljubljanska nadbiskupija iste godine dobila i svoje nebeske zaštitnike sv. Ćirila i Metoda.[897] 18. studenog 1963. godine dekretom Konzistorijalne kongregacije *De mutatione nominis* biskupija Bosanska i Srijemsko-đakovačka promijenila je ime u Đakovačka i Srijemsko-bosanska biskupija.[898] O izvršenju ove odluke đakovački biskup je obavijestio Konzistorijalnu kongregaciju u dopisu od 31. ožujka 1964. godine.[899] Slijedeća promjena uslijedila je nakon četiri godine. 25. siječnja 1968. godine bulom pape Pavla VI. *Servus Servorum Dei ad Perpetuam Rei Memoriam* osnovana je Subotička biskupija te je dokinuta dotadašnja apostolska administratura Bačka.[900] Najveće promjene uslijedile su 27. srpnja 1969. godine kada su donesene dvije bule. Bulom pape Pavla VI. pod nazivom *Servus Servorum Dei ad Perpetuam Rei Memoriam*, kada je tadašnja Splitsko-makarska biskupija uzdignuta na razinu nadbiskupije te sjedište Splitske crkvene pokrajine,[901] kojoj su dane sufraganske biskupije u Šibeniku, Hvaru, Dubrovniku i Kotoru. Drugom bulom su ujedinjene tadašnja Riječka i Senjsko-modruška biskupija u istodobno ustanovljenu Riječko-senjsku nadbiskupiju[902] sa središtem nove Riječke crkvene pokrajine kojoj su kao sufragani dodijeljene Krčka i Porečko-pulska biskupija. Nakon ovih promjena u prostornoj organizaciji Crkve u Hrvatskoj jedino je Zadarska nadbiskupija ostala pod izravnom upravom Svete Stolice. Posljednja promjena za vremena Šeperova predsjedanja Biskupskom konferencijom dogodila se 2. listopada 1969. godine kada je bulom pape Pavla VI., istog imena kao i prethodne dvije Skopska biskupija promijenila svoj naziv u Skopsko-prizrenska te postala dijelom Vrhbosanske metropolije.[903] Ovdje treba istaknuti kako je Svete Stolica nastojala uspostaviti crkvenu upravu s kojim bi bila zadovoljna lokalna Crkva u Hrvatskoj. Tako je nakon dugotrajnih rasprava zbog stajališta većine katoličkog episkopata u konačnici odlučeno da se uspostavi Splitska metropolija te je ovakvoj odluci svoju potporu dala i Sveta Stolica. Dakako time nije u potpunosti razrješeno pitanje crkvene uprave na hrvatskoj obali Jadrana te je aktualno i dan danas.

[897] AAS, 54 [1962] 157-158.
[898] AAS, 56 [1964] 269.
[899] NAZ, TUNFŠ, Prot. N.1051/63.
[900] AAS, 60 [1968] 321-322.
[901] AAS, 62 [1970] 197-198.
[902] AAS, 62 [1970] 199-200.
[903] AAS, 62 [1970] 202-203.

Karta br. 1. Crkveni upravno – teritorijalni ustroj do 27. srpnja 1969.[904]

[904] Izrađeno za potrebe disertacije, autor Martina Jakovčić.

Karta br. 2. Crkveni upravno – teritorijalni ustroj nakon 27. srpnja 1969.[905]

[905] Izrađeno za potrebe disertacije, autor Martina Jakovčić.

4.5. Imenovanje nadbiskupa Franje Šepera kardinalom

Kao posljedica iznimno zapaženog djelovanja na zasjedanjima Drugog vatikanskog koncila, ali jednako tako u cilju nastavljanja kontinuiteta u odnosu na prethodnika nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca uslijedilo je odlukom pape Pavla VI. imenovanje Franje Šepera kardinalom Katoličke Crkve, odnosno Rimskim stožernikom 22. veljače 1965. godine.[906] Ovo imenovanje bila je iznimna vijest i iznenađenje kako za samog Šepera, tako za Katoličku Crkvu u Hrvatskoj.

Imenovanje Franje Šepera kardinalom dogodilo se na Konzistoriju 22. veljače 1965. godine,[907] na kojem je ukupno imenovano 27 novih kardinala.[908] Od toga broja njih trojica su imenovani kardinalima-biskupima,[909] četvorica kardinalima-đakonima,[910] dok su ostali imenovani kardinalima-prezbiterima.[911] Franjo Šeper je dakako uz još 19 biskupa i nadbiskupa iz čitavog svijeta bio imenovan kardinalom-prezbiterom.[912]

---

[906] NAZ, OFŠ, Osobne isprave, omot br. 6: Povelja o imenovanju zagrebačkog nadbiskupa Franje Šepera članom Zbora rimskih kardinala. Potpisana od Državnog tajnika Svete Stolice kardinala Cicognanija.

[907] AAS, 57 [1965] 273-294.; *L'Osservatore Romano*, 22. i 23. veljače 1965.

[908] AAS, 57 [1965] 277-278.; Među imenovanim kardinalima uz Franju Šepera bili su još: grčko-melkitski Patrijarh sirijske Antiohije Maximos IV Saigh (Sayegh), maronitski Patrijarh libanonske Antiohije u Paul Pierre Meouchi, koptski Patrijarh egipatske Aleksandrije Stephanos I. Sidarouss, ukrajinski grkokatolički nadbiskup Lviva Josyf Ivanovyce Slipyj, nadbiskup i metropolit njemačkog Paderborna Lorenz Jager, nadbiskup i metropolit šrilanškog Colomba Thomas Benjamin Cooray, nadbiskup i metropolit češkog Praga Josef Beran, nadbiskup i metropolit kanadskog Québeca Maurice Roy, nadbiskup i metropolit francuskog Rouena Joseph-Marie-Eugéne, nadbiskup i metropolit južnoafričkog Cape Towna Owen McCann, nadbiskup i metropolit grada Alžira Léone- Étienne Duval, nadbiskup i metropolit talijanske Firence Ermenegildo Florit, nadbiskup i metropolit engleskog Westminstera Jihn Carmel Heenan, nadbiskup i metropolit francuskog Lyona Jean-Marie Villot, nadbiskup i metropolit Ouagadougoua u Gornjoj Volti (danas Burkini Faso) Paul Zoungrana, nadbiskup imetropolit američkog Baltimora Lawrence Joseph Shehan, poglavar Prefekture Pontifikalnog ceremonijara talijanski biskup Enrico Dante, upravo umirovljeni tajnik Svete kongregacije za disciplinu sakramenata talijanski titularni nadbiskup Cesare Zerba, nadbiskup i metropolit brazilskog São Paula Agnelo Rossi, nadbiskup i metropolit talijanskog Milana Giovanni Colombo, nadbiskup i metropolit Armagha u Sjevernoj Irskoj te primas cijele Irske William John Conway, biskup Španjoslke Málage Ángel Oria Herrera, talijanski titularni nadbiskup alžirkse Maiuce Federico Callori di Vignale, belgijski titularni nadbiskup Tusurosa (danas Tozeur) Josef-Léon Cardijn, švicarski titularni nadbiskup tuniškog Furnos Minora Charles Journet te talijanski titularni nadbiskup alžirske Gaudiabe Giulio Bevilacqua. (Izvori: http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/cardPL6-1.htm i http://www.cath-olic-hierarchy.org/event/cs1965.html).

[909] AAS, 57 [1965] 278-279. Kardinalim-biskupima imenovani su Maximos IV Sigh, Paul Pierre Meouchi te Stephanos I. Sidarouss.

[910] AAS, 57 [1965] 279. Kardinalima-đakonima su imenovani: Giulio Bevilacqua, Charles Journet, Josef-Léon Cardijn te Federico Callori di Vignale.

[911] AAS, 57 [1965] 279. Među njima je i nadbiskup Franjo Šeper.

[912] Kardinalski zbor se po svom sastavu dijeli na tri reda. Prvi je biskupski kojem pripadaju kardinali kojima papa dodjeli naslov prigradske župe, kao i istočni patrijarsi koji su uvršteni u Kardinalski zbor kojima papa dodjeljuje u naslov njihova patrijaršijska središta. Drugi i treći red su kardinali-đakoni i kardinali-prezbiteri kojima papa dodjeljuje u naslov neke od gradskih crkava u Rimu. Razlika je međutim u tome što su kardinali-đakoni po pravilu Talijani i u službi su Vatikana, odnosno Rimske Biskupije, dok kardinali-prezbiteri u pravilu

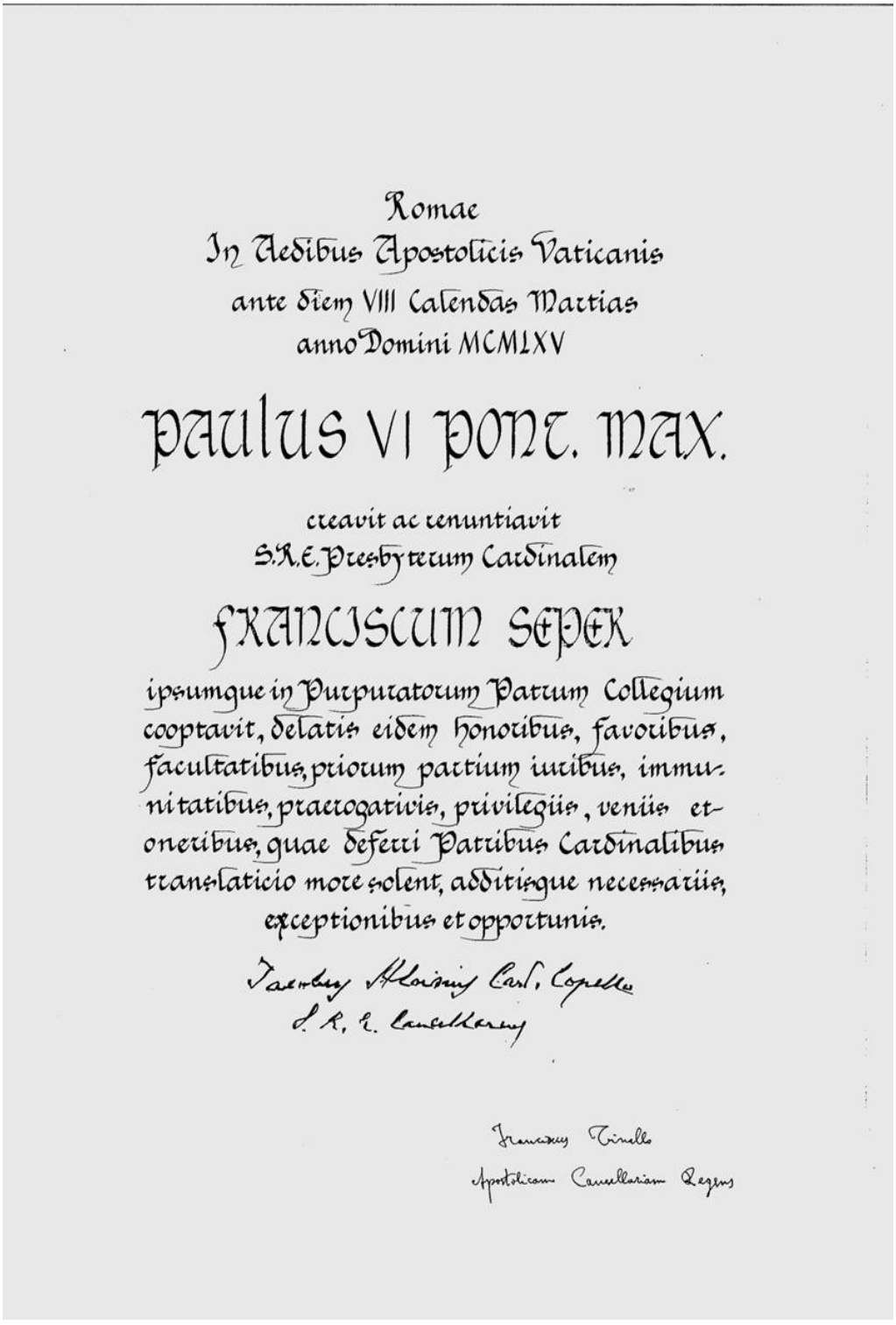

Romae
In Aedibus Apostolicis Vaticanis
ante diem VIII Calendas Martias
anno Domini MCMLXV

PAULUS VI PONT. MAX.

creavit ac renuntiavit
S.R.E. Presbyterum Cardinalem

FRANCISCUM SEPER

ipsumque in Purpuratorum Patrum Collegium
cooptavit, delatis eidem honoribus, favoribus,
facultatibus, priorum patrum iuribus, immu-
nitatibus, praerogativis, privilegiis, veniis et-
oneribus, quae deferri Patribus Cardinalibus
translaticio more solent, additisque necessariis,
exceptionibus et opportunis.

Iacobus Aloisius Card. Copello
S. R. E. Cancellarius

Franciscus Cicognani
Apostolicam Cancellariam Regens

Dokument br. 4: Povelja o imenovanju nadbiskupa Franje Šepera kardinalom[913]

dolaze iz svih ostalih dijelova svijeta (Izvor.: Kan. 349.-250. U: *Zakonik kanonskog prava*, Glas koncila, Zagreb, 1996., str. 173.).

[913] NAZ, OFŠ, Osobne isprave, omot br. 6: Povelja o imenovanju zagrebačkog nadbiskupa Franje Šepera članom Zbora rimskih kardinala. Potpisana od Državnog tajnika Svete Stolice kardinala Cicognanija.

Na istom konzistoriju je imenovano još 11 novih nadbiskupa,[914] 66 biskupa[915] te jedan prelat.[916] Ovo imenovanje se zasigurno dogodilo i zbog preporuke bečkog nadbiskupa i metropolita kardinala Franza Königa[917] s kojim je Franjo Šeper vrlo intenzivno surađivao i imao često kontakte. Razlog tome je velikim dijelom bio u činjenici da se König na Koncilu bavio problematikom odnosa sa onima koji ne vjeruju te pitanjima dijaloga sa ateistima. Upravo tom problematikom bavio se i Franjo Šeper. Dakako dobrim dijelom zbog činjenice što je to bilo uvjetovano njegovim nadbiskupskim i općecrkvenim djelovanjem u komunističkom društvenom uređenju tadašnje Jugoslavije.

Imenovanje je samo po sebi vrlo značajno, međutim još je i vrjednije kada se uzme u obzir veličina države, činjenicu da su Hrvati malobrojan narod te kako nisu imali mnogo kardinala kroz svoju povijest. Ako izuzmemo one kardinale koji su bili Talijani te su na hrvatskim prostorima vršili crkvenu upravu dok je istodobno ona svjetovna bila mletačka ili talijanska,[918] sa prostora Hrvatske prije Franje Šepera došla su još četvorica kardinala. Bili su to Juraj Drašković,[919] Juraj Haulik Varlyai,[920] Josip Mihalović[921] te Alojzije Stepinac. Svi

[914] AAS, 57 [1965] 280-281.
[915] AAS, 57 [1965] 281-284.
[916] AAS, 57 [1965] 284.
[917] J. Krišto, *Katolička crkva u totalitarizmu: 1945-1990*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997, str. 51.
[918] Primjerice dubrovački nadbiskup i metropolit (1409.-1409.) Giovanni Dominici imenovan kardinalom. 9. svibnja 1408. godine te na istoj stolici (1545.-1553.) Giovanni Angelo Medici, koji je bio imenovan kardinalom 10. svibnja 1549. godine, da bi 26. prosinca 1559. godine bio izabran za papu Pija IV. vršeći pontifikat do svoje smrti 9. prosinca 1565. godine (Izvor: http://www.gcatholic.org/dioceses-/diocese/dubr0.htm). Zatim hvarski biskupa Zacarija Delfina (1553.-1574.) koji je 12. ožujka 1565. imenovan kardinalom. (Izvor: http://www.-gcatholic.org/dioceses/diocese/hvar0.htm), zadarski nadbiskup i metropolit Luigi Cornara (1554.-1555.) koji je 20. studenog 1551. godine imenovan kardinalom (Izvori: http://www.gcatholic.org/dioceses-/diocese/zada0.htm te splitski nadbiskup i metropolit Pietro Riari (1473.-1474.) koji je 16. prosinca 1471. godine imenovan kardinalom. (Izvori: http://www.gcatholic-.org/dioceses/diocese/spli0.htm).
[919] Juraj Drašković rođen je 5. veljače 1515. godine. Bio je biskup biskupije Pečuha od 1560. do 1564. godine. Nakon toga je imenovan za biskupa Zagrebačke biskupije od 1564. do 1578. godine. Održao je tri Biskupijske sinode 1566., 1570. i 1574. godine. Oko 1570. godine osnovao je Zagrebačko sjemenište. razriješen je dužnosti zagrebačkog biskupa te je imenovan biskupom Győra 1578. godine gdje ostaje sve do novog imenovanja 1582. godine na mjesto nadbiskupa i metropolita Kaloča (Kalocsa). Na ovoj dužnost ostaje sve do smrti. Papa ga je promaknuo u rimskog stožernika 18. prosinca 1585. Umro je 21. siječnja 1587. (Izvori: http://www.gcatholic.-org/dioceses/diocese/zagr0.htm, http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=63684 i http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bdrask.html).
[920] Juraj Haulik Varlyai rođen je, odnosno kršten 20. travnja 1788. u slovačkoj Trnavi. Školovanje je pohađao u Ostrogonu i Trnavi te studirao bogosloviju na Bečkom sveučilištu. Za svećenika je zaređen 18. travnja 1811. Bio je u namjesništvu Ostrogonske nadbiskupije u Budimu od 1814, do 1820. godine. Na Nadbiskupskom duhovnom stolu postaje tajnikom nadbiskupa Aleksandra Rudnaya, a zatim i kanonikom Ostrogonskog kaptola. Imenovan je 1828. godine članom poslanstva na Ugarskom saboru u Pešti, a od 1832. do 1837. godine vršio je službu predstojnika Zagrebačkog kaptola. Biskupom Zagrebačke biskupije imenovan je 1837. godine. Biskupski red primio je 10. prosinca 1837. u Beču. Ustoličen je 6. siječnja 1838. godine. Papa Pio IX. uzdigao je Zagrebačku biskupiju na stupanj nadbiskupije i metropolije 11. prosinca 1852. godine. Haulik je proglašen prvim zagrebačkim nadbiskupom i metropolitom Zagrebačke crkvene pokrajine. Rimskim stožernikom (kardinalom) imenovan je 16. lipnja 1856. godine. Pozvao je isusovce iz Njemačke i Italije da održavaju pučke misije u Zagrebu. Potaknuo je osnivanje Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva, čiji je bio i predsjednik. Prautemeljitelj je zagrebačkog Društva čovječnosti i pokrovitelj Glazbenog društva (danas Hrvatski glazbeni

odreda bili su na mjestu zagrebačkog biskupa, odnosno nadbiskupa. Nakon Šepera kardinali će kasnije postati također zagrebački nadbiskupi Franjo Kuharić te Josip Bozanić[922] te vrhbosanski nadbiskup i metropolit Vinko Puljić.[923] Ovdje vrijedi još spomenuti nesuđenog

zavod). Godine 1856. utemeljuje zakladu za Obrtničko društvo, a 1868. osniva Književno društvo Sv. Jeronima, koje djeluje do danas. U dva navrata obnaša službu banskog namjesnika, član je hrvatskog Sabora i Samostalne stranke. Haulik je dao urediti park Maksimir, koji se tada po njemu naziva Jurjaves. Nabavio je velike orgulje za prvostolnicu. Dodijeljen mu je niz počasnih naslova i odličja. Umro je 11. svibnja 1869., u 82. godini života. Pokopan je u sjevernoj lađi zagrebačke prvostolnice. (Izvori: http://www.gcatholic.-org/dioceses/diocese-/zagr-0.htm, http://www.ika.hr/-index.php?prikaz=vijest&ID=63684 i http://www.catholic-hierarchy.org/bishop-/bhaulik.html).

[921] Josip Mihalović rođen je 16. siječnja 1814. godine u Tordi u Banatu. Osnovnu školu polazio je u Velikom Bečkereku, a srednju u Segedinu. Mudroslovlje uči u Segedinu, a bogosloviju u Temišvaru. Svećenički red primio je 12. kolovoza 1836. godine. Doktorirao je bogoslovlje. Od 1837. do 1848. godine djeluje u Čanadu. Slomom mađarskog pokreta izveden pred temišvarski vojni sud, koji ga lišava naslova i imetka i osuđuje na četiri godine zatvora. Obnaša niz crkvenih službi, da bi zatim bio imenovan naslovnim biskupom duvanjskim od 1868. do 1870. godine. Nadbiskupom Zagrebačke nadbiskupije imenovan je 4. svibnja 1870. godine, primivši biskupski red 17. srpnja 1870. godine u Beču. Ustoličen je 7. kolovoza 1870., a na kardinalsku čast uzdignut je 22. lipnja 1877. godine. Potaknuo je 1878. godine osnivanje dječačkog sjemeništa i gimnazije. Protivio se da svećenici budu birani u Sabor. Velika mu je zasluga obnova zagrebačke prvostolnice koja je započela 1879., ali ju je potres 9. studenog 1880. godine prekinuo. Stvarna obnova započela je nakon potresa. Na čelu je osnovanog Društva Sv. Ćirila i Metoda sa svrhom podupiranja katolika na Istoku. Umro je 19. veljače 1891. godine u 87. godini života te je pokopan u prvostolnici. (Izvori: http://www.gcatholic.-org/dioceses/diocese/zagr0.htm, http:-//www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=63684 i http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmiha.html).

[922] Josip Bozanić rođen je 20. ožujka 1949. u Rijeci. Osnovnu školu pohađao je u Vrbniku, klasičnu gimnaziju u Pazinu, a bogoslovni studij u Rijeci te je diplomirao na KBF-u u Zagrebu. Svećenički red krčke biskupije primio je 29. lipnja 1975. godine u Krku. Bio je tajnik biskupa Zazinovića u dva navrata, duhovni pomoćnik u Malom Lošinju te upravitelj župe Veli Lošinj. Nastavio je poslijediplomski studij na KBF-u u Zagrebu. Naslov magistra postigao je 1979. godine, nakon čega odlazi u Rim. Kao pitomac Papinskoga hrvatskog zavoda Sv. Jeronima studira na Papinskome grgurovskom sveučilištu te započinje studij crkvenoga prava na Lateranskom sveučilištu, gdje postiže naslov magistra crkvenog prava. Vraća se u Krk i vrši službu kancelara Biskupskoga duhovnog stola Krčke biskupije. Bozanić je potpredsjednik povjerenstva Iustitia et pax. Predavač je dogmatskog bogoslovlja i crkvenog prava na Teologiji u Rijeci. Biskupom je imenovan 10. svibnja 1989. godine te je zaređen 25. lipnja 1989. u krčkoj prvostolnici. Stolni biskupom Krčke biskupije postaje 14. studenoga 1989. Sudjeluje u Rimu na Posebnoj biskupskoj sinodi za Europu 1991. godine. Član je Biskupskog povjerenstva za Papinski hrvatski zavod Sv. Jeronima u Rimu. Osnutkom Hrvatske biskupske konferencije 1993. godine, Bozanić je član Stalnog vijeća HBK u svim sastavima. Od 1996. godine je predsjednik Povjerenstva HBK za odnose s državom, u vremenu sklapanja međunarodnih ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske. Za zagrebačkog nadbiskupa imenovan je 5. srpnja 1997. godine, a službu je preuzeo 4. listopada 1997. Predsjednik je HBK od 1997. do 2007. godine. Prvi je potpredsjednik Vijeća europskih biskupskih konferencija od 2001. do 2011. godine. Član je Zbora za bogoštovlje i stegu sakramenata. Član je Papinskog vijeća za laike. Uvršten je u Kardinalski zbor 21. listopada 2003. godine, dobivši u naslov crkvu sv. Jeronima u Rimu. (Izvori: http://www-.gcatholic.-org/dioceses/diocese/zagr0-.htm, http:-//www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=63684, http://ww-w.catholic-hierarchy.org/bishop-/bbozanic.html i http://www.zg-nadbiskupija.hr/default.aspx?id=6988).

[923] Vinko Puljić rođen je 8. rujna 1945. u Priječanima u Banjolučkoj biskupiji. Školu je završio u Trapistima i u sjemeništu na Šalati u Zagrebu. U Đakovu nastavlja studij teologije, a 29. lipnja 1970. godine zaređen je za svećenika. Nakon trogodišnjeg djelovanja kao kapelan u Banjoj Luci, radio je u Biskupskom ordinarijatu i župama Sasina i Ravska. U ljeto 1978. godine odlazi u zadarsko sjemenište za duhovnika, a 1988. godine je imenovan župnikom u Novoj Gradiški. U kolovozu 1990. godine preuzeo je službu vicerektora u Vrhbosanskoj visokoj školi u Sarajevu. Papa Ivan Pavao II. imenovao ga je 7. prosinca 1990. godine vrhbosanskim nadbiskupom te je zaređen za biskupa 6. siječnja 1991. godine u bazilici Sv. Petra. Ustoličen je 19. siječnja 1991. godine u sarajevskoj katedrali. Papa Ivan Pavao II. imenovao ga je 27. listopada 1994. kardinalom, dajući mu tom prilikom u naslov rimsku crkvu Santa Chiara a Vigna Clara. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpuljic.html, http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/vrhb0.htm, http:-//www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=63684).

kardinala, nadbiskupa Josipa Uhača.[924] Jednako tako ovim imenovanjem se daje na važnosti mjestu zagrebačkog nadbiskupa i metropolita. Time postaje jasno kako Zagreb (p)ostaje u kontinuitetu crkveno središte ne samo Hrvatske i Hrvata, nego i puno šire. U to vrijeme su još samo Ljubljana i Sarajevo bili nadbiskupska središta metropolitanskog ranga, ali nisu imala kardinala. To će se promijeniti tek 1994. godine kada je vrhbosanski nadbiskup Vinko Puljić imenovan kardinalom.

Svete Stolica je upoznala svjetsku javnost sa novoimenovanima kardinalima već sljedećeg dana putem svog poluslužbenog glasila *L'Osservatorea Romana*. Tako je među mnogobrojnim drugim kardinalima široj svjetskoj javnosti bio prikazan i Franjo Šeper.[925] Središnja svečanost posvećenja novih kardinala održala se u četvrtak 25. veljače 1965. godine u Bazilici sv. Petra u Rimu s početkom u 9 sati.[926] U bazilici je bila i mnogobrojna hrvatska delegacija koju su predstavljali uz dužnosnike Kaptola, svećenici, redovnici, redovnice i vjernici iz Hrvatske, ali i iz inozemstva. Jednako tako veliki broj prisutnih na svečanosti živjeli su u Rimu. Sutradan 26. veljače hrvatska delegacija, dakako predvođena novim kardinalom Franjom Šeperom, primljena je u službenu audijenciju kod pape Pavla VI. te su ga tom prigodom svi dočekali s pjesmom *Zdravo Djevo, Kraljice Hrvata.*[927]

Svečani doček novog kardinala zagrebačkog nadbiskupa Franje Šepera dogodio se u nedjelju 7. ožujka 1965. godine u Zagrebačkoj katedrali s početkom u 9 sati.[928] Prilikom njegova ulaska zvonila su sva crkvena zvona diljem Nadbiskupije. Prilikom obraćanja okupljenim vjernicima je istaknuo svoje uzbuđenje i iznenađenje što je imenovan kardinalom te kako su sigurno neki to zaslužili više nego li on. Posebno je istaknuo kako je Sveti Otac u kardinale uvrstio trojicu patrijarha istočnih crkava time jasno slijedeći duh Koncila.[929] No jednako tako je istaknuo i činjenicu kako je Sveti Otac među kardinale uvrstio i trojicu

[924] Josip Uhač rodio se 20. srpnja 1924. godine u Brseču u Istri. Za svećenika je zaređen 16. travnja 1949. godine u Rimu. Dugi niz godina djelovao je u diplomatskoj službi Svete stolice, kao tajnik Kongregacije za evangelizaciju naroda, zamjenik predsjednika vrhovnoga Vijeća Papinskih misijskih djela, savjetnik Papinskog vijeća za laike, član Papinskog vijeća za dušobrižništvo selilaca i putnika te Papinskog vijeća za pastoral zdravstvenih djelatnika. Ka o apostolski nuncij djelovao je u Pakistanu, Kamerunu, Ekvatorijalnoj Gvineji, Gabonu, D. R. Kongu te na koncu u Njemačkoj. Primio je biskupsko posvećenje 23. lipnja 1970. godine te je imenovan naslovnim nadbiskupom Tharrosa nedaleko Oristana u Italiji. Na dan njegove smrti u nedjelju 18. siječnja 1998. godine papa Ivan Pavao II. potvrdio je da je nadbiskup Uhač 21. veljače trebao biti imenovan članom Kardinalskoga zbora. (Izvori: http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=63684 http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/buhac.html).
[925] *L'Osservatorea Romana*, dvobroj od 22. i 23. veljače 1965., str. 3-4.
[926] SVNZ, 4/1965., str. 51.
[927] SVNZ, 4/1965., str. 53.
[928] SVNZ, 4/1965., str. 53.
[929] SVNZ, 5/1965., str. 68.

predstavnika slavenskih naroda, koji nisu bili dovoljno zastupljeni u vrhu Crkve.[930] Do tada je naime jedini kardinal bio nadbiskup i metropolit Varšave Stefan Wyszynski.[931] Na ovom konzistoriju su pak iz slavenskih zemalja uz Franju Šepera kardinalima još imenovani ukrajinski grkokatolički nadbiskup Lavova Josyf Ivanovyce Slipyj[932] te nadbiskup i metropolit češkog Praga Josef Beran.[933] Pritom je Šeper Slipyja nazvao *likom mučenika,* dok je Berana nazvao *patnikom.*[934] Tako je Šeper zorno opisao uvjete njihova djelovanja u sovjetskoj Ukrajini i Čehoslovačkoj koje su bile pod „teškim okovima" komunizma i progona vjere, u ovom slučaju katoličke. Nadalje je posebno naglasio detalj kako u hrvatskom jeziku za djelatnost kardinala postoji jedan izraz kojeg mnogobrojni drugi narodi nemaju a glasi *služba*, jer crkvena vlast nije u svrhu vladanja nego služenja.[935] Na koncu je još jednom rekao: *Ja moram reći da* se *tome nisam nadao, nisam očekivao, a još manje želio, a mislim da većina onih koji su sa mnom imenovani kardinalima mogu to reći*.[936] Obrazlažući svoje mišljenje o imenovanju Šeper je istaknuo kako on to doživljava kao imenovanje dano zagrebačkom nadbiskupu, a ne njemu osobno iz razloga što je Zagrebačka nadbiskupija vrlo prostrana te okuplja gotovo polovinu svih katoličkih vjernika u domovini.[937] Zatim je istaknuo kako on to u konačnici smatra kao odlikovanje cjelokupnom hrvatskom narodu i svim katolicima u svim

[930] SVNZ, 5/1965., str. 68.
[931] Stefan Wyszynski rodio se 3. kolovoza 1901. godine u Zuzeli u Poljskoj. Za svećenika je zaređen 3. kolovoza 1924. godine, a zatim je 25. ožujka 1946. godine imenovan rezidencijalnim biskupom Lublina. Dvije godine kasnije imenovan je12. studenog 1948. godine rezidencijalnim nadbiskupom i metropiltom Gniezna. Zbog društvenih okolnosti uvjetovanih komunizmom te shodno tome i pastoralnim prilikama imenovan je istodobno i nadbiskupom i metropolitom Varšave. Imenovanje kardinalom dogodilo se odlukom pape PIja XXII. 12. siječnja 1953. godine. Kao kardinalu pridana mu je 18. svibnja 1957. godine u naslov rimska bazilika Santa Maria in Trastevere. Bio je aktivni sudionik svih koncilskih zasjedanja te je vršio dužnost predsjednika Biskupske konferencije Poljske od 1948. do 1981. godine. Umro je 28. svibnja 1981. godine (Izvori: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bwysz.html i http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/cardP12-2.htm#466).
[932] Josyf Ivanovyce Slipyj rodio se u Zazdristu u Ukrajini 17. veljače 1892. godine. Za svećenika unijatske ukrajinske crkve istočnog obreda zaređen je 30. rujna 1917. godine. Dana 25. studenog 1939. godine imenovan je nadbiskupom koadjutorom Lavova te titulom naslovnog nadbiskupa Serrae u grčkoj pokrajini Makedoniji. Rezidencijalnim nadbiskupom Lavova imenovan je 1. studenog 1944. godine. Uspostavom Glavne (Major) nadbiskupije u Lavova, postao je 23. prosinca 1963. godine mitropolitom. Imenovan je kardinalom 22. veljače 1965. godine te je pritom dobio u naslov rimsku crkvu sv. Anastazije. Sudjelovao je na Drugom, Trećem i Četvrtom koncilskom zasjedanju. Umro je 7. rujna 1984. godine Za svog biskupstva proživio je vrlo teške progone i zatvaranja od strane komunističkih vlasti u tadašnjoj sovjetskoj Ukrajini. (Izvori: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bslipiy.html http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/cardPL6-1.htm).
[933] Josef Beran rodio se 29. prosinca 1888. godine u Plzenu u Češkoj. Za svećenika je zaređen 10. lipnja 1911. godine. Rezidencijalnim nadbiskupom i metropolitom Praga imenovan je 4. studenog 1946. godine, preuzevši novu dužnost 8. prosinca iste godine. Kardinalom je imenovan 22. veljače 1965. godine te je pritom dobio u naslov rimsku crkvu sv. Križa u via Flamina. Sudjelovao je samo na Četvrtom koncilskom zasjedanju, jer ga na prethodna nisu puštale komunističke vlasti u Čehoslovačkoj od kojih je bio jako progonjen te zatvaran. Umro je 17. svibnja 1969. godine. (Izvori: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bberan.html i http://www.gcatholic-.org/hierarchy/data/cardPL6-1.htm
[934] SVNZ, 5/1965., str. 68.
[935] SVNZ, 5/1965., str. 68.
[936] SVNZ, 5/1965., str. 68-69.
[937] SVNZ, 5/1965., str. 69.

biskupijama i nadbiskupijama. Dakako da se iz toga da iščitati Šeperov vrlo zdravi i ponizan odnos spram službe i dužnosti koje su mu povjerene. Naravno da je takav njegov pristup i utjecao na napredovanja u položaja unutar crkvene hijerarhije. Budući da je dolazio iz male zemlje i malobrojnog naroda u svjetskim razmjerima nije bio u mogućnosti steći utjecaj u Crkvi na osnovu svog podrijetla, već se morao izboriti za svoj ugled i važnost. Zasluge za svoje napredovanje osobito je pripisao svojim prethodnicima nadbiskupu Antunu Baueru te posebice nadbiskupu i kardinalu Alojziju Stepincu, s kojim je, kako je sam istaknuo, proveo 7 vrlo značajnih godina studija u Rimu gdje u konačnici zajedno s njim prihvatio svećenički red.[938]

Svečano obilježavanje imenovanja kardinalom Šeper je poslijepodne istoga dana nastavio u Bogoslovnom sjemeništu na svečanoj akademiji. Ovdje su održani mnogobrojni govori od strane rektora sjemeništa, dekana Bogoslovnog fakulteta, prefekta bogoslova i drugih. Na akademiji su uz mnogobrojne sjemeništarce, bogoslove, svećenike, redovnike i redovnice sudjelovali i biskupi Smiljan Čekada, Stjepan Bauerlein, Frane Franić, Karmelo Zazinović i Franjo Kuharić.[939] Svečanost je kardinal Franjo Šeper okončao vrlo mudrom porukom upućenom sjemeništarcima, bogoslovima i mladima svećenicima da budu *dobri svećenici, pripravni poći kamo ih se pošalje. Drugih ambicija neka nemaju nikakvih, pa će imati smireniji život i manje razočaranja.*[940] Iz te izjave se razvidno može iščitati poruka kako ništa dobro ne mogu donijeti bolesne i nerealne ambicije pojedinaca. Ukoliko je njima sve vođeno, njihovim izostankom prestaju motivi za rad i djelovanje, a samim tim pati i povjerena u ovom slučaju crkvena dužnost i služba. Na koncu konca u takvim okolnostima trpi zajednica u ovom slučaju Crkva. Ove riječi jako dobro oslikavaju Šeperov karakter, mudrost i razboritost te u konačnici ukazuju na njegove ljudske kvalitete, koje su kontinuirano dolazile do izražaja kroz cjelokupni njegov život i rad.

Šeperovo imenovanje kardinalom u početku je vrlo šturo popraćeno u jugoslavenskom tisku. Tako je *Vjesnik* dan nakon Šeperova proglašenja kardinalom iznio vrlo kratki isječak pod naslovom *Proglašeni novi kardinali* s informacijom da je papa Pavao VI. imenovao 27 novih kardinale te da je jedan od njih i Franjo Šeper.[941] Nešto veći isječak s podatcima iz Šeperova životopisa 24. veljače donio je *Večernji list* pod naslovom *Novi kardinal dr Franjo*

[938] SVNZ, 5/1965., str. 69-70.
[939] SVNZ, 5/1965., str. 71.
[940] SVNZ, 5/1965., str. 71.
[941] *Vjesnik*, od 23. veljače 1965. godine. Isječak pod naslovom: *Proglašeni novi kardinali.*

Šeper.[942] Politički tjednik *VUS – Vjesnik u srijedu* donio je sljedećeg tjedna malo veći isječak s naslovom *Zagrebački kardinal Šeper imenovan kardinalom.*[943] Dakako da za razliku od već sinkroniziranog stajališta o pokojnom nadbiskupu i kardinalu Alojziju Stepincu, od strane tiskanih medija u Jugoslaviji, kada je u pitanju Šeperovo imenovanje, razvidno je kako se nisu odmah donosile ocjene u iščekivanju mišljenja s vrha vlasti. S druge strane katolički tisak je vrlo detaljno iznio sve činjenice vezane uz Šeperovo imenovanje. Tako je *Glas koncila* u svom tjednom izdanju od 28. veljače prvo na naslovnici donio vijest o imenovanju 27 novih kardinala te radio-poruku kardinala Šepera povodom tog događaja.[944] U nastavku izdanja prikazani su kratki životopisi svih novoimenovanih kardinala, redom kako su bili objavljivani na Konzistoriju, nakon čega je iznesen poveći prikaz ličnosti novog kardinala pod naslovom *Život i rad kardinala Šepera*.[945], Nakon toga je iznesen prilog s naslovom *Papina strategija s novim kardinalima*[946] gdje je istaknuto kako se u imenovanju može iščitati duh Koncila te kako je razvidan plan za budućnost koju će sve više činiti ljudi iz zemalja izvan europskog kontinenta.

Kao što je to običaj prilikom imenovanja na mjesto kardinala, svaki od njih dobiva u počasni naslov i jednu od rimskih crkava čime se na simboličan način daje do znanja kako su to Rimski stožernici, odnosno prvi suradnici pape. Tako je odlukom pape Pavla VI. na istom Konzistoriju održanom 22. veljače 1965. godine Franjo Šeper primio u počasni naslov rimsku crkvu sv. Petra i Pavla u Via Ostiensi,[947] koja se nalazi rimskoj četvrti EUR.[948] Šeper je ovim imenovanjem postao prvim naslovnikom ove rimske crkve, a nakon njega to će postati još i filipinski kardinal i umirovljeni nadbiskup i metropolit Cebua Ricardo Jamin Vidal.[949] Ovdje treba istaknuti kako za razliku od Šepera njegov prethodnik zagrebački nadbiskup i kardinal Alojzije Stepinac iz opravdanih razloga, uvjetovanih zatočeništvom nije primio u počasni

[942] *Večernji list*, od 24. veljače 1965. godine Isječak pod naslovom: *Novi kardinal dr Franjo Šeper.*
[943] *VUS – Vjesnik u srijedu*, od 3. ožujka 1965. godine. Isječak pod naslovom: *Zagrebački kardinal Šeper imenovan kardinalom.*
[944] *Glas koncila,* tjedno izdanje od 28. veljače 1965. godine. Naslovna strana tjednika.
[945] *Glas koncila, Isto,* str. 3-4. *Život i rad kardinala Šepera.*
[946] *Glas koncila, Isto,* str. 4. *Papina strategija s novim kardinalima.*
[947] AAS, 57 [1965] 285.
[948] http://www.gcatholic.org/churches/cardinal/261.htm
[949] Ricardo Jamin Vidal rodio se u mjestu Mogpog na Filipinima 6. veljače 1931. godine. Dana 17. ožujka 1956. godine zaređen je za svećenika filipinske biskupije Lucene, da bi 10. rujna bio imenovan biskupom koadjutorom Malolosa te titulom naslovnog biskupa talijanske Claternae. Imenovan je zatim nadbiskupom i metropolitom Lipe 22. kolovoza 1973. godine. Nadbiskupom koadjutorom Cebua imenovan je 13. travnja 1981. godine, a zatim i rezidencijalnim nadbiskupom i metropolitom iste 24. kolovoza 1982. godine. Na toj dužnosti ostao je sve do umirovljenja 15. listopada 2010. godine. Tijekom biskupstva vršio je dužnost predsjednika Biskupske konferencije Filipina od 1985. do 1987. godine te je 25. svibnja 1985. godine imenovan od strane pape Ivana Pavla II. kardinalom te mu je pritom dodijeljena u naslov crkva sv. Petra i Pavla u EUR-u. (Izvori: http://www.-gcatholic.org/hierarchy/data/cardJP2-3.htm#182 i http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bvidalrj.html).

naslov neku od rimskih crkava,[950] jer ne bi bio u mogućnosti pohoditi je kao što je to uobičajeno. S druge strane njegovi nasljednici na stolici zagrebačkog nadbiskupa su redovito dobivali u naslov jednu od rimskih crkava. Naime, Franjo Kuharić je imenovanjem u Zbor kardinala 2. veljače 1983. godine[951] u naslov dobio hrvatsku crkvu sv. Jeronima u Rimu.[952] Njegov nasljednik Josip Bozanić je imenovanjem u Kardinalski zbor 21. listopada 2003. godine dobio u naslov hrvatsku crkvu sv. Jeronima.[953] Tako je nakon Šepera ova hrvatska crkva punog imena *San Girolamo dei Croati*[954] dana na upravu hrvatskim kardinalima, kojima logično i pripada.

Slika br. 5: Bazilika sv. Petra i Pavla u via Ostiensi, u rimskoj gradskoj četvrti EUR[955]

Središnja svečanost povodom preuzimanja u posjed crkve sv. Petra i Pavla u EURu dogodila se 7. studenog 1965. godine dakako u prisutnosti novoizabranog kardinala.[956] Crkva sv. Petra i Pavla velika je i monumentalna župna crkva u novom poslovnom dijelu Rima pod nazivom EUR.[957] Njezinu upravu vrše franjevci konventualci.[958] Župnom crkvom je postala 8.

[950] AAS, 45 [1953] 87-88.
[951] AAS, 75 I [1983] 184.
[952] AAS, 75 I [1983] 194.
[953] AAS, 95 [2003: 11] 799.
[954] http://www.gcatholic.org/churches/cardinal/174.htm; http://www.sveti-jeronim.org/
[955] Osobna fotodokumentacijska zbirka autora.
[956] *Glas koncila*, tjedno izdanje od 14. studenog 1965. godine. Naslovna strana.
[957] EUR ili punim imenom Esposizione Universale Roma je naziv rimske četvrti čije nastajanje je počelo 1942. godine za vrijeme fašističke vlasti Benita Mussolinija koji je nastojao njom iskazati moć svoje ideologije i režima, želeći istaknuti Rim kao vodeću svjetsku metropolu. Padom fašizma propali su i prvobitni megalomanski

prosinca 1958. godine, posvećena je 29. lipnja 1966. godine sv. Petru i Pavlu te je na koncu 29. travnja 1967. proglašena bazilikom.[959] Sama svečanost preuzimanja u posjed održala se uz sudjelovanje mnogobrojnih svećenika i vjernika. Prisutan je bio cjelokupni episkopat iz tadašnje Jugoslavije. Tu je još bio prisutan i nekadašnji papinski nuncij u Beogradu mons. Hurley. Obredu su također bili prisutni provincijali franjevaca konventualaca iz Padove i Hrvatske. Na svečanosti je dakako bio prisutan i mons. Đuro Kokša, tadašnji rektor Hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu. Uz njega, tu su još bili svećenici, redovnici i studenti koji su tada boravili u Rimu.

Slika br.6: Biskupski grb kardinala Franje Šepera ugrađen u desnom portalu Bazilike[960]

Svečanost je nakon obreda i govora u crkvi sv. Petra i Pavla nastavljena sutradan u hrvatskoj crkvi sv. Jeronima.[961] Propovijed je tom prilikom održao porečko-pulski biskup Dragutin Nežić. On je tom prilikom iznio jednu zanimljivu tvrdnju. Zamolio je *ostalu braću katolike u Jugoslaviji neka (nam) ne zamjeraju što (mi) Hrvati kardinal Šepera nazivamo hrvatskim kardinalom. Premda on kao kardinal pripada svim katolicima u zemlji, ipak potječe iz našeg naroda i nadbiskup je našeg glavnog grada.*[962] Kao kardinal, ako po nekima možebitno to nije ranije, Franjo Šeper postao je prva ličnost Katoličke Crkve u Hrvata i u Hrvatskoj. Njegova će veličina i važnost s vremenom sve više rasti.

---

planovi i ideje. Danas je to poslovna četvrt sa sjedištima mnogobrojnih multinacionalnih tvrtki. (Izvor: http://-www.romaeur.it/?id=37).

[958] http://www.santipietroepaoloroma.it/

[959] http://www.gcatholic.org/churches/rome/178.htm

[960] Osobna fotodokumentacijska zbirka autora.

[961] *Glas koncila*, tjedno izdanje od 14. studenog 1965. godine. Naslovna strana lista.

[962] *Glas koncila,* tjedno izdanje od 14. studenogg 1965. Naslovna strana lista

4.6. Pregovori i potpisivanje *Protokola* između predstavnika Jugoslavije i Svete Stolice

Početkom konkretnijih pregovora između predstavnika Svete Stolice i Jugoslavije može se smatrati mjesec lipanj 1964. godine.[963] Tada su naime razmijenjene *Promemorije* s naznakama ključnih pitanja koja su bila važna za obje strane. Tako je 26. lipnja 1964. godine sastavljena *Napomena* o ključnim pitanjima.[964] Ovdje je jasno naznačeno kako je jugoslavenska Vlada izrazila spremnost za postizanje dogovora i iznalaženja nekog oblika *modus vivendija* u odnosima Crkve i države. Jugoslavenske vlasti su inzistirale na tome da one reguliraju stanje odnosa samostalno donoseći ustavne i zakonske odredbe koje bi to uređivale. Jednako tako je izneseno kako državne vlasti smatraju Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica dostatnom garancijom vjerskih sloboda.[965] Oni su pritom postavili pitanje odanosti katoličkih svećenika i biskupa jugoslavenskoj državi. Kao primjere su naveli navodno širenje nejedinstva, zloupotrebe vjere te proces kanonizacije i beatifikacije Nikole Tavelića i Alojzija Stepinca. Spornim su zatim izdvojili stajalište Vatikana prema pitanju crkvene organizacije u Jugoslaviji, pitanje crkvenog razgraničenja i imenovanja biskupa, status Zavoda sv. Jeronim u Rimu te djelovanje katoličkih svećenika u emigraciji.

Na ova stajališta iznesene su protuteze Svete Stolice koja je pobijala izrečene tvrdnje.[966] Ističe se kako sam Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica nije dovoljna garancija normalnog i slobodno djelovanja Katoličke Crkve. Izrečeno je neslaganje sa stajalištem o nelojalnosti biskupa i svećenstva jugoslavenskim vlastima, jer je nejasno koja su mjerila za takvu tvrdnju. Nakon toga iznesene su teze kakav bi odnos crkve i države trebao biti s obzirom na primjere onemogućavanja izgradnje crkava, primanja milodara, neopravdano oporezivanje te druge oblike nerazumne kontrole. Na tvrdnju državnih vlasti o protunarodnom djelovanju iskazano je kako je potrebno to potkrijepiti egzaktnim primjerima i pokazateljima. Glede pitanja razgraničenja i crkvene uprave naznačeno je kako za to postoje procedure i pravila. Jednako tako naglašena je nužnost priznavanja vrhovne vlasti pape pri

[963] A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti. Sveta Stolica i komunističke zemlje 1963-1989.* Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001. str. 318.
[964] ACb. 1.f. 11,5, *Napomena* s nedatiranim popisom ključnih pitanja normalizacije odnosa. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 463–464.
[965] *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, broj 22., godina IX., 1953., str. 150-152. Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica.
[966] ACb. 1.f. 11,6, *Napomena* s nedatiranim popisom ključnih pitanja normalizacije odnosa. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 464–466.

izboru novih biskupa. O želji kontrole državnih vlasti nad radom Zavoda sv. Jeronima izneseno je kako je ona bespotrebna te da se država nikada ranije nije miješala u njegov rad. Također je istaknuto kako je korektnost prema jugoslavenskim vlastima iskazana već samim tim što je rektor Zavoda mons. Đuro Kokša uzeo jugoslavensko državljanstvo.

Uslijedio je zatim sastanak mons. Agostina Casarolija s ministrom savjetnikom Vlade Jugoslavije Nikolom Mandićem 27. lipnja 1964. godine u Villi Agnese u Rimu.[967] O tom razgovoru je mons. Casaroli sastavio podsjetnik koji je 9. srpnja 1964. godine predan papi Pavlu VI.[968] Mandić je tom prilikom izjavio kako Vlada želi *modus vivendi* i poboljšanje odnosa s Crkvom te kako bez obzira na ideološke, društvene i političke pozicije želi suživot. Izrazio je želju za postizanjem odnosa sličnih onima kakve jugoslavenske vlasti imaju s drugim vjerskim zajednicama. Kao osnovno načelo istaknuo je suvereno pravo države da ovu problematiku regulira u skladu s Ustavom i Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica. Posebno je naglasio potrebu odvajanje Crkve od države što je neobično s obzirom da iste u tom trenutku i nisu mogle biti razdvojenije nego što jesu. Mons. Casaroli je pritom istaknuo kako će Sveta Stolica ovlastiti katoličke biskupe u rješavanju lokalnih problema i pitanja, dok će Sveta Stolica na sebe preuzeti same pregovore u traženju *modus vivendija.* Ovdje svakako vrijedi istaknuti kako je mons. Casaroli naglasio potrebu korištenja naziva Sveta Stolica, a ne Vatikan te time jasno dajući na znanje kako Crkva sve čini poradi svojih vjernika, svećenstva i njezinih biskupa te kako ona nije politička već vjerska organizacija. Iz svega se da jasno iščitati naglasak na tome kako je Sveta Stolica u cijeli mukotrpni proces pregovaranja ušla poradi pastoralnih razloga, a ne pukog rješavanja formalnih političkih odnosa. Casaroli je zatim istaknuo kako Crkva ima svoje zakone i propise te kako je preduvjet poštivanje njezine ingerencije u crkvenim poslovima.

Nakon ovog sastanka mons. Luigi Bongianino izradio je nacrt pitanja koja treba imati u vidu prilikom pregovaranja sa predstavnicima jugoslavenski vlasti.[969] Ovdje su iznesene dva moguća idejna rješenja te tri idejna pitanja. U prvom idejnom rješenju je navedeno kako treba podsjetiti Vladu na predstavku Biskupske konferencije iz 1960. godine u kojoj se iznose zahtjevi katoličkih biskupa koje Sveta Stolica ne može ništa drugo nego podržati ne miješajući se pritom u stajališta episkopata o zakonima. U drugom idejnom rješenju, na temelju biskupske predstavke, iznesena je potreba izrade liste tema te ih uskladiti sa

[967] ACb. 1.f. 11,7, *Podsjetnik* o razgovoru mons. Casarolija održanom 27. lipnja 1964. *Isto*, str. 466-468.
[968] ACb. 1.f. 11,7, *Isto*, str. 466.
[969] ACb. 1.f. 11,8, *Upute* mons. Bongianina od 1. srpnja 1964. godine. *Isto*, str. 468-469.

stajalištima Svete Stolice. Na ova idejna rješenja zatim su iznesena i vrlo zanimljiva idejna pitanja. Tako je naglašeno kako treba iskoristiti situaciju što su jugoslavenske vlasti, iako su nekad htjele pregovarati izravno sa biskupima sada ipak odlučile razgovarati i sa biskupima i sa Svetom Stolicom. S druge strane činjenica je kako su državne vlasti željele zadržati *status quo* u trenutnoj društveno-političkoj situaciji te su htjele izravnim pregovorima sa Svetom Stolicom ublažiti stajališta episkopata. Imajući u vidu temeljnu zadaću obrane prava istaknuto je kako je potrebno odustati od manje bitnih stvari, poradi obrane onih važnijih. Nakon završetka ovih prvih preliminarnih razgovora mons. Luigi Bongianino i mons. Agostino Casaroli o svemu su izvijestili papu Pavla VI. 8. srpnja 1964. godine.[970]

U međuvremenu je mons. Casaroli poslao molbu splitsko-makarskom biskupu Frani Franiću da iznese svoje mišljenje i stajalište o tome da li je korisno potpisivanje sporazuma, kakav bi bio najbolji oblik ugovora, koje bi bile koristi predstavnika Svete Stolice u Beogradu i kojeg stupnja. Na ova pitanja za mišljenje Frane Franić mu je odgovorio 18. studenog 1964. godine.[971] Franić je istaknuo korisnim za Crkvu da se pregovori nastave te da je pritom potrebno iznaći rješenja za pojedine biskupije. Međutim upozorio je mons. Casarolija kako je nužan oprez, jer da su komunističke vlasti sklone tome da izigraju sporazume. Ukazao je zatim kako se progon Crkve događa vrlo planirano i biranim sredstvima, kako bi za takve postupke prema Crkvi nedostajali dokazi koji na takve radnje upućuju. Istaknuo je strah koji vlada kod ljudi, zbog kojeg ne idu u Crkvu i ne uzimaju sakramente što naročito dolazi do izražaja u velikim gradovima kao što je primjerice Split. Istaknuo je nedostatak crkvenih objekata, koji osim što je uočljiv u Zagrebu, vrlo je izražen i u Splitu. Upozorio je također na vrlo raširenu ateizaciju društva. No zaključio je kako su pregovori, iako treba imati u vidu i osjećaje vjernika nasušno potrebi. Na pitanje o imenovanju službenog predstavnika Svete Stolice Franić je naveo kako je to iznimno bitna stvar, jer da će ta osoba lakše moći iskomunicirati odnose Svete Stolice, odnosno Crkve i državnih vlasti s obzirom na mogućnost direktne spoznaje problema koji se pojavljuju. Istaknuo je zatim kako nije mjerodavan ocijeniti koji rang diplomatskih odnosa bi bio poželjan.

[970] G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 469.
[971] ACb. 1.f. 13,2, *Pismo* splitsko-makarskog biskupa Frane Franića sa iznesim mišljenjem i stajalištima u pitanju pregovora Svete Stolice i Jugoslavije. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008., str. 470-478.

Slijedili su zatim pregovori koji su održani od 15. do 23. siječnja 1965. godine u Beogradu.[972] Ovi dugotrajni pregovori nisu dali rezultata, jer su obje strane bile čvrste pri svojim stajalištima te ni u čemu nisu popuštale.[973] Državne vlasti su vrlo hladno postavljale stvari kako ne žele dati katoličkim vjernicima veća prava nego li ostalima. Dakako da je to bio način taktiziranja jer su na očigled smatrali kako je Svetoj Stolici više stalo te će njezini predstavnici prije popustiti, što se ipak nije dogodilo.

Nakon neuspjelog prvog kruga pregovora na traženje mons. Casarolija sastavljena je *Promemorija* mostarsko-duvanjskog biskupa Petra Čule i beogradskog nadbiskupa Gabrijela Bukatka.[974] Na upit za mišljenje o započetim pregovorima sa jugoslavenskim vlastima uz konzultaciju sa zagrebačkim nadbiskupom i sad već kardinalom Franjom Šeperom biskup Čule i nadbiskup Bukatka su naveli kako je neophodno izboriti poziciju nesmetanog imenovanja novih biskupa od strane Svete Stolice, ne dopustiti miješanje vlasti u rad Zavoda sv. Jeronima, zatražiti punu pravnu osobnost svih crkvenih tijela i izričito iskazati protivljenje Udruženjima svećenika. Jednako kao i u prethodnom pismu biskupa Franića, Čule i Bukatko su ukazali na sve teškoće u kojima se nalazi Katolička Crkva te kako se situacija nimalo ne poboljšava. Ukazali su kako je najvećim dijelom interes državnih vlasti da u pregovorima s Crkvom, odnosno Svetom Stolicom stekne veći ugled u svijetu. Naglasili su kako je potrebno očuvanje u samostalnom odlučivanje Crkve u njezinim poslovima te kako je svakako poželjno uspostavljanje bar nekog vida diplomatskih odnosa.

Uoči novog kruga pregovora mons. Agostino Casaroli sastavio je 24. svibnja 1965. godine mali podsjetnik sa glavnim naznakama bitnih pitanja koja je potrebno raspraviti sa predstavnicima jugoslavenskih vlasti.[975] Izneseno je kako bi sa stajališta Svete Stolice svaki oblik njezina predstavništva bio dobro došao za Katoličku Crkvu u Jugoslaviji, bilo da se vrati na početno stanje, imenovanjem delegata ili čak slanjem nuncija. Navedeno je zatim kako je moguća opcija izrada zajedničke deklaracije, razmjena diplomatskih nota ili davanje zajedničkog teksta o razumijevanju. Zatim su iznesena tri priloga sa zahtjevima koji su

[972] P. Radosavljević, *Odnosi između Jugoslavije i Svete Stolice 1963-1978.* Službeni Glasnik, Beograd, 2012., str. 71. Na pregovorima su sudjelovali s jugoslavenske strane državni podtajnik Petar Ivičević, član IVS Slovenije Borsi Kocijančič te prvi tajnik jugoslavenskog veleposlanstva u Italiji Vitomir Dobrila. Sa strane Svete Stolice dotajnik Državnog tajništva Svete Stolice mons. Agostino Casaroli i referent za pregovore s Jugoslavijom pri Državnom tajništvu mons. Luigi Bongianino.

[973] A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti. Sveta Stolica i komunističke zemlje 1963-1989.* Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001. str. 341.

[974] ACb. 1.f. 13,2, *Promemorija* Mostarsko-duvanjskog biskupa Petra Čule i beogradskog nadbiskupa Gabrijela Bukatka. *Isto*, str. 478-486.

[975] ACb. 1.f. 16,1 *Podsjetnik* Mons. Agostina Casarolija od 24. svibnja 1965. godine s naznakom glavnih pitanja koja treba raspraviti u novom krugu pregovora s predstavnicima jugoslavenskih vlasti. *Isto*, str. 486-492.

kasnije predani jugoslavenskim vlastima. U njima je naveden zahtjev da jugoslavenske vlasti ispoštuju nadležnosti Crkve u vjerskim pitanjima i pastoralnoj brizi za svoje vjernike u skladu s vjerskim pravima i slobodama. Zatim da će poštivati vjersku slobodu učenika i njihovih obitelji i poštivati njihovo pravo na svetkovanje vjerskih blagdana. Također da će poštivati legitimitet Katoličke Crkve i pravo na upravljanje i izgradnju vlastitih objekata te shodno tome provesti postupak denacionalizacije njezine imovine. Na koncu se predlaže da početna pozicija predstavnika Svete Stolice bude otpravnik poslova, s ovlastima apostolskog delegata.

Sljedeći krug pregovora tako je u konačnici održan u Beogradu od 29. svibnja do 8. lipnja 1965. godine.[976] Nakon održanog kruga pregovora prema zabilješci Svete Stolice istaknuta su i izrečena stajališta jugoslavenski vlasti[977] u kojima je istaknuto kako oni neće podupirati protuvjersku propaganda, ako se ona po njima pojavi u školama u drugim institucijama. Zatim su istaknuli kako se nadaju da će Sveta Stolica preispitati svoj odnos prema Udruženjima katoličkih svećenika. Na traženje jugoslavenskih vlasti Sveta Stolica ih je obavijestila kako nije moguće unaprijed vlastima dostaviti imena nadbiskupa i biskupa kako bi oni donijeli svoju, političku prosudbu o njihovoj prihvatljivosti za vršenje pojedine ordinarijske službe. Jednako tako je Sveta Stolica naglasila kako to ne može postati sastavni dio Protokola. Također jugoslavenske vlasti su istaknule kako cijene nadu koju je iskazala Sveta Stolica za poboljšanjem odnosa između Katoličke Crkve i SFR Jugoslavije u budućnosti te kako vjeruju kako će se naći rješenja za mnogobrojne probleme koji trenutno opterećuju crkveno-državne odnose. Jugoslavenske su vlasti upozorile Svetu Stolicu kako treba voditi računa o izboru osoba za mjesta biskupa budući oni mogu imati značajan utjecaj na odnos Crkve i države te kako bi ovo pitanje trebalo ponovno raspraviti u budućnosti.

Svete Stolica je prilikom ovog kruga pregovora istaknula također i svoja stajališta i zahtjeve.[978] Tako je istaknula kako može dati jamstvo da neće dopustiti zloupotrebu svećeničke službe te je spremna u suradnji s predstavnicima Biskupske konferencije u Jugoslaviji iznaći najadekvatnije rješenje glede svećenika koji su pripadnici Staleških udruženja. Sveta Stolica je sa svoje strane prilikom iznošenja svojih stajališta jasno istaknula kako su njezine pozicije vrlo jasne te iz njih slijedi kako nije moguće da državne vlasti

[976] P. Radosavljević, *Odnosi između Jugoslavije i Svete Stolice 1963-1978.* Službeni Glasnik, Beograd, 2012., str. 75.
[977] n. 5009/66, uneseno u AC b. 2f,, 16,3, *Zabilješka o iznesenim stajalištima jugoslavenske strane u pregovorima.* Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008.,, str. 492-494.
[978] n. 5009/66, uneseno u AC b. 2f,, 16,4, *Zabilješka o iznesenim stajalištima Svete Stolice tijekom pregovora. Isto*, str. 494-496.

sudjeluju prilikom izbora i imenovanja novih biskupa i nadbiskupa, jer to nije političko već isključivo crkveno pitanje.

Neposredno nakon ovog kruga pregovora uslijedila je u srpnju i odluka Kongregacije za izvanredne crkvene poslove o mogućem obliku odnosa između Svete Stolice i SFR Jugoslavije, u kojoj je detaljno obrazloženo da s obzirom na povijesni slijed te situaciju u kojoj se nalazi Crkva na jugoslavenskom prostoru, najadekvatnije rješenje bilo bi imenovanje apostolskog delegata.[979] Izneseno je istom odlukom i stajalište kako bi vršitelj ove dužnost također bio izaslanikom Svete Stolice pri Vladi u Beogradu. Bio je to novi oblik koji se činio najpraktičnijim rješenjem za trenutačnu situaciju.

Nakon ljetne stanke najesen je uslijedio nastavak i intenziviranje posla oko okončanja pregovora između Svete Stolice i Jugoslavije. U tu svrhu mons. Casaroli je 27. studenog 1965. godine sastavio zabilješku o sastancima s predstavnicima vlasti i kardinalom Šeperom.[980] U njima se ističe kako situacija za dogovor, čak i u okviru i granicama *Protokola* i usmenih izjava između Svete Stolice i vlasti još nije sazrela posebice imajući u vidu izjave vlasti o problemu protuvjerske propagande u školama, no da će se razgovori nastaviti. Sveta Stolica također je iskazala stajalište da bi iz teksta *Protokola* trebalo maknuti ili izmijeniti tri ključne točke vezane uz slobodu Crkve pri izboru novih biskupa, (pre)ustroja crkvenih upravnih područja. Smatraju da bi trebalo nastaviti s jednostavnijim odnosima i razgovorima koje bi svakako trebalo dokumentirati. U svojim bilješkama mons. Casaroli dalje nastavlja kako se u četvrtak 25. studenog sastao s kardinalom Šeperom koji je u međuvremenu obavio konzultacije s nekim biskupima i koji smatra da bi svakako trebalo nastaviti s praksom pisanja izvještaja, a ukoliko vlast bude inzistirala i postavlja uvijete iz dokumenta bi trebalo izostaviti Staleška udruženja i kler koji je emigrirao te ga poboljšati na još nekoliko mjesta prema napucima iznesenim u pismu od 4. studenog. Mons. Casaroli je zatim istaknuo kako je 26. studenog ostvario prvi kontakt s ministrom savjetnikom pri veleposlanstvu Jugoslavije u Rimu. U svojim dojmovima sa sastanka mons. Casaroli ističe kako smatra da bez potpisivanja *Protokola* obnova odnosa neće biti moguća. Također, ustvrdio je kako su vlasti spremne na vrlo male ustupke oko promjena u tekstu *Protokola*. Zbog svega toga mons. Casaroli je iskazao mišljenje da treba učiniti sve kako bi se stvorio privid obnove odnosa, kroz razgovore

[979] AC b. 1f,, 13,7, *Mišljenje Kongregacije za izvanredne crkvene poslove o statusu predstavnika koji bi bio imenovan izaslanikom Svete Stolice u Beogradu.*. *Isto*, str. 496-500.
[980] AC b. 1f,, 13,7, Bilješke mons. Casarolia od *27. studenog 1965.sa satanka održanih s predstavnicima vlasti i zagrebačkim nadbiskupom kardinalom Franomi Šeperom. Isto*, str. 501-502.

neslužbenih predstavnika Svete Stolice u vidu apostolskih delegata. Na kraju je zaključio kako će nastavak pregovora biti mukotrpan i težak.

Odgovarajući na upit mons. Casarolija, kardinal Franjo Šeper 14. prosinca 1965. godine napisao mu je pismo,[981] u kojem je istaknuo da ukoliko je nužno potpisivanje takvog dokumenta bilo bi dobo da se on ne objavi zbog brojnih delikatnih tema. Također istakao je da bi svakako trebalo uvrstit navedene amandmane koje je predložio nadbiskup Casaroli.

Zanimljiv detalj dogodio se 7. veljače 1966. godine kada se mons. Agostino Casaroli sastao sa Nikolom Mandićem, na njegov zahtjev.[982] Dakako razgovor je bio posvećen *Protokolu*, ali su stvari zapele na pitanju Zavoda sv. Jeronima. Ipak je znakovito kako su jugoslavenski predstavnici zahtijevali ovaj sastanak, čime su nedvojbeno iskazali stajalište da im je stalo do ishoda pregovora.

Mons. Agostino Casaroli službeno je izvijestio papu Pavla VI. 27. veljače 1966. godine o pregledu najvažnijih zbivanja.[983] Između ostalog je naveo želju katoličkih biskupa iz Jugoslavije koji žele reguliranje nekog oblika odnosa između crkvenih i državnih vlasti te prisutstvo nekog papinog predstavnika u Jugoslaviji, bez obzira na njegov karakter službe. Istaknuo je zatim od njih iskazanu bojazan da bi mogli od vlasti biti prevareni te s druge strane da bi emigracija potpisivanje sporazuma mogla krivo protumačiti. Naveo je kako je stajalište jugoslavenske vlade nepopustljivo te kako ne nude mogućnosti drugog sporazuma osim *Protokola*. Zatim, navodi Šeperovu poziciju kako nije sklon objavi sporazuma ukoliko će u njegovom sadržaju biti riječi o terorizmu i političkom djelovanju svećenstva. Dalje navodi kako vlasti ustraju u tome da su vjerske slobode garantirane ustavnim i zakonskim aktima. S druge strane iznosi žalbe katoličkog episkopata o tome da se isti propisi sustavno krše ili ne primjenjuju. U pismu je mons. Casaroli također naglasio kako se zalagao za slobodu djelovanja vjerskih škola te jednako tako nastojao od državnih vlasti dobiti ključna jamstva kako neće podupirati protuvjersku propagandu. Istaknuo je još neke detalje u samom tekstu *Protokola* koje bi trebalo doraditi i popraviti.

[981] AC b. 13,8, Pismo kardinala Franje Šepera upućeno 14. prosinca 1965. godine mons. Agostinu Casaroliju. *Isto*, str. 503.
[982] P. Radosavljević, *Odnosi između Jugoslavije i Svete Stolice 1963-1978.* Službeni Glasnik, Beograd, 2012., str. 79.
[983] AC b. 2f,, 16,10, Izvještaj upućen papi Pavlu VI. 27. veljače 1966. godine s informacijama o tijeku pregovora. Objavljeno u izvorniku u: G. Barberini, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008.,, str. 504-511.

Uslijedio je sastanak mons. Agostina Casarolija sa ministrom savjetnikom jugoslavenskog veleposlanstva u Rimu Nikolom Mandićem 4. ožujka 1966. godine,[984] na kojem su iznesene primjedbe i stajališta o okviru teksta *Protokola*. Sastanak je zatim opet nastavljen od 18. do 25. travnja.[985] Na ovom posljednjem krugu pregovora jugoslavenske su vlasti ustrajale na svojim zahtjevima u pitanju Zavoda sv. Jeronima te glede mogućnosti davanja mišljenja pri izboru novih biskupa i nadbiskupa. Dakako Sveta Stolica se tome oštro protivila te je pritom izričito tražila onemogućavanje protuvjerske propagande i širenja ateizma u školama. Također je inzistirala na poštivanju prava Crkve da djeluje po kanonskom pravu, što je izazivalo nezadovoljstvo kod jugoslavenskih vlasti koje su to doživljavale kao potpadanje njezina teritorija pod strane zakone.

Na ovom posljednjem krugu pregovora sastavljen je i konačni tekst *Protokola* u kojem je iznesen usuglašeni tekst od četiri dijela, pri čemu su pitanjima u kojima nije pronađen zajednički jezik stavljena u potpisane izjave, koje međutim nisu imale pravni već samo deklarativni značaj.[986]

U svom pismu papi Pavlu VI. od 26. svibnja 1966. godine,[987] kardinal Franjo Šeper zahvalio je Svetom Ocu što je dopustio mons. Casaroliju da mu pokaže tekst *Protokola*. U nastavku je iznio svoje stajalište o problemu *Protokola* istaknuvši na početku činjenicu da je već ranije iskazivao svoju bojazan da će svećenstvo i vjernici u Hrvatskoj sa skepsom gledati na potpisivanje *Protokola* zbog brojnih stavaka i ustupaka nametnutih od strane jugoslavenske vlade koje su potpuno politički motivirane i ne donose nikakve konkretne mjere. U nastavku je istaknuo da su i nakon što je pročitao tekst *Protokola* ostale njegov sumnje u njegov epilog. Među svojim sumnjama posebno je istaknuo činjenicu da se u tekstu Sveta Stolica ne poziva na prava Crkve čime zapravo održava *status quo* te čime se narušavaju prava kako katolika tako i drugih. Sveta Stolica preuzima obvezu djelovanja u slučaju političkih i terorističkih aktivnosti svećenstva, na što Šeper ukazuje kako se ovdje podrazumijevaju akcije protiv klera u emigraciji. Nadalje Šeper je istaknuo da će, prema njegovom mišljenju veliki dio episkopata biti nezadovoljan sadržajem dokumenta te bi lakše podnijeli moguću odmazdu ili osvetu pod

[984] AC b. 2f,, 16,11, Bilješke mons. Casarolia od *4. ožujka 1966.o sastanku s Nikolom Mandićem*. *Isto*, str. 511-513.
[985] AC b. 2f,, 16,13, Bilješke mons. Casarolia od *25. travnja 1966.o satanku s jugoslavenskim predstavnicima od 18. do 15. travnja, prilikom kojeg je sastavlje konačan tekst Protokola*. *Isto*, str. 513-519.
[986] AC b. 1f,, 36,8, Tekst *Protokola* na talijanskom jeziku. *Isto*, str. 519-521.
[987] N 4400/66 U: AC b. 1f 13,9. *Pismo kardinala Franje Šepera upućeno 26. svibnja 1966. godine Svetom Ocu papi Pavlu VI.*. *Isto*, str. 519-523.

uvjetom da lice Crkve ostane neokaljano. U nastavku je Šeper naveo da se nakon 25 godina prekinutih odnosa čini da će komunističke vlasti više dobiti ovim sporazumom. U četvrtoj točci svog pisma Šeper ističe da Beograd nije Moskva te da je položaj Crkve u Jugoslaviji drugačiji nego u ostalim socijalističkim zemljama i da će ukoliko se potpiše *Protokol* jugoslavenske vlasti poštivati samo točke koje će njima odgovarati. U nastavku je Šeper naveo nekoliko nedavnih primjera neadekvatnog ponašanja vlasti i oblika nasilja koji su se odvili nakon zaključivanja pregovora. U posljednjem dijelu pisma kardinal Šeper je pitao da li je moguće privremeno odgoditi potpisivanje *Protokola* dok se ne dobije dokaz o dobroj namjeri vlasti. Nadalje je pitao, budući su vlasti s tekstom *Protokola* upoznale predstavnike Srpske pravoslavne Crkve, što i jest u skladu ciljevima Koncila, može li se onda tekst *Protokola* predstaviti i katoličkim biskupima. Na kraju je Šeper predložio da bi prema njemu najbolje rješenje bilo da se uspostave diplomatski odnosi te da se pošalje apostolski delegat i nastave pregovori, a ukoliko već dođe do potpisivanja *Protokola* da se njegov tekst ne objavljuje jer će to, izvrgnuto komunističkoj propagandi, imati negativan učinak među klerom i vjernicima. Dakako Šeper je dobrim dijelom imao pravo jer su predstavnici vlasti izričito naložili da se događaji oko potpisivanja *Protokola* što više potenciraju u inozemstvu u svrhu ječanja međunarodno-političkog položaja Jugoslavije.[988] Papa Pavao VI. je izložio na koncu Šeperu važnost i značaj potpisivanja sporazuma te mu ukazao kako bi odustajanje u ovom trenutku imalo nesagledive posljedice.[989] Šeper se kao i uvijek dosad, u svojoj službi ponio vrlo profesionalno te je ispoštovao mjerodavne odluke Svete Stolice i prihvatio ih kao nužnost, iako je strepio kako će na to reagirati kolege biskupi, svećenstvo i vjernici.

Nakon brojnih pregovora u konačnici je ipak došlo do potpisivanja *Protokola* između predstavnika Vlade Jugoslavije i Svete Stolice. Potpisivanje, prvotno planirano za sredinu lipnja, dogodilo se 25. lipnja 1966. godine u Beogradu. Sa strane Svete Stolice potpisao ga je mons. Agostino Casaroli, dok je sa strane Vlade SFR Jugoslavije to učinio Milutin Morača, član Saveznog izvršnog vijeća i predsjednik Savezne komisije za vjerska pitanja.[990]

[988] P. Radosavljević, *Odnosi između Jugoslavije i Svete Stolice 1963-1978.* Službeni Glasnik, Beograd, 2012., str. 81.
[989] AC b. 1f 13,10 & N 4400/55 Zabilješka mons. Casarolija o audijenciji Kardinala Šepera kod pape Pavla VI.. *Isto*, str. 524-531.
[990] P. Radosavljević, *Odnosi između Jugoslavije i Svete Stolice 1963-1978.* Službeni Glasnik, Beograd, 2012., str. 83.

Slika br. 7.: Trenutak potpisivanja *Protokola* između predstavnika Svete Stolice mons. Agostina Casarolija i predstavnika Jugoslavije Milutina Morače u Beogradu 25. lipnja 1965. godine.[991]

[991] Arhiv Jugoslavije (AJ), AJ-377-OZF-144-10/726, Fotodokumentacija sa potpisivanja *Protokola* između predstavnika Svete Stolice mons. Agostina Casarolija i predstavnika Jugoslavije Milutina Morače u Beogradu 25. lipnja 1965. godine.

PROTOKOL

o razgovorima koji su vođeni između predstavnika Svete Stolice i Vlade SFR Jugoslavije

U cilju uređivanja odnosa između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Katoličke crkve, predstavnici Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Svete Stolice vodili su razgovore u Rimu od 26. lipnja do 7. srpnja 1964. godine, u Beogradu od 15. do 23. siječnja i od 29. svibnja do 8. lipnja 1965. godine i ponovo u Rimu od 18. do 25. travnja 1966. godine.

I

U općem okviru pitanja koja su bila predmet razgovora, predstavnici Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iznijeli su slijedeće stavove jugoslavenske vlade:

1. Principi na kojima se zasniva u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji uređenje pravnog položaja vjerskih zajednica i koji su zagarantirani Ustavom i zakonima Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije jesu: sloboda savjesti i sloboda vjeroispovijesti; odvojenost crkve od države; jednakost i ravnopravnost svih vjerskih zajednica; jednakost u pravima i dužnostima svih građana bez obzira na vjeroispovijest i ispovijedanje vjere; sloboda osnivanja vjerskih zajednica; priznavanje svojstva pravnog lica vjerskim zajednicama.

U okviru ovih principa, Vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije garantira Katoličkoj crkvi u Jugoslaviji slobodno vršenje vjerskih poslova i vjerskih obreda.

Nadležni organi društveno-političkih zajednica (općina, kotara, pokrajina, republika, federacije) osiguravaju svim građanima, bez ikakvih razlika, dosljednu primjenu zakona i drugih propisa kojima se osigurava poštivanje slobode savjesti i slobode ispovijesti vjere zagarantiranih Ustavom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije je spremna da uzme u razmatranje slučajeve na koje bi Sveta Stolica smatrala za potrebno da joj ukaže u vezi sa ovim pitanjima.

2. Vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije uvažava kompetencije Svete Stolice u vršenju njene jurisdikcije nad Katoličkom crkvom u Jugoslaviji u spiritualnim pitanjima i pitanjima crkvenog i vjerskog karaktera ukoliko one nisu protivne unutrašnjem poretku Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Biskupima Katoličke crkve u Jugoslaviji biti će i ubuduće zagarantirana mogućnost održavanja kontakata sa Svetom Stolicom, smatrajući da takvi kontakti imaju isključivo vjerski i crkveni karakter.

Sveta Stolica — ostajući pri traženjima koja je sa svoje strane iznijela u toku razgovora u vezi sa potpunim regulisanjem odnosa između Katoličke crkve i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije — primila je na znanje izjave o stavovima Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije koji su izraženi u tačkama 1. do 2.

II

U općem okviru pitanja koja su bila predmet razgovora, predstavnici Svete Stolice iznijeli su slijedeće stavove Svete Stolice:

1. Sveta Stolica potvrđuje principijelan stav da djelatnost katoličkih svećenika, u vršenju njihovih svećeničkih dužnosti, treba da se odvija u vjerskim i crkvenim okvirima i da shodno tome oni ne mogu da zloupotrebe svoje vjerske i crkvene funkcije u svrhe koje bi stvarno imale politički karakter.

Sveta Stolica je spremna da uzme u razmatranje slučajeve na koje bi Vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije smatrala za potrebno da joj ukaže u tom pogledu.

2. Sveta Stolica — u skladu sa principima katoličkog morala — ne odobrava i osuđuje svaki akt, ma od koga počinjen, političkog terorizma ili sličnih kriminalnih oblika nasilja.

Shodno tome u slučaju kada bi Jugoslavenska vlada ocijenila da su katolički svećenici učestvovali u nekoj akciji te vrste na štetu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, i smatrala za potrebno da Svetoj Stolici ukaže na takve slučajeve, Sveta Stolica je spremna da uzme u razmatranje ta ukazivanja, radi poduzimanja postupaka i eventualnih odgovarajućih mjera koje Kanonsko pravo predvida za takve slučajeve.

Vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije — ostajući pri traženjima koja je sa svoje strane iznijela u toku razgovora u vezi sa potpunim regulisanjem odnosa između Katoličke crkve i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije — primila je na znanje izjave o stavovima Svete Stolice koji su izraženi u tačkama 1. do 2.

III

Obje strane izražavaju spremnost da se i ubuduće, kad god budu smatrale za potrebno, međusobno konsultiraju o svim pitanjima koja su od interesa za odnose između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Katoličke crkve.

IV

U cilju olakšavanja daljnjih međusobnih kontakata Vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije je spremna da omogući boravak apostolskom delegatu u Beogradu, koji će imati ujedno i funkciju izaslanika pri istoj Vladi, s tim da ona sa svoje strane zadržava pravo da odredi svog izaslanika pri Svetoj Stolici.

Sveta Stolica je sa svoje strane spremna da primi izaslanika Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i da uputi apostolskog delegata u Beograd.

Sačinjeno u Beogradu 25. lipnja 1966 godine, u dva originalna teksta podjednako autentična.

Za Vladu
Socijalističke Federativne
Republike Jugoslavije
Miloš Moraća

Za Svetu Stolicu
Agostino Casaroli

Dokument br.5.: *Protokol* između predstavnika Svete Stolice i Vlade SFR Jugoslavije.[992]

[992] APHZSJ, FŠ, Omotnica broj 33, Dokument *Protokola* između predstavnika Svete Stolice i Vlade SFR Jugoslavije.

4.7. Epilog potpisivanja *Protokola*

Potpisivanjem *Protokola* u konačnici nije postignuto puno od onoga što su obje strane pokušavale, ali je napravljen određeni napredak. Kao i uvijek prilikom sklapanja sporazuma dviju nepomirljivih strana za njegov uspjeh potrebni su brojni ustupci. Kao i u svakom drugom, tako i u ovom sporazumu treba razlučiti što je svaka strana njime dobile i(li) izgubila. Konačan tekst *Protokola* sastavljen je 25. travnja 1966. godine i u njega su ušle ukupno četiri točke.[993] Po dvije točke od strane Vlade SFR Jugoslavije te dvije točke od strane Svete Stolice. Na početku dokumenta iznesen je dio koji se odnosi na obveze koje je na sebe preuzela Vlada SFR Jugoslavije te stoji:

> *I.*
>
> *U općem okviru pitanja koja su bila predmet razgovora, predstavnici Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iznijeli su slijedeće stavove jugoslavenske vlade:*

Prva točka tog dijela dokumenta iznosi tvrdnje prema kojima su:

> *1. Principi na kojima se zasniva u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji uređenje pravnog položaja vjerskih zajednica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije jesu: sloboda savjesti i sloboda vjeroispovijesti; odvojenost Crkve od države; jednakost i ravnopravnost svih vjerskih zajednica; jednakost u pravima i dužnostima svih građana bez obzira na vjeroispovijest i ispovijedanje vjere; sloboda osnivanja vjerskih zajednica; priznavanje svojstva pravnog lica vjerskim zajednicama.*
>
> *U okviru ovih principa, vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije garantira Katoličkoj Crkvi u Jugoslaviji slobodno vršenje vjerskih poslova i vjerskih obreda.*
>
> *Nadležni organi društveno-političkih zajednica (općina, kotara, pokrajina, republika, federacija) osiguravaju svim građanima, bez ikakvih razlika,*

[993] AC b. 2f,, 16,13, Bilješke mons. Casarolia od *25. travnja 1966.o satanku s jugoslavenskim predstavnicima od 18. do 15. travnja, prilikom kojeg je sastavlje konačan tekst Protokola. Isto*, str. 513-519.

dosljednu primjenu zakona i drugih propisa kojima se osigurava poštivanje slobode savjesti i slobode ispovijesti vjere zagarantiranih Ustavom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije je spremna da uzme u razmatranje slučajeve na koje bi Sveta Stolica smatrala za potrebno da joj ukaže u vezi sa ovim pitanjima.

Na osnovu ove prve točke razvidno se može zaključiti kako su jugoslavenske vlasti uspjele u nastojanju i insistiranju da se crkveno-državni odnosi zasnivaju na postojećim ustavnim i zakonskim aktima u Jugoslaviji.[994] Njihovo polazište je bila tvrdnja kako je jugoslavensko društvo zasnovano na pravdi te kako vjerske zajednice pa i ona Katoličke Crkve mogu sva svoja prava iskoristiti u okvirima državnih zakona i propisa. S druge pak strane Sveta Stolica je bila upoznata kako je u mnogobrojnim primjerima to slovo zakona nije bilo poštovano ili je bilo izigrano i zanemareno. Zbog toga je tražila neke čvršće garancije poštivanja ovih odredbi. U tom pogledu uspjela je postići jedan koristan segment, koji se nalazi u drugoj glavi točke. Tu se naime nedvosmisleno navodi kako jugoslavenske vlasti garantiraju slobodno vršenje vjerskih poslova i obreda Katoličkoj Crkvi. Iako se možda ne čini na prvi pogled, ali s obzirom na postojeće zakonske propise, ovdje se ipak u odnosu na njih ističe jedan mali korak prema naprijed za Katoličku Crkvu. Naime u tada važećem Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica u 13. točki koja se odnosi na vršenje vjerskih obreda, striktno se navodi kako se oni moraju isključivo vršiti u crkvenim objektima, dok se to ovdje izrijekom ne navodi. S obzirom na činjenicu kako je ovo međudržavni sporazum, koji sam po sebi podrazumijeva da je s obje strane prethodno usklađen sa postojećim unutarnjim zakonskim aktima obiju strana podrazumijeva se kako je ovaj dokument po svom značenju iznad postojećeg Zakona budući da je to međunarodni akt, kojeg su potpisale dvije suverene strane. Shodno tome i ovdje kao i u narednim dijelovima i točkama dokumenta vrlo jako dolazi do izražaja značaj sudjelovanja Svete Stolice u potpisivanju sporazuma, a ne samo domaćih biskupa u Jugoslaviji. Kako je u nastavku točke navedeno, otvorena je mogućnost Svete Stolice da reagira u slučaju nepoštivanja ovog sporazuma. Jednako tako, s obzirom da je to sporazum dvije suverene države on podliježe i mogućnosti međunarodne pravosudne arbitraže, u slučaju njegove neprimjene, uslijed koje bi se Sveta Stolica obratila Međunarodnim pravosudnim tijelima.

[994] *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, broj 22., godina IX., 1953., str. 150-152. *Zakon o pravnom položaju vjerski zajednica.*

Slijedi zatim druga točka jugoslavenskog dijela *Protokola* koja iznosi da:

2. Vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije uvažava kompetencije Svete Stolice u vršenju njene jurisdikcije nad Katoličkom Crkvom u Jugoslaviji u spiritualnim pitanjima i pitanjima crkvenog i vjerskog karaktera ukoliko one nisu protivne unutrašnjem poretku Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Biskupima Katoličke Crkve u Jugoslaviji bit će i ubuduće zagarantirana mogućnost održavanja kontakata sa Svetom Stolicom, smatrajući da takvi kontakti imaju isključivo vjerski i crkveni karakter.

Sveta Stolica – ostajući pri traženjima koja je sa svoje strane iznijela u toku razgovora u vezi sa potpunim reguliranjem odnosa između Katoličke Crkve i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije – primila je na znanje izjave o stavovima Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije koji su izraženi u točkama 1. dio 2.

Druga točka jugoslavenskog dijela sporazum, jednim dijelom nadovezujući se na prethodnu, imala je neusporedivo veći i dalekosežniji značaj za Katoličku Crkvu u Jugoslaviji. Ovdje je naime izrijekom rečeno kako se poštuje nadležnost Svete Stolice nad Katoličkom Crkvom u Jugoslaviji, što je prvi put od dolaska komunista na vlast u Jugoslaviji da se pravovaljanim dokumentom priznaje papu kao vrhovnog poglavara Crkve i na jugoslavenskim prostorima. Značaj tog dokumenta je još veći samim tim što je on međudržavnog karaktera te nije moguće njegovo jednostrano dokidanje bez međunarodnih pravnih posljedica. Pritom si jugoslavenske vlasti svakako nisu mogle priuštiti jednostrane akte kao što je to bio prekid diplomatskih odnosa 1952. godine, budući da bi to, s obzirom na njezino trenutačno djelovanje na međunarodnom planu, prouzrokovalo nesagledivu štetu. Jednako tako ukoliko se postavi pitanje već postojećih odnosa do 1953. godine, oni ni izbliza nemaju težinu kao ovo priznanje jurisdikcije Svete Stolice nad Crkvom u Jugoslaviji. Razlog tome leži u činjenici kako su diplomatski odnosi koji su postojali do 1953. godine bili naslijeđeni i zatečeni od prethodnih državnih tvorevina koje su se prethodno nalazile na prostorima SFR Jugoslavije. Zbog te činjenice postaje jasno kako je ovo dokument, i točka koja se u njemu nalazi prvo priznanje legitimiteta Svete Stolice i pape nad crkvenom hijerarhijom i katoličkim vjernicima u Jugoslaviji od strane komunističkih vlasti.

Nakon dijela *Protokola* u kojem su se nalazile točke sporazuma sa garancijama jugoslavenskih vlasti slijedio je dio s točkama Svete Stolice:

II.

U općem okviru pitanja koja su bila predmet razgovora predstavnici Svete Stolice iznijeli su slijedeće stavove Svete Stolice:

Prva točka iznosi obećanja Crkve u kojima stoji kako:

1. Sveta Stolica potvrđuje principijelan stav da djelatnost katoličkih svećenika, u vršenju njihovih svećeničkih dužnosti, treba da se odvija u vjerskim i crkvenim okvirima i da slobodno tome oni ne mogu da zloupotrebe svoje vjerske i crkvene funkcije u svrhe koje bi stvarno imale politički karakter.

Sveta Stolica je spremna da uzme u razmatranje slučajeve na koje bi Vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije smatrala za potrebno da joj ukaže u tom pogledu.

Oko ove točke moguće se polemike, koje su iznijeli i katolički biskupi u Jugoslaviji. Međutim ukoliko se nastoji razabrati njezina srž, vrlo jasno se zamjećuje kako Sveta Stolica nije time dala priznanje da je nešto učinjeno. Iskazala je kako se i navodi principijelno stajalište kako svećenici moraju vršiti vjerske, odnosno crkvene poslove što je u konačnici zasnovano i prema crkvenoj službi zadanoj kanonskim pravom.[995] Sveta Stolica tako nije dala neki jako bitan ustupak državnim vlastima u Jugoslaviji. Naime u ovoj točki nije izneseno ništa što je u suprotnosti sa Crkvom i crkveni djelovanjem. Shodno tome moglo bi se čak konstatirati, kako je Sveta Stolica prihvatila ovu točku u maniri uzrečice *ako njih to toliko veseli neka im bude po volji*, jer u suštini se nije ničega odrekla, niti je izgubila dio svog suvereniteta budući je jasno navedeno da će možebitne pritužbe jugoslavenskih vlasti uzeti u razmatranje. To ukazuje još jednom, na priznanje državnih vlasti o kompetitivnosti nad upravom Crkve u Jugoslaviji, ocjenom rada njezinih biskupa i svećenika te odlukama vezanim uz njihove postupke. Može se dakle kazati kako je jugoslavenskim vlastima dana otvorena mogućnost da im se vlasti obrate i požale te iskažu možebitno nezadovoljstvo o s radom pojedinih crkvenih službenika čime se jasno razabire priznanje autoriteta Svete Stolice.

[995] Kan. 145-169, U: *Zakonik kanonskoga prava*, Glas koncila, Zagreb, 1996., str. 66-87.

Na koncu je uslijedila i druga točka u kojoj stoji da:

2. Sveta Stolica – u skladu sa principima katoličkog morala – ne odobrava i osuđuje svaki akt, ma od koga počinjen, političkog terorizma ili sličnih kriminalnih oblika nasilja.

Shodno tome u slučaju kada bi Jugoslavenska vlada ocijenila da su katolički svećenici učestvovali u nekoj akciji te vrste na štetu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, i smatrala za potrebno da Svetoj Stolici ukaže na takve slučajeve, Sveta Stolica je spremna da uzme u razmatranje ta ukazivanja, radi poduzimanja postupaka i eventualnih odgovarajućih mjera koje Kanonsko pravo predviđa za takve slučajeve.

Vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije – ostajući pri traženjima koja je sa svoje strane iznijela u toku razgovora u vezi sa potpunim reguliranjem odnosa između Katoličke Crkve i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije – primila je na znanje izjave o stavovima Svete Stolice koji si izraženi u točkama 1. do 2.

U ovoj točki je došla do izražaja izrazita intencija i nastojanje državnih vlasti da prikaže Katolička Crkvu kao zaštitnika prema Jugoslaviji neprijateljski postavljene emigracije. Međutim, iako je ovo vrlo osjetljivo pitanje na koje su osobito bili osjetljivi katolički biskupi, svećenici i vjernici u Hrvatskoj i Jugoslaviji te ponajviše oni u inozemstvu, treba istaknuti kako Sveta Stolica ipak u konačnici nije u potpunosti podlegla pod pritiscima i težnjama režima. Naime kao i u prvoj točki i ovdje je izneseno kako se Crkva, odnosno Sveta Stolica protivi aktima terorizma i kriminalnih radnji što je dakako u skladu s njezinim djelovanjem i poslanjem. Jednako tako je izneseno kako će uzeti u razmatranje možebitne pritužbe jugoslavenskih vlasti te isto tako naglasila prije svega kako svoje djelovanje u takvim slučajevima temeljiti prvenstveno na temeljima Kanonskog zakona. Iz svega navedenog je jasno kako Crkva predvođena Svetom Stolica nije priznala odgovornost za bilo koji čin nego je samo izrazila stajalište kako ne podupire niti će podupirati eventualne nedopustive radnje. Ovdje treba istaknuti kako je to neusporedivo manje osjetljivo pitanje od onog koje su državne vlasti nastojale progurati u pogledu kontrole nad radom Zavoda sv. Jeronima u Rimu, neutemeljeno propagirajući njegovu protujugoslavensku djelatnost. U tom slučaju se konkretno radilo o tezama jugoslavenskog režima o odgovornosti Zavoda sv. Jeronima za

nedopuštene radnje. Ovdje treba naglasiti kako je Franjo Šeper izrazio svoju bojazan zbog mogućih posljedica nakon potpisivanja *Protokola* bojeći se između ostalog kakva će biti reakcija svećenstva i vjernika, ali se u konačnici nije njemu usprotivio.[996]

Tekst *Protokola* zatim zaključen sa izrečenim stajalištima da:

III.

Obje strane izražavaju spremnost da se i ubuduće, kad god budu smatrale za potrebno, međusobno konsultiraju u svim pitanjima koja su od interesa za odnose između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Katoličke Crkve.

IV.

U cilju olakšavanja daljnjih međusobnih kontakata Vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije je spremna da omogući boravak apostolskom delegatu u Beogradu, koji će imati ujedno i funkciju izaslanika pri istoj Vladi, s tim da ona sa svoje strane zadržava pravo da odredi svog izaslanika pri Svetoj Stolici.

Sveta Stolica je sa svoje strane spremna da primi izaslanika Vlade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i da uputi apostolskog delegata u Beograd.

Može se zaključiti kako je *Protokol* u konačnici bio jedan dobar napredak za položaj Katoličke Crkve u Jugoslaviji, iako je među episkopatom, svećenstvom i vjernicima bilo velike skepse prema njemu.[997] Treba konstatirati kako je prvi put od uspostave svoje vlasti u Jugoslaviji komunistički režim priznao ingerenciju Svete Stolice nad djelovanjem Katoličke Crkve nad prostorima tadašnje SFR Jugoslavije. To priznanje je učinio već samim činom pregovaranja sa Svetom Stolicom. No ono što je još značajnije režim je to priznao pismeno i još k tome u pravovaljanom pravnom dokumentu i na koncu, što je još važnije, dokumentu iz domene međudržavnog akta. Ovo posljednje je važno zbog toga što sa sobom nosi veliku težinu, jer njegovo razvrgavanje iziskuje obostrani pristanak obiju zainteresiranih strana koje

[996] AC b. 1f 13,10 & N 4400/55 Zabilješka mons. Casarolija o audijenciji Kardinala Šepera kod pape Pavla VI.. *Isto*, str. 524-531.
[997] F. Šanjek, Kardinal Franjo Šeper i njegovo djelovanje u odnosima Crkve i države (Protokol Svete Stolice i SFRJ, 25. lipnja 1966.). U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 137-139.

su bile i njegovim potpisnikom. Jednako tako, ukoliko bi došlo do njegova jednostranog raskidanja to bi uzrokovalo vrlo negativne posljedice po jugoslavenski režim, koji je upravo u tom vremenu nastojao izgraditi svoj ugled u svijetu, kroz organizaciju *Nesvrstanih* te druge oblike međunarodne afirmacije.

Značaj potpisanog *Protokola* ogleda se u činjenici da Crkva nije dala niti jedan konkretan i opipljivi ustupak državnim vlastima. Sve što mu je dala zasnovano je na deklarativnoj razini izjava o tome kako neće dati potporu terorističkim i kriminalnim aktivnostima te kako neće podupirati političko djelovanje svećenstva. Pokazatelj kako tim činom nije dan opipljiv ustupak režimu jest činjenica kako Crkva u svojoj osnovi i postulatima svog djelovanja i poslanja osuđuje i ne dopušta takvu djelatnost. S druge strane izborena je pozicija Crkva u kojoj joj je garantirano pravo na slobodno vršenja crkvenih poslova bez dodatnih ograničenja, što je iznimno važno. U konačnici je u dokumentu priznata nadležnost Svete Stolice nad Crkvom u tadašnjoj SFR Jugoslaviji, čime su definitivno pala u vodu sva dotadašnja nastojanja vlasti o odcjepljenju Crkve od Rima. Treba posebno istaknuti kako dokumentom nisu donesene nikakve odredbe u pitanju nastojanja državnih vlasti da ostvari nadzor nad radom Zavoda sv. Jeronima u Rimu. Jednako tako odagnata je mogućnost utjecaja državnih vlasti na izbor novih biskupa i nadbiskupa te na uređenje crkvenih pitanja, kao što su razgraničenja unutar crkvene uprave. Na koncu nije donesena nikakva konkretna odluka u pitanju djelovanja Društava katoličkih svećenika, zbog čega su postupno ista počela gubiti smisao postojanja te su u konačnici i same državne vlasti odustale od njih. Na kraju kao osobito vrijedan detalj treba istaknuti odluku o ponovnoj uspostavi diplomatskih odnosa, čime je Crkva u zemlji svakako bila na dobitku. Može se tako reći kako je *Protokol* doista bio korak naprijed. Iako se domaći episkopa pribojavao, Sveta Stolica je pokazala odlučnost koja je dakako posljedica velikog iskustva. Naime da su kojim slučajem pregovori obustavljeni šteta bi bila puno veća, jer što su se više goruća pitanja djelovanja Crkve odlagala situacija bi bila sve kompleksnija i zahtjevnija. Pritom se ne bi trebalo stajalište biskupa tumačiti kao protivljenje sporazumu. Njihovi istupi su samo pokazatelj strepnje i brige za što su u konačnici i postavljeni. Zato Sveta Stolica i imenuje biskupe i nadbiskupe kako bi se na terenu bolje moglo odgovoriti na aktualne zahtjeve poslanja Crkve te kako bi se povratno moglo izložiti probleme do kojih se dolazi te zatražiti pomoć ili savjete. Isto kao što u manjim okvirima svećenici na terenu daju informacije svojim biskupima te isto tako traže ukoliko je potrebno pomoć ili savjet. Tako da se ne može reći kako je posrijedi bilo neslaganje episkopata i Svete Stolice, nego jest i ostaje činjenica kako je ona vidjela problematiku puno

šire i dublje od samog episkopata te posjeduje iznimno veliko i bogato iskustvo u takvim prilikama. Snaga Katoličke Crkve upravo i leži u činjenici, što ima poglavara i vodstvo koje je internacionalno te ima mogućnost šireg sagledavanja datih situacija. U konačnici ovakav model je dobrim dijelom i uzrokom činjenici da se Crkva usprkos svemu održala na svjetskoj pozornici puna dva tisućljeća. Naime za razliku od Katoličke Crkve njezini pandani u Istočnim Crkvama su bili pod jarmom i kontrolom komunističkih režima te se nisu mogli oduprijeti njihovu progonu i utjecaju.

Međutim, treba svakako istaknuti kako je potpisivanje *Protokola* izazvalo dezorijentiranost i među članovim Saveza komunista, ne uzimajući u obzir konfuziju prisutnu u širim masama. To je bilo toliko prisutno da se o svemu raspravljalo i u samom Centralnom komitetu.[998] Nezadovoljstvo sa potpisivanjem ovog sporazuma je naročito bilo izraženo u Srbiji, pri čemu je prema nekim tvrdnjama jedan od gorljivijih protivnika tog akta bio sam Aleksandar Ranković[999] što je prema nekim izvorima bio razlog njegova smjenjivanja.[1000]

Tekst *Protokola* je nakon zaključenja objavljen u mnogobrojnim tiskovinama. S obzirom na okolnosti u kojima se Crkva nalazila u Jugoslaviji, crkveni mediji su poprilično oprezno iznosili podatke o končanom sporazumu bojeći se reakcije i razočaranja svećenika i vjernika, koji su zbog mnogobrojnih oblika progona i kršenje vjerskih i ostalih sloboda, bili vrlo nepovjerljivi prema mogućnostima dijaloga i sporazumijevanja s komunističkim režimom na vlasti. Istaknuto je kako se među članstvom stječe dojam kako je sporazumom Crkva više dobila nego li je dala. Takav stav je prilično znakovit te je spomenuto kako je to na neki način njezina pobjeda koja je *rezultat čvrstog stajališta Crkve i popuštanja države.*

Od državnih tiskovina, službena tiskovina Komunističke partija, odnosno Saveza komunista, *Borba* na sam dan potpisivanja sporazuma objavila je malo veći isječak s

[998] HDA, CK SKH, Fond broj , D- Dokumentacija 1967/2288, Ideološka komisija CK SKH, *Dezorganizacija u redovima u redovima Saveza komunista.* O tome također vidi više u: Katarin Spehnjak, Tumačenje Protokola o odnosima Jugoslavije i Vatikana iz 1966. u političkoj javnosti Hrvatske. U: *Dijalog povjesničara – istoričara*, prir. Hans Georg Fleck i Igor Graovac, Friedrich Naumann Stiftung, Zagreb, 3, 2001., str. 475.

[999] Aleksandar Ranković rodi se 29. studenog 1909. godine u Draževcu nedaleko Obrenovca u Srbiji. Bio je članom KPJ od 1928. godine, članom Vrhovnog štaba NOV-a za vrije Drugog svjetskog rata. Vršio je dužnosti ministra unutrašnjih poslova, potpredsjednika Savezne vlade od 1948. do 1963. godine te rukovoditelja Službe državne sigurnosti. Smjenjen je od strane Josipa Broza Tita na Brijunskom plenumu 1966. godine pod optužbom da je protivnik neposredne demokracije. Istodobno je i isključen iz Partije. Umro je u Dubrovniku 19. kolovoza 1983. godine. (Izvor: http://proleksis.lzmk.hr/43326/).

[1000] P. Radosavljević, *Odnosi između Jugoslavije i Svete Stolice 1963 – 1978.*, Službeni Glanik, Beograd, 2012., str. 84.

naslovom *Papa izrazio uvjerenje da će razgovori u Beogradu biti korisni.*[1001] U članku je dalje istaknuto stajalište pape Pavla VI. kako mu je iznimno stalo do sređivanja prilika s jugoslavenskim vlastima, koje je izrekao pred kardinalima u Rimu.[1002] Sutradan je isti list na čitavoj prvoj stranici iznio članak pod naslovom *Razmjena poluslužbenih predstavnika između jugoslavenske vlade i Vatikana*, u kojem je dan pregled tijeka potpisivanja sporazuma, spomenuvši pritom kako je do njega došlo te istaknuvši izražene nade obiju strana u obostranu korist od njegova potpisivanja.[1003] U istom broju pod naslovom *Protokol o razgovorima predstavnika vlade SFRJ i Svete Stolice* iznesen je presjek samog sadržaja potpisanog dokumenta.[1004]

Beogradski politički dnevnik *Politika* na sam dan sporazuma donio je članak pod naslovom *Pavle VI. o odnosima Vatikana i Jugoslavije* iznoseći vrlo slično kao i *Borba* istog dana stajališta pape o važnosti potpisivanja sporazum.[1005] Sutradan 26. lipnja isti beogradski dnevni list donio je članak pod naslovom *Potpisan sporazum o vođenim razgovorima* u kojem je ukratko iznesen put prema sporazumu, njegov sadržaj te imena potpisnika i sudionika, pritom je istaknuto kako je to *prvi korak* u normalizaciji crkveno-državnih odnosa.[1006]

Zagrebački dnevno-politički list *Vjesnik* na sam dan potpisivanja sporazuma prenio je informaciju *Tanjuga* u kojem su pod naslovom *Predstavnici Vatikana u Beogradu* ukratko objavili kako su u Beograd stigli predstavnici Svete Stolice, pritom navodeći kako se radi o mons. Agostinu Casarolija i mons. Luigiju Bongianinu.[1007] Sljedećeg dana *Vjesnik* je objavio opsežan članak pod naslovom *Sporazum s Vatikanom* u kojem je izneseno kako je sporazum potpisan, tko su bili potpisnici te je istaknuto kako sada slijedi međusobna razmjena izaslanika, pri čemu će Sveta Stolica sa svoje strane imenovati apostolskog delegata sa sjedištem u Beogradu.[1008]

Drugi zagrebački politički dnevnik *Večernji list* na dan potpisa *Protokola* donio je tek kraći isječak s naslovom *Doputovali predstavnici Vatikana*, koji je po svom sadržaju vrlo

[1001] *Borba*, zagrebačko izdanje od 25. lipnja 1966. Članak: *Papa izrazio uvjerenj da će razgovori u Beogradu biti korisni.*
[1002] AAS, 58 [1966] 585.
[1003] *Borba*, zagrebačko izdanje od 26. lipnja 1966. Članak: *Razmjena poluslužbenih predstavnika između jugoslavenske vlade i Vatikana.*
[1004] *Borba*, zagrebačko izdanje od 26. lipnja 1966. Članak: *Protokol o razgovorima predstavnika vlade SFRJ i Svete Stolice.*
[1005] *Politika*, Beograd, 25. lipnja 1966, Članak: *Pavle VI. o odnosima Vatikana i Jugoslavije.*
[1006] *Politika*, Beograd, 26. lipnja 1966, članak: *Potpisan sporazum o vođenim razgovorima.*
[1007] *Vjesnik*, Zagreb, 25. lipanj 1966., *Predstavnici Vatikana u Beogradu.*
[1008] *Vjesnik*, Zagreb, 26. lipanj 1966., *Sporazum s Vatikanom.*

sličan onom u *Vjesniku* istog dana.[1009] Dva dana kasnije isti list u rubrici *Spektator* donio je analizu potpisanog sporazum, iznoseći njegove glavne značajke, pri čemu je izbjegnuto istaknuti koje stavke režim nije postigao već se navode samo one koje nisu uspjeli postići predstavnici Svete Stolice,[1010] navodeći primjerice pitanje vjeronauka u školama što jasno pokazuje kako se krivo informiralo tadašnju javnost. Nadalje u članku se jako velika pažnja posvećuje ukazivanju na potrebu odvojenosti Crkve i države, kao da ona nije mogla biti u jugoslavenskom društvu odvojenija nego što je bila.

S crkvene strane vijesti s detaljima sporazuma stigle se nešto kasnije. Vijest o ovom događaju stigla je 3. srpnja 1966. godine u *Glasu koncila*. pod naslovom *Razmjena poluslužbenih predstavnika između jugoslavenske vlade i Svete Stolice.*[1011] Kako se i iz samog naslova može zaključiti, namjera je bila staviti naglasak na obostranu uspostavu predstavništava Svete Stolice i Jugoslavije, pri čemu se nije ulazilo u sam sadržaj potpisanog *Protokola*. Ovdje treba također istaknuti kako se u ovom izvještaju list oslonio na domaće i strane novinske agencije. Istog dana su u manjem isječku pod naslovom *Izjave potpisnika protokola o razgovorima vođenim između SFRJ i Svete Stolice.*[1012] U tom isječku je naročito istaknuta izjava mons. Agostina Casarolija u kojoj je izjavio *Ovu prošlost ne možemo izbrisati: vrlo dobro znamo da je sadašnjost gotovo uvijek uvjetovana prošlošću, kao što je budućnost uvjetovana sadašnjošću. Ali u ovom trenutku želimo uprijeti oči na sadašnjost i budućnost u perspektivi nade i dobre volje, radije nego na prošlost.* Sam tekst *Protokola* objavljen je u *Glasu koncila* 17. srpnja 1966. godine te je uz njega priložen komentar ovog sporazuma koji je bio objavljen u vatikanskom *L'Osservatore Romanu*[1013] na sam dan potpisivanja sporazuma. U tom tekstu je istaknuta nužnost njegova potpisivanja te je izneseno kako je to čin čija je svrha pokretanje pitanja položaja Crkve u jugoslavenskom društvu s mrtve točke. Treba dakako navesti kako je tekst *Protokola* objavljen i u *Službenom vjesniku Nadbiskupije zagrebačke.*[1014]

Na temelju potpisanog *Protokola* uslijedilo je imenovanje apostolskog delegata Svete Stolice[1015] u Beogradu u osobi mons. Marija Cagne. Vjerodajnice upućene po mons. Cagni

[1009] *Večernji list* , Zagreb, 25. lipanj 1966., *Doputovali predstavnici Vatikana.*
[1010] *Večernji list*, Zagreb, 27. lipanj 1966., *Spectator: Sporazum s Vatikanom.*
[1011] *Glas koncila*, Zagreb, 3. srpanj 1966., *Razmjena poluslužbenih predstavnika između jugoslavenske vlade i Svete Stolice.*
[1012] *Glas koncila*, Zagreb, 3. srpanj 1966., .*Izjave potpisnika protokola o razgovorima vođenim između SFRJ i Svete Stolice.*
[1013] *L'Osservatore Romano*, Rim, 25. i 26. lipanj 1966.
[1014] *SVNZ*, 6/1966., str. 86-87.
[1015] http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcagna.html

jugoslavenskom predsjedniku Josipu Brozu Titu, papa Pavao VI. osobno je potpisao 17. studenog 1966. godine.[1016] O njegovu dolasku u Jugoslaviju 4. prosinca 1966. godine izvijestio je *Glas koncila,*[1017] istodobno izvijestivši kako prema Rimu otišao Vjekoslav Cvrlje[1018] u svojstvu izaslanika Vlade Jugoslavije pri Svetoj Stolici. Cvrlje je svoje vjerodajnice Svetoj Stolici predao 22. prosinca 1966. godine.[1019]

[1016] AAS, 59 [1967] 227-228.
[1017] *Glas koncila*, Zagreb, 3. srpanj 1966., .*Dolazak poslanika Svete Stolica* i članak *Nakon 14 godina Sveta Stolica opet ima svoga predstvanika u Jugoslaviji.*
[1018] Vjekoslav Cvrlje rodio se 22. ožujka 1915. godina u Visu. Sudjelovao je u Drugom svjetskom ratu na strani partizanskog pokreta. Završio je politologiju te bio dugogodišnji predstavnik Jugoslavije u diplomatskim predstavništvima u Australiji, Novom Zelandu, Milanu te pri Svetoj Stolici od 1966. do 1971. godine. Umro je 30. studenog 2006. (Izvor: http://proleksis.lzmk.hr/53165/).
[1019] AAS, 59 [1967] 47-48.

4.8 Imenovanje Franje Šepera na dužnost prefekta Kongregacije za nauk vjere

Tijekom svoje svećeničke i biskupske službe Franjo Šeper vršio je mnogobrojne vrlo značajne i zahtjevne dužnosti i službe. Između ostalog, bio je tajnikom nadbiskupa Antuna Bauera u vrlo zamršenim okolnostima u Kraljevini Jugoslaviji. Zatim je nastavio istu dužnost i kod sljedećeg nadbiskupa Alojzija Stepinca. Poslije vršenja ovih zahtjevnih dužnosti u jednako tako vrlo zahtjevnim vremenima uhvatio se u koštac s ravnanjem nad Bogoslovnim sjemeništem te je u vrlo teškim vremenima skrbio za odgoj, obrazovanje i teološko usmjerenje velikog broja mladih naraštaja. Tu zahtjevnu funkciju obavljao je dok je buktio plamen Drugog svjetskog rata te nakon njega jednako tako plamen komunizma koji nije nimalo štedio Katoličku Crkvu, a osobito ne onaj njezin najznačajniji dio u kojem su odgajani novi naraštaji, koji su zalog budućnosti iste te Crkve. Potom je preuzeo upravu nad župom Krista Kralja u zagrebačkom Trnju, kada je ta služba bila vrlo nezahvalna i teška, jer je režimski progon bio sveprisutan. Svi ti detalji u bitnoj mjeri su utjecali na odluku da bude imenovan apostolskim upraviteljem, administratorom te zatim i rezidencijalnim nadbiskupom Zagrebačke nadbiskupije te njezinim metropolitom. Dakako da je sve to bilo uvjetovano čvrstom preporukom i sugestijom njegova prethodnika, ali i prijatelja te studentskog kolege Alojzija Stepinca i podržano od strane Svete Stolice koja je osluškivala što se događa na ovim prostorima, pod „okovima“ komunizma. Šeperovo znanje i iskustvo otvorili su mu prostor i on ga je iskoristio na koncilskim zasjedanjima te je na Drugom vatikanskom koncilu imao zapaženo djelovanje.

Sve ove nabrojene i obrazložene činjenice i karakteristike iz njegova životopisa odigrale su presudnu ulogu u skorom izboru na visoku i vrlo odgovornu dužnost, prefekta Kongregacije za nauk vjere.[1020] Ova vrlo značajna ustanova Katoličke Crkve nastala je 21. srpnja 1542. godine pod imenom *Komisija za Rimsku i univerzalnu inkviziciju Svete službe.*[1021] Nastala je povodom borbe s Reformacijom. Pod ovim nazivom održala se sve do 29. lipnja 1908. godine kada je odlukom pape Pija X.[1022] promijenila svoj naziv u *Sveta*

[1020] http://www.doctrinafidei.va/
[1021] http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_pro_14071997_en.html
[1022] Pio X. rodio se 2. lipnja 1835. godine pod imenom Giuseppe Melchiore Sarto, u Rieseu u Italiji. Za đakona biskupije Treviso zaređen je 27. veljače 1858. godine, dok je za svećenika iste biskupije bio zaređen 18. rujna iste godine. Zaređen je za biskupa Mantove 10. studenog 1884. godine, te je preuzeo nad njom upravu šest dana kasnije. Dana 12. lipnja 1893. godine imenovan je kardinalom te mu je doidjeljena u naslov rimska crkva San

kongregacija Svete Službe.[1023] Od tog vremena, počevši sa Pijom X. na čelu Kongregacije nalazio se Sveti Otac papa.[1024] Tako je ostalo sve do smrti blaženog pape Ivana XXIII. 3. lipnja 1963. godine, kada je ovu dužnost u svojstvo pro-prefekta preuzeo kardinal Alfredo Ottaviani. U međuvremenu, reorganizacijom uprave Svete Stolice prema odlukama pape Pavla VI., Kongregacija je 7. prosinca 1965. godine dobila ime *Sveta kongregacija za nauk vjere.*[1025] Odlaskom kardinala Ottavianija u mirovinu 8. siječnja 1968. godine,[1026] ostalo je upražnjeno mjesto ove iznimno značajne Kongregacije.

Odluka o imenovanju novog prefekta *Svete kongregacije za nauk vjere* pala je na zagrebačkog nadbiskupa kardinala Franju Šepera. Odluka je iznesena papinskom poveljom sa njegovim pečatom.[1027] Ista odluka je iznesena i u službenom glasilu Svete Stolice, *Acti Apostolica Sedis.*[1028] Ovo imenovanje zasigurno je imalo veze i sa Šeperovim porijeklom i zemljom iz koje dolazi. Naime Sveta Stolica je nastojala što više se približiti komunističkim zemljama na istoku Europe te im je zasigurno trebao netko tko je visoko stručan za ovu nadasve vrlo odgovornu dužnost, ali jednako tako i netko tko je dolazio iz zemlje pod komunizmom. U to vrijeme je pitanje odnosa s komunističkim zemljama, položaja Katoličke Crkve i njezinih vjerskih sloboda bila jedna od najvećih preokupacija Svete Stolice na međunarodnom planu.

U kontekstu nastojanja Svete Stolice da krene što bliže u susret istočnoeuropskim zemljama jedan od načina bilo je imenovanje najistaknutijih crkvenih službenika iz tih zemalja na odgovorne dužnosti u okrilju Svete Stolice. Upravo u tom vidu Šeper je bio „ledolomac“. Bio je prva osoba iz komunističkog bloka zemalja koja je došla na jednu od vodeći i najodgovornijih pozicija u okrilju Crkve. Nema sumnje da je uz mjesto Svetog Oca te dužnost državnog tajnika Svete Stolice, svakako u red najvažnijih službi u Crkvi spadaju mjesta prefekta kongregacija, a posebice mjesto prefekta Kongregacije za nauk vjere, jer iz

---

Bernardo alle Terme. Istovremeno s kardinalskom časšću imenovan je i patrijarhom Venecije. Na toj dužnosti ostao je sve do 4. kolovza 1903. godine, kada je izabran za papu, uzevši pritom ime Pio X. Umro je 20. kolovoza 1914. godine na glasu svetost. Proglašen je blaženim 3. lipnja 1951. godine te svetim 29. svibnja 1954. godine (Izvori: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bsartogm.html i http://www.gcatholic.org/hierarchy/pope-/P1-0.htm).

[1023] http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_pro_14071997_en.html

[1024] http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/d03.htm

[1025] AAS, 58 [1966] 445.

[1026] AAS, 60 [1968] 77-78.

[1027] AHPZSJ, FŠ, Datoteka broj 33. Franjo Šeper; NAZ, OFŠ, Povelja, fascikl br. 9. Povelja o Šeperovu imenovanju na dužnost prefekta Svete kongregacije za nauk vjere, 8. siječnja 1968. godine.

[1028] AAS, 60 [1968] 59.

nje po svom meritumu izviru *de facto* sve ostale kongregacije i službe te nalaze svoje uporište upravo u njoj. Ona određuje temeljne odrednice samog smisla i poslanja Katoličke Crkve.

Na tom tragu treba istaknuti kako je Franjo Šeper doista bio prvi, a nakon njega uslijedilo je imenovanje još dvoje ljudi podrijetlom iz komunističkih zemalja na mjesto prefekta neke od kongregacija. Tako je na dužnost prefekta Kongregacije za Istočne Crkve[1029] 27. lipnja 1980. godine[1030] imenovan poljski kardinal Wladyslaw Rubin.[1031] Nakon njega još je samo slovački kardinal Jozef Tomko[1032] 27. svibnja 1985. godine imenovan na dužnost prefekta jedne kongregacije,[1033] Kongregacije za evangelizaciju naroda.[1034]

Dakako prije toga za novog papu Ivana Pavla II 16. listopada 1978. godine je izabran dotadašnji nadbiskup Krakova u Poljskoj,[1035] kardinal Karol Józef Wojtyła.[1036] Razvidno je dakle kako je kardinal Franjo Šeper doista bio prva osoba koja je bila most za jače povezivanje Katoličke Crkve sa zemljama pod komunizmom, što će kasnije postupno dovesti do rastakanja ovog društvenog poretka i njegova konačna pada.

[1029] http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/d04.htm

[1030] AAS, 72 [1980] 769.

[1031] Wladyslaw Rubin rodio se 20. rujna 1917. godine u poljskom mjestu Toki. Za svećenika je zaređen 30. lipnja 1946. godine. Dana 17. studenog 1964. godine posvećen je za pomoćnog biskupa poljske nadbiskupije Gniezno. Istovremeno je zaprimio titulu naslovnog biskupa Serte u Alžiru. Aktivno je sudjelovao na Trećem i Četvrtom plenarnom koncilskom zasjedanju. Odlukom pape Pavla VI. 27. velejače je imenovan glavnim tajnikom Sinode biskupa. Sljedeći papa Ivan Pavao II. 30. lipnja 1979. godine uvrszio ga je u red kardinala, dajući mu pritom u naslov rimsku crkvu Santa Maria in Via Lata. Nešto kasnije 12. srpnja iste godine razrješen je dužnosti glavnog tajnika Sinode biskupa da bi zatim 27. lipnja iduće godine bio imenovan prefektom Kongregacije za Istočne Crkve. Na ovoj dužnost ostao sve do 30. listopada 1985. godine. Umro je 28. studenog 1990. godine. (Izvori: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/brubin.html).

[1032] Josef Tomko rodio seu slovačkom mjestu Udavské 11. ožujka 1924. godine. Nakon školovanja otišao je u Rim na studij gdje je i zaređen za svećenika Rimske biskupije 12. ožujka 1949. godine. Dana 12. srpnja 1979. godine imenovan je naslovnim nadbiskupom crnogorske Dokleje. Odlukom pape Ivana Pavla II. 12. srpnja imenovan je dužnost glavvog tajnika Sinode biskupa, nasljedivši na ovom mjestu poljskog kardinala Wladyslaw Rubina. Odlukom istog pape prvo je 24. travnja 1985. godine imenovan proprefektom, a zatim 27. svibnja iste godine i prefektom Kongregacije za evangelizaciju naroda, nako što je dva dana ranije bio uvršten u red kardinala. Uz kardinalski čast primio je u naslov i rimsku crkvu Gesu Buon Pastore alla Montagnola. Umirovljen je sa dužnost prefekta Kongregacije za evangelizaciju naroda 9. travnja 2001. godine te je 23. listopada iste godine imenovan predsjednikom Pontifikalne komisije Međunarodnog Euharistijskog Kongresa, gdje se zadržao sve do umirovljenja 1. listopada 2007. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/btomko.html).

[1033] AAS, 77 [1985] 675.

[1034] http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cevang/

[1035] AAS, 70 [1978] 905-907.

[1036] Karol Józef Wojtyła rodio se 18. svibnja 1920. gdoienu Eadowicama u Poljskoj. Za đakona krakovske nadbiskupije zaređen je 20. listopada 1946. godine, a zatim je 1. studenog iste godine zaređen i za svećenika iste nadbiskupije. Biskupsko posvećenj zaprimio je 4. srpnja 1958. godine te je istodobno ponio titulu naslovnog biskupa Ombija u Egiptu. Rezidencijalnim nadbiskupom Krakova proglašen je odlukom pape Pavla VI. 13. siječnja 1964. godine. Kardinalom je proglašen 26. lipnja 1967. godine te je tom prilikom dobio u naslov rimsku crkvu San Cesareo in Palatio. Bio je aktivnim sudionikom svih koncilskih zasjedanja. Na konklavama koje su održan nakon smrti pape Ivana Pavla I. 16. listopada 1978. godine izabran je za novog papu, uzevši pritom ime Ivan Pavao II. nastojeći tako nastaviti kontinuitet svog prethodnika. Umro je 2. travnja 2005. godine. Dana 1.svibnja 2011. godine proglažen je blaženikom Katoličke Crkve. (Izvori: http://www.catholic-hierarchy.org/-bishop/bwojtyla.html i http://www.gcatholic.org/hierarchy/pope/JP2.htm).

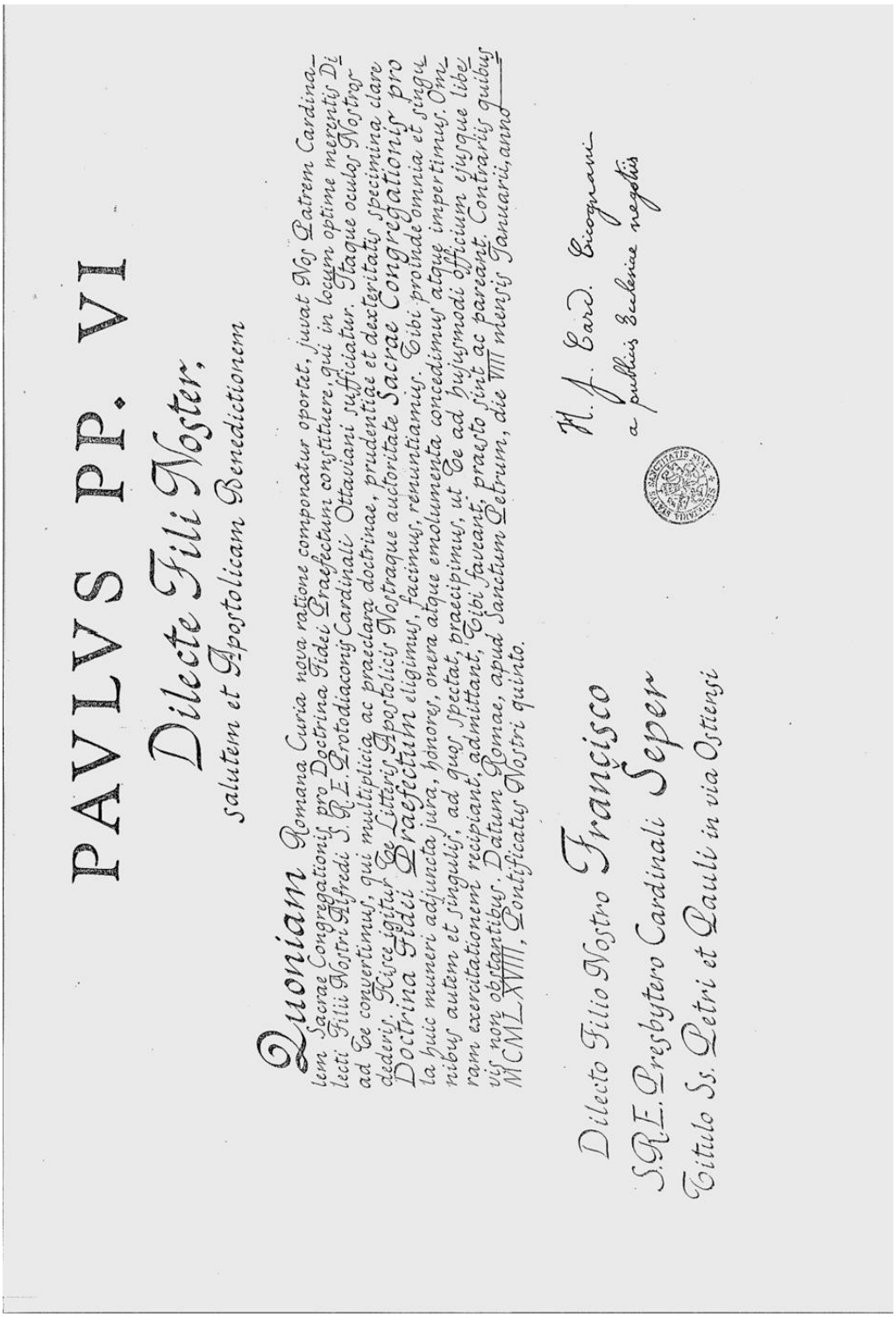

PAVLVS PP. VI

Dilecte Fili Noster,

salutem et Apostolicam Benedictionem

Quoniam Romana Curia nova ratione componatur oportet, juvat Nos Patrem Cardinalem Sacrae Congregationis pro Doctrina Fidei Praefectum constituere, qui in locum optime merentis Dilecti Filii Nostri Alfredi S.R.E. Protodiaconi Cardinali Ottaviani sufficiatur. Itaque oculos Nostros ad Te convertimus, qui multiplicia ac praeclara doctrinae, prudentiae et dexteritatis specimina clare dederis. Hisce igitur Te Litteris Apostolicis Nostraque auctoritate Sacrae Congregationis pro Doctrina Fidei Praefectum eligimus, facimus, renuntiamus. Tibi proinde omnia et singula huic muneri adjuncta jura, honores, onera atque emolumenta concedimus atque impertimus. Omnibus autem et singulis, ad quos spectat, praecipimus, ut Te ad hujusmodi officium ejusque liberam exercitationem recipiant, admittant, Tibi faveant, praesto sint ac pareant. Contrariis quibusvis non obstantibus. Datum Romae, apud Sanctum Petrum, die VIII mensis Januarii, anno MCMLXVIII, Pontificatus Nostri quinto.

Dilecto Filio Nostro Francisco

S.R.E. Presbytero Cardinali Šeper

Titulo Ss. Petri et Pauli in via Ostiensi

N. J. Card. Cicognani

a publicis Ecclesiae negotiis

Dokument br. 6.: Povelja o imenovanju zagrebačkog nadbiskupa kardinala Franje Šeper na dužnost prefekta Kongregacije za nauk vjere.[1037]

[1037] AHPZSJ, FŠ, Datoteka broj 33. Franjo Šeper; NAZ, OFŠ, Povelja, fascikl br. 9. Povelja o Šeperovu imenovanju na dužnost prefekta Svete kongregacije za nauk vjere, 8. siječnja 1968. godine.

Imenovanje Franje Šepera na ovu dužnost pobudilo je iznimno veliki interes medija, kako crkvenih tako i ostalih u zemlji i inozemstvu. Na početku treba prikazati objavu ovog imenovanja u službenom glasilu Zagrebačke nadbiskupije, koje je u svom prvom broju za 1968. godinu na početku izdao proglas svećenstvu i vjernicima.[1038] Istaknuto je kako će u povijesti Zagrebačke nadbiskupije ova vijest biti zapisana kao jedan od najvećih događaja, kako je ovo imenovanje slijed nastojanja pape Pavla VI. da na tu i druge dužnosti imenuje osobe koju su najprikladnije za izvršenje odgovornih obaveza koje slijede odrednice koje je zacrtao Drugi vatikanski koncil. U tom kontekstu je Kongregacija za nauk vjere zamišljena kao okosnica ili središte usmjerenja Crkve u postkoncilskom vremenu. Shodno tome je konstatirano kako je na tu dužnost mogla doći samo osoba od iznimno velikog povjerena od strane Svetog Oca pape. U nastavku ove *Okružnice* iznesen je tijek donošenja papine odluke o Šeperovu imenovanju.[1039] Tako je izneseno kako je apostolski delegat u Jugoslaviji mons. Mario Cagna 16. prosinca 1968. godine dobio poziv za kardinala Šepera da što prije dođe u Rim, o čemu ga je promptno izvijestio. Šeper se zatim zaputio na put 19. prosinca te je 21. prosinca primljen kod državnog tajnika Svete Stolice mons. Cicognanija,[1040] koji mu je rekao *Sveti Otac želi da dođete u Rim, Eminencijo!* Na to je Šeper rekao *evo tu sam* te dobio odgovor *ali za stalno, Eminencijo*. Odmah nakon toga primio ga je i Sveti Otac papa Pavle VI. koji mu je sve detaljno izložio. Zatim je navedeno kako je vrativši se iz Rima Šeper o svemu šutio te nije govorio u javnosti, a zatim je dobio od državnog tajnika mons. Giuseppea Cicognanija pismo s informacijom da će odluka o imenovanju biti izrečena 8. siječnja. 1968. godine. Na koncu je zaključeno kako je to velika čast i za kardinala i za Crkvu iz koje dolazi, ali jednako tako i veliki gubitak iste te Crkve koja će ostati bez jedne vrlo značajne osobe.

Od crkvenih medija treba svakako izdvojiti *Glas koncila,* koji je 14. siječnja 1968. godine posvetio gotovo cijelo izdanje ovom velikom događaju za Crkvu u Hrvatskoj i Hrvate

[1038] *Okružnica* broj: 144-1968,17. siječnja 1968. U: *SVNZ,* 1/1968., str. 1. Proglas: *Draga braćo svećenici i dragi vjernici!*
[1039] *Okružnica* broj: 144-1968,17. siječnja 1968. U: *SVNZ,* 1/1968., str. 2-3. *Isto.*
[1040] Giuseppe Cicognani rodio se 24. veljače 1883. godine u Brisighelli nedaleko Ravenne u talijanskoj regiji Emiliji Romagni. Za svećenika biskupije Faenza zaređen je 23. rujna 1905. godine. Dana 17. ožujka 1933. godine imenovan je titulom naslovnog nadbiskupa Ladioceje u turskoj regiji Frigiji. Šest dana kasnije imenovan je apostolskim delegatom u Sjedinjenim Američkim Državama. Uvšten je u kardinalski zbor 15. prosinca 1958. godine te mu je u naslov dodjeljena rimska crkva San Clemente. Dana 14. studenog 1959. godine imenovan je na dužnost tajnika KOngregacije za Istočne Crkve. Od pape Ivana XXIII. imenovan je 12. kolovoza 1961. godine na mjesto državnog tajnika Svete Stolice. Ovo imenovanje potvrdio je kasnije i sljedeći papa Pavao VI. 21. lipnja 1963. godine. Dana 7. svibnja 1968. godine postao je primasom Apostolske Stolice te je 30. travnja sljedeće godine razrješen s dužnosti državnog tajnika. Dana 24. ožujka 1972. godine dodjeljena mu je u naslov titula kardinala-biskupa Ostije kraj Rima te je istovremeno preuzeo poziciju voditelja Kolegija kardinala. Bio je aktivnim sudionikom svih koncilski zasjedanja. Umro je 17. prosinca 1973. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy-.org/bishop/bcicog.html).

općenito.[1041] Tako je na naslovnoj stranici izneseno *Naš kardinal postavljen na čelo najvažnijeg ureda Svete Stolice*. Zatim je malo niže stavljeno kako je Franju Šepera papa Pavao VI. imenovao prefektom Kongregacije koja se ranije zvala *Sveti oficij* te je zatim istaknuto kako je on (Šeper) kao *Hrvat prvi stranac na tako visokom položaju u Crkvi koji su dosad od postanka zauzimali samo Talijani*. Naslovnica je zatim zaključena sa tvrdnjom kako s njegovim dolaskom na čelo Kongregacije slijede *novi putovi i zadaci negdašnje Svete inkvizicije*.

Na prvoj stranici istog broja *Glasa koncila*[1042] istaknuto je kako je jedan Hrvat dobio vrlo odgovornu i zahtjevnu dužnost i službu promicatelja i čuvara pravovjerja cjelokupne Katoličke Crkve te kako je to veliko priznanje za domaću Crkvu. Istaknuto je zatim kako je to imenovanje iznenadilo cijeli svijet. U članku je izneseno kako je državni tajnik Svete Stolice kardinal Amleto Cicogniani brzojavom izvijestio kardinala Šepera 8. siječnja 1968. godine da će tog dana biti javno objavljeno njegovo imenovanje. Navedeno je zatim kako je o samom imenovanju kardinal Šeper bio obaviješten privatnim pismom državnog tajništva 5. siječnja, dok je mogućnost tog imenovanja kardinalu Šeperu priopćio sam papa Pavao VI. u privatnoj audijenciji u Vatikanu 21. prosinca 1967. godine.

Druga stranica istog broja *Glasa koncila* sadrži preko cijele stranice intervju koji je obavljen s kardinalom Franjom Šeperom povodom imenovanja.[1043] Šeper je izjavio kako je uvjeren da će obnove u koncilskom duhu svakako biti nastavljene. O samom imenovanju je istaknuo kako to nije prva služba koju osobno nije želio. Pritom je mislio na odluku o imenovanju biskupom, odnosno nadbiskupom prilikom koje se također mimo vlastite volje i želje podvrgnuo odlukama nadređenih, odnosno Svete Stolice i samog pape. Istaknuo je kako je ovo imenovanje veliki čin priznanja za tisućljetnu vjernost Hrvata Svetoj Stolici. Na pitanje o odlasku iz Zagreba izjavio je kako će sve biti onako kako budu nalagale dužnosti i obaveze ovog imenovanja. Uz isti intervju je navedena i njegova izjava za novinske agencije u kojoj je naglasio kako je bio iznimno iznenađen njezinom objavom. Rekao je kako je odluku pape promatrao kao sastavni dio postkoncilske reforme, koja u sebi sadržava i reformu te internacionalizaciju Rimske Kurije. Izjavio je zatim kako će nastojati s ostalim članovima Kongregacije, koje on poznaje i iznimno cijeni, doprinijeti svojim udjelom u obnovi Crkve u

[1041] *Glas koncila*, 14. siječanj 1968. Naslovna stranica izdanja.
[1042] *Glas koncila*, 14. siječanj 1968. *Hrvat promicatelj i čuvar pravovjerja Crkve; Imenovanje koje je iznenadilo svijet.*
[1043] *Glas koncila*, 14. siječanj 1968. *Razgovarali smo s kardinalom Franjo Šeperom: Ivjeren sam da će koncilska obnova nezaustavljivo ići svojim tokom.*

koncilskom duhu. Svetom Ocu je iskazao zahvalnost za povjerenje koje je iskazao prema njemu, ali jednako tako i prema njegovom malom hrvatskom narodu.

Sljedeća stranica istog broja *Glasa koncila* objavila je članak pod naslovom *Idejni profil novog pročelnika starog Sv. Oficija kroz njegove nastupe na Koncilu*.[1044] Ovdje je redom izneseno Šeperovo djelovanje na samoj koncilskoj pripravi, a zatim su izneseni njegovi interventi te podnesci pri svakom od plenarnih koncilski zasjedanja. Ukazano je pritom na njegov doprinos izradi Dogmatskih konstitucija Koncila. Navedeno je kako je zbog njegova obola na koncilu i nakon njega povjerenje pape Pavla VI. u njega s vremenom sve više raslo te je u konačnici dovelo do ovog imenovanja. Ukazano je na važnost tog imenovanja za hrvatski narod i njegovu Crkvu.

Peta stranica istog borja *Glasa koncila* objavila je članak pod naslovom *Život i rad kardinala Šepera*.[1045] Ovdje je iznesen presjek Šeperove ličnosti. Ukazano je na njegovo porijeklo iz radničke obitelji, koje ga je u ključnoj mjeri formiralo kao osobu. Prikazan je njegov put kroz školovanje i studij te u konačnici vrlo zapaženi katehetski rad s vjernicima, a nadasve mladima. Istaknuto je kako je on sve vrijeme bio prvi suradnik kardinala Alojzija Stepinca, s kojim s poznavao još iz studijskih dana u Rimu. Prikazan je zatim njegov vrlo požrtvovani rad na mjestu župnika u zagrebačkom naselju Trnje, koje je u to vrijeme prve polovice '50-ih godina 20. stoljeća bila gradsko predgrađe sa siromašnom radničkom populacijom. Članak je zatim nastavljen na sljedećoj stranici, gdje je ukazano na slijed događaja kojim je imenovan za pomoćnog nadbiskupa, a zatim koadjutora te u konačnici i rezidencijalnog nadbiskupa Zagrebačke nadbiskupije pri čemu je naslijedio svog velikog prethodnika kardinala Alojzija Stepinca. Posebno je naglašeno kako je imao presudan utjecaj na pokretanje samog lista *Glas koncila*, ukazano je na svekoliki njegov doprinos u revitalizaciji Zagrebačke nadbiskupije na svakom pojedinom području. Istaknuta je njegova karitativna djelatnost s naglaskom kako je ona sama bit kršćanstva. Na koncu je članak zaključen s primjerima koji ukazuju na njegovu središnju ulogu u velikim gibanjima hrvatske Crkve.

Ovo izdanje *Glasa koncila* još je prikazalo neke značajke Šeperova imenovanja na dužnost prefekta Kongregacije za nauk vjere, iznoseći pritom i reakcije svjetske javnosti i medija. Između ostalog je istaknuta činjenica kako je on prvi stranac na ovoj dužnosti te kako

[1044] *Glas koncila*, 14. siječanj 1968. *Idejni profil novog pročelnika starog Sv. Oficija kroz njegove nastupe na Koncilu.*
[1045] *Glas koncila*, 14. siječanj 1968. *Život i rad kardinala Šepera*.

je još k tome došao iz jedne komunističke zemlje. Na istoj strani je podnesen još jedan prikaz nastanka i razvoja ove Kongregacije, ukazujući pritom kako je ona slijednica *Svete inkvizicije*.[1046]

Katolički list *Glas koncila* objavio je također u sljedećem dvotjednom broju prikaz Šeperova imenovanja naglasivši pritom kako je posrijedi *novo lice Vatikana* dajući naglasak na promjene u upravnoj strukturi Katoličke Crkve.[1047] Istaknuto je kako ključne položaje u upravi Katoličke Crkve počinju napuštati Talijani te kako na njihova mjesta dolaze kardinali iz ostalih dijelova svijeta. Primjerice iz Belgije, Sjedinjenih Američkih Država, Francuske, Švicarske i dakako Hrvatske.[1048]

Reakcije na Šeperovo imenovanje su bile vrlo velike, kako u zemlji tako i u inozemstvu. Zagrebačko izdanje *Borbe* je navelo kako je Šeper imenovan za prefekta te je navedeno *Poglavar Rimokatoličke Crkve papa Pavao VI. izvršio je ovo imenovanje poslije ostavke dosadašnjeg šefa kongregacije kardinala Ottavijanija.*[1049] Dakako ovime se nastojalo ovakvim pristupom ukazati kako se događaju turbulentni događaji u Svetoj Stolici, a ne redovni događaj prilikom neke kadrovske promjene ili rješenja.

Beogradski dnevnik *Politika* je 28. siječnja 1968. godine objavio članak pod naslovom *Imperativ našeg vremena*, istaknuvši kako je on *novo lice Vatikana* te kako dolazi *na čelo najvažnije vatikanske Kongregacije.*[1050] Beogradski list je nastojao ukazati kako je došlo do zaokreta u strukturama Vatikana i Svete Stolice.

U političkom dnevniku *Vjesnik* 9. siječnja je objavljena prva informacija o ovoj promjeni pod naslovom *Kardinal Šeper prefekt vatikanske kongregacije* te je samo ukratko

---

[1046] *Glas koncila*, 14. siječanj 1968. *Prvi put stranac, i još iz komunističke zemlje; Od Svete inkvizicije do Kongregacije za nauk vjere.*
[1047] *Glas koncila*, 28. siječanj 1968. *Ostavke i imenovanja u Vatikanu.*
[1048] Primjerice, na mjesti prefekta Kongregacije za bogoštvolje došao je švicarski kardinal Benno Walter Gut 9. siječnja 1969. godine (Izvor: http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/d05.htm)., na mjesto prefekta Kongregacije za Katolički odgoj 17. siječnja 1968. godine došao je francuski kardinal Babriel-Marie Garrone (Izvor: http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/d11.htm), na mjesto prefekta Kongregacije za disciplinu sakramenata 15. siječnja 1968. godine imenovan je američki kardinal Francis John Brennan (Izvor: http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/dd0.htm) te je na mjesto prefekta Kongregacije za Istočne Crkve 15. siječnja 1968. godine imenovan belgijski kardinal Maximilian de Furstenberg (Izvor: http://www.gcatholic-.org/dioceses/romancuria/d04.htm).
[1049] *Borba*, Zagreb, 9. siječnja 1968., *Poglavar Rimokatoličke crkve papa Pavao VI. izvršio je ovo imenovanje poslije ostavke dosadašnjeg šefa kongregacije kardinala Ottavijanija.*
[1050] *Politika*, Beograd, 28. siječanj 1968. *Imperativ našeg vremena*, istaknuvši kako je on *novo lice Vatikana* te kako dolazi *na čelo najvažnije vatikanske Kongregacije-*

prenesen sadržaj vijesti.[1051] Isti dnevni list zatim je 12. siječnja 1968. godine objavio isječak pod naslovom *Čestitka kardinalu Šeperu*, u kojem je izneseno kako je kardinalu čestitke povodom imenovanja uputio predsjednika Savezne komisije za vjerska pitanja.[1052]

U političkom tjedniku *Vjesnik u srijedu* istaknuto je kako je *došla Velika smjena u rimskoj kuriji*. Istaknuto je kako je Franjo Šeper *novi šef glavne Kongregacije iz* čega je razvidno kako su novine od toga nastojale napraviti što veću senzaciju. Dakako razvidno je kako događaji u Crkvi te Šeperova napredovanja u službi nisu sustavno bila praćena u medijima. Većinom su bile iznošene kratke crtice o pojedinim događajima u manjim isječcima. Zbog toga i toliko iznenađenje. Isti list je 14. veljače 1968. godine objavio opsežni intervju sa kardinalom Šeperom. Zatim je u istim novinama sljedeći dan prenesena vijest objavljena u *New York Timesu*, naslovljena *Promjena u kuriji* gdje je istaknuto kako je s mjesta prefekta otišao jedna vrlo konzervativna osoba, kardinal Ottaviani. Izneseno je kako je njegovim odlaskom otišla zadnja prepreka koncilskih promjena. Nakon toga naglašena je činjenica kako je imenovanjem Franje Šepera na mjesto prefekta postavljena osoba koja je dobila najveću potporu Sinode biskupa pri glasovanju za članove Teološke komisije. Istaknuto je kako ova promjena simbolizira, više nego bilo koja druga odluka, reformu, modernizaciju i internacionalizaciju Svete Stolice. Također u *Vjesniku* je 21. siječnja objavljen poveći članak s naslovom *Od inkvizicije do Šepera,*[1053] u kojem je istaknuto kako je smjenjivanje konzervativnog *kardinala karabinjera* Ottavianija sa čela vatikanske kongregacije Svetog uficija najvažniji potez u procesu reorganizacije kurije i obnove Katoličke Crkve. Tako je stavljen u članku naglasak na tri detalja. Kongregacija je nazvana *vrhovnom ideološkom komisijom*, potez Šeperova imenovanje ocijenjen je procesom internacionalizacije Kurije, dok je odlazak Ottavianija ocijenjen kao *odlazak neslomivog inkvizitora*.

Drugi zagrebački politički dnevnik *Večernji list* 13. siječnja 1968. godine objavio je članak pod naslovom *Smjena u Vatikanu*, u kojem je istaknuo kako je dosadašnji prefekt Ottaviani bio nosilac otpora prema obnovi te kako njegovim odlaskom prestaje dominacija Talijana u Kuriji.[1054]

[1051] *Vjesnik*, Zagreb, 9. siječanj 1968. *Kardinal Šeper prefekt vatikanske kongregacije.*
[1052] *Vjesnik*, Zagreb, 12. siječanj 1968. *Čestitka kardinalu Šeperu* . U tom trenutku predsjednik Savezne komisije za vjerska pitanja bio je Milo Jovičević.
[1053] *Vjesnik*, Zagreb, 21. siječanj 1968. *Od inkvizicije do Šepera.*.
[1054] *Večernji list*, 13. siječanj 1968. *Smjena u Vatikanu.*

Događaje oko imenovanja Franje Šepera na visoku i odgovornu dužnost popratili su mnogobrojni svjetski mediji. Među njima svakako zbog utjecaja i čitanosti možemo izdvojiti američki *New York Times,*[1055] koji je istaknuo kako je Ottaviani napustio ključne vatikanske pozicije, dok ih je jedan progresivni Hrvat preuzeo. U njemu se osobiti naglaska daje na činjenicu internacionalizacije u upravi Katoličke Crkve te na činjenicu kako u duhu koncila sve veću ulogu preuzimaju crkvene osobe koje namjeravaju djelovati u pravcu promjena i obnove koja je svoje temelje poprimila na plenarnim zasjedanjima Drugog vatikanskog koncilu, kroz Dogmatske konstitucije, dekrete i deklaracije koje su zacrtale njihov smjer. Dakako u članku su izneseni i detalje iz Šeperova života te je osobiti naglaska dan na činjenici kako je on Hrvat.

Slika br. 8.: Sjedište Kongregacije za nauk vjere na trgu Piazza S. Uffizio.[1056]

[1055] *New York Times*, 9. siječanj 1968., *Ottaviani Quits Post in Vatican; Croat, a Progressive, Is Named!*
[1056] Osobna fotodokumetacijska zbirka autora.

5. Franjo Šeper na mjestu prefekta Kongregacije za nauk vjere

5.1. Šeperov odlazak s mjesta zagrebačkog nadbiskupa na novu dužnost u Rim

Službena informacija o Šeperovu preuzimanju dužnosti prefekta Kongregacije za nauk vjere objavljena je u službenom glasilu Zagrebačke nadbiskupije.[1057] U njemu je izneseno kako je Šeper 23. siječnja otputovao u Rim, gdje su ga dočekali službenici Kongregacije predvođeni njezinim tajnikom mons. Paulom Philippeom,[1058] dotajnikom te također i mnogim drugima, kao primjerice rektor Zavoda sv. Jeronima mons. Đuro Kokša, u čijem Zavodu je prvu noć i odsjeo.

Istaknuto je također u istom izvješću službenog glasila Nadbiskupije,[1059] kako se Šeper sutradan 24. siječnja sastao sa svojim prethodnikom, nakon što je prije toga položio svečanu prisegu povodom stupanja na novu dužnost. Prilikom njegova predstavljanja djelatnicima Kongregacije, njezin tajnik mons. Philippe je istaknuo kako je Šeperovo biskupsko geslo *Veriatetm facientes in caritate*, odnosno *provoditi istinu u ljubavi* idealan smjerokaz za zadaće koje mu je povjerio Sveti Otac papa Pavao VI. povjerivši mu ovu iznimno odgovornu službu u Katoličkoj Crkvi.

Na koncu je u istom izvještaju izneseno[1060] kako je sljedećeg dana 25. siječnja na katolički blagdan Obraćenja sv. Pavla kardinal Šeper pohodio baziliku Svetog Pavla Izvan zidina,[1061] gdje je u prošlosti zajedno sa svojim prethodnikom na mjestu zagrebačkog nadbiskupom kardinalom Alojzijem Stepincem služio svoju prvu sv. misu, nakon što ga je za

[1057] *SVNZ*, 2/1968., str. 1. Izvještaj: *Uzoriti gospodin Franjo kardinal Šeper, Nadbiskup zagrebački preuzeo novu dužnost prefekta Kongregacije za nauk vjere.*
[1058] Paul Philippe rodio se 16. travnja 1905. godine u Parizu, u Francuskoj. Za svećenika Reda dominikanaca je zaređen 6. srpnja 1932. godine. Dana 14. prosinca 1959. godine imenovan je tajnikom Kongregacije za posvećeni život i zajednice posvećena života. Odlukom pape Ivana XXIII. posvećen je za biskupa 28. kolovoza 1962. godine te je istodobno zaprimio titulu naslovnog nadbiskupa Heracleopolis Magne u Grčkoj. Tajnikom Kongregacije za nauk vjere imenovan je 29. lipnja 1967. godine te je istodobno razrješen sa prethodne dužnosti. Odlukom pape Pavla VI. 5. ožujka 1973. godine uvršten je u Zbor kardinala te mu je pritom dana u naslov rimsku crkvu San Pio V. a Villa Carpegna. Već sljedećeg dana je razrješen s dužnosti tajnika Kongregacije za nauk vjere te je imenovan prefektom Kongregacije za Istočne Crkve, gdje ostaje sve do umirovljenja 27. lipnja 1980. godine. Bio je dakako aktivnim sudionikom plenarnih zasjedanja Drugog vatikanskog koncila. Umro je 9. travnja 1984. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bphilippe.html).
[1059] *SVNZ*, 2/1968., str. 1. *Isto.*
[1060] *SVNZ*, 2/1968., str. 1. *Isto.*
[1061] http://www.gcatholic.org/churches/rome/017.htm

svećenika zaredio nadbiskup mons. Giuseppe Palica.[1062] Zatim je, prema izvještaju, istoga dana posjetio i svoju titularnu crkvu sv. Petra i Pavla u rimskoj četvrti EUR.[1063]

Međutim zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Šeper još uvijek nije definitivno otišao u Rim. Naime on je još uvijek bio rezidencijalni nadbiskup Zagrebačke nadbiskupije. Dakako u njegovoj odsutnosti zamienjivao ga je tadašnji generalni vikar Zagrebačke nadbiskupije, pomoćni biskup Franjo Kuharić.

Ovako stanje je bilo sve do 10. svibnja 1968. godine kada se kardinal Franjo Šeper za stalno preselio u Rim o čemu je izvješteno u službenom glasilu Nadbiskupije.[1064] U njemu je izneseno kako se kardinal Franjo Šeper 10. svibnja 1968. godine zaputio u Rim s ciljem trajnog boravaka tamo zbog vršenja novopovjerene mu dužnosti. Istaknuto je kako se na njegovu oproštaju u dvorištu Nadbiskupskog duhovnog stola okupilo veliko mnoštvo vjernika, svećenika, redovnika i redovnica. Također je istaknuto kako su na kardinalovu oproštaju bili svi bogoslovi i studenti Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Uz njih dakako bili su prisutni predstavnici Prvostolnog kaptola, svi djelatnici Nadbiskupije, provincijali, poglavari i predstavnici redovničkih zajednica s prostora Zagrebačke nadbiskupije te generalni vikari Zagrebačke nadbiskupije pomoćni biskupi Josip Lach i Franjo Kuharić. Kardinala su svi na kraju ispratili na zagrebačkom željezničkom kolodvoru.

Istaknuto je također u ovom službenom izvještaju kako će kardinal Šeper do daljnjega boraviti u prostorima Zavoda sv. Jeronima, dok se ne iznađe adekvatno stambeno rješenje. Što je najznačajnije, istaknuto je kako on i nadalje ostaje rezidencijalnim nadbiskupom zagrebačke nadbiskupije, kojom u njegovo ime upravljaju pomoćni biskupi i generalni vikari mons. Lach i mons. Kuharić.[1065]

Jednako kao i na mjestu uprave Zagrebačke nadbiskupije, bilo je potrebno rješenje za vođenje plenarnih zasjedanja Biskupske konferencije. Tako je na sljedećoj sjednici koja je održana od 8. do 10. listopada 1968. godine u Zagrebu njom predsjedao njezin potpredsjednik ljubljanski nadbiskup i metropolit Jožef Pogačnik.[1066] Isto se dogodilo i na plenarnom

[1062] Giuseppe Palica rodio se u Rimu 8. listopada 1869. godine. Za svećenika Rimske biskupije zaređen je 18. prosinca 1892. godine. Dana 25. travnja 1917. godine primio je biskupsko posvećenje kao biskup poćnik biskupije Grada Rima. Istovremeno mu je dana titula naslovnog nadbiskupa Philippija u grčkoj pokrajini Makedoniji. Umro je 16. prosinca 1936. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpalica.html).
[1063] http://www.gcatholic.org/churches/cardinal/261.htm
[1064] *SVNZ*, 2/1968., str. 68. Izvještaj: *Definitivni odlazak uzoritog kardinala Nadbiskupa u Rim.*
[1065] *SVNZ*, 5/1968., str. 69. *Isto.*
[1066] *SVNZ*, 7/1968., str. 111. *Izvještaj sa plenarnog zasjedanja Biskupske konferencije.*

zasjedanju Biskupske konferencije u Zagrebu od 17. do 20. lipnja 1969. godine, na kojem je također njom predsjedao njezin potpredsjednik Jožef Pogačnik.[1067]

Promjene na čelu Zagrebačke nadbiskupije uslijedile su 20. kolovoza 1969. godine kada je odlukom Svete Stolice kardinal Franjo Šeper razriješen dužnosti rezidencijalnog nadbiskupa Zagrebačke nadbiskupije te je istodobno imenovan njezin apostolski upravitelj, odnosno administrator u osobi zagrebačkog pomoćnog biskupa Franje Kuharića.[1068]

Franjo Kuharić će godinu dana kasnije 16. lipnja 1970. godine odlukom pape Pavla VI. biti imenovan rezidencijalnim nadbiskupom Zagrebačke nadbiskupije te metropolitom te će pritom biti razriješen titule naslovnog biskupa alžirske Mete.[1069] Istodobno s njegovim imenovanjem na mjesto rezidencijalnog nadbiskupa, Zagrebačka nadbiskupija će doživjeti još neke značajne promjene. S obzirom da je dotadašnji pomoćni biskup Kuharić postao nadbiskupom, uslijedila je potreba za još pomoćnih biskupa budući da je u tom trenutku jedini pomoćni biskup bio je Josip Lach. Zbog toga je papa Pavao VI. odlučio istodobno s imenovanjem rezidencijalnog nadbiskupa imenovati još dva pomoćna biskupa

Tako je Josip Salač[1070] istoga dana 16. lipnja 1970. godine imenovan pomoćnim biskupom zaprimivši pritom titulu naslovnog biskupa alžirske Baliane.[1071] Jednako tako je uz njega i redovnik Družbe Isusove Mijo Škvorc također istoga dana 16. lipnja 1970. godine bio imenovan zagrebačkim pomoćnim biskupom te također pritom zaprimivši titulu naslovnog biskupa tuniškog Hadrumetuma.[1072]

Tako se može kazati s punim pravom kako je Franjo Kuharić bio „pravi“ Šeperov nasljednik. Uz njega je Kuharić stekao iskustvo i (sa)znanja koju su mu kasnije itekako poslužila u nastavku uprave Zagrebačkom nadbiskupijom na istom onom nivou kakav je zadao njegov prethonik. U konačnici treba naglasiti kako je Kuharića u ovu službu i uveo Šeper, jer ga je on posvetio za biskupa 15. veljače 1964. godine.[1073]

[1067] *SVNZ*, 7/1969., str. 93. *Izvještaj sa plenarnog zasjedanja Biskupske konferencije.*
[1068] Prot. N. 589/68, u: *SVNZ,* 8/1969, str. 1., Dekret o imenovanju mons. Franje Kuharića apostolskim administratorom Zagrebačke nadbiskupije.
[1069] AAS, 62 [1970] 541.
[1070] Josip Salač rodio se 22. siječnja 1908. godine u Daruvaru. Za svećenika je zaređen 26. lipnja 1932. godine. Posvećen je za zagrebačkog pomoćnog biskupa 16. lipnja 1970. godine te je pritom dobio titulu naslovnog biskupa alžirske Baliane. Umro je 19. prosinca 1975. godine. (Izvor:
[1071] AAS, 62 [1970] 541; Vidi također: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bsalac.html.
[1072] AAS, 62 [1970] 541.
[1073] http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkuharic.html

Kada je riječ o posvećivanju novih biskupa potrebno je istaknuti kako je Šeper, uz Kuharića posvetio još petoricu biskupa tijekom svog crkvenog djelovanja, od kojih su neki od njih što je vrlo znakovito kasnije bili osobe od njegova povjerenja te vršili značajne službe i dužnosti u Katoličkoj Crkvi. Prvo biskupsko posvećenje od strane Šepera bilo je 7. kolovoza 1958. godine kada je biskupski red primio budući hvarski biskup dominikanac Celestin Bezmalinović.[1074] Zatim je 22. srpnja 1959. godina za biskupa posvetio banjolučkog biskupa Alfreda Pichlera.[1075] Pichler je bio osoba od velikog povjerenja kardinala Šepera. Vršio je dužnost tajnika Biskupske konferencije, predsjednika Intredijecezandkog liturgijskog odbora Biskupske konferencije te je bio član Komisije koncila za liturgijska pitanja. Sljedeća osoba koju je 17. srpnja 1961. godine Franje Šepera posvetio biskupa bio je šibenski biskup Josip Arnerić.[1076] Nakon njega to je bio ljubljanski nadbiskup Jože Pogačnik, koji je za biskupa posvećen 28. veljače 1963. godine. Pogačnik je bio kasnije nadbiskup metropolit Ljubljane te potpredsjednik Biskupske konferencije i osoba od Šeperova povjerenja. On je tako između ostalog vodio plenarna zasjedanja Biskupske konferencije u Šeperovoj odsutnosti. Međutim svakako najzanimljiviji podatak je činjenica da Šeper bio posvetitelj Luigija Bongianina 2. veljače 1968. godine,[1077] nedugo nakon dolaska u Rim i preuzimanja dužnosti prefekta Kongregacije za nauk vjere. Bongianino je bio djelatnih državnog tajništva Svete Stolice te je bio osoba koja je zadužena za odnose Svete Stolice sa Jugoslavijom. On je bio možda i jedna od ključnih osoba u sređivanju odnosa s komunističkim vlastima. Naime mons. Agostino Casaroli je bio glavni pregovarač Svete Stolice, ali jednako tako kao i u pregovorima sa ostalim vladama zemalja pod vlašću komunizma. Dakle na osnovu ovog detalja se može zaključiti kako teza o neslaganju Franje Šepera, ili eventualnom sukobljavanju s odlukama Svete Stolice o potpisivanju Protokola dobrim dijelom gubi na svojoj težini.

Potrebno je istaknuti kako Franjo Šeper i nakon odlaska na novu dužnost u Rim nije zaboravio ili zanemario Zagrebačku nadbiskupiju, ali i cijelu Hrvatsku te njezine vjernike, svećenike i biskupe. Tako je primjerice inicirao i aktivno sudjelovao na XIII. Marijanskom i mariološkom kongresu, koji se 1971. godine održao u Zagrebu i Mariji Bistrici te okupio iznimno velik broj sudionika.[1078]

[1074] http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbezm.html
[1075] http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpichler.html
[1076] http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/barneric.html
[1077] http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbong.html
[1078] J. Kolarič, Franjo Šeper 1960-69. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 507.

5.2. Djelovanje Franje Šepera na mjestu prefekta Kongregacije za nauk vjere

Na početku je potrebo istaknuti kako se Franjo Šeper do imenovanja na dužnost prefekta Kongregacije za nauk vjere nije isticao samo na plenarnim zasjedanjima Drugog vatikanskog koncila već je njegova aktivnost je bila zapažena i nakon njegova završetka. Tako se primjerice i istaknuo na Sinodi biskupa. Ova ustanova Katoličke Crkve osnovana je odlukom *Apostolica sollicitudo* pape Pavla VI. 15. rujna 1965. godine.[1079] Cilj njezina osnutka bilo je promicanje suradnje i jedinstva pape i biskupa te obostrano prikupljanje i razmjena informacija o djelovanju Crkve na svakom pojedinom prostoru.[1080] Tako je Šeper već u radu ove crkvene institucije zadobio veliko povjerenje biskupa, koji su ga izabrali za člana Vijeća tajništva Sinode.[1081] Prva Sinoda održana je 1967. godine s temama doktrinarnog rada, veće povezanosti Biskupskih konferencija te njihovo međusobno jedinstvo.[1082]

Franjo Šeper je na dužnosti prefekta Kongregacije za nauk vjere ostavio vrlo velik i neizbrisiv trag. Ovu dužnost je preuzeo 8. siječnja 1968. godine[1083] prema odluci pape Pavla VI. koje je tim kao i još nekim imenovanjima[1084] započeo sa velikom reformom i obnovom Katoličke Crkve koja se temeljila na osnovama Drugog vatikanskog koncila. Sveta kongregacija za nauk vjere proživjela je naime reforme, bazirane na cjelokupnoj reformi Rimske kurije 15. kolovoza 1967. godine.[1085] Glavnim ciljem djelovanja Kongregacije, na temelju ovih reformi postalo je promicanje i obrana vjerskih doktrina i morala u čitavom katoličkom svijetu uz naglasak na pastoralni pristup. Šeperovo imenovanje bio je njegov prvi mandat na toj dužnosti, ali ne i jedini. Naime s obzirom na značajne odluke i doprinos koji je

[1079] AAS, 57 [1965] 776-777.; navodi se također i u: J. Tomko, *Isto*, str. 368.
[1080] J. Tomko, Doprinos kardinala Franje Šepera Sinodi biskupa. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Ur. Ž. Tanjić. Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 368.
[1081] J. Tomko, *Isto*, str. 376.
[1082] J. Tomko, *Isto*, str. 376-378.
[1083] AAS, 60 [1968] 77-78.
[1084] Primjerice, na mjesti prefekta Kongregacije za bogoštvolje došao je švicarski kardinal Benno Walter Gut 9. siječnja 1969. godine (Izvor: http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/d05.htm)., na mjesto prefekta Kongregacije za Katolički odgoj 17. siječnja 1968. godine došao je francuski kardinal Babriel-Marie Garrone (Izvor: http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/d11.htm), na mjesto prefekta Kongregacije za disciplinu sakramenata 15. siječnja 1968. godine imenovan je američki kardinal Francis John Brennan (Izvor: http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/dd0.htm) te je na mjesto prefekta Kongregacije za Istočne Crkve 15. siječnja 1968. godine imenovan belgijski kardinal Maximilian de Furstenberg (Izvor: http://www.gcatholic.-org/dioceses/romancuria/d04.htm).
[1085] Karl Lehmann, Kardinal Franjo Šeper, predsjednik Međunarodne teološke komisije. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 384.

na toj službi ostvario na svekoliku korist Crkve, uslijedio je njegov izbor i u drugom mandatu, koji mu je također povjerio papa Pavao VI., koji je bio zadovoljan s njegovim radom.

Tijekom Šeperova ravnanja Kongregacijom za nauk vjere ista je objavila ukupno trinaest službenih isprava koje su uređivala mnogobrojna pitanja iz domene vjere, morala, ćudoređa i sličnih aspekata iz djelokruga ove institucije.[1086] Među tim ispravama nalazilo se velik broj dokumenata koji se mogu podijeliti u one doktrinarne, disciplinske i sakramentalna pitanja.[1087] Kako im i sami nazzivi sugeriraju, doktrinarni dokumenti vezani su uz same kršćanske dogme i srž vjere Katoličke Crkve. Oni svojim sadržajem osvješćuju i pojašnjavaju terminologiju i ključne odrednice ispravnog vjerovanja i prakticiranja vjere. Na njih se nadovezuju disciplinski dokumenti, koji se bave problematikom ispravnosti vjerovanja te nadzora na njegovom ispravnošću. Sakramentalni dokumenti se pak odnose uz upute za pravilnu primjenu pojedinih sakramenta te njihovo ispravno korištenje.

Tijekom Šeperova vršenja dužnosti prefekta Kongregacije za nauk vjere doneseno je ukupno 13 doktrinarnih dokumenata,[1088] 18 disciplinarnih[1089] te 20 sakramentalnih.[1090] Od dokumenata o sakramentalnim pitanjima jedan je bio vezan uz sakrament krštenja, četiri uz sakrament euharistije, četiri uz sakrament braka, pet uz sakrament ispovijedi, šest uz sakrament svećeničkog reda.[1091] Ovdje dakako treba izdvojiti i spomenuti one najvažnije dokumente, koji su imali najveće značenje za svekoliku Crkvu.

Prvi po redu objave bio je dokument u obliku deklaracije koji je iznesen 2. svibnja 1972. godine pod nazivom *Cum de fragmentis* ili *O ostacima posvećene hostije*.[1092] U ovoj se deklaraciji nalaze vrlo jasne upute i preporuke što učiniti s preostalim hostijama ili njihovim ostacima nakon misnog slavlja. Također se precizno navodi kako s njima postupati te kako ih čuvati. Naglašava se kako se one mogu pohraniti ili konzumirati.

Nakon ove deklaracije ubrzo je uslijedila i jedna norma. Bila je to norma objavljena 16. lipnja 1972. godine pod nazivom *Pastoralne norme vezane uz podjelu sakramenta*

[1086] http://www.gcatholic.org/documents/data/curia-d03.htm
[1087] http://www.doctrinafidei.va/
[1088] http://www.doctrinafidei.va/doc_dottrinali_index.htm
[1089] http://www.doctrinafidei.va/doc_dis_index.htm
[1090] http://www.doctrinafidei.va/doc_sac_index.htm
[1091] http://www.doctrinafidei.va/doc_dottrinali_index.htm
[1092] http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19720502_de-fragmentis-eucharisticis_en.html

pokore.[1093] U njoj je u trinaest točaka iznesen naputak za katoličko svećenstvo s detaljima oko pravilne primjene tog sakramenta i njegove ispravne provedbe.

Tijekom slijedeće godine može se istaknuti jedna okružnica, jedna norma te jedna uputa. Okružnica je nosila naslov *O neraskidivosti braka i davanju sakramenata osobama koje žive u izvanbračnim zajednicama*., objavljena 11. travnja 1973. godine.[1094] U njoj se obrazlaže kršćanski pogled na brak, kao instituciju. Jednako tako iznesene su odredbe o crkvenom poimanju braka te potrebi njegove zaštite.

Brakom su se bavile i proceduralne norme pod nazivom *Proceduralne norme o raskidu braka u korist vjernika*, koje su objavljene 12. lipnja 1973. godine.[1095] Ovdje su iznesene odredbe pod kojim je točno okolnostima moguće razvrgavanje braka, a da pritom nije u suprotnosti s kršćanskim, odnosno katoličkim stajalištem o postojanosti bračne zajednice. Na ove posljednje normative, nadovezuje se i istog datuma 12. lipnja 1973. godine objavljene instrukcije o pravilno primjeni prethodnih normativa. Ovdje se nastoji olakšati crkvenim službenicima pravilno tretiranje pojedinih slučajeva rješenja bračnog statusa u korist vjernika.

Tijekom 1974. godine objavljena je deklaracija koju svakako vrijedi istaknuti. Radilo se o dokumetu iznesenom 18. studenog 1974. godine pod nazivom *Deklaracija o provođenju pobačaja.*[1096] Svojim sadržajem ovaj dokument se bavi pitanjima rastućeg broja pobačaja i mogućnosti njegove legalizacije i liberalizacije. Ovdje se iznosi kršćansko stajalište, odnosno katolički nauk o vrijednostima ljudskoga života te o nužnoj potrebi njegove zaštite. U njemu se također apelira na javnost, napose onu vjerničku na poštivanje i zaštitu ljudskoga života, osobito nerođene djece. Obrazlaže se stajalište o početku života začećem.

U 1975. godini svakako treba istaknuti deklaraciju koja je 29. prosinca objavljena pod nazivom *Persona humana.*[1097] Ova deklaracija bavi se o pitanjima vezanim uz seksualnu etiku, odnosno kršćansko poimanje seksualnosti. Kao povod ovoj deklaraciji istaknuta je sve važnija ulogu seksualnosti u ljudskom životu. Zbog toga je navedeno kako i sama Crkva ne

[1093] http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19720616_sacramentum-paenitentiae_en.html
[1094] http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19730411_indissolubilitate-matrimonii_fr.html
[1095] http://www.gcatholic.org/documents/data/curia-d03.htm
[1096] AAS, 66 [1974] 730-747.; http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19741118_declaration-abortion_en.html
[1097] AAS, 68 [1976] 77-96.; http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19751229_persona-humana_en.html

može ostati imuna na ovu temu. U deklaraciji se tako pojašnjava kršćansko stajalište o seksualnosti i njezinoj primjeni u skladu s kršćanskim moralom i ćudoređem.

Godina 1976. iznjedrila je još jednu deklaraciju koju svakako treba izdvojiti. To je bila deklaracija objavljena 15. listopada 1976. godine pod nazivom *Inter Insigniores.*[1098] Ona se svojim sadržajem bavi još jednim i danas i te kako aktualnim pitanjem a to je svećeničko ređenje žena. Na početku deklaracije ukratko je prikazana uloga žena u suvremenom društvu i u Crkvi. U nastavku se obrazlaže crkvena tradicija, objašnjavaju se stajališta Isusa Krista i njegov odnos prema ženama i njihovoj ulozi u Crkvi. Obrazlaže se da niti jedna žena nije bila apostol, svećeništvo u svjetlu misterija Krista te se objašnjava svećeništvo prikazano kroz misterij Crkve. U zaključku deklaracije ističe se nada Crkve da će žene postati svjesnije svoje velike uloge i važnosti u suvremenu svijetu i u Crkvi nadasve.

Tema braka je također bila prisutna i u 1977. godini. Tada je naime Kongregacija za nauk vjere 13. svibnja objavila dekret o *Impotenciji kao razlogu poništenja braka.*[1099] Ovdje je vrlo jasno precizirano, kada i pod kojim uvjetima se u iznimnim okolnostima od strane Crkve može prihvatiti mogućnost razvrgavanja bračne zajednici, odnosno njezina proglašavanja ništavnom.

U 1978. godini svakako treba istaknuti jedan dosta značajan dokument pod nazivom *Norma o načinu postupanja u slučaju ukazanja ili objave*. Što je bez sumnje za potrebe Crkve, njezina svećenstva i vjernika jedna važna tema. U sadržaju ovih normi je naglašeno kako su one nastale na temelju sastanka Kongregacije u studenom mjesecu 1974. godine. Zatim je također naglašeno kako je bila motivirana i potaknuta sviješću o činjenici da se u suvremenom svijetu putem masovnih medija takve neprovjerene informacije brzo šire te kako bi se izbjeglo stvaranje neželjenih događaja o Crkvi. Normom se propisuje način postupanja u slučaju pretpostavljenog ukazanja ili otkrivenja koje bi crkvena vlast trebala poduzeti u slučaju pojave informacije.[1100]

Iz 1979. godine svakako treba istaknuti kurijalno pismo pod nazivom *Recentiores episcoporum Synodi,* o izabranim pitanjima vezanim uz eshatologiju, koja je objavljena 17.

[1098] AAS, 69 [1977] 98-116.; http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19761015_inter-insig-niores_en.html
[1099] Joseph Ratzinher, Kardinal Franjo Šeper, prefekt Kongregacije za nauk vjere. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Ur. Ž. Tanjić. Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 80.
[1100] http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19780225_norme-apparizioni_en.html

svibnja navedene godine te namijenjena Sinodi biskupa.[1101] Temeljni cilj ovog pisma bio je razrada načina kako učvrstiti vjeru kršćana te jasnije prikazati što Crkva naučava. Na koncu je istaknut aspekt pastoralne odgovornosti Crkve

Tijekom 1980. godine mogu se osobito istaknuti jedna deklaracija te jedna instrukcija. Deklaracija koja je objavljena 5. svibnja 1980. godine nosila je naziv *Iura et bona* i bavila se pitanjem eutanazije pozivajući se na jednu od odluka Drugog vatikanskog koncila u kojoj se eutanazija ističe kao jedan od mogućih zločina protiv života.[1102] U Deklaraciji se raspravlja o vrijednosti ljudskog života, postupcima eutanazije, značenju patnje za kršćane i korištenju analgetika te se zaključuje kako je život dar Božji te da je smrt neizbježna i treba je prihvatiti s poštovanjem i dignitetom te podsjeća da smrt znači kraj ovozemaljskog života no početak besmrtnog života.

Instrukcija objavljena 20. listopada 1980. godine nosila naziv *Pastoralis actio.*[1103] Ona je svojim sadržajem vezana uz problematiku krštenja djece. U njoj su iznesene doktrinarne odrednice pojma krštenja u Crkvi. Ukazano je na njezino učenje te poslanje. Razjašnjene su mnogobrojne okolnosti te primjeri, s uputama za svećenstvo i biskupe kako postupati.

Svakako treba ovdje istaknuti i Šeperove prve suradnike, koji su mu u velikoj mjeri pripomogli te utjecali na rad Kongregacije. Tako je nakon francuskog kardinala Paila Pierrea Philippea, na dužnost glavnog tajnika Kongregacije 14. lipnja 1973. godine stigao belgijski nadbiskup Jean Jerome Hamer.[1104] On će na toj dužnosti ostati do kraja Šeperova djelovanja. Dotajnici u Kongregaciji bili su mons. Charles Moeller od 1966. do 1973. godine te mons. Alberto Bovone[1105] od 1973. do 1984. godine.

[1101] AAS, 71 [1979] 939-943.; http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19790517_escatologia_en.html

[1102] AAS, 72, 1 [1980] 542-552.; http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19800505_euthanasia_en.html

[1103] AAS, 72 [1980] 1137-1156.; http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19801020_pastoralis_actio_en.html

[1104] Jean Jerome Hamer rodio se 1. lipnja 1916. godine u Bruxellesu u Belgiji. Za svećenika Reda dominikanca zaređen je 3. kolovoza 1941. godine. Imenovan je na dužnost glavnog tajnika Potifikalne Komisije za promicanje jedinstva kršćana 12. travnja 1969. godine. Posvećen je za biskupa 14. lipnja 1973. godine te mu je dodjeljena titula naslovnog nadbiskupa Loriuma u talijanskom Laciju. Glavnim tajnikom Kongregacije za nauk vjere imenovan je istoga dana. Dana 8. travnja 1984. godine imenovan je na dužnost pro-orefekta Kongregacije za zajednice posvećena života. Kardinalom je imenovan 25. svibnja 1985. godine te je pritom dobio u naslov rimsku crkvu San Saba. Prefektom Kongregacije za zajednice posvećena života imenovan je 27. svibnja 1985. godine te je na toj službi ostao do svog umirovljenja 21. siječnja 1992. godine. Umro je 2. prosinca 1996. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bhamer.html).

[1105] Alberto Bovone rodio se 11. lipnja 1922. godine u talijanskom mjestu Frugarolo. Zaređen je za svećenika 26. svibnja 1945. godine. Dana 5. travnja 1984. godine posvećen je za biskupa te je zaprimio titulu naslovnog

Franjo Šeper je ostavio vrlo velik trag i kao predsjedatelj Međunarodne teološke komisije, na čijem je čelu bio shodno tome što je bio na dužnosti prefekta Kongregacije za nauk vjere. Osnivanje Komisije se dugo vremena razmatralo te je na koncu ona prihvaćena sa 128 glasova za njezino pokretanje od ukupno 182 glasača.[1106] Toliko je naime bilo sudionika Sinode biskupa 27. listopada 1967. godine.[1107]

Šeper je na čelo njezina djelovanja došao 1. svibnja 1969. godine.[1108] Uz njega kao predsjednika izabrano je još 30 članova ove Komisije.[1109] Ova Komisija je osnovana prema odluci pape Pavla VI. na konzistoriju koji je održan 28. travnja iste godine.[1110] Nedugo poslije toga izrađen je 12. srpnja Statut Komisije.[1111] Glavnim smjernicama rada Komisije naznačene su studije kojima su se bavile određene potkomisije, a bile su: jedinstvo vjere, svećeništvo, teologija nade u kršćanskoj vjeri i budućnosti te kriteriji moralne kršćanske spoznaje.[1112] Komisija se zatim redovito sastajala svake godine na plenarnim zasjedanjima.[1113]

Među dokumentima koje je Komisija donijela, a prema redoslijedu donošenja potrebno j izdvojiti nekoliko dokumnata.Tako je godine 1969. nakon prvog zasjedanja

---

biskupa Caesareje u Numidiji. Djelovao je na mjestu dotajnika Kongregacije za nauk vjere od 1973. do 1984. godine, kada je 8. travnja imenovan glavnim tajnikom iste Kongregacije. Dana 13. lipnja 1995. godine imenovan je pro-prefektom Kongregazije za kauze svetaca, a zatim je 21. veljače 1998. godine imenovan kardinalom te mu je dodjeljena u naslov rimska crkva Ognissanti in Via Appia Nuova. Prefektom Kongregacije za kauze sveteaca imenovan je 23. veljače 1998. godine. Umro je 17. travnja 1998. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.-org/bishop/bbovone.html).

[1106] K. Lehmann, Kardinal Franjo Šeper, predsjednik Međunarodne teološke komisije. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Ur. Ž. Tanjić. Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 384.

[1107] K. Lehmann, *Isto*, str. 384.

[1108] *L'Osservatore Romano,* 1. svibnja 1969., str. 1

[1109] Među izabranima i imenovanima su bili: otac Banabas Ahern C.P. (iz SAD-a), vlč. Hans Urs Von Balthasar (Švicarska), otac Louis Bouyer, L'Oratorie de France (Franscuuska), otac Walter Burghardt S.I. (SAD), S. E. mons. Carlo Colombo (Italija), otac Yves Congar O.P. (Francuska), mons. Philippe Delhaye (Beelgija), vlč. Johannes Feiner (Švicarska), otac Andre Feuillet P.S.S. (Francuska), vlč. Lucio Gera (Argentina), vlč. Olegario Gonzaales de Cardenal (Španjolska), otac Ignace Abdo Khalifè S.I. (Libnon), otac Franz Lakner S.I. (Ausrija, otac Marie-Joseph Le Guillou O.P. (Fraancuska), otac Joseph Lescrauweat M.S.C. (Nizozemka), otac Bernard Lonergan S.I. (SAD), otac Henri de Lubac S.I. (Francuska), otac Andreas H. Maltha O.P. (Nizozemska), mons. Jorge Medina Estevez (Čile), otac Peter Nemehegyi S.I. (Japan), mons. Stanisław Olejnik (Poljska), mons. Gėrard Philips (Belgija), otac Karl Rahner S.I. (Savezna Republika Njemačka), vlč. Joseph atzinger (Savezna Republika Njemaka), mons. Roberto Mascahrenhas Roxo (Brazil), otac Tomislav Šagi-Bunić O.F.M. Cap.. (Jugoslavija), mons. Rudolf Schnakenburg (savezna Republika Njemačka), vlč. Heinz Schürmann (Demokratska Republika Njemačka), S.E. mons. Tharcisius Tshimbango (Zair), otac Cipriano Vagaggini O.S.B. (Italija). (Izvor: Tarcisio Bertone, Kardinal Franjo Šeper, predsjednik MTK i PBK. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*, Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 78-80..

[1110] T. Bertone, *Isto*, str. 72.

[1111] T. Bertone, *Isto*, str. 72.

[1112] T. Bertone, *Isto*, str. 74.

[1113] T. Bertone, *Isto*, str. 74.

održanog od 6. do 8. listopada,[1114] na kojemu je predsjedao kardinal Šeper, Međunarodna teološka komisija donijela je dokument pod nazivom *Promišljanja o ciljevima i metodama komisije.*[1115] Cilj prvog sastanka bio je omogućiti upoznavanje svih sudionika, detaljnije razraditi ciljeve rada Komisije, razraditi modalitete rada te oformiti potkomisije koje bi se bavile pojedinim pitanjima. Među brojnim temama određeno je da će se Komisija u buduće baviti s četiri temeljne teme a to su jedinstvo vjere, svećeništvo, teologija vjere (kršćanska vjera i budućnost čovječanstva) te kriteriji kršćanske moralne svijesti. U sladu s tim formirane su četiri potkomisije.

Drugi dokument Međunarodne teološke komisije iz donesen je 1970. godine te nosi naziv *Katoličko svećenstvo* i bavi se promišljanjem službe i zadataka svećenika naglašavajući pritom da je poziv svećenika više od samog zanimanja te da on treba u praksu provoditi pastoralno poslanje Katoličke Crkve.[1116]

Treći dokument iz 1972. godine nos naziv *Jedinstvo vjere i teološki pluralizam* te se bavi međureligijskim dijalogom.[1117] U tekstu se ističe kako jedinstvo-dualizam Starog Zavjeta i Novog Zavjeta predstavlja temelj kršćanske vjere. Nadalje ističe se kako vjera nije filozofija, ali daje određene smjernice u razmišljanju. U nastavku teksta iznose se promišlja o dogmama te se ističe kako se one moraju promatrati kao odgovori na precizna pitanja te da one ostaju vječita istina. U posljednjem dijelu teksta raspravlja se o pluralizmu i jedinstvu morala.

Četvrti dokument iz 1973. godine nosi naziv *Apostolicitet Crkve i apostolska sukcesija* i iznosi koncept apostolske sukcesije te ističe kako je ona bitna kako zbog pravilnog tumačenja katoličkih doktrina tako i za potrebe ekumenskog dijaloga.[1118] Ovaj dokument svojim sadržajem ozakonjuje autoritet biskupa kao nasljednika apostola na osnovi čega oni posjeduju isključivo pravo rukovođenja crkvama. Njegov značaj u svrhu ekumenskog dijaloga izvire iz činjenice da se na istoj doktrini zasnivaju i pravoslavne Crkve. Na početku dokumenta navodi se nekoliko ključnih pitanja poput toga što se može zaključiti iz

[1114] K. Lehmann, *Isto*, str. 384.
[1115] http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1969_finalita-metodi-commissione_en.html
[1116] http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1970_sacerdozio-cattolico_-en.html
[1117] http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1972_fede-pluralismo_en.html
[1118] http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1973_successione-apostolica-_en.html

svjedočanstva Novog Zavjeta, kako prikazati kontinuitet između Novog Zavjeta i crkvene tradicije, kako evaluirati poslanja drugih crkava i kršćanskih zajednica u odnosu na apostolsku sukcesiju. U nastavku dokumenta iznose se promišljanja o apostolicitetu Crkve, apostolima i apostolskoj sukcesiji kroz povijest, duhovnom aspektu apostolske sukcesije te evaluacija nekatoličkih crkava.

Peti dokument donesen 1974. godine nosi naziv *Teze kršćanske etike*,[1119] sadržavajući devet teza kršćanske etike u kojem se u prvoj rečenici dokumenta ističe da kršćanin koji živi u vjeri ima pravo temeljiti svoje moralne aktivnosti na svojoj vjeri te će svoje odluke donositi temeljeći ih na vjeri. U nastavku teksta navodi se devet temeljnih načela kršćanske etike pri čemu autor (Hans Urs von Balthasar) ističe kako se u njima Crkva spominje samo indirektno, a nema riječi niti o sakramentima ili odnosu s upravom Crkve i problemima s kojima se Crkva danas susreće već se teze temelje isključivo na misteriju Krista kao središta povijesti spasenja te povijesti čovječanstva.

Kao plod Šeperova dobrog rada te opravdanog povjerenja iskazanog od strane Svetog Oca pape Pavla VI. imenovan je 1. kolovoza 1974. godine predsjednikom Međunarodne teološke komisije i sljedećem mandatu od pet godina.[1120] U ovom mandatu je predsjedao Komisijom koja je sačinjavala ukupno 30 članova.[1121] Od tog broja njih 12 ostalo iz prethodnog saziva,[1122] dok je istovremeno imenovano 18 novih članova Komisije.[1123]

Šesti dokument donesen je 1975. godine te nosi naziv *Crkveni magisterij i teologija* i pokušava razjasnit odnos između zadatka crkvenog magisterija da zaštiti božansko ukazanje i

[1119] http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1974_morale-cristiana_en.html
[1120] AAS, 66 [1974] 520-521.
[1121] T. Bertone, *Isto*, str. 380.
[1122] Bili su to: otac Banabas Ahern, vlč. Hans Urs Von Balthasar, otac Walter Burghardt, otac Yves Congar, mons. Philippe Delhaye, Rev. Olegario Gonzales De Cardenal, otac Marie-Joseph Le Guillou, otac Joseph Lescrauwe, mons. Jorge Medina Estevez, mons. Joseph Ratzinger, vlč. Heinz Schürmann i otac Cipriano Vagaggini. (Izvor: T. Bertone, *Isto*, str. 80.).
[1123] Bili su to: otac Juan Alfaro SI (iz Španjolske), otac Catalino G. Arevalo S.I. (Filiipini), otac Edouard Dhanis S.I. (Belgija), monns. Carlo Caffara (Italija), otac Edouard Dhanis S.I. (Belgija), vlč. Wilhelm Ernst (Demokratska Republika Njemačka), otac Edouard Hamel SI (Kanada), vlč. Bogusław Inlender (Poljska), otac Bonaventura Kloppenburg O.M. (Brazil), Rev. Karl Lehman (Savezna Republika Njemačka), otac John Mahoney S.I. (Velika Britanija), otac Gustave Martelet S.I. (Francuska), vlč. Vincent Mulago (Zair), otac Georges Saber, O.L.M. Libanon), otac Otto Semmelroth S.I. (Savezna Republika Njemačka), vlč. Anton Strlė (Jugoslvija), otac Jean – Marie Tillard O.P. (Kanada) i otac Jan Walgrave O.P. (Belgija). (Izvor: T. Bertone, *Isto*, str. 80.).

zadatka danog teolozima da objasne doktrinu vjere.[1124] U nastavku dokumenta objašnjavaju se sličnosti i razlike u zadacima koje ima magisterij i teolozi te njihov međuodnos.

Sedmi dokument po nazivom *Ljudski razvoj i kršćansko spasenje* donesen je 1976. godine te donosi raspravu o odnosu važnosti ljudskog razvoja i kršćanskog spasenja koji je posebno došao do izražaja nakon Drugog vatikanskog koncila na kojemu je velika pažnja posvećena svjetskom poretku i odnosu prema vjeri.[1125] U nastavku se raspravlja o pitanjima siromaštva i nepravde u svijetu, novim vrstama teologije te sistematskim i teološkim promišljanjima. Primjerice Bog kao oslobodilelj i čovjekovo oslobođenje.

Osmi dokument pod nazivom *Problem doktrine kršćanskog braka* donesen je 1977. godine i bavi se pitanjima braka kao institucije tijekom povijesti te u različitim civilizacijskim krugovima, sakramentom kršćanskog braka, stvaranjem i iskupljenjem pri čemu se posebna pažnja poklanja legitimnosti brak nekršćana, civilnim bakovima te neraskidivosti braka te pitanjima ponovne ženidbe.[1126]

Posljednji deveti dokument iz 1979. godine nosi naziv *Izbrana pitanja o kristologiji*.[1127] Na samom početku dokumenta objašnjen je povod za ovu raspravu. Izneseno je kako su sve brojnija pitanja i istraživanja Biblije i Kristovog života te se iznose neke ključne teze od posebnog značaja poput one kako prikupiti informacije o liku i djelu Isusa Krsta, kristološkoj vjeri i prvim koncilima, značenje kristoloških dogmi danas i slično. Ovi dokumenti (barem neki) odgovor su na neka goruća pitanja i probleme u katolicizmu.

Osim navedenih dokumenata Šeper je velik dio pozornost posvetio teološkoj misli unutar Crkve te je po potrebi reagirao u slučajevima kada je došao do zaključka da su u nekim djelima izrečena neprihvatljiva stajališta za Katoličku Crkvu. Jedan od najpoznatijih primjera ovakvih Šeperovih reakcija bila je *Deklaracija o dva djela prof. Hansa Künga,* koja je objavljena 15. veljače 1975. godine.[1128] U toj ispravi je Hans Küng prozvan i pozvan da ne

[1124] http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1975_magistero-teologia_en-.html
[1125] http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1976_promozione-umana_-en.html
[1126] http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1977_sacramento-matrimonio_en.html
[1127] http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1979_cristologia_en.html
[1128] J. Ratzinger, Kardinal Franjo Šeper, prefekt Kongregacije za nauk vjere. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti.* Ur. Ž. Tanjić. Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 62.

iznosi teze koje se odnose na stavljanje pod znaka pitanja nepogrješivost Crkve i autentičnost biskupskog nauka.

Franjo Šeper je osim Međunarodnom teološkom komisijom predsjedao i Papinskom biblijskom komisijom 1971. godine.[1129] Njegov pvi suradnik bio je tajnik Komisije belgijski biskup Albert Louis Descamps.[1130] Počevši od 1974. godine Papinska biblijska komisija je redovito jednom godišnje imala plenarna zasjedanja.[1131] U početku od 1974. do 1977. godine nije objavljen ni jedan tekst,[1132] zbog kompleksnosti materije tek je 1979. godine Komisija iznjedrila tekst koji objavljen pod nazivom *Vjera i kulture u svjetlu Biblije.*[1133]

Dakako za sve vrijeme vršenje dužnosti prefekta Kongregacije za nauk vjere, Franjo Šeper je bio aktivnim sudionikom plenarnih zasjedanja Sinode biskupa. Tako se na njezinu Drugom zasjedanju 1971. godine, na kojem su teme bile vezane uz temu pravde u svijetu i poslanju svećenika naročito istaknuo svojim izlaganjem o vrijednostima i značaju celibata.[1134] Na Trećem zasjedanju 1974. godine, na kojem je tema bila evangelizacija, nije se toliko istaknuo zbog sve većeg opterećenja u radu pri vršenju dužnosti prefekta Kongregacije za nauk vjere. Sinoda je još za vrijeme Šeperova djelovanja zasjedala 1980. godine u dva navrata. Prvom prilikom je tema bila vezana uz djelovanje nizozemskog episkopata, dok je drugo zasjedanje na jesen iste godine bilo posvećeno pitanjima braka i obitelji.[1135]

Na čelu Kongregacije za nauk vjere Šeper je u velikoj mjeri proveo reorganizaciju njezina rada prilagođavajući ga potrebama Katoličke Crkve u sadašnjem vremenu, pritom razlikujući tri područja: doktrinarno, svećeničko i bračno.[1136] Uz ovu službu, Šeper je preuzeo dužnost i u nekoliko rimskih dikasterija. Primjerice u Vijeću za izvanredne poslove Crkve, Kongregaciji za biskupe, Kongregaciji za sakramente i bogoštovlje te Kongregaciji za

[1129] T. Bertone, *Isto*, str. 92.
[1130] Albert Louis Descamps rodio se 27. lipnja 1916. godine u Escanaffesu u Belgiji. Zaređen je za svećenika 5. listopada 1941. godine. Biskupsko posvećenje primio je 3. studenog 1960. godine, postavši pomoćnim biskupom Tournaija u Belgiji te je pritom primio titulu naslovnog biskupa španjolskog Tunesa.Razrješen te dužnosti 1964. godine i otišao u Rim. Bio je sudionikom svih kioncilskih zasjedanja. Dana 21. ožujka 1973. godine imenovan je glavnim tajnikom Papisnke biblijske komisije. Umro je 15. listopada 1980. godine. (Izvor: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bdescamps.html).
[1131] Pierre Grelot, Kardinal Franjo Šeper predsjednik Papinske biblijske komisije. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Ur. Ž. Tanjić, Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 392.
[1132] P. Grelot, *Isto*, str. 394.
[1133] P. Grelot, *Isto*, str. 394.
[1134] J. Tomko, *Isto*, str. 378.
[1135] J. Tomko, *Isto*, str. 380.
[1136] J. Ratzinger, Kardinal Franjo Šeper, prefekt Kongregacije za nauk vjere. U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti.* Ur. Ž. Tanjić. Glas koncila – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 52-65.

katolički odgoj. Također, Šeper je preuzeo i mjesta predsjedanja u Međunarodnoj teološkoj komisiji i Papinskoj biblijskoj komisiji te je bio član Papinske komisije za reviziju zakonika kanonskoga prava.

Dužnost prefekta Kongregacije za nauk vjere, Franjo Šeper je obnašao do 25. studenog 1981. godine, kada je na osobni zahtjev zbog dobi i zdravstvenih razloga od strane pape Ivana Pavla II. bio umirovljen sa svih dužnosti.[1137] Franju Šepera je na mjestu prefekta Kongregacije za nauk vjere naslijedio minhenski nadbiskup i kardinal Joseph Ratzinger.[1138] Zanimljiv je detalj kako je on preuzeo ovu dužnost u vrlo sličnim okolnostima kao što ju je preuzeo i njegov prethodnik Franjo Šeper. Naime i kardinal Ratzinger je prije imenovanja, jednako tako kao i Šeper imao briljantan nastup na plenarnim zasjedanjima Sinode biskupa.[1139] Nedugo nakon toga, dana 30. studenoga 1981. godine Šeper je preminuo u Rimu.[1140]

[1137] J. Kolarič, Franjo Šeper 1960-69. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 508.
[1138] J. Ratzinger rodio se 16. travnja 1927. godine u njemačkom mjestu Marktl am Innu u Bavarskoj. Zaređen je za đakona minhenske nadbiskupije nadbiskupije 29. listopada 1950. godine, a zatim i za svećenika iste 29. lipnja 1951. godine. Posvećen je za minhenskog nadbiskupa 24. ožujka 1977. godine, da bi već 27. lipnja iste godine bio imenovan kardinalom, pritom dobivši u naslov rimsku crkvu Santa Naria Consolatrie ala Tiburtino. Zbog zapaženog djelovanja na Sinodi biskupa imenovan je od pape Ivana Pavla II. 25. studenog 1981. godine prefektom Kongregacije za nauk vjere te istodobno, predsjednikom Međunarodne teološke komisije i predsjednikom Papinske biblijske komisije, zamjenivši na tim dužnostima istodobno umirovljenog Franju Šepera. Dana 15. veljače 1982. godine razrješen je dužnosti minhenskog nadbiskupa i metropolita. Imenovan je kardinalom-biskupom Velrti-Segnija 5. travnja 1993. godine te Ostije 39. studenog 2002. godine Nakonklavam koje su održane poslje smrti pape Ivana Pavla II. 19. travnja izabran je za novog papu, uzevši ime Benedikt XVI. Na ovoj službi ostao je do 28. veljače 2013. godine kada je na vlastiti zahtjev, zbog dobi i zdravstvenih prilika s dotad povjerene mu dužnosti razrješen. (Izvori: http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bratz.html i http://-www.gcatholic.org/hierarchy/pope/B16.htm).
[1139] J. Tomko, *Isto*, str. 380.
[1140] AAS, 74 [1982] 80.

6. Zaključak

Franjo Šeper nedvojbeno je bio jedna od najistaknutijih osoba Katoličke crkve u Hrvatskoj. Promatrajući tijek njegova napredovanja od vršenja dužnosti odgajatelja novih naraštaja svećenika i rektora sjemeništa, službe koadjutora, preko rezidencijalnog nadbiskupa i metropolita, primanja kardinalske časti te u konačnici imenovanja na jednu od najodgovornijih dužnosti u Crkvi, na mjestu prefekta Kongregacije za nauk vjere, jasno dolazi do izražaja njegova sposobnost i znanje na osnovu kojeg je dobio sve ove vrlo odgovorne zadaće.

Šeper je imenovanjem na dužnost prefekta spomenute Kongregacije postao *de facto* desna ruka Rimskog biskupa. Njegovo značenje je bilo iznimno za Crkvu u svijetu, ali još više za njezin ogranak u Hrvatskoj. Šeper je bio najviše rangiran Hrvat u okrilju Katoličke Crkve ikada. Što je posebno važno, upravo je Šeperu bilo povjereno provođenje ključnih smjernica Drugog vatikanskog koncila u svakodnevni život Crkve. Prema nekima, Franjo Šeper je bio progresivni reformist, za razliku od njegovog prethodnika kardinala Ottavianija koji je označen kao konzervativac. Međutim on je bio jedino i isključivo realist nastojeći da Crkva djeluje što adekvatnije suvremenim potrebam čovjeka i društva. Proučavanjem njegova djelovanja uočljivo je kako nije bio borac poput njegova prethodnika kardinala Alojzija Stepinca te također nije bio niti „miljenik narodnih masa“ poput njegova nasljednika kardinala Franje Kuharića. Šeper je bio vrijedni radnik na dobrobit Crkve, djelujući pritom tiho, temeljito i sustavno.

Šeperovo način djelovanja ponajbolje se može razabrati u odnosima s komunističkim režimom koji je bio na vlasti u Jugoslaviji. On naime nije odustao od stajališta svog prethodnika kardinala Stepinca te se ni po čemu nije razlikovao od njega. Međutim on je imao puno pomirljiviji pristup i nastojao je izbjegavati izravne sukobe s režimom, jer je uvidio kako oni ne donose ploda u odnosima s državnim vlastima koje su priželjkivale sukobe kako bi ih iskoristile kao povod za nerješavanje crkvenih problema i potreba, što su vješto koristili za vremena Stepinčeva nadbiskupstva. Strpljivost je bila velika Šeperova vrlina. Zbog ovih detalje ni komunističke vlasti nisu bile potpuno nezadovoljne imenovanjem Šepera na mjesto zagrebačkog nadbiskupa, jer i njima je nakon Drugog svjetskog rata, u jeku blokovske podjele u svijetu, i nastajanja pokreta Nesvrstanih zemalja trebao dobar ugled u svijetu te im svakako nije trebalo ponavljanje povijesti crkveno-državnih odnosa iz vremena sudskog procesa i

zatvaranja kardinala Stepinca. Sve to zajedno postupno je dovodilo do novih modaliteta odnosa Crkve i države.

Potpuno razumijevanje crkveno-državnih odnosa dakako bilo je uvjetovano poznavanjem obiju strana, i crkvene i državne. Zbog toga je bilo potrebno podjednako upoznati komunističke nazore jugoslavenskog režima te ih usporediti sa djelovanjem i poslanjem Crkve. Naime iz crkvenog poslanja proizlazi njezin pastoral među vjernicima širom svijeta. Zbog toga se pojavio sukob između te dvije strane, ideološki dakako. Crkva nije dopuštala uplitanje državnih vlasti u bilo koji vid njezina djelovanja, dok jednako tako državne vlasti, u čvrstom uvjerenju kako Crkva želi imati utjecaj na društveno-politička gibanja u društvu, nikako nije htjela dopustiti punu slobodu djelovanja. Upravo ova okolnost učinila je Šeperovo djelovanje na mjestu zagrebačkog nadbiskupa i predsjednika Biskupske konferencije vrlo izazovnim. On se dakako pokazao dorastao zadatku te je izvukao gotovo maksimum u datim okolnostima.

Na osnovu podrobnog istraživanja Šeperova crkvenog djelovanja ustanovljeno je kako pod utjecajem Drugog vatikanskog koncila nije došlo do promjene njezina odnosa prema komunizmu, kao društvenom poretku već je samo ukazano na činjenicu i uzroke njegove pojave i postojanja. Shodno tome u duhu koncilskih odluka, a na dobrobit cjelokupne Crkve započet je dijalog s predstavnicima tog društvenog poretka, kako u svijetu tako i u Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji. Cilj tog dijaloga je bilo postizanje najboljeg moguće rješenja za djelovanje Crkve na prostorima i u zemljama koje su se nalazile pod komunizmom, za vrijeme dokle god je ovaj društveni poredak u njima prisutan. Ovaj pristup bio je alternativa dotadašnjeg zatvaranja Crkve i njezina trpljenja sustavnih progona, kojima se nije nazirao kraj. Dakako, i u vremenu dijaloga i oblika sporazumijevanja kao što je bio Protokol iz 1966. godine s jugoslavenskim vlastima, nisu prestali različiti oblici progona Crkve, ali joj je službeno priznat subjektivitet od strane režima te joj je konačno priznata vlast rimskog pape.

Jednako kao i cjelokupna Katolička Crkva i njezin predvodnik kardinal Franjo Šeper nije promijenio svoje stajalište o komunizmu i komunističkim vlasti. On je, jednako kao i cijela Crkva, nastojao pomirljivim pristupom, polako ali sigurno popravljati status Crkve u društvu. Crkva je pod njegovim vodstvom uspijevala dobiti prostor za izdavačku djelatnost, koja je bila zalogom za pravovremeno informiranje svećenstva i vjernika o aktualnim problemima i događajima u Crkvi, kako u Hrvatskoj tako i u cijelom svijetu. To je omogućilo širenje koncilske misli te njezino otvaranje prema svijetu. Šeper je jednako tako uspio

obnoviti i izgraditi pojedine crkvene objekte što ranije nije bilo moguće. Uspio je revitalizirati odgojno-obrazovne institucije Crkve, koje su ranije bile u puno težem stanju. U konačnici osovio je na noge i ojačao Crkvu te ju osigurao iznimnim povećanjem mladeži koja se odlučila za sjemenišni odgoj i svećenički poziv, osiguravajući pritom zalog svjetlije budućnosti Crkve. Sve navedeno, kao i mnogobrojni drugi vidovi Šeperova rada, ukazuju kako on nije promijenio svoje stajalište prema režimu, već samo pristup.

Na osnovi istražene dokumentarne građe koja nam daje pregled promišljanja, stajališta i djelovanja komunističkog režima u Jugoslavije može se zaključiti kako on nije u potpunosti razumijevao cilj i smisao Drugog vatikanskog koncila. Boljka tog režima je bila stajalište kako sve u svijetu ima svoju političku osnovu, koja je u osnovi samo vanjska manifestacija svih ostalih ciljeva u društvu. Dakako, to se temeljilo na činjenici kako komunistički režim nije poznavao i priznavao postojanje vjere i religije, a samim time i vjerskog i religijskog aspekta u životu ljudi i društva. Time je bio onemogućen u razumijevanju poslanja vjerske zajednicu, u ovom slučaju Katoličke Crkve te je sve pa i njezine koncilske odluke isključivo tretirao kroz vid političkog djelovanja. Samim tim režim nije razumio niti promjene unutar Crkve koje su se dogodile nakon Koncila, kako u svijetu tako i u Hrvatskoj. Epilog svega bilo je buđenje Crkve i njezina postkoncilska obnova, koja je rezultirala njezinim jačanjem, dok je istovremeno režim sve više bivao istrošen te se u konačnici urušio dva desetljeća kasnije.

Na osnovi istražene građe komunističkih vlasti može se zaključiti kako one nisu imale iskrenu namjeru poboljšanja crkveno-državnih odnosa. To se najbolje vidi u dokumentima koji iznose detalje njihova taktiziranja prema Crkvi te konstantna potraživanja i zahtjeve, dok za uzvrat nisu nudili ništa, ili gotovo ništa. Takav pristup se ponajviše može uočiti u pregovorima sa Svetom Stolicom. Jedini cilj vladajućeg režima koji ih je vodio u pravcu dijaloga sa predstavnicima Crkve bio je poboljšanje međunarodnog ugleda Jugoslavije u svijetu. Upravo ta činjenica se zorno može uočiti u njihovim prepiskama, dokumentima i razgovorima. U njima se jasno daje do znanja kako im je jedino bilo stalo do toga kako će taj dijalog biti predstavljen u javnosti. I upravo to kao misao vodilja režima pokazuje kako im samo poboljšanje položaja Crkve nije bilo ni najmanje važno.

Nakon svega navedenog može se ustvrditi kako je Katolička Crkva u Hrvatskoj, u tadašnjoj Jugoslaviji, predvođena nadbiskupom kardinalom Franjo Šeper te uz budnu brigu i skrb Svete Stolice i njezina poglavara pape uspjela u datim okolnostima postići napredak. Taj

napredak se možda ne čini velikim iz današnje perspektive, međutim u ono vrijeme je bilo itekako važan i značajan.

Na koncu treba posebno istaknuti dva bitna detalja. Prvi nam kazuje o Šeperovoj veličini koja se ogleda u činjenici da danas iza njega ne stoje kontraverze, što je iznimno bitan detalj ako se uzme u obzir koje je sve značajne dužnosti vršio u katoličkoj Crkve te da je *de facto* on bio taj koji je kao prefekt Kongregacije za nauk vjere bio najodgovorniji za pravilnu primjenu koncilskih odluka. Drugi detalj jest taj da će ova disertacije bar malo pomoći u boljem poznavanju i proširenosti znanja o ovoj izuzetnoj crkvenoj ličnosti hrvatskog naroda, o kojoj izvan kruga Crkve i povijesne struke vrlo mali broj ljudi nešto zna, što je svakako potrebno mijenjati.

Popis službenih glasila, arhivskih izvora i tiskovina

I. Službena glasila Crkve i Države:

1. Acta Apostolicae Sedis (A.A.S.), Vatikan;
2. Informativni bilten Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama IVS NR/SR Hrvatske, Zagreb;
3. Narodne novine NR/SR Hrvatske, Zagreb;
4. Službeni list FNR/SRF Jugoslavije, Beograd;
5. Službeni vjesnik Nadbiskupije zagrebačke (SVNZ), Zagreb;

II. Arhivski izvori

1. Fond 0310; Komisija za odnose s vjerskim zajednicama Izvršnoga vijeća Sabora Narodne/Socijalističke Republike Hrvatske (KOVZ); Hrvatski državni arhiv (HDA);
2. Fond 1220; Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske (CK SKH).; HDA;
3. Fond 1228; Republička konferencija Socijalističkoga saveza radnoga naroda Hrvatske (RK SSRNH).; HDA;
4. Fond 1561; Republički sekretarijat unutrašnjih poslova Službe državne sigurnosti Socijalističke Republik Hrvatske (RSUP SDS SRH).; HDA;
5. Fond 1342; Društvo katoličkih svećenika Socijalističke Republike Hrvatske (DKS SRH).; HDA;
6. Fond 1409; Savjet Izvršnog vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske za odnose s inozemstvom (S-IVS-SRH-INO).; HDA;
7. Fond Nadbiskupskoga duhovnog stola (NDS).; Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (NAZ);
8. Fond Tajničkoga ureda nadbiskupa Franje Šepera (TUNFŠ).; NAZ;
9. Fond Osobne ostavštine Franje Šepera (OOFŠ).; NAZ;
10. Fond br. 33: Franjo Šeper (FŠ); Arhiv Papinskog hrvatskog zavoda svetoga Jeronima (APHZSJ);

III. Ostala glasila i tiskovine

1. AKSA – aktualnosti Kršćanske sadašnjosti, Zagreb;
2. Borba, politički dnevnik Komunističke partije / Saveza komunista Jugoslavije, Zagreb;
3. Glas Koncila, katolički tjednik, Zagreb;
4. L'Osservatore Romano, informativni dnevnik, Vatikan;
5. New York Times, New York;
6. Politika, Beograd;
7. Večernji list, Zagreb;
8. Vjesnik – Glasnik Staleškog društva katoličkih svećenika NR/SR Hrvatske, Zagreb;
9. Vjesnik, politički dnevnik, Zagreb;
10. VUS – Vjesnik u srijedu, politički tjednik, Zagreb;

Popis literature

1. AKMADŽA, Miroslav, Razgovori zagrebačkog nadbiskupa dr. Franje Šepera sa predsjednikom Komisije za vjerska pitanja NRH Stjepanom Ivekovićem (1960-1963), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu,* 34-35-36/2002-2004, 1, str. 245.-281.
2. AKMADŽA, Miroslav, *Oduzimanje imovine katoličke crkve i crkveno-državni odnosi od 1945. do 1966. Primjer Zagrebačke nadbiskupjie*, Tkalčić – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 2003.
3. AKMADŽA, Miroslav, Staleško društvo katoličkih svećenika Hrvatske u službi komunističkog režima, *Tkalčić*, 7/2003, 7, str. 47.-156.
4. AKMADŽA, Miroslav, Politika državnih vlasti prema vjerskim školama u Zagrebačkoj nadbiskupiji 1945.-1966.,*Tkalčić*, 7/2003, 7, str. 157.-196.
5. AKMADŽA, Miroslav, Uzroci prekida diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije 1952. godine, *Croatia christiana periodica*, 1, 52/2003, str. 171.-202.
6. AKMADŽA, Miroslav, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.*, Otokar Keršovani, Rijeka, 2004.
7. AKMADŽA, Miroslav, Ometanje i zabrane vjeronauka od strane komunističkog režima u Zagrebačkoj nadbiskupiji od 1945. do 1966., *Tkalčić*, 8/2004, 8, str. 347.-443.
8. AKMADŽA, Miroslav, The position of Catholic Church in Croatia 1945-70., *Review of Croatian History*, 1/2006, 1, str. 89.-115.
9. AKMADŽA, Miroslav, Uloga biskupa Josipa Lacha u Crkveno-državnim odnosima 1945.-1962., *Tkalčić*, 10/2006, 10, str. 283.-374.
10. AKMADŽA, Miroslav, *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji, svezak I., 1945.-1952.*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije – „Tkalčić" – Hrvatski institut za povijest, podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb – Slavonski Brod, 2008.
11. AKMADŽA, Miroslav, Staleško udruženje katoličkih svećenika u Hrvatskoj u službi komunističkog režima, *Dijalog povjesničara – istoričara*, 2008, str. 25.-43.
12. AKMADŽA, Miroslav, *Franjo Šeper – mudrošću protiv jednoumlja*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije – „Tkalčić", Otokar Keršovani, Rijeka – Zagreb, 2009.
13. AKMADŽA, Miroslav, Fond pape Ivana XXIII. i gradnja crkava u Zagrebu, *Tkalčić* – Godišnjak Društva za povijesnicu Zagrebačke nadbiskupije, 13/2009., 1, str. 7.-108.

14. AKMADŽA, Miroslav, *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji, svezak II., 1953.-1960.*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije – „Tkalčić“ – Hrvatski institut za povijest, podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb – Slavonski Brod, Zagreb, 2010.
15. AKMADŽA, Miroslav, Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji, svezak II., 1961.-1964., Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije – „Tkalčić“ – Hrvatski institut za povijest, podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb – Slavonski Brod, Zagreb, 2012.
16. AKMADŽA, Miroslav, Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980. Despot Infinitus d.o.o. i Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb - Slavonski Brod, 2013.
17. ALEXANDER, Stella, Church and State in Yugoslavia since 1945, London – Melbourne, 1979.
18. BAKOVIĆ, Anto, *Hrvatski martirologij 20. stoljeća*, Zagreb, 2007.
19. BARBERINI, Giovanni, *La politica del dialogo*, il Mulino, Bologna, 2008.
20. BATELJA, Juraj, *Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata. Knjiga 1. Životopis*, Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb, 2010.
21. BATELJA, Juraj, Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evanđelja ljubavi. Knjiga 3 Dokumenti II, br. 400.-691. (1944.-1998.), Zagreb, 2010.
22. BATELJA, Juraj; ŠANJEK, Franjo, Alojzija Stepinac 1937-1960.; U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi,* Zagreb, 1995., str. 494.-501.
23. BENIGAR, Aleksa, *Alojzije Stepinac – hrvatski kardinal*, Glas koncila i Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1993.
24. BERTONE, Tarcisio, Kardinal Franjo Šeper predsjednik Međunarodne teološke komisije (MTK) i Papinske biblijske komisije (PBK); U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 70.-103.
25. BOECKH, Katrin, Stepinac i Tito – o religijskoj represiji u Jugoslaviji; U: *Kardinal Stepinac – Svjedok istin. Zbornik radova s međunarodnoga simpozija povodom 10. obljetnice beatifikacije bl. Alojzija kardinala Stepinca.*, Zagreb, 2009., str. 295.-308.
26. BOGDAN, Jure, Pokrovitelji, poglavari i pitomci Zavoda Svetog Jeronima. U: Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima (1901.-2001.). Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskoga hrvatskog zavoda svetog Jeronima, Rim, 2001., str. 899-977.

27. BRAJŠA, Jelena, Kardinal Franjo Šeper – obnovitelj Caritasa Zagrebačke nadbiskupije; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 288.-289.
28. Brat RICHARD, Kardinal Franjo Šeper i Zajednica Taize; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 298.-301.
29. BUCHENAU, Klaus, Orthodoxie und Katholizismus in Yugoslawien 1945-1991., Wiesbaden, 2004.
30. BUCHENAU, Klaus, *Kaempfende Kirchen. Jugoslawiens religioese Hypothek*. Frankfurt am Main, 2006.
31. CARBONE, Vicenzo, Kardinal Franjo Šeper kao koncilski otac; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*, Zagreb, 2003., str. 362.-367.
32. CASAROLI, Agostino, *Mučeništvo strpljivosti. Sveta Stolica i komunističke zemlje 1963-1989*, Zagreb, 2001.
33. CVRLJE, Vjekoslav, Vatikan u suvremenom svijetu, Zagreb, 1980.
34. CVRLJE, Vjekoslav, Vatikan u suvremenom svijetu, Zagreb, 1980.
35. CVRLJE, Vjekoslav, Znameniti Hrvati pri Svetoj Stolici, Zagreb, 2004.
36. ČAPEK, Velimir, Kardinal Franjo Šeper kao student, nadbiskupski tajnik i rektor Bogoslovnog sjemeništa; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*, Zagreb, 2003., str. 219.-231.
37. DAMIŠ, Ivan, *Ulomci za povijest Crkve u Hrvata*, Zagreb, 1995.
38. De MATTEI, Roberto, Kardinal Stepinac i komunizam; U: *Kardinal Stepinac – Svjedok istin. Zbornik radova s međunarodnoga simpozija povodom 10. obljetnice beatifikacije bl. Alojzija kardinala Stepinca.,* Glas koncila, Zagreb, 2009., str. 285.-294.
39. DOGAN, Nikola, Kardinal Franjo Šeper i Gaudimu et Spes; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 196.-218.
40. FRID, Zlatko, Religija u samoupravnom socijalizmu, Zagreb, 1971.
41. GOLUŽA, Božo, *Povijest Crkve*, Mostar, 1998.
42. GOLUŽA, Božo – LUČIĆ, Ivica, Katholische Kirche in Bosnien-Herzegowina und Kroatien in der Zeit der kommunistischen Diktatur (1945-1990); U: *Die Katolische Kirche in Mitteleuropa nach 1945 bis zur Gegenwart,* Wien, 2006., str. 29.-64.

43. GRAHEK RAVANČIĆ, Martina, *Bleiburg i Križni put 1945. Historiografija, publicistika i memoarska literatura*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2009.
44. GRELOT, Pierre, Kardinal Franjo Šeper predsjednik Papinske biblijske komisije; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 392.-397.
45. HARRIS, Robin, Blaženi Alojzije Stepinac i totalitaristi; U: *Kardinal Stepinac – Svjedok istin. Zbornik radova s međunarodnoga simpozija povodom 10. obljetnice beatifikacije bl. Alojzija kardinala Stepinca.,* Glas koncila, Zagreb, 2009., str. 321.-332.
46. HRABOVEC, Emilia, Sveta Stolica, istočna Europa i početci hladnoga rata; U: *Kardinal Stepinac – Svjedok Istine. Zbornik radova s međunarodnoga simpozija povodom 10. obljetnice beatifikacije bl. Alojzija kardinala Stepinca.,* Glas koncila, Zagreb, 2009., str. 261.-284.
47. KAJINIĆ, Josip, Analiza prikaza komunističkog društvenog sustava u časopisu Život za vrijeme uredništva Stjepana Tomislava Poglajena (1937.-1941.), Časopis za suvremenu povijest, 41/2009., 3., str. 687.-699.
48. KAJINIĆ, Josip, Stjepan Tomislav Poglajen o nacionalsocijalizmu u časopisu Život (1937.-1941.), *Časopis za suvremenu povijest*, 42/2010., 2., str. 433.-445.
49. KOLAR, Mira, Antifašistička borba u Hrvatskoj i nastanak Federalne Države Hrvatske, U: Povijest Hrvata, svezak III. Od 1918. do danas, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 247.;
50. KOLAR, Mira, Antifašistička borba u Hrvatskoj i nastanak Federalne Države Hrvatske, U: *Povijest Hrvata, svezak III. Od 1918. do danas*, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 191.-249.;
51. KOLARIĆ, Juraj, Franjo Šeper 1960.-1969.; U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi,* Zagreb, Školska knjiga, 1995., str. 503.-508.
52. KOLARIĆ, Juraj, Franjo Kuharić 1970.; U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi, Zagreb*, 1995., str. 511.-520.
53. KOLARIĆ, Juraj, Kardinal Franjo Šeper kao nadbiskup koadjutor i nadbiskup zagrebački; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 104.-132.
54. KOŠIĆ, Vlado, Kardinal Franjo Šeper i Dogmatska konstitucija o Crkvi Drugog vatikanskog sabora Lumen gentium; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 159.-171.
55. KOŠIĆ, Vlado, Il contributo del Cardinale Franjo Šeper al Concilio Vaticano II – Sacrosantum Concilium, Lumen Gentium, Dei Verbum, Gaudium et Spes; U: *Veritatem*

facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti, Zagreb, 2003., str. 350.-361.

56. KOŽUL, Stjepan, *Spomenica žrtvama ljubavi Zagrebačke nadbiskupije*, Zagrebačka nadbiskupija – Prometej, Zagreb, 1992.
57. KOŽUL, Stjepan, *Martirologij Crkve zagrebačke*, Zagreb, 1998
58. KOŽUL, Stjepan, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*, Zagreb, 2008.
59. KRIŠTO, Jure, Odjek građanskoga rata u Španjoslkoj (1936.-1939.) u Hrvatskoj, *Časopis za suvremenu povijest*, 40/2008., 3, str. 1033-1044.
60. KRIŠTO, Jure, *Katolička crkva u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941. – 1945., svezak I.*, Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, Zagreb, 1998.
61. KRIŠTO, Jure, Riječ je o Bosni, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2008., str. 315–347.
62. KRIŠTO, Jure, Marxist Critique of Religion and Croatian Catholic Culture; *Journal of Ecumenical Studies*, 22/1985., 3, str. 474.-486.
63. KRIŠTO, Jure, Neki povijesni izvori totalitarizma XX. stoljeća, *Obnovljeni život*, 51/1996., 1.2, str. 5.-13.
64. KRIŠTO, Jure, Katolička crkva u totalitarizmu: 1945-1990., razmatranja o Crkvi u Hrvatskoj pod komunizmom, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997., str. 48.
65. KRIŠTO, Jure, Katolička crkva u hrvatskoj politici u 20. stoljeću, U: *Hrvatska politika u XX. stoljeću: zbornik radova*, Zagreb, 2004., str. 95.-118.
66. KRIŠTO, Jure, The Catholic Church in Croatia and Bosnia-Herzegovina in the Face of Totalitarian Ideologies and Regimes, U: *Religion under Siege*, Vol I., *The Roman Catholic Church in Occupied Europe (1939-1950),* Leuven – Paris – Dudley, 2007., str. 39.-92.
67. KRIŠTO, Jure, »Korisne budale, svjesni suradnici ili mudri manipulatori«, Fra Ferdo Vlašić vizionar i patnik, spomenica u povodu desete obljetnice smrti (1995.–2005.), Naša ognjišta, Tomislavgrad, 2005., str. 81–101.
68. KURELAC, Brigita, Katehetski rad kardinala Franje Šepera; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*, Zagreb, 2003., str. 232.-239.
69. LEHMANN, Karl, Kardinal Franjo Šeper, predsjednik Međunarodne teološke komisije; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 384.-391.
70. LUČIĆ, Ivan, Progon katoličke crkve u Bosni i Hercegovini u vrijeme komunističke vlasti (1945.-1990.), *Croatia christiana periodica*, 2, 69/2012., str. 105.-144.

71. MATAUŠIĆ, Juraj Mirko, Katolički tisak u Zagrebačkoj nadbiskupiji; U: *Zagreb i Zagrebačka biskupija (1094.-1994.)*, Zagreb, 1995., str. 649.-660.
72. MATAUŠIĆ, Juraj Mirko, Prihvat Drugog vatikanskog koncila u Hrvatskoj na primjeru katoličkog tiska i odnosa Crkve prema medijima; *Časopis za suvremenu povijest,* 38/2006, 2, str. 499.-521.
73. MATICKA, Marijan, Agrarna reforma i kolonizacija (1945.-1948.) i njihov odraz na nacionalni sastav pučanstva u koloniziranim krajevima Hrvatske, U: *Povijest Hrvata, svezak III. Od 1918. do* danas, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 305.-313.;
74. MATKOVIĆ, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije: 1918-1990-2003*, Zagreb, 2003.
75. MERCIER, Jacques, *Povijest Vatikana*, Barbat, Zagreb, 2001.
76. MIKLENIĆ, Ivan, Kardinal Franjo Šeper – utemeljitelj katoličkoga lista "Glasa koncila"; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 253.-261.
77. MIŠČIN, Daniel, *Temelji diplomacije Svete Stolice*, Zagreb, 2006.
78. NAGY, Božidar, Kardinal Franjo Šeper i sluga božji Ivan Merz*;* U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*, Zagreb, 2003., str. 302.-308.
79. *Okrugli stol*, U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*, Zagreb, 2003., str. 308.-323.
80. *Opći religijski leksikon*. Ur. Adalbert Rebić. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002.
81. PAVUNIĆ, Marija, Kardinal Franjo Šeper i Svjetovni institut suradnica Krista Kralja; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*, Zagreb, 2003., str. 283.-287.
82. PERIĆ, Ivo*, Od neposrednog hrvatskog poraća do donošenja Ustava Narodne Republike Hrvatske, U: Povijest Hrvata, svezak III. Od 1918. do danas, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 275.;*
83. PERIĆ, Ivo, Konfiskacije, sudski procesi i nacionalizacija, U: *Povijest Hrvata, svezak III. Od 1918. do* danas, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 296.-304.;
84. PERIĆ Ivo, Pod teretom staljinizma i nakon sukoba sa Staljinom, U: *Povijest Hrvata, svezak III. Od 1918. do* danas, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 314.-324.;
85. PERIĆ, Ratko, »Biskupski delegat Majić i ilegalno svećeničko 'Udruženje'«, Sluga dobri i vjerni, Biskupski ordinarijat Mostar, Mostar, 1998.

86. RADELIĆ, Zdenko, Hrvatska i Jugoslavija 1945-1991., *Historijski zbornik*, 56-57/2003-2004, 56-57, str. 165.-170.
87. RADELIĆ, Zdenko, Croatia 1945-1991, *Review of Croatian History*, 1/2006, 1, str. 13.-26.
88. RADELIĆ, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945-1991.: od zajedništva do razlaza*, Zagreb, 2006.
89. RADIĆ, Radmila, Politička ideologija kao sekularna religija i njena integrativna funkcija, *Dijalog povjesničara-istoričara*, 2001., str. 467.-483.
90. RADIĆ, Radmila, *Država i verske zajednice 1945-1970, svezak I.*, Beograd, 2002.
91. RADIĆ, Radmila, *Država i verske zajednice 1945-1970, svezak II.*, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2002.
92. RADOSAVLJEVIĆ, Peđa, *Odnosi između Jugoslavije i Svete Stolice 1963 – 1978.*, Beograd, 2012.
93. RAMET, Petra Sabrina, *Cross and commissar: the politics of religion in Eastern Europe and USSR*, Bloomington, 1987.
94. RAMET, Petra Sabrina, Religion and Nationalism in Yugoslavia; U: Religion and nationalism in Soviet and Eastern politics, Bloomington, 1989., str. 149.-169.
95. RAMET, Petra Sabrina, Three Yugoslavias: State building and legitimation, 1918-2005, Bloomington, 2006.
96. RATZINGER, Joseph, *Kardi*nal Franjo Šeper, prefekt Kongregacije za nauk vjere*;* U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti, Zagreb*, 2003., str. 52.-69.
97. RAZUM, Stjepan, Franjo Šeper: prilozi za životopis ili izabrane isprave o duhovnosti, službama i častima, *Tkalčić,* 5/2001, 5, str. 317.-463.
98. RAZUM, Stjepan, Franjo Kuharić (15. IV. 1919.-11.III.2002.): biskupsko imenovanje i prva godina biskupovanja (1964.), *Tkalčić*, 8/2004, 8, str. 495.-509.
99. REBIĆ, Adalbert, Kardinal Franjo Šeper, pokretač "Svećeničkoga tjedna" kao sredstva stalne svećeničke izobrazbe; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti*, Zagreb, 2003., str. 246.-252.
100. ROTER, Zdenko, Katoliška cerkev in Država v Jugoslaviji, Ljubljana, 1976.
101. SIROVEC, Stjepan, *Hrvati i Germanicum. U povodu 450. obljetnice Papinskog zavoda Germanicum et Hungaricum u Rimu*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove -. Hrvatski povjesni institut, Zagreb, 2004.

102. SPEHNJAK, Katarina, Tumačenje Protokola o odnosima Jugoslavije i Vatika-na iz 1966. u političkoj javnosti Hrvatske, *Dijalog povjesničara-istoričara,* 3, 2001, str. 474.-485.

103. SRAKIĆ, Marin, U ime naroda!: proces protiv profesora, svećenika i bogoslova Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu 1959.-1960., *Diacovensia: teološki prilozi,* 2/1994, 1, str. 23.-57.

104. STANKOVIĆ, Vladimir, *Zapisi o kardinalu Šeperu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.

105. STANKOVIĆ, Vladimir, Kardinal Franjo Šeper i hrvatska inozemna pastva; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 290.-294.

106. STANKOVIĆ, Vladimir, Kardinal Franjo Šeper – biografski profil; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 340.-349.

107. STEHLE, Hansjakob, *Eastern Politics of the Vatican 1917-1979*., Athens, 1981.

108. ŠANC, Franjo, Na izvorima dijalektičkog materijalizma, *Život,* 18/1937., 9-10, str. 420.

109. ŠANJEK, Franjo, Crkva u Hrvata 1918.-1941.; U: *Povijest Hrvata, svezak III, od 1918. do danas,* Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 115.-123.

110. ŠANJEK, Franjo, Kardinal Franjo Šeper i njegovo djelovanje u odnosima Crkve i države (Protokol Svete Stolice i SFRJ, 25. lipnja 1966.); U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 133.-141.

111. ŠAŠKO, Ivan, Kardinal Franjo Šeper i Sacrosanctum concilium; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 142.-158.

112. ŠEPER, Franjo, Teološka izobrazba svećenika prema II. Vatikanskom koncilu, *Bogoslovska smotra*, 36/1966., 2, str. 157.-169.

113. ŠEPER, Franjo, Skolastika u svijetlu II. Vatikanskog koncila, *Bogoslovska smotra*, 36/1966., 3-4, str. 529.-534.

114. ŠEPER, Franjo, Dokumenti Sinode biskupa u današnjoj situaciji na području teologije, *Bogoslovska smotra*, 38/1968., 1, str. 6.-12.

115. ŠEPER, Franjo, Crkva je „communio“ – zajedništvo svih vjernika, *Bogoslovska smotra*, 58/1989., 4, str. 149.-157.

116. *Šeper. Građa za životopis, svezak I.*, Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982.

117. *Šeper. Građa za životopis, svezak II.,* 1983.

118. TAMHINA, Stella, Kardinal Franjo Šeper ustanovitelj Centra za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije "Kršćanska sadašnjost; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 262.-270.

119. TANJIĆ, Željko, Doprinos zagrebačkoga nadbiskupa Franje Šepera izradbi Dogmatske konstitucije Dei Verbum; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 172.-195.

120. TENŠEK, Tomislav Zdenko, Kardinal Franjo Šeper i osnivanje znanstveno nastavnih instituta Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*;* U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 271.-282.

121. TOMKO, Josef, Doprinos kardinala Franje Šepera Sinodi biskupa; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 368.-383.

122. TROGRLIĆ, Stipan, Istarska svećenička udruženja – Zbor svećenika sv. Pavla za Istru i Društvo svećenika sv. Ćirila i Metoda u Pazinu (1945. – 1952.), *Croatia christiana periodica*, 61/2008., 1., str. 123-150.

123. TURČINOVIĆ, Josip,, "Kršćanska sadašnjost" u pokoncilskoj obnovi. U: *Kršćanska sadašnjost u misli svojih utemeljitelja; tijekom razvitka i djelovanja u vremanu: zbornik radova,* Zagreb, 2008, str. 71.- 82.

124. VIDOVIĆ, Mile, *Povijest Crkve u Hrvata*, Split, 1996.

125. VITKOVIĆ, Stanislav, (Ne)zaboravljeni hrvatski kardinal, *Marulić: hrvatska književna revija,* 29/1996, 1, str. 5.-11.

126. VITKOVIĆ, Stanislav, Moje sjećanje na Kardinala Šepera, *Marulić: hrvatska književna revija,* 38/2005, 6, str. 1042-1047.

127. *Zakonik kanonskog prava*. Glas koncila, Zagreb, 1996.

128. ŽLEBEČIĆ, Alojzije, Kardinal Franjo Šeper kao župnik Krista Kralja u Zagrebu; U: *Veritatem facientes in caritate: zbornik radova Međunarodnoga simpozija o kardinalu Franji Šeperu povodom 20. obljetnice smrti,* Zagreb, 2003., str. 240.-245.

Popis Internet izvora

1. *http://archive.hsscol.org.hk/Archive/database/document/C020.htm*, 22.09.2012.
2. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/baksa.html*, 10.09.2012.
3. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/balau.html*, 10.09.2012.
4. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/barneric.html*, 10.09.2012.
5. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbanic.html*, 10.09.2012.
6. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbaua.html*, 10.02.2013.
7. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbaue.html* , 10.02.2013.
8. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bberan.html* 22.09.2012.
9. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbezm.html*, 22.09.2012.
10. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbong.html*, , 10.02.2013.
11. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bottaa.html*, 22.09.2012.
12. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbovone.html*, 10.02.2013.
13. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbozanic.html*, 22.09.2012.
14. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbrownemi.html*, 10.02.2013.
15. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbukatko.html*, 10.02.2013.
16. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bburic.html*, 10.02.2013.
17. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbuto.html*, 22.09.2012.
18. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcanali.html*, 10.09.2012
19. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcasaroli.html*, , 22.09.2012.
20. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcekada.html*, 10.09.2012
21. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcicog.html*, 10.09.2012
22. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bzvek.html*, 10.09.2012
23. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bcule.html*, 10.09.2012
24. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bdescamps.html*, 10.02.2013.
25. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bdrask.html*, 10.02.2013.
26. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bdrzecnik.html*, 10.02.2013.
27. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bfranic.html*, 10.02.2013.
28. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bgark.html*, 22.09.2012.
29. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bgrmic.html*, 10.02.2013.
30. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bgugic.html*, 10.02.2013.
31. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bhamer.html*, 22.09.2012.
32. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bhaulik.html* , 10.02.2013.

33. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bheimbb.html, 10.02.2013.
34. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bherbut.html, 22.09.2012.
35. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bhurleyj.html, 25.09.2012.
36. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bjenko.html, 25.09.2012
37. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkoksa.html, 18.09.2012.
38. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkos.html, 18.09.2012.
39. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkonig.html , 25.09.2012
40. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkuharic.html, 25.09.2012
41. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/blach.html, 18.09.2012.
42. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/blenic.html, 25.09.2012
43. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bmontini.html, 25.09.2012
44. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bnezic.html, 25.09.2012
45. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/boblak.html, 25.09.2012
46. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpalica.html , 18.09.2012.
47. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpavlisic.html, 18.09.2012.
48. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpernek.html, 18.09.2012.
49. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bphilippe.html, 18.09.2012.
50. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpichler.html, 18.09.2012.
51. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpogacnik.html , 18.09.2012.
52. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpuljic.html, 18.09.2012.
53. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bpusic.html, 18.09.2012.
54. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bratz.html,12.06.2013.
55. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/brodic.html12.01.2013.
56. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/broncalli.html 12.01.2013.
57. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/brubin.html 12.01.2013.
58. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bsalac.html 12.01.2013.
59. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bsali.html 12.01.2013.
60. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bskvorc.html 12.01.2013.
61. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bslipiy.html 16.01.2013.
62. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bsreb.html 12.01.2013.
63. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/btokie.html 12.01.2013.
64. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/btomko.html 16.01.2013.
65. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/buhac.html 12.01.2013.
66. http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bujcic.html 12.01.2013.

67. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bvidalrj.html 12.01.2013.*
68. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bvovk.html 16.01.2013.*
69. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bwojtyla.html 16.01.2013.*
70. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bwysz.html 16.01.2013.*
71. *http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bzaz.html 16.01.2013.*
72. *http://www.catholic-hierarchy.org/event/c1963.html 16.01.2013.*
73. *http://www.catholic-hierarchy.org/event/cs1965.html 16.01.2013.*
74. *http://www.catholic-hierarchy.org/event/ecv2.html 16.01.2013.*
75. *http://www.chu.cam.ac.uk/archives/collections/churchill_papers/biography/churchill_chronology.php 12.11.2011.*
76. *http://www.doctrinafidei.va/ 12.04.2013.*
77. *http://www.doctrinafidei.va/doc_dis_index.htm 12.04.2013.*
78. *http://www.doctrinafidei.va/doc_sac_index.htm 12.04.2013.*
79. *http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19741118_declaration-abortion_en.html 12.04.2013.*
80. *http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19730411_indissolubilitate-matrimonii_fr.html 12.04.2013.*
81. *http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19720502_de-fragmentis-eucharisticis_en.html* 13.04.2013.
82. *http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19720616_sacramentum-paenitentiae_en.html 12.04.2013.*
83. *http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19751229_persona-humana_en.html 12.04.2013.*
84. *http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19761015_inter-insigniores_en.html* 13.04.2013.
85. *http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19780225_norme-apparizioni_en.html* 13.04.2013.
86. *http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19790517_escatologia_en.html* 13.04.2013.
87. *http://www.doctrinafidei.va/documents/rc_con_cfaith_doc_19801020_pastoralis_actio_en.html* 13.04.2013.
88. *http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=24517, 22.11.2011.*
89. *http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=28578 , 22.11.2011.*
90. *http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3207 , 22.11.2011.*

91. http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3692 , 22.11.2011.
92. http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6165 , 22.11.2011.
93. http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=31232 , 12.3.2012.
94. http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=43764 , 22.11.2011.
95. http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=44668 , 22.11.2011.
96. http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=47352 , 22.11.2011.
97. http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4774 , 22.11.2011.
98. http://www.fdrlibrary.marist.edu/education/resources/bio_fdr.html 26.11.2011.
99. http://www.gcatholic.org/churches/cardinal/261.htm , 26.11.2011.
100. http://www.gcatholic.org/churches/rome/017.htm 26.11.2011.
101. http://www.gcatholic.org/churches/rome/178.htm 26.11.2011.
102. http://www.gcatholic.org/churches/cardinal/174.htm 26.11.2011.
103. http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/d05.htm 26.11.2011.
104. http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/d11.htm 07.12.2011.
105. http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/dd0.htm 07.12.2011.
106. http://www.gcatholic.org/dioceses/romancuria/d04.htm 07.12.2011.
107. http://www.gcatholic.org/documents/data/curia-d03.htm 10.12.2011.
108. http://www.gcatholic.org/documents/tag/china.htm 10.12.2011.
109. http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/cardP12-2.htm#472 10.12.2011.
110. http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/cardJ23-3.htm#408 07.12.2011.
111. http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/cardJ23-1.htm 10.12.2011.
112. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/beog0.htm#9012 10.12.2011.
113. http://www.gcatholic.org/dioceses/events/HR.htm 10.12.2011.
114. http://www.gcatholic.org/dioceses/former/senj0.htm 07.12.2011.
115. http://www.gcatholic.org/dioceses/former/treb0.htm 07.12.2011.
116. http://www.gcatholic.org/dioceses/former/zpao0.htm 07.12.2011.
117. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/banj0.htm 07.12.2011.
118. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/barz0.htm07.12.2011.
119. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/beog0.htm 07.12.2011.
120. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/djak0.htm 07.12.2011.
121. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/dubr0.htm 07.12.2011.
122. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/gosp0.htm 10.12.2011.
123. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/hvar0.htm 10.12.2011.
124. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/kope0.htm 10.12.2011.

125. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/koto0.htm 10.12.2011.
126. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/krkz0.htm 10.12.2011.
127. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/kriz0.htm 10.12.2011.
128. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/ljub0.htm 10.12.2011.
129. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/mari3.htm10.12.2011.
130. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/most0.htm 10.12.2011.
131. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/pore0.htm 10.12.2011.
132. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/rije0.htm10.12.2011.
133. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/rome0.htm 10.12.2011.
134. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/sibe0.htm10.12.2011.
135. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/skop0.htm 10.12.2011.
136. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/spli0.htm10.12.2011.
137. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/subo0.htm 12.12.2011.
138. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/vrhb0.htm 12.12.2011.
139. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/zada0.htm12.12.2011.
140. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/zagr0.htm12.12.2011.
141. http://www.gcatholic.org/dioceses/diocese/zren0.htm12.12.2011.
142. http://www.gcatholic.org/dioceses/former/t0790.htm 12.12.2011.
143. http://www.gcatholic.org/hierarchy/mottos.htm 12.12.2011.
144. http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/archbishops-9.htm#7101 12.12.2011.
145. http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/archbishops-2.htm#1441112.12.2011.
146. http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/cardJP2-3.htm#182 12.12.2011.
147. http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/cardPL6-1.htm 12.12.2011.
148. http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/cardP12-2.htm#466 12.12.2011.
149. http://www.gcatholic.org/hierarchy/data/cardPL6-1.htm 12.12.2011.
150. http://www.gcatholic.org/hierarchy-/pope/B16.htm 10.01.2012.
151. http://www.gcatholic.org/hierarchy/pope/J23.htm 10.01.2012.
152. http://www.gcatholic.org/hierarchy/pope/JP2.htm 10.01.2012.
153. http://www.gcatholic.org/hierarchy/pope/PL6.htm 10.01.2012.
154. http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=118&Itemid=121 10.01.2012.
155. http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=78&Itemid=74 10.01.2012.

156. *http://www.glas-koncila.hr/mak/index.php?option=com_content&view=article&id=36&Itemid=65#.UgFVVm2RFLw* 10.01.2012.
157. *http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=63684* 10.01.2012.
158. *http://istrapedia.hr/hrv/474/pazinska-apostolska-administratura/istra-a-z/* 10.01.2012.
159. *http://www.katolicki-tjednik.com/vijest.asp?n_UID=328* 10.01.2012.
160. *http://kp.rkc.si/index.php/content/display/342/zgodovina/20* 13.01.2012.
161. *http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1679* 13.01.2012.
162. *http://www.ks.hr/O-nama/Povijest-Krscanske-sadasnjosti.aspx* 13.01.2012.
163. http://ministrantdjos.weebly.com/ministrantski-leksikon.html
164. *http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1905/dec/03.htm* 13.01.2012.
165. *http://www.osijek.hr/index.php/cro/Novosti/SPOMEN-PLOCA-NA-RODNOJ-KUCI-KARDINALA-FRANJE-SEPERA* 13.01.2012.
166. *http://os-mkrleze-zg.skole.hr/?news_id=80* 13.01.2012.
167. *http://proleksis.lzmk.hr/36/* 13.01.2012.
168. *http://hol.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3207*13.01.2012.
169. *http://proleksis.lzmk.hr/10449/* 13.01.2012.
170. *http://proleksis.lzmk.hr/24446/* 13.01.2012.
171. *http://proleksis.lzmk.hr/38447/* 13.01.2012.
172. *http://proleksis.lzmk.hr/44049/* 13.01.2012.
173. *http://proleksis.lzmk.hr/47013/* 13.01.2012.
174. *http://www.romaeur.it/?id=37* 13.01.2012.
175. *http://www.santipietroepaoloroma.it/ 29.06.2012.*
176. *http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/RUSstalin.htm 29.06.2012.*
177. *http://www.sveti-jeronim.org/ 29.06.2012.*
178. *http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/29.06.2012.*
179. *http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19631204_inter-mirifica_en.html 29.06.2012.*
180. *http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_en.html 29.06.2012.*
181. *http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19641121_orientalium-ecclesiarum_en.html* 06.07.2012.
182. *http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19641121_unitatis-redintegratio_en.html*06.07.2012.

183. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651207_ad-gentes_en.html06.07.2012.
184. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651118_apostolicam-actuositatem_en.html06.07.2012.
185. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_christus-dominus_en.html06.07.2012.
186. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651118_dei-verbum_en.html06.07.2012.
187. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_en.html 06.07.2012.
188. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_cons_19651207_gaudium-et-spes_en.html 06.07.2012.
189. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_gravissimum-educationis_en.html 06.07.2012.
190. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_en.html 06.07.2012.
191. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_optatam-totius_en.html 06.07.2012.
192. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_perfectae-caritatis_en.htm 06.07.2012.
193. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651207_presbyterorum-ordinis_en.html 06.07.2012.
194. http://www.vatican.va/various/basiliche/san_paolo/index_it.html
195. http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/ 06.07.2012.
196. http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/biography/documents/hf_j-xxiii_bio_16071997_biography_en.html 06.07.2012.
197. http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/travels/documents/hf_jp-ii_hom_03101998_croazia-beatification_en.html 06.07.2012.
198. http://www.vatican.va/latin/latin_codex.html/06.07.2012.
199. http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/ 06.07.2012.
200. http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/biography/documents/hf_p-vi_bio_16071997_biography_en.html 06.07.2012.
201. http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/biography/documents/hf_p-xi_bio_20070330_biography_it.html 06.07.2012.

202. http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19031937_divini-redemptoris_en.html 06.07.2012.
203. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cevang/ 10.07.2012.
204. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1969_finalita-metodi-com-missione_en.html10.07.2012.
205. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1970_sacerdozio-cattolico-_en.html 10.07.2012.
206. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1972_fede-pluralismo_en.html 10.07.2012.
207. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1973_successione-apostolica-_en.html 10.07.2012.
208. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1974_morale-cristiana_en.html 10.07.2012.
209. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1975_magistero-teologia_en.html 10.07.2012.
210. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1976_promozione-umana_en-.html 10.07.2012.
211. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1977_sacramento-matrimonio-_en.html 10.07.2012.
212. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_1979_cristologia_en.html 10.07.2012.
213. http://www.vicariatusurbis.org//?page_id=188&ID=676 15.07.2012.
214. http://www.vicariatusurbis.org//?page_id=188&ID=715 15.07.2012.
215. http://www.zg-nadbiskupija.hr/default.aspx?id=6958 Drašković 12.12.2012.
216. http://www.zg-nadbiskupija.hr/default.aspx?id=6988 Bozanić 12.04.2013.
217. http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios-c.htm#Casaroli 12.12.2012.
218. http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios-o.htm#Oddi 12.12.2012.
219. http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios-m.htm#Montini 12.12.2012.
220. http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios-r.htm#Roncalli 12.12.2012.
221. http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios-t.htm#Tardini 12.12.2012.

Popis tablica

1. Kretanje broja polaznika škola za spremanje svećenika na prostorima SR Hrvatske
2. Župe Zagrebačke nadbiskupije osnovane za Šeperova nadbiskupstva
3. Novosagrađene župne crkve (ili u tu svrhu iskorišteni objekti) na prostorima Zagrebačke nadbiskupije u vrijeme nadbiskupstva Franje Šepera

Popis grafikona

1. Udio ispitanika koji redovito pohađaju crkvu i ne pokazuju javno prakticiranje vjere
2. Broj sjemeništaraca i bogoslova 1959. i 1969. godine
3. Kretanje broja učenika u školama za spremanje svećenika i broja mladomisnika na prostorima SR Hrvatske u vremenu Šeperova predsjedanja Biskupskom konferencijom
4. Kretanje broja učenika u školama za spremanje svećenika s ukupnim brojem škola na prostorima SR Hrvatske u vremenu Šeperova predsjedanja Biskupskom konferencijom
5. Socijalno porijeklo obitelji polaznika škola za obrazovanje svećenika šk. godine 1969/70. (%)
6. Polaznici škola za spremanje svećenika (na prostorima Jugoslavije) prema svom porijeklu iz pojedenih republika šk. godine 1969/70. (%)
7. Naklada *Glasa koncila* i *Malog koncila* u 1966. i 1967. godini (u tisućama)
8. Naklada edicija Katoličke Crkve na prostorima SR Hrvatske (udio u ukupnoj nakladi, %)
9. Sredstva za izdavačku djelatnost Katoličke Crkve. . Usporedni pokazatelj primitaka od prodaje i dotacija vjernika iz zemlje i inozemstva
10. Članovi Staleško društvo katoličkih svećenika prema dobi 1961., 1964., 1967. i 1969. godine
11. Staleško društvo katoličkih svećenika prema udjelu aktivnih i umirovljenih joj članova 1961., 1964., 1967. i 1969. godine
12. Članovi Društva Katoličkih svećenika prema statusu svoje aktivnosti u članstvu 1964., 1967. i 1969. godine
13. Članovi Društva katoličkih svećenika prema biskupiji namještenja 1964., 1967. i 1969. godine
14. Katolički listovi prema vrstama 1961. godine

15. Usporedni prikaz broja bogoslova i sjemeništaraca na početku i na kraju Šeperova upravljanja Zagrebačkom nadbiskupijom

Popis slika

1. Biskupski grb Franje Šepera
2. Franjo Šeper
3. Župna crkva u Marincima
4. Župna crkva u Đurmancu
5. Bazilika sv. Petra i Pavla u Via Ostiensi, u rimskoj gradskoj četvrti EUR
6. Biskupski grb kardinala Franje Šepera ugrađen u desnom portalu Bazilike
7. Trenutak potpisivanja *Protokola* između predstavnika Svete Stolice mons. Agostina Casarolija i predstavnika Jugoslavije Milutina Morače u Beogradu 25. lipnja 1965. godine
8. Sjedište Kongregacije za nauk vjere na trgu Piazza S. Uffizio

Popis karata

1. Crkveni upravno – teritorijalni ustroj do 27. srpnja 1969.
2. Crkveni upravno – teritorijalni ustroj nakon 27. srpnja 1969.

Popis dokumenata

1. Odluka Franje Šepera o samostalnom izdavanju *Glasa koncila*
2. Imenovanje nadbiskupa Franje Šepera na dužnost predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije, dana 28. svibnja 1961. godine
3. Konsekracija novog zagrebačkog pomoćnog biskupa Franje Kuharića
4. Povelja o imenovanju nadbiskupa Franje Šepera kardinalom
5. *Protokol* između predstavnika Svete Stolice i Vlade SFR Jugoslavije
6. Povelja o imenovanju zagrebačkog nadbiskupa kardinala Franje Šeper na dužnost prefekta Kongregacije za nauk vjere

Sažetak

Disertacija iznosi analizu rada i djelovanja zagrebačkog nadbiskupa, a kasnije kardinala, Franje Šepera u kontekstu problematike crkveno-državnih odnosa u tadašnjoj SFR Jugoslaviji koja je bila pod vlašću komunističkog režima i njegova društvenog poretka. Katolička Crkva imala je i ima veliki utjecaj na politički, društveni, gospodarski i kulturni razvoj hrvatskog društva, a jednako tako značajnu ulogu imali su i njezini dostojanstvenici među kojima se ponajviše ističe nadbiskup i kardinal Franjo Šeper. On je bio ordinarijem Zagrebačke nadbiskupije koja je po svojoj veličini, broju vjernika, svećenika, redovnika i redovnica bila tada prostorno najveća crkvena jedinica u tadašnjoj Jugoslaviji. Jednako tako Šeper je povjerenu mu dužnost obavljao u vrlo teškim i zahtjevnim vremenima za Katoličku Crkvu. Šeperov značaj i uspješnost u vođenju nadbiskupije te njegov opus za dobrobit opće Crkve, koja se osobito ogleda kroz njegov koncilski i postkoncilski angažman, bez sumnje je rezultirala njegovim imenovanjem na dužnost prefekta Kongregacije za nauk vjere 1968. godine. Navedenim imenovanjem Franjo Šeper je *de facto* postao Papina desna ruka, a samim time jedna od najvažnijih osoba suvremene Crkve. To međutim ima osobito značenje kada se ima u vidu kako je to bila dužnost koja je ponajviše imala zadaću brige za ispravnu provedbu koncilskih odluka u Katoličkoj Crkvi širom svijeta.

Kroz uvodni dio dsertacije prikazane su okolnosti koje su prethodile Šeperovu dolasku na čelo Zagrebačke nadbiskupije. Prikazane su glavne značajke koje su obilježile crkveno-državne odnose te prilike u Zagrebačkoj nadbiskupiji i Katoličkoj Crkvi koje su dočekale Franju Šepera prije preuzimanja mjesta rezidencijalnog zagrebačkog nadbiskupa. Iznesene su mnogobrojne činjenice iz Šeperova dotadašnjeg života, školovanja, svećeništva te biskupstva. Zatim su prikazana glavna obilježja i karakteristike njegova crkvenog djelovanja na mjestu tajnika zagrebačkog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca, rektora Bogoslovnog sjemeništa, župnika župe Krista Kralja u zagrebačkom Trnju te na nadbiskupa koadjutora Zagrebačke nadbiskupije. Uz sve navedene dužnosti, u radnji je iznesen odnos državnih vlasti prema Šeperu osobno te prema njegovu crkvenom djelovanju.

Radnja u svom središnjem dijelu prikazuje Šeperovo djelovanje u vrijeme vrlo značajnih događaja i promjena u Katoličkoj Crkvi. Bilo je to vrijeme kada se Crkva prema idejama Pape Ivana XXIII. otvorila prema suvremenom svijetu te je s tim ciljem inicirao pokretanje Drugog vatikanskog koncila. Ovo nastojanje je nastavio i okončao njegov

nasljednik Papa Pavao VI. U svim tim događajima svakako je ne malu ulogu imao upravo Franjo Šeper kao jedna od zapaženijih osoba na koncilskim zasjedanjima te poticatelj prihvaćanja koncilskih odluka u Crkvi u Hrvata. Uz početak, tijek i završetak Drugog vatikanskog koncila, iznesene su sve koncilske odluke prema redoslijedu donošenje te su iznesena stajališta Franje Šepera o njima, ali i stajališta ostalih katoličkih biskupa iz Hrvatske i Jugoslavije. U nastavku radnje ukazano je na primjere konkretne primjene koncilskih odluka u Hrvatskoj i Jugoslaviji, s osobitom pozornošću na kretanja u Zagrebačkoj nadbiskupiji kojoj je na čelu bio Franjo Šeper. Izneseni su primjeri kako se nastojala proširiti koncilska misao putem tiskovne i izdavačke djelatnosti Crkve s naznakom na Šeperovu ulogu i značaj pri ovim zbivanjima. Ovdje su izneseni dokumenti i činjenice koji prikazuju zbivanja oko osnutka katoličkog lista *Glas (s) Koncila*, s naznakom na njegovu ulogu i značenje za širenje koncilske misli. Jednako tako izneseni su pokazatelji Šeperove uloge i stajališta oko pokretanja *Instituta za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije – Kršćanska sadašnjost*. Dakako izneseni su i opći pokazatelji oživljavanja vjerskog tiska u vrijeme Šeperova nadbiskupstva za što je bez sumnje dobrim dijelom i on sam bio zaslužan. Također su prikazani primjeri Šeperova zalaganja za širenje ideja Koncila kroz mnogobrojne promjene unutar Crkve koje su se ogledale u osnivanju mnogobrojnih institucija s ciljem poboljšanja teološkog i pastoralnog rada i djelovanja Katoličke Crkve, kako na prostorima Zagrebačke nadbiskupije, tako i šire. Primjerice to se odnosi na njegovu ulogu u osnutku Katehetskog instituta na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, Instituta za crkvenu glazbu na Bogoslovnom fakultetu, Instituta za teološku kulturu laika te poticanje vjernika laika za veće uključivanje u rad Crkve. U radu je ukazano na Šeperovu brigu za svećenički kadar koja se ogledala kroz osnivanje Svećeničkog vijeća Zagrebačke nadbiskupije s ciljem što bolje međusobne suradnje biskupa i svećenika te namjerom što kvalitetnije pastoralne brige za vjernike. Ukazano je na Šeperovo osobito zalaganje za obnovu i izgradnju novih crkvenih objekata uz pomoć Fonda Pape Ivana XXIII koji je osnovan u tu svrhu. Izneseni su i pokazatelji Šeperova angažmana pri osnivanju novih župa. U tom pogledu istaknuti su primjeri osnivanja novih župa u Zagrebu koji se brojem stanovnika iznimno povećao tijekom 20. stoljeća, ali jednako tako i diljem Zagrebačke nadbiskupije s analizom koja jasno ukazuje na vrlo promišljeno i mudro osnivanje novih župa s ciljem kvalitetnije pastoralizacije vjernika Zagrebačke nadbiskupije. Ukazano je zatim na iznimno veliki Šeperov angažman u pogledu odgojno-obrazovnih institucija Katoličke Crkve i njegovo svesrdno zalaganje za poboljšanje mogućnosti za njihov rad te privlačenje sve većeg broja mladeži da se odlučuju na svećenički poziv u tim teškim vremenima za Crkvu u Hrvatskoj. Na temelju arhivske građe i dokumenata državnih vlasti

iznesena je analiza stajališta hrvatskih, odnosno jugoslavenskih komunista prema Drugom vatikanskom koncilu, njegovim odlukama i sudjelovanju katoličkih biskupima iz Jugoslavije na njegovim plenarnim zasjedanjima s posebnom pozornošću na stajališta i odnos režima prema Franji Šeperu. Cjelokupno Šeperovo crkveno djelovanje u radnji je opisano i kroz njegovo predsjedanje Biskupskom konferencijom Jugoslavije, gdje su iznesene najznačajnije odluke te se ukazalo na njihovo značenje. Iznesene su također i glavne promjene u upravi i prostornoj organizaciji Katoličke Crkve za Šeperova predsjedanja Biskupskom konferencijom te je pritom ukazano na stajališta režima prema njima.

Nakon iznesenih pokazatelja djelovanja Crkve i Franje Šepera radnja se svojim sadržajem usredotočila na glavne točke prijepora u crkveno-državnim odnosima. Ukazano je na činjenicu kako su državne vlasti bile najosjetljivije u pogledu staleških udruženja katoličkih svećenika, s kojima su nastojali dovesti do razdora unutar crkvenih redova. Pritom je ukazano na stajališta Svete Stolice, odnosno Crkve i Franje Šepera osobno o ovoj problematici. Nadalje ukazano je na nezadovoljstvo državnih vlasti s radom odgojno-obrazovnih ustanova Katoličke Crkve, koje su usprkos svekolikim nastojanjima režima okupljale sve veći broj polaznika te su samim tim bile zalogom budućnosti Crkve, što dakako državnim vlastima nije odgovaralo. Naglasak u radnji stavljen je i na problematiku tiskovne i izdavačke djelatnosti Crkve koja je također predstavljala problem za državne vlasti zbog činjenice uz pomoć nje Crkva ipak uspijevala doći do svojih vjernika prenoseći kako koncilske, tako i opće crkvene vijesti i vjerske edukativne sadržaje.

U radnji su iznesene okolnosti vezane uz Šeperovo imenovanje kardinalom 1965. godine pri čemu je iznesen cjelokupni kontekst u kojem se ova odluka Svete Stolice dogodila. Ukazano je na značaj ovog imenovanja za Zagrebačku nadbiskupiju te Katoličku Crkvu u Hrvatskoj. Dakako ovaj događaj je stavljen u kontekst zbivanja u Hrvatskoj i Jugoslaviji te je iznesen prikaz reakcije državnih vlasti i javnosti na ovaj događaj.

U nastavku radnja daje prikaz problematike crkveno-državnih odnosa u Hrvatskoj i Jugoslaviji te ulozi i stajalištima Franje Šepera u pitanjima vezanim uz nju. Izneseni su podaci o početnim razgovorima katoličkih biskupa, a zatim i predstavnika Svete Stolice sa državnim vlastima. Iznesen je tijek njihovih razgovora i prijepora u pojedinim pitanjima vezanim uz slobodu djelovanja Katoličke Crkve te njezine samostalnosti u odlučivanju u pitanjima izbora i imenovanja novih biskupa, problematici crkvene organizacije, slobode rada vjerskih škola, problematike djelovanja staleških udruženja katoličkih svećenika i slično. Iznesen su tako

dokumenti koji ukazuju na to kako se došlo do odluke o potpisivanju *Protokola* između predstavnika jugoslavenskih vlasti i Svete Stolice. Dakako pritom je osobiti naglasak stavljen na ulogu i stajališta Franje Šepera u pitanjima koja su izazivala prijepore u odnosima Crkve i državnih vlasti u tadašnjoj Jugoslaviji. Nakon toga je iznesena analiza teksta *Protokola* s ocjenom njegovih pozitivnih i negativnih aspekata za Katoličku Crkvu i komunistički režim. Zatim je iznesena i reakcija crkvenih i državnih krugova na njegovo potpisivanje te kakav je bila reakcija u javnosti.

U nastavku disertacije prikazano je imenovanje Franje Šepera na mjesto prefekta Kongregacije za nauk vjere. Pritom je iznesena analiza značenja ovog imenovanja za Šepera, Katoličku Crkvu u Hrvatskoj, ali i u svijetu. Iznesene su dakako reakcije crkvenih ,ali i državnih krugova te domaće i svjetske javnosti. Zatim je iznesen prikaz Šeperova razrješenja s mjesta Zagrebačkog nadbiskupa i predsjednika Biskupske konferencije Jugoslavije te odlazak u Rim. Posljednji dio disertacije prikazuje djelovanja Franje Šepera na mjestu prefekta Kongregacije za nauk vjere s iznesenim glavnim obilježjima i pokazateljima njegova djelovanja na ovoj vrlo odgovornoj dužnosti koja mu je povjerena s ciljem promicanja i oživotvorenja koncilskih odluka.

Početne teze u ovoj disertaciji o djelovanju Franje Šepera na mjestu Zagrebačkog nadbiskupa te odnosu komunističkih vlasti prema njemu i Katoličkoj Crkvu u konačnici su potvrđene na temelju istraženih dokumenata iz građe crkvenih i državnih arhiva u Zagrebu i Rimu.

Summary

Main topic of the doctoral thesis is work and influence of the Archbishop of Zagreb, later Cardinal, Franjo Šeper studied in the context of Church – State relationship in Yugoslavia. Despite the fact that Yugoslavia was governed by the Communist Party Catholic Church has played important role in political, social, economical and cultural life in Croatian society. Being one of the most prominent members of the Catholic Church Franjo Šeper represented important figure in the contemporary society. He was Ordinary of the largest ecclesiastical unit in Yugoslavia. In the same time he took his position in extremely difficult times for Catholic Church. There is no doubt that his successful management of the Metropolitan Archdiocese of Zagreb in those difficult and demanding times along with his activities for the welfare of the Church in general, and especially his engagement on Council and afterwards, resulted in his appointment to the position of Prefect of Sacred Congregation for the Doctrine of the Faith in 1968. Having in mind responsibilities of the Prefect of the Sacred Congregation for the Doctrine of Faith who is responsible for implementation of Council decision one can state that with that appointment Franjo Šeper *de facto* became Papal "right hand", and one of the most prominent figures in the contemporary Church. Thesis is divided in seven parts which chronologically follow Šeper's life.

First part of the thesis explains circumstances which preceded appointment of Franjo Šeper at the position of the Archbishop of Zagreb. At the beginning, context of Church – State relationship is explained followed by the description of situation in Metropolitan Archdiocese of Zagreb and Catholic Church. First chapters describe Šeper's life, education, priesthood and his activities as bishop. Dissertation continues with the description of his ecclesiastics activities at the position of the secretary of Archbishop of Zagreb cardinal Alojzije Stepinac. Also thesis explains his role as a Rector of Theological seminary, pastor of the parish of Christ the King in Trnje in Zagreb and Coadjutor Archbishop of Zagreb. Last part of the chapter deals with the relationship of the State towards Franjo Šeper and his activities.

Second, central part of the thesis deals with Šeper's activities in the turbulent era of important events and changes in the Catholic Church. Those were the times when, according the ideal of the Pope John XXIII, Catholic Church opened itself towards the World. In order to achieve that goal Pope Ivan XXIII initiated the Second Vatican Council. His tendencies were continued and finished by his successor Pope Paul VI. In all these events Franjo Šeper played significant role as one of the most noticed participants in the Council. In the following

chapters course of actions at the Council is explained followed by explanations of Council decisions and attitudes of Franjo Šeper and other Catholic bishops form Croatia and Yugoslavia about them. Afterwards, in the following chapters implementation of several Council decisions in Croatia and Yugoslavia have been explained with the special attention on Metropolitan Archdiocese of Zagreb. Also several examples are stated of how Church has tried to spread Council decisions and ideas through media and publishing with the special emphasis on the role that Šeper played in those activities. Establishing of Catholic journal *Glas (s) Koncila* has been explained followed by the explanation of its role in spreading of Council ideas. Afterwards, Šeper's role and attitudes towards opening of the Institute for Council studies, documentation and information - Kršćanska sadašnjost has been explained. Following chapters examine Šeper's role in spreading of Council ideas through many changes conducted inside the Church and establishment of institutions with the purpose to enhance theological and pastoral activities of Catholic Church in Metropolitan Archdiocese of Zagreb. Chapter deals with Šeper's role in establishment of Institute for Catechism, Institute for church music, Institute for theological culture of laics and bigger inclusion of laics in the Church activities. Šeper also showed his concern for clergy by establishment of Clergy council of the Metropolitan Archdiocese of Zagreb with the aim to promote mutual cooperation of bishops and clergy with the purpose of rising level of the pastoral care. He also played an important role in refurbishing and building of new churches and parishes especially in Zagreb which experienced large population growth during the second half of the 20th century, but also throughout Metropolitan Archidiocese of Zagreb. Analysis of churches and parishes built or established during Šeper's era clearly revels that he had a clear idea of how to raise quality of pastoral care in the Archdiocese. He also devoted much effort in attracting young people to clergy which was not an easy task during that time.

Third part of the thesis deals with the analysis of attitudes of Croatian and Yugoslav Communists towards Second Vatican Council, its decisions, participation of Catholic bishops from Yugoslavia with the special attention on the attitudes of regime towards Franjo Šeper. Special attention is given to his preceding of Episcopal Conference of Yugoslavia. Also chapter analysis major changes in government and spatial organization of Catholic Church during Šeper's preceding of Episcopal Conference.

Forth part of dissertation deals with problems in Church – State relationship. Special attention is given to state attitudes toward Class societies of Catholic clergy which aim was to disturb Church hierarchy. Šeper and Holy See have clearly stated that such societies are not

necessary. State was also unsatisfied with the work of educational facilities of the Catholic Church. Media and publishing can also be considered as another problem field in the relation of State and the Church.

Fifth part of the doctoral thesis deals with the circumstances of Šper's appointment for cardinal in 1965. Special attention is given to the importance of such appointment for Metropolitan Archdiocese of Zagreb and Catholic Church in Croatia in general. This appointment has been put in relation to other events in Croatia and Yugoslavia. Also reactions of state government and public have been explained.

Sixth part of dissertation presents analysis of Church – State relationship in Croatia and Yugloslaavia and role of Franjo Šeper in it. Dissertation presents and explains negotiation of Catholic bishops and representatives of the Holy See with the representatives of the government. Special attention is given to the problems of freedom of activity of Catholic Church, freedom in election and appointment of new bishops, problems of Church organization, freedom of work of religious schools, problems concerning Class Society of Catholic Clergy etc. Of course special attention is given on the role and the position of Franjo Šeper in those negotiations. At the end of the chapter final text of the agreement between the Holy See and the State is presented and explained. Last part of the chapter explains reactions of the member of the Church, State and the public.

Last part of doctoral thesis deals with the appointment of Franjo Šeper to the position of Prefect of Sacred Congregation for the Doctrine of the Faith in 1968. First part of the chapter gives analysis of the importance of his appointment for Catholic Church in Croatia and the world. It also states reaction of Church and State and the public. Last part of the chapter explains Šeper's activities as a Prefect of Sacred Congregation for the Doctrine of the Faith stating his major activities in this very responsible duty.

Based on the studied materials from state and church archives in Zagreb and Rome it can be concluded that all hypotheses about activities of Franjo Šeper as a head of Metropolitan Archdiocese of Zagreb and about relationship of the State towards his activities and the Catholic Church in general have been confirmed.

Životopis

Josip Kajinić rođen je 24. rujna 1982. godine u Zagrebu. Osnovnu školu završio je u Zaprešiću te opću gimnaziju u Zagrebu. Akademske godine 2002./2003. upisao se kao redoviti student na studij povijesti na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu gdje je i diplomirao 17. siječnja 2007. godine.

U ljetnom semestru akademske godine 2006/2007. upisao je poslijediplomski doktorski studij povijesti na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Iste godine, 1. prosinca zaposlen je kao znanstveni novak na Hrvatskom institutu za povijest. Na radnom mjestu asistenta sudjeluje na znanstvenom projektu *Katolička Crkva u susretu s ideologijama i političkim programima* (do prosinca 2012. Voditelj dr.sc. Jure Krišto, od siječnja 2013. Voditeljica dr.sc. Jasna Turkalj). Pod mentorstvom dr. sc. Jure Krište prihvaćena mu je tema doktorske disertacije pod naslovom *Nadbiskup Franjo Šeper i crkveno- državni odnosi 1960. – 1969.*

Tijekom svog dosadašnjeg rada na Hrvatskom institutu za povijest objavio je 3 znanstvena i 16 stručnih radova te aktivno sudjelovao na jednom međunarodnom znanstvenom skupu te jednom nacionalnom Kongresu povjesničara. Radovi su mu posvećeni problematici položaja i slobode djelovanja Katoličke Crkve te njezinih dostojanstvenika i službenika u društvenom okruženju i vlasti totalitarnih režima, naročito komunističkog. Sudjelovao je na poslovima za potrebe Hrvatskog instituta za povijest i za potrebe njegove promocije u javnosti. Također je između ostalog sudjelovao i pri izradi monografskog izdanja o Hrvatskom institutu za povijest koje je objavljeno 2011. godine povodom 50. godišnjice njegova osnutka.

U profesionalnom pogledu posvetio se istraživanjima posvećenim djelovanju Katoličke Crkve, kako u nacionalnim tako i u svjetskim razmjerima. U dosadašnjem radu obavio je istraživanja i skupljanje izvorne arhivske građe i ostalih oblika dokumenata u crkvenim arhivima u Hrvatskoj i inozemstvu. Ovdje svakako treba istaknuti istraživanja provedena u Rimu i Vatikanu. Također izvršio je istraživanja i u državnim arhivima u Hrvatskoj te istraživanja u inozemstvu, primjerice Beču, Budimpešti, Londonu, Ljubljani i Sarajevu. Jedan manji dio skupljene dokumentacije iskorišten je prilikom izrade ove disertacije.

Bibliografija

Znanstveni radovi:

1. KAJINIĆ, Josip, Franjo Šeper: an exceptional personality of the Catholic Church in Croatia and the world. On the 30th anniversary of his death. // *Review of Croatian history*. Godište 7. (2011.) , broj 1, str. 315-335. (pregledni rad, znanstveni).

2. KAJINIĆ, Josip, Stjepan Tomislav Poglajen o nacional-socijalizmu u časopisu Život (1937.-1941.). // *Časopis za suvremenu povijest*. Godište 42. (2010.) , broj 2, str. 433-445. (pregledni rad, znanstveni).

3. KAJINIĆ, Josip, Analiza prikaza komunističkog društvenog sustava u časopisu Život za vrijeme uredništva Stjepana Tomislava Poglajena (1937-1941). // *Časopis za suvremenu povijest*. Godište 41. (2009.) , broj 3, str. 687-699. (prethodno priopćenje, znanstveni).

Stručni i ostali radovi:

1. KAJINIĆ, Josip, Review of book: Esther Gitman, When Coiurage Prevailed. The Rescue and Survival of Jews in the Independent State of Croatia 1941 – 1945. // *Review of Croatian history*. Godište 8. (2012.) , broj 1, str. 303-305. (prikaz, stručni).

2. KAJINIĆ, Josip, Relations between Yugoslavia and Holy See 1963-1978. Review of book: Peđa Radosavljević, Odnosi između Jugoslavije i Svete Stolice 1963–1978. Prilog za istoriografiju diplomatsko-verskih nastojanja Vatikana na Balkanu i u Srednjoj Evropi. Službeni glasnik, Beograd, 2012. // *Review of Croatian history*. Godište 8. (2012.) , broj 1, str. 306-308. (prikaz, stručni).

3. KAJINIĆ, Josip, prikaz knjige: Juraj Batelja, Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evađelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskoga rata. Sv. I., II. i III. Postulatura blaženoga Alojzija Stepinca, Zagreb 2010. // *Časopis za suvremenu povijest*. Godište 43. (2011.) , broj 3, str. 915-919. (prikaz, stručni).

4. KAJINIĆ, Josip, review of book: Juraj Batelja, Blaženi Alojzije Stepinac – svjedok Evađelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskoga rata. (Blessed Aloysius Stepinac – the Witness of the Gospel of

Love. Biography, Documents and Testimonies). // *Review of Croatian history*. Godište 7. (2011.) , broj 1, str. 366-369. (prikaz, stručni).

5. KAJINIĆ, Josip, prikaz knjige: Marko Samardžija, Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u Nezavisnoj državi Hrvatskoj ; Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2008., 580 str. // *Časopis za suvremneu povijest*. Godište 42. (2010.) , broj 1, str. 263-265. (prikaz, stručni).

6. KAJINIĆ, Josip, prikaz knjige: Stjepan Kranjčić. Život i djelo. Zbornik radova s okruglog stola " Aktualizacija života i djela dr. Stjepana Kranjčića" , održanog 7. svibnja u Križevcima. Glas koncila, Zagreb – Križevci, 2009., 388 str. // *Časopis za suvremenu povijest*. Godište 42. (2010.) , broj 2, str. 555-557. (prikaz, stručni).

7. KAJINIĆ, Josip, prikaz knjige: Vladimir Horvat, Kardinal Alojzije Stepinac, mučenik za ljudska prava. U povodu 110. obljetnice rođenja i 10. obljetnice proglašenja blaženim., Zagreb – Samobor – Krašić, 2008., 323 str. // Časopis za suvremenu povijest. Godište 41. (2009.) , broj 1, str. 288-290. (prikaz, stručni).

8. KAJINIĆ, Josip, prikaz knjige: Ilija Nikolić, Kardinale, oprosti!, Zagreb 2005., 168 str. // *Časopis za suvremenu povijest*. Godište 41. (2009.) , broj 2, str. 602-603. (prikaz, stručni).

9. KAJINIĆ, Josip, prikaz knjige: Kardinal Stepinac – Svjedok Istine. Zbornik radova s međunarodnoga simpozija, Zagreb, 19. rujna 2008. ; Glas koncila, Zagreb, 2009., 379. str. // *Časopis za suvremenu povijest*. Godište 41. (2009.) , broj 2, str. 604-607. (prikaz, stručni).

10. KAJINIĆ, Josip, prikaz knjige: Miroslav Akmadža, Crkva i država. Dopisivanje i razgovori predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji, Svezak I. 1945.-1952. // *Časopis za suvremenu povijest*. Godište 41. (2009.) , broj 1, str. 290-292. (prikaz, stručni).

11. KAJINIĆ, Josip, Marko Samardžija, Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj /The Croatian Language, Orthography and Linguistic Policies in the Independent State of Croatia/ (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2008), pp. 580. // *Review of Croatian history*. Godište 5. (2009.) , broj 1, str. 225-227. (prikaz, stručni).

12. KAJINIĆ, Josip, review of book: Kardinal Stepinac - Svjedok istine. Zbornik radova s međunarodnoga simpozija, Zagreb, 19. rujna 2008 /Cardinal Stepinac - A Witness to the Truth. Proceedings of the International Symposium, Zagreb, 19 September 2008/ (Zagreb: Glas koncila, 2009), pp. 379. // *Review of Croatian history*. Godište 5. (2009.) , broj 1, str. 238-241. (prikaz, stručni).

13. KAJINIĆ, Josip, prikaz knjige: Anto Baković, Hrvatski martirologij XX. stoljeća. Svećenici-mučenici Crkve u Hrvata, Zagreb, 2007., 1019 str. // *Časopis za suvremenu povijest*. Godište 40. (2008.) , broj 3, str. 1177-1179. (prikaz, stručni).

14. KAJINIĆ, Josip, review of book: Miroslav Akmadža, Crkva i država. Dopisivanje i razgovori predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji, Svezak I. 1945.-1952. (Church and State: Correspondence and Discussions Between Representatives of the Catholic Church and the Communist Authorities in Yugoslavia, vol. 1: 1945-1952), Zagreb: hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2008, 823 pages // *Review of Croatian History*. Godište 4. (2008.) , broj 1, str. 189-191. (prikaz, stručni).

15. KAJINIĆ, Josip, review of book: Anto Baković, Hrvatski martirologij XX. stoljeća. Svećenici-mučenici Crkve u Hrvata (Croatian Martyrology of the Twentieth Century. Martyr Priests of the Croatian Church). // *Review of Croatian History*. Godište 4. (2008.) , broj 1, str. 192-195. (prikaz, stručni).

16. KAJINIĆ, Josip, review of book: Vladimir Horvat , Kardinal Alojzije Stepinac, mučenik za ljudska prava. U povodu 110. obljetnice rođenja i 10. obljetnice proglašenja blaženim. (Cardinal Alojzije Stepinac, A Martyr for Human Rights. On the 110th Anniversary of His Birth and 10th Anniversary of His Beatification), Zagreb, Samobor, Krašić 2008, 323 pages // *Review of Croatian history*. Godište 4. (2008.) , broj 1, str. 195-197. (prikaz, stručni).

Sažeci u zbornicima sa znanstvenih skupova:

1. KAJINIĆ, Josip, Stanje vjerskih sloboda na prostorima Hrvatske u razdoblju 60-ih godina 20. stoljeća: primjer Katoličke crkve. // *IV. Kongres hrvatskih povjesničara 2012. - Sloboda. Zbornik sažetaka.* / Galović, Tomislav ; Holjevac, Željko (ur.). Zagreb : Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti, Društvo za hrvatsku

povjesnicu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012., str. 95-95. (predavanje,sažetak,znanstveni).

2. KAJINIĆ, Josip – MLADINEO, Goran, Changes in the Spatial Organization of Catholic Church at the Croatian Adriatic in the 20th Century. // *4th Conference of the Adriatic Forum. Geopolitical Issues of the Adriatic Yesterday, Today, Tomorrow* / Ur. Vera Graovac Matassi i Lena Mirošević, Zadar, Odjel za geografiju Sveučilišta u Zadru, 2011., str. 42-42. (predavanje,međunarodna recenzija,sažetak,znanstveni).